STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02706

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פערלאג מענדעלע
ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

עלפטער באַנד

נ״ע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל", וואַרשא, נאָוואָליפקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

ווינש־פינגעריל

ערשטער באנד

פערלאג „מענדעלע“, ווארשא

1928

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

דאָס ווינשפינגערל

נאָך אין יאָהר 1864, גלייך נאָכן ערשיינען פון מענדעלע מוכר ספרים'ס ערשט ביכעל „דאָס קליינע מענשעלע", האָט מענדעלע אַרויס־געגעבען אין ווארשא אַ קליין ביכעלע, וואָס האָט זיך אַזוי גערופען: „דאָס ווינש־פינגעריל, וואָס מיט דעם קען איטלעכער מענש דערגריי־כען אלץ, וואָס זיין הארץ ווינשט און בעגעהרט און קען דורך דעם נוצליך זיין זיך און דער וועלט. דעם ספר האָט געשריבען אין דער דייטשער שפּראַכע הירש ראטהמאנן פון רוסלאַנד, און איז צום ערשטען מאָל געדרוקט אין לייפּציג ביי בראַקהויז 1864. היינט איז ער אי־בערגעזעצט געוואָרען אין יודיש־דייטש און אַרויסגעגעבען געוואָרען לטובת הכלל פון מענדעלע מוכר ספרים — מאת איש — דער מחבר פון דעם קליינעם מענשעלע, ווארשא 1864".

„אין דעם דאָזיגען ביכעלע־שרייבט זלמן רייזען [1]), וועלכער האָט דאָס ביכל, וואָס איז איצט אַ ביבליאָגראַפישע זעלטענהייט, געזעהן — געפינען מיר אַזוי גוט ווי גאָרניט פון דער קומענדיגער גרויסער עפּאָפּעע מענדעלעס, אונטער דעם אייגענעם טיטעל (מיט דעם אויסנאַהם פון דער מעשה מיט ר' שמעלקען און דעם ווינשפינגערל); פערקעהרט זע־נען דאָ פאַרהאַן שטעלען, וואָס זענען שפּעטער אריין אין זיינע אנדע־רע ווערק (ווי „פישקע דער קרומער", „מסעות בנימין השלישי"); די דאָזיגע ערשטע אויסגאַבע פון „ווינשפינגערל" האָט געזאָלט דיענען אלס מין פּראָספּעקט פאַר אַ אויסגאַבע צו פּאָפּולאריזירען די וויסענשאַפט צווי־שען דעם יודישען עולם".

---

[1]) זע „לעקסיקאָן" באַנד 1, ז. 15—16.

אויך י. ח. ראווניצקי-דער נאָהענטער פריינד פון מענדעלען— שרייבט [2]),—אַז „אַחוץ דעם אלטען נאָמען איז פון פריהער כמעט גאָרנישט נים געבליבען אין דער נייער אויסגאַבע פון „דאָס ווינשפינגערל".

אין זיינע ביאָגראַפישע נאָטיצען, וואָס זענען פאַרעפענטליכט אין נ. סאָקאָלאָווס „ספר הזכרון" (אין 1889), שרייבט מענדעלע, אַז „דאָס דאָזיגע בוך („דאָס ווינשפינגערל") ליגט איצט פאַר מיר אויפ'ן טיש און איך האָב בדעה צו פערגרעסערען עס און ארויסגעבען אויף דאָסניי מיט אַלע מיינע שריפטען אויף יודיש". די ערשטע טהיילען פון דעם ניי־אָנגעשריבענעם „ווינשפינגערל" האָבען זיך געדרוקט אין שלום־עליכמ'ס „יודישע פאָלקס־ביבליאָטעק", אין ערשטען און צווייטען באַנד, וואָס זענען ערשיענען אין קיעוו אין די יאָהרען 1888, 1889.

מענדעלע אַליין האָט זעהר הויך געשעצט זיין „ווינשפינגערל". אין אַ בריעף צו זיין פריינד י. ל. בינשטאָק, פון 14־טען מאי 1888, שרייבט מענדעלע: „איצט שרייב איך אַ נייע זאַך, „דאָס ווינשפינגערל", ס'ועט דאַכט זיך, אין איניגע הינזיכטען, זיין דאָס גרעסטענסטע פון אַלע מיינע ווערק". אין אַ צווייטען בריעף (פונ'ם 21 יוני 1888) שרייבט מענדעלע: „איך האָב די לעצטע צייט געאַרבייט ווי אַן אָקס, און כ'האָב זעהר פיעל געשריעבען, איך בין איצט אינגאַנצען אַוועק אין וועלט פון פאָעזיע, דאָרטען איז מיין טרייסט, דאָרטען רוהה איך אָב פון די לעבענס זאָרג. די מוזע איז צו מיר וואויל־געניינט, און איך שרייב און שרייב מיט אַ ברען, ווי אין די יונגע יאָהרען." אין גיכן— שרייבט מענדעלע צו זיין פריינד—וועט איהר אין אַ זשורנאַל, וואָס עס גיעט אַרויס איינער אַ קיעווער (שלום־עליכם—נ. מ.), לייענען מיינס אַ ניי ווערק—„דאָס ווינשפינגערל". דאָס איז אַ געלונגענע זאַך"... „עס איז מיר נויטיג—דערצעהלט מענדעלע אין אַ בריעף דעם 11־טען יוני 1891— צו פערענדיגען די עפּאָפּעע „דאָס ווינשפינגערל", וואָס איך האָב אָנגעהויבען, און וואָס אין איהר פלאַן זענען אריין גראָד די פראַגען פונ'ם איצטיגען מאָמענט. איך האָב זיי מיט צוויי יאָהר צוריק פאָראויס־געזעהען (אבראמאָוויטש האָט דאָ אין זינען באַראָן הירש'ס פּראָיעקט

---

[2]) י. ח. ראווניצקי—אַלע ווערק פון ממו"ס, באַנד I.

וועגן ארגענטינא). אין סאמע אָנהויב טרעט דאָך דאָרטען ארויס מיין
הויפּט־העלד מיט דעם אויפטראָג פון איינער אַנ׳אויסלענדישער הויכער
פערזאָן, ארומצופאָהרען איבער דער „משערטא״, כדי צו בעקענען זיך
מיט דעם לעבען פון אונזערע „קאַבצאַנסקער״ יודעלעך, און מענדעלע
הויבט דאָך אָן (זיין הקדמה) מיט דעם, וואָס ער גיט אָב „קאַבצאַנסק״
און „טונעיאַדעווקע״ מזל־טוב מיט א נייעם פּראָיעקט... יאָ, מיין פריינד,
אָט די איצטיגע בעוועגונג מיט אַלע איהרע איינצעלהייטען האָב איך
דערשפּירט שוין מיט אַ לאַנגער צייט צוריק; אַ שאָד נאָר, וואָס די ער־
צעהלונג איז נישט געענדיגט געוואָרען פריהער: מען דאַרף זיך איילען
צו פערענדיגען זי״. און אין 1892 שרייבט ווידער מענדעלע אין אַ
בריעף: „איך שרייב אַלץ מיין „ווינשפינגערל״, די זאַך איז אַנ׳ערנסטע
און שווערע. איך ארבייט פּאַמעליך, נישט איילענדיג זיך״.[8])

„דאָס ווינשפינגערל״ איז „די גרעסטע קאַנווע, וואָס מענדעלע
מוכר ספרים האָט אונז אויסגעשטיקט. די דאָזיקע ערצעהלונג איז די
איינציגע אין אונזער ליטעראַטור, וועלכע האָט געפּרובט אונז געבען
אַ פולשטענדיג און אומפּאַסענד בילד פון אונזער גאַנצען גלות־לעבען
מיט אַלע אונזערע מענשען, גרויסע און קליינע, יונגע און אַלטע,
מענער און פרויען און סוחרים און קרעמער און לומדים און דאָס גאַנ־
צע כלי־קודש און אַלעס, וואָס מיר פערמאָגען אין אונזער יודישער
גאַס... אין „ווינשפינגערל״ האָט מענדעלע אונז שוין געוויזען דעם יוד
אויך אויף דער העכערער מדרגה, דעם יוד מיט זיין גאַנצען רוחניות
און מיט זיין גאַנצען נשמה־לעבען... ווען אַ מבול זאָל אַוועקווישען פון
דער ערד דעם גאַנצען בעשטאַנד, און בלייבען זאָל אונז נאָר דאָס
דאָזיקע בוך, וועלען מיר גאַנץ גוט לויט איהם קענען צוריק אויפ־
שטעלן דאָס גאַנצע אַלגעמיינע בילד פונ׳ם יודען און פון יודישקייט
אין רוסלאַנד אין קליינעם שטעדטעל אין דער ערשטער העלפט פונ׳ם
פאָריגען יאָהרהונדערט. די פאָרם, וועלכע אַבראַמאָוויטש האָט זיך
אויסגעוועהלט אין דער דאָזיגער ערצעהלונג, איז די איינפאַכסטע: די
פאָרם פון אַ ביאָגראַפיע פון אַ יוד, פון הערשעלע, זייט זיין געבורט—

---

[8]) ש. מ. גינזבורג—אַלע ווערק פון ממו״ס, באַנד XXI.

און אין אַ געוויסער הינזיכט, נאָך איידער ער איז געבוירען געוואָרען— ביז ער ווערט אַ פאַרטיגער מענש... אין ביים מאָלען דאָס לעבען פונ'ם דאָזיגען יודישען קינד, מאָלט ער אונז דרך־אגב אויך די גאַנצע אומגעבונג און די שטאָדט און די מענשען און זייערע געשעפטען און זייער פיהלען און טראַכטען, און אויך אַלע כלל־געשעהנישען, וועלכע פלעגען פאָרקומען ביי יודען אין דער דאָזיגער צייט; נישט פאַרהאַן קיין איינציגע זאַך, וועלכע איז דאָרט נישט געמאָלט. און וואָס דעם אופן פון שרייבען בעטרעפט—האָט די דיכטערישע קראַפט דאָ איהרע וואונדער געוויזען, נאָך מעהר ווי אין די פריהערדיגע ווערק... אין דער דאָזיגער ערצעהלונג מאָלט אונז אַבראַמאָוויטש אויך די יודישע נשמה, דעם שווער־פונקט פון דעם יודענס גייסטיגען לעבען. וועהרענד ער האָט אין די ביז־איצטיגע ערצעהלונגען געזעהן נאָר דעם דלות, און ווי אַזוי דער דאָזיגער דלות האָט פאַרקרומט דעם יודענס גוף, האָט ער דאָ אריינגעבליקט אין די טיעפענישען פונ'ם יודענס נשמה און האָט דערבליקט די נישטיגקייט פון איהר. דער יוד מיט זיין תורה, דער יוד מיט זיין תפלה, דער יוד מיט זיינע בענקענישען, דער יוד מיט זיין זינגען, דער יוד אין סליחות־צייט און דער יוד אין די ימים־נוראים,—דאָס אַלעס האָט אַרויסגעריסען ביים קינסטלער פון הארצען טענער, וואָס לאָזען אונז דערציטערט ווערען, הערענדיג"... [4])

„מענדעלע אַנטפלעקט פאַר אונז אין קלאַסישע געמעלדער אַ נייע פערבאָרגענע וועלט... דער אומגעהייערער יודישער עלענד, צום ערשטען מאָל דורך מענדעלע מוכר ספרים אַזוי טיעף בעגריפענער און אַזוי ריכטיג אָבגעמאָלענער, איז נאָר די קאַנווע, אויף וועלכע דער גרויסער קינסטלער האָט מיט זיין גאָלדענער נאָדעל אויסגעהאָפטען אַ גאַלעריע האָמעריש־ברייטע, קרעפטיגע, פלאַסטישע בילדער פון דער יודישער לעבענס־אַרט אין רוסלאַנד אין דער מיט פון פערגאַנגענעם יאָהר־הונדערט... איהר גייסט, איהר טאָן, דער מינדסטער כאַראַקטעריסטישער צוג האָבען זיך פונקטליך און קלאָר אָבגעשפיגעלט אין אַבראַמאָוויטשעס

---

[5]) זע דוד פרישמאַן—מענדעלע זיין לעבען און זיינע ווערק, אַלע ווערק פון פ. שמו"ס באַנד ג.

שאַרף־זעהענדיגען, ברייט־אָפענעם, טיעף־שלינגענדיגען – אויג—און דאָס
מאַכט „דאָס ווינשפינגערל“ פאַר אַ מערקווירדיגען היסטאָרישען דאָקו־
מענט, אַ זעלטענעם דענקמאָל פון אַ גאַנצער עפּאָכע אין דער געשיכטע
פון אונזער מאַטעריעלער, זיטליכער און אינטעליגענטועלער קולטור. דער
מחבר פון „ווינשפינגערל“ האָט דער ערשטער דערפיהלט, בעגריפען און
אָבגעשאַצט דעם אמת'ן כאַראַקטער, די אמת'ע בעדייטונג פון דער יו־
דישער רעליגיעזישקייט... ער איז צוגעגאַנגען צו דער יודישער רעליגיע־
זישקייט, ווי צו אַ רעטעניש פון דער פאָלקס־פסיכאָלאָגיע, און דאָס
האָט גורם געווען דעם נס: דער געני'אַלער קינסטלער האָט ענטדעקט
דאָס גרויסע אין נישטיגען, דאָס אויסערגעוועהנליכע אין קליינליך־וואָ־
בעדיגען, קרישטאָלענע היכל'ס אין קאַבצאַנסקער און גלופסקער איינ־
געהויקערטע כאַלופּקעלעך, לוסטיגע סימפאָניעס—אין ווילדען טומעל פון
אַ הינטיש לעבען... נישט בלויז ווילדע מנהגים, פינסטערע איינרעדעני־
שען זעהט דער פאָטער פון אונזער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור אין דער
יודישער רעליגיעזישקייט, נאָר אויך אַ אומגעהייערע גייסטיגע קראַפט:
אַ כשוף'דיגער קוואַל שלאָגט אין טיעפסטען, שעהנסטען, ריינסטען, ליב־
טיגסטען ווינקעלע, אין קדשי־קדשים פון דער פאָלקס־נשמה... [5]

אויף וויפיעל מענדעלעס „דאָס ווינשפינגערל“ האָט אויסגענומען
אין דער יודישער וועלט, בעווייזען די ווערטער פון שלום עליכם אין
זיינעם אַ בריעף צו מרדכי ספּעקטאָר. אַ קאַפּיטעל פונ'ם „ווינשפינגערל“
„אַ נאַכט אין צרות“, איז געווען געדרוקט אין ספּעקטאָר'ס „הויז־פריינד“
(נומ. 3, 1894), און שלום עליכם שרייבט צו ספּעקטאָר'ן צווישען אַנדע־
רען: „הויב איך אָן פון בראשית, דאָס הייסט, פונ'ם זיידען רב מענ־
דעלע'ס קאַפּיטעל „אַ נאַכט אין צרות“. איי דער זיידע, לעבען זאָל ער!
וואָס זאָגט איהר עפּעס אויף זיין אַרט בעשרייבען ל י ע ב ע אויף יו־
דיש? איך פרעג אייך, ספּעקטאָר, דערפאַר, ווייל ביי אונזער פאָלק זע־
עען מיר ביידע, איך מיט אייך, משטיינס געזאָגט, כמעט די איינציגע,
וואָס האָבען זיך אונטערגענומען צו בעשרייבען ליעבע ביי יודען. אַ
שעהנעם פּנים האָבען מיר מיט אונזער אַרט שרייבען קעגען דעם זיי־

---

[5]) נח פּרילוצקי—ש. י. אבראַמאָוויטש, וואַרשאַ 1920, ז. 29—40.

דען רב מענדעלע מוכר ספרים! ביי איהם קומט עפעס אויס גאָרנישט געמיינט ליעבע־שמיעבע, נאָר גלאַט אַזוי. הערשעלע ליעגט אויף אַ ריק־בעט, וואָס סקריפּעט און פּייפּט, און ער קאָן נישט שלאָפען: „אוי־וואַ – אַ מעשה – איהם לאָזט נישט שלאָפען ביילע!"... און חנצע מיט רפאלען, ווי זיי בעגעגענען זיך, און ווי בריה'ש עם ווערט פערביי־געהענדיג אָבּ־געמאָהלט זייער פערקאָבּעניש איינס אינ'ם אַנדערען, – ווי ווייט אמת, ווי ווייט פּשוט דאָס איז! וויפיעל קונסט און וויפיעל פאַנטאַזיע דאָ שטעקט! טויזענט בלעטער, צעהן פלאַש טינט, אַ מאה פעדערן וואָלט אַ יודישער „ראָמאַנמאַכער" בעדאַרפט אויסברענגען אויף אַ־בערצו־עבּען כאָטש וואָס ס'ניט איז פאַכאָזשע אויף ליעבע. טרערען, הייסע טרעהרען, קוש, לאָקש, בוידעם, ציבּיצלע, נעכטיגער טאָג – אָט וואָס אין יענע ראָמאַנען ליעגט! ניין, ברודער. מיר דאַרפען זין שטאָלץ מיט אונזער זיידען און בעטען גאָט פאַר איהם, ער זאָל אונז נאָך לאַנג מזכּה זיין מיט אַזעלכע, ווי „דאָס ווינשפינגערל"... מיין איינציגסטער וואונש איז, אַז „דאָס ווינשפינגערל" זאָל שוין ארויס אויף דער יודישער וועלט, עס געהען נאָך דעם קאַפּיטעל אַזעלכע קאַפּיטלעך, וואָס פּשוט גין־גאָלד איז צו דעם נישט גלייך"... [*]

„דאָס ווינשפינגערל" איז אַ בלי ספק דאָס גרעסטע, פיעלפאַרביגסטע און זאַפטיגסטע ווערק פון מענדעלע מוכר ספרים. רייכע אוצרות פון מענשען און געשטאַלטען, פון לעבענס־שטייגער און לעבענס־סיטואַציעס זענען בעהאַלטען אין די צוויי בענדער, אַכט ביכער פונ'ם „ווינשפינגערל"...

ג. מ.

[*]) ניו־יאָרקער „טאָג", 1923, 2 סעפּטעמבער.

ערשטעם בוך.

דאָס ערשטע קאַפּיטעל

וואָס מען וויל, מעג מען אויף קאַבּצאַנסקער יודען זאָגען: זיי זענען עפּיס נישט אַזעלכע גרויסע בּריות, טהוען אין דער וועלט נישט אויף עפּיס אַזעלכע גרויסע חכמות, משטיינס-געזאָגט, זייער לעבּען, שטאַרבּען אָבּ די וועלט עס, אַזוי, מיט גאָרנישט... און קומען אָבּ מיט שהי-פהי — דאָס און נאָך אַזעלכס מעג מען זאָגען, — נאָר אין דעם ענין פון פּרוכפּערן און מעהרען זיך קען מען צו זיי, חלילה, גאָר נישט האָבּען. זיי זענען דרינען געוואָהרענט, נישט ערגער פון אַלע אַנדערע יודען. שונאים אפילו קענען נישט לייקענען, אַז איטליכער קאַבּצאַנסקער יוד איז אַ מטופּל, אָהן עין-הרע, מיט אַ סך קינדערלעך. און די טובה, וואָס דער וועלט קומט דערפון אַרויס, ווערט דאָ בּעשיינפּערליך דערוויזען ווייטער אַבּיסעל.

די קאַבּצאַנסקער בּעלי-הבּתים זענען, נישט פאַר אייך געדאַכט, גרויסע אבּיונים, האָבּען נישט, איהר זאָלט זאָגען, אַ צובּראָכענעם גראָשען בּיי דער נשמה. אין קאַבּצאַנסק אַליין איז פאַר זיי נישטאָ קיין שום פּרנסה, סיידען איינער צום אַנדערען מיט אַ טאָרבּע אין די הייזער ארומצוגעהן. זאָל פּריווען איינער מאַכען עפּיס אַ געשעפטיל, אַ קלייטיל אַ שטיינער, בּאַלד טאַקי טהוט איהם דער איבּעריגער עולם נאָך, און וויפיעל יודען אַזוי פיעל קלייטלעך. קרעמער זענען דאָ ווי מיסט און אַ קונה נושט איינער. דעסגלייכען איז אין אַנדערע זאַכען. איטליכער האָט ליעבּ אַריינצושטופּען זיך אין דערמיט, אָנצוטרעטען יענעם אויפ'ן פּוס גאַנץ יודישליך; וואו צוויי, זאָל ער זיין אַ דריטער, וואו דריי — אַ פערטער און אַזוי אַלץ ווייטער, ווייטער, בּיז עס קומט אויס „וקבּצו

יהר" אַלע קבצנים אינאיינעם. שטיקעך־זיך־צונויף. האַפּען זיך אַרום, גאַר ברידערליך און ווערען אַזוי דערשטיקט, פערחאַפּט אַלע אויף איין מאָל. אַזאַ שטאַרקע אַחדות, דאָס הייסט, אַריינצוקריכען מיט אַ פוס צו יענעם אין בייטעל, איינער ביים אַנדערען דעם ביסען פונ׳ם מויל אַרויסצוּ־נעהמען, וואָס נאָט גיט, אַבי אינאיינעם, מיר נישט, דיר נישט — דאָס איז איינע פון די מדות טובות, וואָס געפינען זיך גאָר טאַקי ביי קאַבּצאַנסקער יודען. און אין דעם זכות קומט זיי טאַקי אויס איינער צום אַנדערען אין די הייזער אַרומצוגעהן... די גאַנצע יניקה זייערע איז פון דער פרעמד, מיינסטענס פון גלופּסק. אַ נס פאַר קאַבּצאַנסק, וואָס איז דאָ אַ גלופּסק, וואו מען קען נאָך עפּיס טאָן און אַ שטיקעל קיום האָבּען. קאַבּצאַנסק שיקט אַהין געוועהנטליך אַרוים אַלערליי סאָרטען נפשות: מיני מלמדים, בּעהעלפערס, מעקלערס, בּטלנים, צוגעלעגערטע, אויך פרישצאַפּעלדיגע־איידעמלעך אַזעלכע, ערשט אַראָב פונ׳ם קעסט. יודען אַזוינע און אַזוינע, וועלכע דאָס הארץ נאָר גלוסט: מיט כּתבים, מיט מיחוש׳ן, זיידענע, גילדענאָדערדיגע, בעלי־תפלות, שופר־בּלזערס, יודענעס כּל־המינים: זאָגעריגס, וויינעריגס, שפּרעכעריגס, אויסגעקינ־דעלטע, וויבּער מיט אייער, מיט פּסח׳דיג־געגזוענשמאַלץ, פעדערען־פליקעריגס, נאָך אין רעכטען קינדלען. הייגט אַ מיש־מאַש בּחורים, דיענסט־מיידלעך, מיידען מיט צוגעדעקטע קעפּ, ווייבּלעך אַזוינע און אַמען אַזוינע, אָהן אַ שיעור. די דאָזיגע לעבעדיגע סחורה גילט אין גלופּסק משונה שטאַרק, האָט דאָרט אַ גרויסען אָבּגאַנג, און קאַבּצאַנסק פון איהר זייט, וואָס אַרבּייט געשמאַק לטובת הכּלל, פאַבּריצירט אַזאַ סחורה צו בּעגליקען די וועלט, איז דערמיט זיך זעהר מיחס. דעריבּער הייסען אַלע קאַבּצאַנסקער יודען — מיוחסים. אַז מען בּעגעגענט אַ יודען עפּיס אַ ווילדען בּעל־גאוה, האָט מען דעם בּעסטען סימן, אַז ער מוז זיין אַ קאַבּצאַנסקער...

דער מחבּר פון דעם „ווינשפינגערל" האָט געהאַט די זכיה געבּוי־רען צו־ווערען דאָ בּק״ק קאַבּצאַנסק.

די עלטערן זיינע האָבּען פון איהם ביים געבּוירען ווערען נישט געמאַכט אַזאַ פּירוש. זיי איז נישט איינגעפאַלען אפילו צו טראַכטען ... ווילע, צו־וואָס האָבּען אַזעלכע קבּצנים, ווי זיי, אַראָבּגעבּראַכט אויף ...ער וועלט אַ לעבּעדיג בּעשעפעניש, אויף צרות נאָר פאַר זיך און אויך ...אַר איהם. אָדער וואָס האָט מען מיט דעם נפש צו טאָן עפּיס אַזוינס, ...ז דאָס לעבּען, וועלכם זיי האָבּען איהם געשענקט, זאָל איהם ניחא זיין

און ער זאָל נישט שפּעטער האָבּן צו זיי קיין טענות: קבּצנים, געוואַלד, וואָס האָט איהר מיך געהאַט!... נאַרישע זאַכען, כ׳לעבּען! די מאַמע האָט געטאָן איהר זאַך, איהם געטראָגען און געהאַט פּשוט אָהן חכמות. אויף דערויף איז זי דאָך אַ יודענע, זי זאָל קינדלען. וואָס דען? אפילו אַ הוהן, להבדיל, טהוט אויך, וואָס גאָט האָט געבּאָטען — לעגט זיך און קוואָקעט, נישט צו פרעגען קיין קשיות. דעם טאַטען ווידער האָט עס אויך נישט אַזוי שטאַרק אויסגעטאַכט. מילאָ, איז דאָ נאָך אַ נפש, וואָס קען עס איהם אַרען? קיין בּויכוועהטיג האָט דאָך עס איהם אויך נישט געקאָסט. בּויכוועהטיג האָט דאָך די נקבה און אַז פאַר איהר איז רעכט, איז דאָך פאַר דעם זכר פּשיטאָ!... אַ וואָס, ער איז אַ קבּצן, מיט אַלע חן־גריבּעלעך אַ קבּצן און נאָך אַ צוגעקומען מויל בּעדאַרף דאָך פּיקען? — נישמעהר גאָרנישט, לאָז זיך די וועלט זאָרגען. מיט דעם בּטחון טאַקי פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף דער וועלט, איז ער אַליין דאָך, זיינע עלטערן און די עלטערנס עלטערן געבּוירען געוואָרען. וואַרטען אויף דרך־ארץ, בּיז מען וועט פאַר אַ יודישער נשמה אָנגרייטען דאָ פריהער אַלצדינג, וואָס נייטיג איז צום לעבּען, און דערנאָך ערשט זי אָבּאַכטען אַהער צום גרייטען — דאָס קען אַ יוד נישט. אַ יוד, אַז ער וועט זיך נישט שטופּען מיט געוואַלד, וועט ער מעגען אייבּיג טאַקי דאָרט וואַרטען. עפּיס נישט אַזאַ מציאה, די וועלט זאָל אָהן איהם, חלילה, זיך נישט קענען בּעגעהן. האָט ער זיך אָבּער שוין דורכגעשטופּט און איז שוין דאָ מיט בּיידע פיס, שטופּט ער זיך מיט גאָטס כח ווייטער, ווייטער. ער שטופּט זיך, קוועטשט זיך מיט אַלע קרעפטען, פאָרענט־אַרום, הינטען־אַרום, אַלץ איינס, דורך טיר אָדער דורך פענסטער, שטופּט אַזוי אָבּ דאָס גאַנצע לעבּען און גאָר נישט...

אויף איין זאַך נאָר האָבּען די עלטערן בּיי זיין געבּוירען חערען זיך יאָ, נעבּעך, פערטראַכט און שטאַרק געבּראָכען ויעס קאָפּ: רבּונו של עולם! וואָס פאַר אַ נאָמען גיט מען דעם נייעם נפש דיינעם? די אַלע נעמען, וואָס אין דער משפּחה איז געווען, האָט מען שוין פערטאָן אויף די אַלע קינדערלעך, וואָס האָבּען זיך פערהאַפּט געבּוירען צו חערען פריהער פאַר איהם. מען האָט אָנגעהויבּען פון די נאָהענטע קרובים און געגאַנגען כסדר בּיז די ווייטעסטע — פּערדס־פּוס־פּאָדקאָווע, בּיי אישליכם קינד האָבּען זיך געמיהט צווי קרובים. דער טאַטע האָט אויסגעקראַצט איינעם פון זיין משפּחה און די מאַמע איינעם פון איהר

משפחה, אזוי איז צווישען זיי שוין געווען אָבגעמאַכט, און דאָס קינד האָט געהייסען צוויי נעמען. עס האָט זיך געפּאָרט: חאַצקיל=בן=ציון, ליפּע=טודרוס, דוואָסיע=קרוינע, פּסח=זעליג, ציפּע=סאָסיע, סטיסע=הינדע, קאַרפּיל=פייבוש, חנה=לעמיל, שמעריל=אייזיק, קיילע=ריקיל. אין אַ נויט האָט זיך איבערגעלעגט אַ זכר אין אַ נקבה, אַ נקבה אין אַ זכר, צוויי מתים האָבען זיך געפּאָרט און דער זיווג איז עולה=יפה געווען. פונ'ם פעטער חיים ווערט למזל חיה, פון דער מוהמע ברכה—ברוך; פון גרונע שפּרינגט אַרויס גרונם און נחום ווערט איינס מיט נחמה. אזוי איז דאָס אַ לאַנגע צייט געגאַנגען, ביז מען האָט פלוצלים זיך אַרומגעקוקט — אַ וועהטיג די שונאים! די משפחה האָט זיך אויסגעלאָזט, נישטאָ קיין נעמען!... די עלטערן האָבען אַ היבשע צייט זיך גערדעהט די קעפּ טראַכטענדיג, און גאָרנישט אויסגעטראַכט.

— הערטט=דו, לייזער=יאַנקיל! — איז די קינפּעטאָרין לסוף אַרויס מיט דער שפּראַכע, נאָכדעם אז זי האָט פריהער זיך אַביסעל גע=קווייקעלט, — פאָלג מיך, מיין מאַן, און לאָז דאָס קינד הייסען גדליה=הערש, נאָך גדליה=הערש'ן עליו השלום.

— שאַ, טיפּשה! — מאַכט דער טאַטע שטאַרק אויפגעבראַכט. לאָז מיר דיין גדליה=הערש מוחל זיין, נישט מוחל זיין, דעם נאָמען זיינעם וויל איך נישט הערען. ניין, צעהן מאָל, הונדערט מאָל ניין.

גדליה=הערש איז פון דער מאַמעס משפחה. די באָבע האָלצע (פון איהר איז דאָס אַרויסגעשפּרונגען חאַצקיל) האָט איהם אָנגעקעהרט אַ לייבליכע מוהמע. אין די הענט האָט ער געהאַט אַ מלאָכה, עפּיס גאָר אַ כפול=שמונה'דיגע. ער האָט געשטשאָבעט תחתונים, קאַפּאָטעס, היטלען, ווייבערשע קליידלעך, יופּעס, יאַמפּערקעס און אַמאָל אויך טאַקי געלאַטעט שיך. הכלל — אַלצדינג, וואָס נאָר מען האָט איהם געגעבען. אַ בריה אויף לאַטעס לעגען איז אין גאַנץ קאַבצאַנסק זיין גלייכען נישט געווען. און וויל לאַטעס גילטען ערגיץ נישט אַזוי ווי אין קאַב=צאַנסק, דעריבער איז גדליה=הערש שטאַרק אין דער מאָדע געווען דאָרט. ביי וועמען נאָר עפּיס אַ טרען, אַ ריס, באַלד צו גדליה=הערש'ן; ביי וועמען אַ שוך, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט, האָט געפּייפט, פערשטאָפּט איהם גדליה=הערש דאָס מויל און זאָגט איהם אָן מיט'ן הארבען וואָרט, ער זאָל נישט פּייפען. איז דער אייגענער טרען, דער אייגענער ריס ווידער טאַקי דאָ מאָרגען און דער שוך הערט איהם נישט, האָט אַ העזה באַלד טאַקי ווידער צו עפענען אַ מויל, איז גדליה=הערש

נישט פויל, לאַטעט און לאַטעט, ביז דער רוח נעהמט צו די לאָך מיט
דעם מלבוש אינאיינעם. ווען אזאַ גדליה=הערש זאָל געווען אָנשפּאַרען
אין פּאַריז, וואָלט ער געגאַנגען אין גאָלד, געטראָגען וואָלט מען איהם
דאָרט אויף די הענט. אין קאַבצאַנסק אָבער איז ער געגאַנגען נאַקעט
און באָרפיס. און אַז מען האָט איהם דאָ שוין געטראָגען אויף די
הענט, איז דאָס געווען דענסטמאָל נאָר, ווען ער איז געפאַלען פון די
פיס, בשעת ער האָט געחאַפּט אַ איבעריגע כוסה. טרינקען האָט ער
אפילו געקענט, וויל די מלאָכה האָט ליעב דעם טרונק און אַנדערש
קען מען נישט אַיינגעקויפט זיין אין דער חברה פועלי=צדק, נאָר פונ=
דעסטוועגען קען מיט דעם גרעסטען טרינקער זיך מאַכען, ער זאָל דוקא
זיין אַמאָל שכור=לוט. ביים אויסניכטערן זיך, פלעגט ער, ווי גע=
וועהנטליך אַ געוויסער טייל שכורים, זיך פאַרענטפערן, ער איז נישט
שולדיג, דאָס אומגליק איז געשעהן, נאָר וויל ער האָט גענומען די
כוסה פון דער לינקער האַנד. אַ סימן, אָט נעהמט ער באַלד טאַקי
אַ פלעשיל משקה, ווי געהעריג איז, זופּט עס אויס פאַר אַ עדה יודען
און ער זאָל זיך חאָטש פערקריטען. אַזעלכע קונצען פלעגט ער עפּטערס
בעווייזען און דער קאַבצאַנסקער עולם פלעגט נאָר אָנקוועלען. נישט
אָנגעקוואָלען דערפון האָט נאָר לייזער=יאַנקל אַליין: גדליה=הערש האָט
איהם מיט דער מלאָכה פערשוואַרצט די אויגען. אַ קאַטאָוועס עפּיס,
ער, ר׳ לייזער=יאַנקיל, ימים נוראים אַ בעל=תפילה ערגיץ אין אַ
גלופּסקער קלייזעל און דאָס גאַנצע יאָהר אַזוי=זיך אַ שענער יוד, קוקט
אַריין אין אַ ספר און רייבט זיך אין בית=מדרש אונטער׳ן אויווען — ער
און דער בעל מלאכה, דער עם=הארץ, זאָלען זיין קרובים! ער האָט
גדליה=הערש׳ן בשום אופן נישט געוואָלט אָננעהמען פאַר אַ קרוב, זיך
אַקעגען איהם געבלאָזען און קיינמאָל איהם נישט פאַרבעטען צו זיך
אַ מאָל אויף אַ שמחה. איז ער געקומען אומגעבעטען, האָט מען אויף
איהם זיך אפילו נישט אומגעקוקט. גדליה=הערש פון זיין זייט, האָט
פון לייזער=יאַנקיל׳ס גדלות זיך גאָר נישט געמאַכט און אַ מאָל אוים
איהם אויך געלאַכט מיט גוטען, אָהן גאַל: „וויים איך, וואָס מיט
לייזער=יאַנקלען איז אַזוי דער יחוס! אַרומגעהן שלינג=און=שלאַנג איז
עפּים נישט אַזאַ בריה׳שקייט. אַ לאַטע זאָל ער פריווען לעגען, אַזאַ
לאַטע ווי איך, דענסטמאָל וועלען מיר זעהן. נאַט אַייך אַ שמעלקע!
אַ בהמה איז ער, נישט מעהר... לאָז איהם גאָט נישט שטראָפען פאַר
די זינד״, אַזוי פלעגט ער געוועהנטליך אויסלאָזען דעם שמועס.

11 באַנד — 2 בויגן

אַ מאַך־נעבענדיג מיט דער האַנד. מיט לייזער־יאַנקעליכען האָט ער זיך פֿערהאַלטען זעהר גוט, פֿלעגט אויסלאַטען איהרע מלבושים, איבער־ניצעווען די קינדערשע זאַכען, לעגען לאַטעס אויך אויף דעם מאַנס בגדים, נישט צונעהמען דערפֿאַר אַ פּרוטה. פֿאַרקעהרט, אונטער אַ ענגער צייט פֿלעגט ער שטילערהייט נאָך אונטערהעלפֿען איהר מיט עטליכע גראָשען. לייט זאָגען, אַז אין דער יוגענד איז ער אין איהר געווען פֿערקאָכט, זי נאָך איהם האָט אויך געצאַפּעלט און עס האָט געהאַלטען שוין אויף אַ שטייגער, אַט ברעכט מען טעפּ — נאָר פּלוצים האָט זיך אונטערגערוקט דער שידוך מיט לייזער־יאַנקלען, באַבעס, מוהמעס האָבען זיך פֿאַר איהם געמיהט, אָבגעשאַצט זיין בייקולכען, פֿאַר וויפֿיעל מען קען עס אָננעהמען אין נדן אַריין. ס׳איז אויסגעקומען עפּיס נאָר אַ גליק, וואָס טרעפֿט זיך איין מאָל אין הונדערט יאָהר. עס ווערט אַ קנס־מאָהל און גדליה־הערש בלייבט, נעבעך, פֿון דרויסען אויף דער מילכעדיגער באַנק. פֿון דענסטמאָל אָן, אַזוי שמועסט מען, איז גדליה־הערש פֿונ׳ם פּנים אַראָב, נאָר נישט דער איינענער וואָס פֿריהער — עפּיס נאָר טאַקי אַ כּשוף, איין אָבגעטאָנענע זאַך, בעהיט זאָל מען ווערען! — איז געווען אַלץ פֿעראומערט, פֿערזאָרגט און פֿאַר צרות זיך גענומען צום טרונק. זעהר מעגליך, אַז דערמיט האָט אויך גע־שמעקט די שנאה אַקעגען איהם ביי לייזער־יאַנקלען אין הארצען. נאָר ווי די מעשה איז, אַזוי אָדער אַזוי, די שנאה איז געווען גרויס. דעריבער, אַז לייזער־יאַנקיל האָט דאָ פֿונ׳ם ווייב נאָר דערהערט דעם נאָמען זיינעם, איז ער אָנגעצונדען געוואָרען.

הנם לייזער־יאַנקעליכע איז געוועהנט געווען צו דעם מאַנס זודלער־און בייזקייט אויף גדליה־הערש׳ן, נאָר היינטיגס מאָל, ליגענדיג אין קינ־פּעט, האָט עס זי אָנגעהאַפּט ביים האַרצען און זי האָט זיך בעוואַשען מיט טרעהרען, דער מאַן האָט אויף איהר געקוקט מיט רחמנות און געמאַכט צו איהר שוין ווייכער אַביסעל:

— וויין נישט, דו טיפּשה איינע! זאָג איך דיר. אַ כּשרה, עהר־ליכע יודענע בעדאַרף טאָן דעם מאַנס רצון. אַז דער מאַן זאָגט ניין, בעדאַרף זיין ניין. בערעכען זיך נאָר, נאַרעלע, ווער, ברוך־השם, איז דיין מאַן און ווער איז גדליה־הערש!...

— גדליה־הערש איז געווען אַ כּשרה׳ר יוד, אַ גוטע נשמה.

— אַ כּשרה׳ר יוד — אַ בעל מלאכה!! נאָר אַ געלעכטער, כ׳לעבען. קאָרג פֿערשוואַרצט האָט ער מיר די אויגען ביי זיין לעבען

זאָל איך אַ צינד נאָך איהם אַ נאָמען געבען מיינס אַ קינד און מיר אַליין אָנטאָן אַזאַ חרפּה! געה שוין, נאַרעלע, געה, רעד נישט קיין נאַרישקייטען!

— אָבער אַ נאָמען, לייזער־יענקיל! וואו האָסט־דו אַ נאָמען? אַ שענער טאַטע, משטיינס־געזאָגט!...

— אַ נאָמען!... עט... נישקשה. שטאַמעלט דער טאַטע און פערטראַכט זיך אַביסעל.

— אָבער הע־הע! אַז איך האָב געהאַט אַ חלום, הע־הע!...

— וואָס חלום?! — מאַכט דער טאַטע, אויסשטעלענדיג אַ פּאָר אויגען אויף דער מאַמע.

— גדליה־הערש איז מיר נעכטען בײ־נאַכט געקומען צו חלום. — מזל־טוב דיר, מלכה־טיבע! זאָגט ער און טהוט דערבײ אַ קרעכץ. איך ליג נישט רוהיג אין קבר דערפאַר, וואָס אויף דער וועלט איז נאָך נישטאַ מיין נאָמען. דערבאַרם זיך, מלכה־טו־בעניו! מאַכט ער מיט אַ געבעט, וויינענדיג. דערבײ אויפ׳ן קינד אין די קישעלעך. דו האָסט אַצינד אין האַנד מיך צו בערוהיגען. איך וועל מיך מיהען דאָרט פאַר דעם כסא־הכבוד פאַר דיר, פאַר דיין מאַן. דאָס קינד דיינס וועט, אם־ירצה־השם, זיין אַ גוט שטיקעל אַרבייט, אַ שאַרפע נאָדעל מיט אַ שפּיציג קעפּיל. ביי די דאָזיגע ווערטער האָט איהם געלויכטען דאָס פּנים און איז באַלד פערשוואונדען... וואָס זאָגסט־דו, לייזער־יענקיל?

— נו, נו... מאַכט דער טאַטע אָהן ווערטער

— נוקע נישט, לייזער־יענקיל, — זאָגט די מאַמע, — אַזוי זאָל איך זעהען פיעל נחת, ווי איך האָב איהם געזעהען... היינט בײ־נאַכט איז ער ווידער ג־יזומען. אַלץ געקוקט אויף מיר און געוויזען אויפ׳ן קינד, געוויזען [illegible]׳ן קינד און געקוקט אויף מיר... גע־וויזען, געקוקט פריהער מיט אַ געבעט, דערנאָך... אוי, דערנאָך שטשירעט ער אויס אַ פּאָר אויגען און לאָזט זיך צו מיר מיט אויס־געשטרעקטע הענט, ווי ער וויל מיך שטיקען, טהוט אַ זאָג ביי: וועה נישט...

— וועה נישט, וואָס? וואָס? — טהוט זיך דער טאַטע אַ חאַפּ דערשראָקען, בעטראַכט די שיר־המעלות׳ן און דעם קרייז מיט דער קאָט־שערע אויף די ווענט אַרום דער קינפעטאָרין.

— וואָס פרעגסט=דו, לייזער=יענקיל! וועה איז מיר נישט. עפּיס שפּיעלט מען זיך מיט אַ מת! וועה איז מיר, אוינד איז מיר...

— נו, נו. וואָס=זשע ווילסט=דו, טיפּשה אייגע?

— האָב גאָט אין הארצען, וועה איז מיר, לייזער=יענקיל! און [illegible] נישט קיין עקשן, ווינד איז מיר!

— טאַ...

דאָס צווייטע קאַפּיטעל.

ס'איז געבליבען, דאָס קינד זאָל הייסען הערשיל נאָך דעם לעצטען נאָמען פון גדליה=הערש און עס האָט דרינגען געשמעקט אַ סך שפּיצלעך. איין מאָל האָט דאָך דער טאַטע דאָס רעכט אויך אויף אַ נאָמען. צווייטענס, איז דאָך אַ פּשרה מאַכען גאַנץ יודישליך. ווי זאָגט דער עולם: יאַק ני פּסק ניחאַיי בודע פּסק'עץ, ביידע צדדים זאָלען צופרידען זיין. דריטענס, איז הערשיל פאָרט נישט גדליה=הערש. די חרפה האַלב צוגעדעקט, ווארפט זיך נישט יענעם אַזוי אין די אויגען. און די מאַמע, זעהר אַ גוטע בעל=הבית'טע, ליעב אָבצושפּאָרען אַלץ אויף שפּעטער, האָט ביי זיך געטראַכט: האַ, לאָז זיך וואַלגערן אין דעם בעל=הבתישקייט אַ איבעריגער נאָמען גדליה, ער וועט אפשר צוניץ קומען אויף שפּעטער.

די מאַמע האָט טאַקי געטראָפען, ווי אַ חכמה! זי איז אויסגעקומען מיט די נעמען ווי מיטען קרעפּיל פלייש. אין אַ קורצער צייט אַרום איז זיי געלעגען געוואָרען ווייטער מיט אַ יונגעל און ער האָט, הערשלען אויף צו לאַנגע יאָהר, געהייסען גדליה...

איך זאָג: הערשלען אויף צו לאַנגע יאָהר, ווייל דער ברודער גדליה האָט זיך נישט לאַנג געהאַלטען, איהם איז נישט געפעלען דער מאַמעס קעסט. עס האָט איהם געגרימט אין בייכעל, זיך, נעבעך, גענוג אָנגעליטען און ביים אויסשניידען זיך איהם צייהנדלעך, האָט ער זיך מישב געווען און זיך אָבגעטראָגען. אויף דעם דאָזיגען שכל זענען געפאַלען עטליכע פון די שוועסטערלעך און ברידערלעך נאָך פריהער, איידער הערשעלע איז געבוירען געוואָרען. זיי האָבען געזעהן, אַז מיט

קבצנים איז נישט גוט צו האָבען עסקים. דאָס לעבען ביי זיי איז נאָר איין אומגליק, אייביגע צרות, שטענדיגע יסורים. בעסער איין מאָל שטאַרבען, ווי צעהן מאָל אין טאָג אויסגעהן פאַר הונגער; איידער עלטערן זיך אין דלות, פערוואָרפען אויף דער פּאָליצע די צייהן, בעסער יונגערהייט פון דער וועלט געהן. אַ לאַנג לעבען אָהן ברויט איז אַ בּיסליכווייזער טויט. נישט אַלע מענשען אָבער זענען גלייך. דוואָסיע־קרוינע און פסח־זעליג האָבען זיך איינגעשפּאַרט דוקא לעבען און פערזוכען, משטיינס־געזאָגט, דעם טעם פון חתונה האָבען. זיי זענען ביטערע אביונים און בעפּאַלען מיט קינדערלעך. אַחוץ זיי האָבען פונ׳ם מלאך המות הענט זיך אויסגעדרעהט ציפּע־סאָסיע, שוין אַ מויד אין די יאָהרען, איז געוועזען נעבעך, הויט און ביין. דאָס פּנים אויסגעצויגען, די באַקען איינגעפּאַלען מיט בּלויע רינגען אונטער די אויגען. אין דער יוגענד אָבער איז זי געוועזען אַ בילד שענע, אַ לעבעדיג מיידעל, זעהר אַ געראָטענע, אַ חנ׳עוודיגע, אַ גוטע עהרליכע, כשרה נשמה — מעלות, וואָס אין רייכען שטאַנד בּרענגען זיי גליק, אין דעם אָרמען אָבער זעהר אָפט נאָר אומגליק. צו־זעהענדיג דאָס גרויסע עלענד ביי די עלטערן אין הויז, איז איהר געוואָרען אַ לאָך אין האַרצען. איהר איז נישט אַזוי אָנגעגאַנגען אייגענע צרות, ווי פיעל די צרות פונ׳ם הויזגעזינד, ווי מענשען, נעבעך, קומען עס אָב, ווי פּיצלעך אומשולדיגע קינדערלעך, דאַרפען עס, נעבעך, דאַרען־קוואַרען און געהען אויס ביסלעכווייז ווי אַ ליכט. ביי איהר איז געבליבען, צו געהן אין דער פּרעמד, דינען, פערדינען און אָבדינען די ליעבע עלטערן אין דער נויט. זי האָט גוט געוואוסט, אַז דער טאַטע איז ביי זיך אַ גרויסער מיוחס, עס וועט איהם נישט אָנשטעהן, זיינס אַ קינד זאָל זיך שטעלען אין דער פּרעמד. נאָר דאָס האָט זי אָבער נישט אָבגעשראָקען, זי האָט זיך פאַרגענומען צו טאָן אַלע מיטעל, זיך שטרעקען נאָך די עקען, אַזוי לאַנג—אַזוי בּרייט, ביז זי וועט איהר׳ס פּועל׳ן. זי האָט אויסגעקליבען דערויף אַ צייט, ווען עס איז געווען זעהר ענג. אין הויז איז נישט געווען קיין שטיקעל בּרויט, דער ווינטער האָט צוגעטרעטען מיט זיינע שרעקליכע פרעסט און אין שטוב איז קאַלט, האָטש וועלף צוטרייבען. וואָבענווייז איז אויס דעם קוימען נישט געגאַנגען קיין רויך. די מאַמע איז געווען אויף דער צייט מיט קוילע־ריקלען און געהאַט זעהר אַ שווער טראָגען. שמעריל־אייזיק עליו השלום האָט געמאָזעלט, געפּאָכט מיט דער נשמה און די איבעריגע נאַקעטע, הונגעריגע קינדערלעך האָבען זיך פּערשלאָגען אין אַ ווינקעל, געזעסען איינגעהייקערט אין צעהנטען, מיט סמאַ־

הע אויף די ליפּען, שאַ, שטיל, נאָר צייטענווייז אַ קרעכץ, אַ זיפץ טיעף פונ'ם האַרצען, און געקוקט אין דער וועלט אַריין מיט תמ'עוואַטע גלעזערנע אויגען, אין וועלכע עס זענען געשטאַנען פערגליווערטע טרעהרען... דענסטמאָל האָט זיך ציפּע-סאָסיע'ן געעפענט ראָס מויל, זי האָט געוויינט, געחלש'ט פאַר דעם טאַטען, ער זאָל רחמנות האָבען אויף דער מאַמע'ן, אויף די קינדער, אויך אויף איהר און לאָזען זי שטעלען זיך ערגיץ אויף איין אָרט. עס האָט אוים איהר געררעדט די נשמה, אַ מבול הייסע געפּיהלען האָט זיך איהר געגאָסען טיעף פונ'ם האַרצען און דער טאַטע, דערהר'געט, דערשלאָגען פון דער ביטערער נויט, האָט לסוף איהר איינגעווילינט מיט אַ געבראָכען געמיטה... איהר אַוועקפאָהרען קיין גלופּסק האָט דער מאַמע געגוג טרעהרען געקאָסט, דער טאַטע האָט מיט איהר זיך געזעגענט שטאַרק בעטריבט. די גוטע, שטילע טויב איז אַרוים פון דער נעסט לעדיג און בלייז, נאָר מיט דער ברכה פון די עלטערן, מיט דעם הייסען „פאָהר געזונט!“ פון די וויינענדיגע שוועסטערלעך און ברידערלעך

קאַבצאַנסק האָט אי אַ טראַנספּאָרט לעבעדיגע סחורה צוגעשטעלט גלופּסק — אַ שענע, אַ יונגע דינסטמיידיל!...

ציפּע-סאָסיע האָט באַלד בעקומען איין אָרט ערגיץ דאָרט אין אַ נגידיש הויז. די ערשטע צייט איז איהר געגאַנגען קיין מעשה נישט. מען איז מיט איהר און מיט איהר אַרבייט שטאַרק צופרידען געווען. זי האָט געשריבען אַ היים פרעהליכע בריוולעך און אויך צוגעשיקט אַביסעל געלט. נאָך דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבען אַ מעשה. דער בעל-הבית האָט אויף איהר געוואָרפען איין אויג און הינטער ווייליכם געפּריווט ווערען מיט איהר אַ נאָהענטער מחותן. אין אָנפאַנג איז דאָס נאָך געווען אַביסעל פערשטעלט. אויפ'ן וואונק, גלאַט אַזוי זיך. ער איז אַ גוטער מענש, ביי זיך פראָסט, זעהר צוגעלאָזט און וויל אַ אָרעם קינד, נעבעך, מקרב זיין. פאַר וואָס נישט? פון זיין הויז האָבען שוין עטליכע גאַנץ פיינע דיענסטמיידלעך חתונה געהאַט, גאָר נישקשה'דיג... לאָז זי נאָר נישט זיין קיין נאַרעלע, וועט איהר אויך אַז וואויל זיין... ווייטער, ווייטער האָט זיך שוין קלערער אַרויסגעוויזען, וואָס אַ נגידס גוטסקייט און צוגעלאָזטקייט בעטייטעהיט זאָל מען ווערען! עס האָט זיך פאַר איהר געעפענט פּלוצים גאָר אַ נייע וועלט מיט אַנדערע מיני קרענקונגען — אַ וועלט מיט אַ שטן, מיט אַ גיהנום און אַ קאָכעניש, פייער און שוועבעל; אַזעלכס, וואָס האָט זיך איהר נאָך פריהער גאָר ניט געחלומט. דאָס לעבען איז פאַר איהר געוואָרען

א מלחמה. ז. שלאַפע. אָרמינקע. נעבעך. האָט געמוזט שטעהן שטענדיג געוואָפּענט אַקעגען אַ שטאַרקען שטן, אַ געבאַלעוועטען פּעמפּיק. דער געדאַנק איהרער, ווי אַזוי איהרע ליעבע קומען עס, נעבעך, אָב, דאָרט אין דער היים, ווי אַזוי נייטיג ס׳איז פאַר זיי האָטש אַ קליינע הילף, האָט איהר אונטערגעגעבען כּח, צו ליידען איהרע גרויסע וועהטאָגען. זי האָט זיך געראַנגעלט, געראַנגעלט ביז איבער די כּוחות און געמוזט פאַר צרות דערנאָך פאָרט אָבטרעטען פון׳ם אָרט.

זי האָט זיך געשטעלט נאָך אויף איין אָרט. דאָרט איז געווען ווייטער דאָס אייגענע: פריהער קיין מעשה נישט, דערנאָך אַ מעשה, שוין נישט איינע, נאָר צוויי. אַ מעשה מיט דעם בעל-הבית און אַ מעשה מיט דעם בעל-הבית׳ס אַ זוהן... קרענקונג, האַרצוועהטאָג און לסוף אַוועק פון׳ם אָרט. ווייטער און ווייטער אַלץ אויף דעם דאָזיגען שטייגער: קיין מעשה נישט, שפּעטער אַ מעשה, די אַלטע מעשה, אַ מעשה איבער אַ מעשה און דער פינסטערער סוף פון דער מעשה. אַ חוץ מעשיות אין שטוב איז נאָך מעשיות אין קיך: מיט קעכינס, מיט אַריינגעהערס, מיט מעקלערינס און מיט יענע, וואָס ווערען אויף דער עלטער גבאי׳טעס. הכּלל, אַ „טויזענד און איין נאַכט“ מיט מעשיות. ציפּע-סאָסיע איז געוואָרען, נעבעך, אַ קרבן פאַר איהר שענקייט... אויף צרות נאָר איז זי געבוירען געוואָרען אַ שענע. ווי קומט אַזוינס צו אָרמע לייט, מיט וועלכע מען איז עפּיס נישט אַזוי מחויב צו מאַכען צערעמאָניעס און קוקען דערויף, טאָמער קרענקט מען זיי מיט אַ גראָב וואָרט און נעהמט ביי זיי צו דאָס גאַנצע חיות מיט אַ מיאוסער בעהאַנדלונג?... אויך מיר אַ מענש ציפּע-סאָסיע, אַ אָרמע דיענסטמיידיל! דיין שענקייט, אָך, מהיכא-תיתי און הו אַליין... וועמענס עסק איז עס? מעגסט אפילו די כּפּרה ווערען. אַז טאָמער האָט ציפּע-סאָסיע פאָטער און מוטער, וועלכע האָבען זי האַרצענדיג ליעב, מיט איהר אין לעבען פיעל מיה געהאַט, געגוג קאָפּדאַרעניש, נישט דערגעסען, נישט דערשלאָפען, ביז גאָט האָט געהאָלפען, זי איז אויסגעוואַקסען; אַז טאָמער האָט ציפּע-סאָסיע איהרע עלטערן אויך שטאַרק ליעב, זי אַרבייט, זי דיענט, ווי-ס׳איז אונטערצוהאַלטען איהרע ליבע, נעבעך, וואָס חוץ זיי קריכט איהר גאָר נישט אין קאָפּ קיין אַנדערע זאַכען — אַזעלכס געהט קיינעם אויפ׳ן געדאַנק אפילו נישט אַרויף. נאַרישקייטען, פון וועמען מען האָט דאָ צו טראַכטען!... ציפּע-סאָסיע אָבער האָט אויך אַ נשמה, זי טראַכט, זי פיהלט... בעריהרט מען זי גראָב, טהוט איהר וועה..

„דעריבער, אזוי זאגט דער מחבר פונ׳ם „ווינשפינגערל״ אין זיינע כתבים, דעריבער האט ציפע-סאסיע נישט געקענט מעהר אויסהאלטען און איז קראנק, צובראכען מיט א שווער געמיטה, נעבעך, געקומען צוריק א היים, צוריק צו איהרע ארמע עלטערן, שוין נישט די ציפע-סאסיע, וואס פריהער. די מאמע האט געפיהלט דער טאכטערס ביטער הארץ און איז אויסגעגאנגען פאר רחמנות אויף איהר דערשלאגען קינד.

„ארמע, בידנע שוועסטער! דיין אומגליק איז, וואס גאט האט דיר געגעבען חן; דיין אומגליק איז יענע גליקליכע מיט דיין שענקייט צו געפעלען. פערשפילט איז דיין וועלט, פערוויסט איז דיין לעבען, אז אך און וועה דיר נעבעך, ארמע, אומגליקליכע שוועסטער!.....״

דאָס דריטע קאַפּיטעל

אַצינד, אַז הערשעלע אונזערער זאָל נעהמען די בעסטע לאַנדקאַרטע, אויף וועלכער עס שטעהען געצייכענט די אַלע שטעדט פון גרויס ביז קליין, און זאָל זוכען אפילו מיט ליכט, איז פון קאַבצאַנסק קיין זכר נישטאָ דאָרט, און אַ מאָל, אין דער יוגענד, האָט ער געמיינט, ווי אַ וואָרים זיצענדיג אין חריין, אַז קיין בעסערס פון קאַבצאַנסק איז גאָר נישטאָ. קאַבצאַנסק אַליין טאַקי איין שטאָדט אויף דער גאַנצער וועלט, דער פּופּיק איהרער, פּונקט אין רעכטען מיטען. ווייטער, אין דער זייט, איז שוין מדבר, פאַרלעגענע ערטער מיט ווילדע חיות. מענשען, וואָס מענשען הייסען, אתה־בחרתּניקעס, סאַמע צימעס, זענען נאָר דאָ. פאַר זיי אַליין שיינט די ליכטיגע זון ביי טאָג, די לבנה און שטערען ביי־נאַכט און גאָט גיט זיך אָב, האָט מעהר נישט צו טאָן נאָר מיט זיינע קאַבצאַנסקער יודען... ער גיט רעגען פון זייערע בהמות וועגען — ציגען זאָלען האָבען פּאַשע; אויך קאַליזשעס וואַסער אויף צו טרינקען, בכדי צו פערשפּאָרען אָבפּרעסען די שטרוי פון יודישע דעכער און לעקען די ווענד פונ׳ם בית־המדרש. ער גיט טרוקענע שענע פּאָגאָדע, די ווייבער זאָל גוט זיין צו געהן פרייטאָג אין יאַטקע, אין מאַרק אַריין, איינצוקויפען אויף שבת. ער מאַכט אַ גרויס גערעטעניש אין קאַרטאָפלעס, ציבעלעס און קנאָבעל, — יודעלעך, נעבעך, זאָלען האָבען וואָס צו עסען. הכלל, ער דרעמעלט נישט און שלאָפט נישט דער היטער פון ישראל, ער אַרבייט מעשים, קעהרט אַ וועלט נאָר צוליעב זיי, צוליעב זיי... דערפאַר בלאָזען איהם יודען שופר, זינגען איהם אַ מלך עליון און שפּרינגען קדוש, דערפאַר מאַכען זיי פון זיין כבוד וועגען אַ לאָקשען־קוגעל — שבת, קניידלעך און

חרעמזלעך — פּסח און געהן אַ טענציל לעבעדיג-פרעהליך צו די הקפות שמחת-תורה. חנוכּה דאַנקען זיי איהם אָב מיט אַ דריידיל, פּורים מיט אַ המן-קלעפּיל, פאַרשטעלען זיך און מאַכען די פּורים-שפּיל, די גאַנצע קאָמעדיע אַלץ לשם שמים, צוליעב זיין הייליגען נאָמענס וועגען... נאָך איין שטאָדט, אמת, איז איהם געווען בעקאַנט, וועלכע עס האָט געשוועבט פאַר איהם עפּים ווי אין דער לופטען, געשווייבעלט און געגריבעלט מיט גאַנצע מחנות מלאכים, פליגעל-אַדיוטאַנטען, און קוריערען פון גאָט-ברוך-הוא צו די קינדער ישראל — דאָס איז די הייליגע שטאָדט ירושלים, וואו יודען ליגען בעגראָבען אין דער ערד, אין ארץ-ישראל-ערד, טאַקי נאָר לעבעדיגע מתים, וואָס פוילען נישט און עס האַלט זיך זייער געביין; וואו יודען האָבען אַ פייג... איילבערטען, טייטלען, מילגרוימען, און ציגען עסען דאָרט באָקסהאָרן. נאָר, אוי-וועה! ירושלים איז אָבער אַצינד וויסט, חרב, אוים שטאָדט, אוים וועלט און פאַר אונז יודישע קינדער, איז היינט אַ לעבען דאָ, אין קאַבצאַנסק — אין קאַבצאַנסק, אין גלות. דער קאַבצאַנסקער גלות איז דענסטמאָל אין הערשעלעס אויגען בעשטאַנען פון גאַברילאָ דעם שבת-גוי, וואָס שנייצט אָפּ שבת די ליכט, נעהמט אַראָב פון'ם טיש די מעשענע לייכטער, און הייצט ביי יודען די רובעס; פון טעקלע, וואָס וואַשט גרעט, שווינקס איבער געל-גרינע ווינדעלעך פון יודישע קינדער און מעלקט די קיה פון קאָנדראַט דעם שכּור, וואָס פאַר אַ גלעזעל בראַנפען פערקויפט מען איהם — דעם גאַנצען קאַבצאַנסקער חמץ; פון'ם פריץ, וואָס יודען האַלטען ביי איהם אַרענדעס, דערנעהרען זיך דערפון מיט ווייב און קינדער און מוזען, נעבעך, פון יוצא וועגען, איהם צאָהלען ראַטע, וואָס מוזען, נעבעך, צו איהם אָנקומען אונטער אַ יום-טוב, ער זאָל זי-שענקען זעקלעך קאַרטאָפלעס, אינדיקעס און ווייץ אויף מצה — און וועה, וועה געשריען! ערגער נאָך ווי אַלע פון מיטקאַ דעם קליין שייגעציל און זשוקיל זיין קליין הינטעל, פאַר וועלכען נישט נאָר קליינע יונגלעך האָבען געציטערט, אויך יודען מיט בערד, בעווייבטע, גרויסע תקיפים, פלעגען האָבען דאָס ניין-יעהריגע און פאַר איהם אַ מייל אַנטלויפען; גאָט ווייסט, צו וואָס דער ביטערער גלות של מיטקאַ וואָלט געפיהרט, ווען ער זאָל זיך ציהען שטענדיג...

אַ נס נור איז געשעהן, וואָס מיטקא האָט ליעב געהאַט אַ יודיש שטיקעל חלה. פון אַ שטיקעל חלה, וואָס מען פלעגט איהם אונטערוּקען הירעש, איז ער געוועהנטליך אויף אַ געוויסער צייט, געוואָרען גוט,

ווייך ווי אַ טייג, האָט זיך בעלעקט און געקוקט שוין אַנדערש אויף יודישע קינדער. וואָס יונגלעך האָבען פריהער נישט געטאָרט, האָבען זיי שוין געמעגט. יעקב׳ס טאָפּ לינזען איז געבליבען אויף תמיד טאַקי זעהר אַ גוט מיטעל. ווער שמועסט, אַ יודיש שטיקעל געפילטע פיש איז גאָר אַ וואונדער! נאָר חוץ די אַלע זאַכען איז דאָך מיטקא נישט מעהר געווען ווי אַ נאַריש יונגעל און טאַקי אַליין ליעב געהאַט אָבטאָן מעשים, שטיפען מיט חברה קונדיסים. ביים שפּילען זיך איז ער מיט זיין גראָבען קאָפּ שוין געלעגען ביי אונז אין די הענד. אַ פערדיל איז ער געווען זעהר אַ וואוילס, כח צו לויפען, צו דריגען מיט די פיס, האָט ער געהאַט, און זיי, מיט זייערע יודישע קעפּלעך, פלעגען אויף איהם פאָהרען רייטענדיג, דערלאַנגען איהם הינטערוויליכם אַ שמיצעל און פיהרען איהם ביי דער נאָז, וואוהין זיי האָבען געוואָלט... האָבען זיי עפּיס געמייסטערט, געשטעלט א מילכען ערגיץ אויף אַ רינשטאָקיל, האָט ער מעהר נישט געטויגט ווי נאָר דערצו. צו ברענגען זאַמד, טראָגען שטיינער, גראָבען די ערד און קריכען אין בלאָטע. יודישע קינדער פלעגען זיך נאָר קוועטשען, אונטערהעלפען איהם מיט אַ סאָפּען, מאַכענדיג: האַ-האַ, אַרבייט טהו מיטקאַ, אַזוי, אַזוי!... אַצינד אַז מיטקע איז פון אַ שייגעציל געוואָרען אַ גרויסער גוי, איז אפשר מעגליך, אַז ער איז ערגיץ אין דער וועלט היינט אַ גאַנצער פריץ און טוט דאָס אייגענע וואָס אין דער יוגענד געמט ביי דעם און ביי יענעם און איז נישט פויל אויף דער האַנד.

זשוקעל איז אויך נישט געווען קיין שלעכטער הינטעל. פאַר אַ שטיקעל ברויט פלעגט ער סלוזשען, שטעהן אויף די לאַפּקעס און דרעהען מיט דעם ווידעל. און הגם אַ שטיקעל ברויט האָט אַ גרויסען ווערטה ביי קאַבצאַנסקער יודען, פונדעסטוועגען האָט זיך קיינער דערויס ניט געמאַכט אונטערוואַרפען עס אַ מאָל זשוקלען, טראַכטענדיג ביי זיך: לאָמיך אַ הונט פערשטאָפּען דאָס מויל. ניחיי ני לאַיע, לאָז ער נישט בילען. — יודען מיט בערד, פלעגען שמאָכען פאַר גרויס הנאה, ווען זשוקיל האָט זיי אָנגעטאָן דעם כבוד, אַ חאַפּ צו טאָן פון זייערע הענד דאָס ביינדיל און געקוקט אויף זיי פריינטליך, בשעת קנאַקענדיג עס מיט די שאַרפע הינטישע צייהן. פלעגען שמאָכען, גלעטען דאָס בערדיל, טרייסטענדיג זיך מיט דער האָפנונג: נו חבר... פון היינט אָן זענען מיר שוין חבר. שוין אָהן סכנות... דערביי טאַקי זיך מאַכען קוראַזש אָנצורירהען פון דערווייטענס זשוקלען, מיט אַ שפּיץ פינגער אַ גלעט צו טאָן איהם ביים קעפּיל, און אַז מען איז שוין יאַ א

שטיקעל חשוב ביים הונד, פּריוועז דערוויל טאַקי אַנצוריייצען איהם אויף אַנדערע: אַטו=נאַ, קוסיי! ווי דער שטייגער איז פון אַ יודען אַ תקיף...

היינט, אין די עלטערע יאָהרען, ווייסט אונזער הערשעלע שוין אַז יודען צווישען אַלע מענשען אויף דער וועלט זענען די העהנעוואָס ליגען שטענדיג אונטער׳ן פּעקעליק נעבען ווייב און קינדער. דאָס הויזגעזינד איז ביי אַ יודען דאָס גאַנצע לעבען, טיעף אַיינגעבאַקען איהם אין האַרצען, און דער טאַטע זיינער איז דרינגען געוועז אַ יוד שביודען, אַ האָהן שבהעהנער. ער ווייסט היינט וואויל, אַז דער טאַטע האָט איהם זעהר ליעב געהאַט, נאָר דאָס איז געווען אַ פערבאָרגענע ליעבשאַפט אינוועניג אין האַרצען, אויפ׳ן יודישען שטייגער, אין פּנים אָבער האָט מען עס איהם נישט אַרויסגעזעהען. פאַרקעהרט, אויפ׳ן פּנים איז איהם שטענדיג געלעגען אַ פינסטערע חמאַרע. ער האָט געקוקט עפּיס ווי בייז, אָנגעלאָדען, מיט אַ ביטער=זויערער מינע. ס׳איז איהם עפּיס ווי נישט אָנגעשטאַנען צו רעדען, לאַכען, נאַריש צו מאַכען זיך מיט די קינדער, האַלטענדיג אין דער סברא, אַז פאַר אַ טאַטען פּאַסט נישט אַזעלכע זאַכען. קינדער בעדאַרפען פאַר אַ טאַטען מורא האָבען, וויסען דרך=ארץ, און זיינע אויגען נישט אונטערשטעלען זיך הויך רעדען, אַ לאַך צו טאָן, חלילה, און בעדאַרפען געהן אויף די שפּיץ פינגער. האָט זיך אַ מאָל אַ קינד פערזינדיגט מיט אַ הויך קול, מיט אַ געלעכטער און עפּיס אַ פרייע בעוועגונג, איז איהם עס, נישקשה, באָקום אויסגעפאַלען פון טאַטענס אַ בליק, וואָס האָט איהם דורך=און=דורך=געשטאָכען. מיט דעם ווייב האָט ער פאַר פרעמדע, אויך פאַר אייגענע מענשען קאַרג=וואָס גערעדט, זי נישט גערופען ביי דעם נאָמען, נאָר געזאָגט געוועהנטליך: דו, הערסט דו! און אַ מאָל אויך: טיפּשה. אין האַרצען איז ער געווען צו איהר טאַקי זעהר גוט, גוט ווי די וועלט, נאָר אַרויסווייזען עס בעשיינפערליך האָט ער עס פאַר זיך געהאַלטען פאַר אַיין אומכבוד, עפּיס פריקרע, נישט שען פאַר אַ יודען. ער — איז דאָך ער, אַ מאַנספּערשוין, אַ יוד, און זי איז אַ זי, נאָך אַלע זאַכען פאָרט נישט מעהר ווי אַ נקבה, אַ יודענע... ער איז געווען אין דעם הויזגעזינד טאַקי אַיין אמת׳ער האָהן, וואָס פיהרט זיך שטענדיג אַרום מיט דער הוהן און מיט איהר פליד, זוכט, קראַצט פאַר זיי אויס ווערעמלעך, שפּייז פון אונטער דער ערד. נאָר זאָל פּריוועז אַ היהנדעל עפּיס טאָן נישט ווי זיין ווילען, גיט ער עס אַ פּיק אין

קעפיל. ער געהט פארריסען דעם קאָפּ אין דער הויך, די אויגלעך פֿייערען איהם, קוקט מיט גדלות און בכדי צו בעוויזען, וואָס אַזוינס ער איז, טהוט ער אַ קלאַפּ מיט די פֿליגעל, מאַכט אַ המלך, אַ ברייטען, גרויסען קוקוריקו! דאָס בעטייט: תרבות, היהנער, ווייסט, ווער עלטער איז!...

צוגעלאָזט און בערע. ... איז דער טאַטע געווען נאָר אין אַזעלכע געוויסע פֿעל, ווען אַ קינד, אַ שטייגער, איז קראַנק געווען. דענסטמאָל איז ער פֿון איהם נישט אָבגעטרעטען אויף אַ טריט. האָט עס געגלעט, געטאַפּט ביים שטערען, איינגענומען מיט גוטע רעד און צוגעזאָגט מתנות, שענע שפּילכלעך, וויפֿיעל דאָס האַרץ גלוסט: אַ שען הילצערן שווערדיל אויף תשעה באָב אָבגעפאַרבט מיט שוואַרצע יאַגדעס, אַ גראַגער, אַ דריידיל, אַ פֿאָהן מיט אַ רויטען עפּעל, אַרויפֿגעשטעקט אויבען, דערביי טאַקי נאָכגעמאַכט ווי אַ גראַגער גראַגערט, ווי אַ דריידיל דרעהט זיך, זומזעט און ווי יונגעלעך מיט פֿאָהנען געהען צו די הקפות, קוויטשען: עוזר דלים הושיעה נאָ! אָט אַזוי, אַזוי... בכדי אַרויסצובעקומען דערמיט ביים קראַנקען קינד, נעבעך, חאָטש אַ קליין שמייכעלע. איז עס איהם געראָטען, איז ער געווען איבערגליקליך. אָדער, אַ שטייגער, ווען עפּיס אַ שמחה, אַ יום־טוב און מייסטענס פּסח צום סדר, אַז ער איז געזעסען אָנגעלעהנט, ווי אַ פּריץ, אויף דער עסבעט אין קיטעל, דאָס וויב קלאָר־וויים אָנגעטאָן נעבען איהם, ער האָט זי גערופֿען מלכה, זי איהם — מלך. ביידע האָבען געלויכטען, געקוקט מיט שיינענדיגע אויגען, דאָס איינער אויפ'ן אַנדערן, דאָס אויף די אויסגעצוואָגענע קינדערלעך אַרום דעם טיש און דאָס אויף די כוסות, אויף דעם טעלער, אין וועלכען עס ליגען שין, פֿיין אויסגעלעגט ווי געהעריג: די זרוע אין דער רעכטער האַנד, אונטען חרוסת, דאָס איי אין דער לינקער האַנד, אונטען כרפּס, גרינס פֿון פּעטרישקע און צווישען זיי מרור, געריבענער חריין, גאָר מחיה. אַ־נו, הערשעלע, פֿלעגט מאַכען דער טאַטע, אָנגעהמענדיג דאָס קינד פֿאַר'ן בעקעלע, פֿרעג מיך, הערשעלע, די פֿיער קשיות. הערשעלע האָט זיך צושאָקעלט, אָנגעהויבען הויך אויפ'ן ביי־קול'כען, מאַכענדיג דערביי מיט'ן גראָבען פֿינגער: טאַטע! איך וועל דיך פֿרעגען, טאַטע! פֿיער קשיות! און אָבגעקנאַקט לעבעדיג איין קשיא נאָך דער אַנדערער. דענסטמאָל איז מען פֿריי געווען צו רעדען, צו לאַכען, וויפֿיעל מען וויל. הפקר אַ וועלט. די קינדער פֿלעגען זיך אָנשיכור'ן מיט גאַנצע כוסות לאַקריצע, וואָס

די מאַמע האָט אָנגעקאָכט אין יענעם גרויסען פסח׳דיגען טאָפּ, און פלוידערען, אויף וואָס די וועלט שטעהט.

אַ חוץ די דאָזיגע פעל איז די מורא פאַר׳ן טאַטען געווען גרויס. אין שטוב איז אונזער הערשעלע, ווי די אַלע איבריגע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער ווי אַ שטיל וואַסעריל, וואָס גראָבט טיעף. צווישען זיך פלעגען די קינדער שטילערהייט אָבטאָן מעשים, קריגען זיך, נאָכקרימען זיך אויפ׳ן וואונק, איינער דעם אַנדערן אַרויסשטעלען פייגען, דערלאַנגען אַ זעץ, אַ קניפּ און שאַ. איטליכער האָט געוועהנטליך געהאַט זיינעם אויף צוקריגען זיך. הערשעלס צולהכעיס׳ניק איז געווען חנה־לעמיל. זיי זענען געווען פייער און וואַסער, צוויי נישט קיין גלייכע מענשען. חנה־לעמיל האָט געוואָלט ווי אַ עלטערער ברודער, וואָס אָט באַלד אַ חתן־בחוריל, לעהרען דעם יונגערען דרך־ארץ. עס האָט איהם געברענט, פאַר וואָס דער טאַטע זעצט שבת ביים טיש הערשעלען נאָהענט נעבען זיך און שמעלצט זיך גאָר הערענדיג, ווי ער טערעלייקעט „כל־מקדש" און האַלט איהם אונטער אין די זמירות אויף אַ דין־קוויטשיג קול׳כען. ער פלעגט דעריבער אַלץ קריכען צום טאַטען אויף הערשעלען מיט מסירות, בכדי צו פאַר־מיאוס׳ן איהם אין זיינע אויגען, און שטילערהייט צווישען זיך פלעגט ער נאָכקרימען הערשעלען ווי ער טערעלייקעט, אַריינשטעקען דערביי אַ פינגער אין גאָרגעלע, שאָקלען דאָס קעפּיל און אָנגעבלאָזען זיך ווי אַ אינדיק. הערשעלע פלעגט זידען ווי אַ קעסעל, אַרויסשטעקען דאָס צינגעל און מיט אויפגעשטעלטע קולעקלעך מאַכען אין איין כעס: פּוקע זיך, חנקע־לעמילדריג! אָבער אַלץ שטיל מען זאָל נישט הערען.

אין שטוב איז הערשעלע געווען ווי אַ שטאַרק אָנגעבלאָזען פאַחיריל, זיך איינגעהאַלטען, קיין פּאַרע זאָל מען פון איהם נישט הערען, אַקעגען־זשע אָבער אין דרויסען האָט דאָס פאַחיריל געלאָפּנעט און ס׳איז אַרויס פריי אַלסדינג, וואָס אינעווייניג אין איהם האָט זיך געשטיקט. דאָרט איז ער געווען אַ פייער, אַ שפּירט, איין קונדעס אין דער וועלט. ער האָט זיך איבערגעשלאָגען מיט אַלע יונגלעך און אַרויסגעוויזען זיין גרויס בריה׳שאַפט. אין שטיינער וואַרפען, חאַפּען אַ ציג פאַר די הערנער און זעצען זיך אויף איהר רייטענדיג, אָנגעהמען פלוצים דעם קאַבצאַנסקער קהל׳שען צאַפּ פאַר דער באָרד און אויסרייסען איהם אַ פולען הויפען האָר, שטעכען חתן־כלה אונטער

דער חופה מיט שפּילקעס, נאָכלויפען אַ משוגענעם אויף דער גאַס, אונטערחאַפּען זיך הינטער אַ וואָגען, בשעת פאָהרענדיג געשווינד, — דערצו איז ער געווען איין בריה טאַקי. ווייסע-חברה האָט דעריבער פון איהם שטאַרק געהאַלטען און איהם מכבד געווען מיט כהן אין אַלע קונדייסקע זאַכען. אין די מלחמות צווישען די קונדסים, איז ער געווען דער גענעראַל, מיט עפּיס אַ פּאַפּירען שאַרטיצעל פון אַ בשמים-קרעמיל אויפ'ן קאָפּ, אַרומגעשטעקט מיט פעדערן. די גבורה און דאָס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז בעשטאַנען אין פּיטשקען, וואָס ער האָט געהייסען איטליכען מקיים פסק זיין, גלאַט אַזוי-זיך פון זיין כבוד וועגען, און אַז דער גענעראַל, הערשעלע לייזער-יענקילס, האָט בעפוילען — איז מחויב געווען איטליכער, פון דעם קליינסטען ביז דעם עלטסטען, באַלד צו פאָלגען. בשעת פרידען, נישט קיין מלחמה-צייט, פלעגט אונזער הערשעלע מיט דעם גאַנצען פעקיל יונגלעך זיך אָבגעבען מיט אַנדערע געשעפטען, און געשעפטען זענען געווען זעהר פיעל, ברוך השם, אין איטליכער צייט.

זומער ביי טאָג פלעגט ער פיהרען ווייסע חברה באָדען זיך אין קאַבצאַנסקער טייך — אַ גרויסער רינשטאָק מיט אַ פערשימעלטער בלאָטע ביים ברעג, וואו שטאָדט-חזירים זענען געלעגען איינגעזונקען טיעף ביז איבער די אויערן, אַרויסשטעקענדיג נאָר דאָס פּיסקעל. דער גאַנג אהין איז געווען לעבעדיג-רעש'יג, טאַקי ווי מען זאָגט, בעגראַנדע, נישט אויסגעלאָזען איין זאַך אויפ'ן וועג, מען זאָל עס נישט בעריהרען. יונגע גענזלעך צולויפען זיך, אונטערפליהענדיג אַ ביסעל מיט די קליינע, נאָך נישט גוט בעפעדערטע פליגעלעך; דער גאַנער סאָפּעט, סמאָרעט מיט די נעזלעכער, אויסקרימענדיג דעם האַלז ווי אַ שלשלת. דאָס קעלביל דאָרט איז זיך מטריח אויפצושטעהן פונ'ם גראָז, שטעלט אויס אַ פּאָר אויגען, רוקט זיך אויף עטליכע טריט אָב, וואַרפענדיג מיט'ן קאָפּ און אָנביינענדיג דעם שטערען צו דער ערד, פעררייסט דערנאָך דעם וויידעל און אוועק... חברה שפּילעט זיך אָב, קנעפּעלט זיך אָב, נאָך געהענדיג, אין איילעניש, אַזוי אַז צוקומענדיג צום ברעג טייך פאַלט פון איטליכען דאָס אָנטהאָן פלוצים אַראָב — און פּוץ אין וואַסער אַריין, בול-בול-בול! —

צווישען מנחה און מעריב איז ווייסע חברה זיך צונויפגעקומען אויפ'ן יריד אין בית-מדרש, אין פאָלעש דאָרט, איטליכער מיט זיין מין סחורה און מען האָט געהאַנדעלט געשמאַק. איינער ביים אַ קרומען,

אַלטען טשוואָק אויף אַ מעשענעם קנאָפּ אָהן אַ אויערל. דער אַנדערער טהוט אַ וויז אַ ניסעל, אַ סווישטש און עס געפינען זיך דערויף צוויי שטאַרקע קונים, מיט שטיקלעך שפּיגעל־גלאָז, פּאַרצעלייענע שערבלעך פּולע קעשענעס. יענער מיט אַ גרינער פּאַטשערקע איז פערטיפט אין עסק מיט דעם חבר, וואָס בעריהמט זיך מיט זיין נאָדעל־טעשיל און אַ צינערן אויער־לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאָס געווען דער שאַצער און געהאַפּט פון אויבען פאַר זיין מיה. געוועהנטליך לאָזט זיך דער יריד אויס מיט אַ קריג: קיינער איז נישט צופריעדען, איטליכער טענה'ט, ער האָט זיך מיאוס אָבגענאַרט. עס האַלט שוין ביים פּאַטשען זיך; עפּיס אַ קונדס, מיט אַ פריש גענזען גערגעלע טרומייטערט־צו, אַ טאַראַראַם, אַ געפּילדער, ביז דער שמש לויפט אין איין כּעס אַרויס מיט אַ היק: שקצים! און חברה צולויפט זיך ווי די מייז, איטליכער אין זיין ווינקעלע.

חנוכּה־צייט האָט געפלאַקערט דאָס געשעפט מיט דריידלעך, פּורים־צייט — מיט מאַטעריאַל אויף המן־קלעפּלעך, שבועות־צייט — מיט אויס־נעבלאָזענע אייער, צו מאַכען פייגעלעך. הכּלל איטליכער יום־טוב מיט זיין מין סחורה... צייט אויף צו האַנדלען איז, בּרוך־השם, געווען גענוג, ווייל דער מלמד פון דער תּלמוד־תּורה, וואו אונזער הערשעלע האָט געלערענט, איז אַליין געווען שטענדיג פערנומען מיט זעהר פיעל גע־שעפטען, אָהן עין־הרע. ער איז געווען אַ שטיקעל שדכן. פול געווען אויף אַלע חתונות, בּרית'ן און לויות, געווען אַ בעשטענדיגער עדות אויף גט'ן. חוץ דעם האָט ער בעדאַרפט אָבשפּרעכען עין־ד״ע'ס, איבערקוקען מזוזות און פון אַלע מלאָכות זיך אָבריסען צייט דאָנערשטאָג און פרייטאָג מיט אַ פּושקעלע אין די הייזער אַרומצוגעהן. נאָר דעם שבת מעג מען איהם נאָכזאָגען, אַז די שעה צייט, וועלכע ער האָט זיך גענומען צום קנעלען, האָט ער געאַרבייט געשמאַק מיט אַלע כּלים. די דאָזיגע קורצע צייט איז איהם גאַנץ גענוג געווען אויף איבערצושמייסען אַלע קינדער און ס'איז איהם נאָך איבערגעבליבען עטליכע לעדיגע מינוט צייט אויך אויף צו־שפּאַרען זיך מיט'ן קאָפּ צום טיש, אַביסעל זיך אויסצורוהען, אָדער קראַצען די בּאָרד, קרעכצען, געניצען וכדומה אַזעלכע מלאָכות. אויף הערשעלען פלעגט ער זאָגען: הערשעלע איז אַ גרויסער קונדס, אָבער אַ וואויל יונגעל מיט אַ גוט קעפּיל. די מאַמע פלעגט, הערענדיג אַזוינס, זיך דערמאָנען אין איהר חלום, ווי גדליה־הערש, עליו השלום, האָט וויזענדיג אויפ'ן קינד געזאָגט: „ער וועט זיין אַ גוט שטיקעל אַרבייט,

שארפע נאָדעל מיט אַ שפּיצעכדיג קעפּיל" און פאַר נחת זיך געשמאָלצט, דער טאַטע=ושע אַקעגען, אויסהערענדיג אויף איהם מסירות, ווי ער איז פערשייט, פלעגט מאַכען געוועהנטליך מיט אַ שטעכווערטיל: יענעמס נאָמען מיט יענעמס נאַטור, גם זאָל פעהלען אַ האָר! יענער, עליו־השלום, האָט זיין גאַנץ לעבען זיך געפּאָרעט מיט לעכער און דער היינט איז אויך פול אין אַלע לעכער. ער פּאָרעט זיך אויך און מאַכט נאָך לעכער... דאָס איז געווען אָנצוהערעניש אַ קעגען יענער מעשה, וואָס מיט הערשעלע איז זיך פערלויפען, אַזוי ווי ווייטער וועט שטעהן.

דאָס פערטע קאַפּיטעל.

ווִיהי היום, און ס'איז געווען אַ מאָל, איז אין קאַבּצאַנסק אַ גרויס וואונדער געשעהן. פּלוצים, מען ווייסט נישט, ווי און ווי אַרום, איז פון ערגיץ אַ דאָקטאָר מיט אַמאָל אָנגעקומען, עפּיס אַזוי ווי פון'ם הימעל אַראָבּגעפאַלען. יודען בכלל, אַז דערהערען נאָר אַ דאָקטאָר, רופט זיך זיי אַלע קראַנקהייטען אָבּ און דערפיהלען איטליכער זיינע וועהטאָגען. בימי ירחמיאל הרופא, פאַר אונזער ירחמיאל דעם רופא, ווזוגתו יאַחנע הרופאת, און זיין ווייבּ יאַחנע די רופא'טע, איז אין קאַבּצאַנסק שטענדיג געווען מיט חסד. בּיי יודען האָבּען די קראַנקהייטען געבּורטשעט אינוועניג און מען האָט זיך געמאַכט נישט וויסענדיג. דער רופא האָט געטאָן זיינס געגעבּען ראַטונקעס: געגאָלט, געשוירען, געשטעלט באַנקעס, פּיאַווקעס, געלאָזט צו דער אָדער, געצאַפּט בּלוט פון די מאַנסבּילען, און די רופא'טע פון איהר זייט האָט געטאָן איהרס, געצאַפּט בּלוט בּיי די ווייבּער. מען איז פערשלאַפט געוואָרען און געשטאָרבּען אָהן חכמות, אָהן גרויסע צודולעניש. גאָרנישט, מען האָט זיך פּלוצלים געלעגט און פּלוצלים צוגעמאַכט איין אויג, נישט בּעדאַרפען [illegible] האָבּען דערצו פריהער רעצעפּטען און אַפּטייקען... זיבּעציג יאָהר [illegible] אַזוי איז שוין אין דער וועלט געשטעלט — קומט דאָך אַ מענשען צו לעבּען, דערויף איז דאָך דאַ בּפירוש אַ פּסוק אין תהלים, וואָס אַפּיקורסים אפילו קענען עס אויך נישט אָבּלייקענען. אַי וואָס, מען שטאַרבּט פריהער פאַר דער צייט, דרינען איז נישט שולדיג קיינער, נישט ירחמיאל דער רופא מיט זיין קליפּערגעצייג, נישט יאַחנע די רופא'טע מיט איהר קליפּערגעצייג און אויך נישט דער פּסוק, להבדיל, שולדיג אינגאַנצען זענען די חטאים... די חטאים

אין שטעדטיל. דעס, יענעם האָט זיך פערגלוסט, וואָס מען טהאָר נישט... און דערויף איז דאָך דאָ אַ רב, זאָל געזונט זיין, מיט אַ קאָמיסיע שענע יודען, די זאַך אָנצושמעקען און אַרויסצופיהרען עס ווי בוימיל אופ׳ן וואַסער. אַזוי האָט זיך עס געפיהרט און פיהרט זיך אויף אַזאַ שטייגער שטענדיג, נאָר מיט דעם דאָקטאָרס וויז-געבען זיך אין קאַבצאַנסק האָט ווי קראָפּעווע נאָך דעם ערשטען זומער-רעגען, אַרויסגעשפּראָצט מיט אַ מאָל שלאַפקייטען אַלערליי, אָהן אַ צאָהל: ספּאַזמעס, בויכוועהטאָג, שטעכעניש אין די קריזשעס, שפּאַרעניש אונטערן לעפּעלע, קוועטשעניש, בייסעניש, מכות, געשווירען — און אונזער יודישע קראַנקהייט, מערידין, איז פון דער פערבאָרגעניש אַרויס גאַנץ אָפען, זיך צעפּלעקט, ווי עס געהער צו זיין, מיט אַלע פּישטשעוקעס... נישט געווען איין יוד אַ גאַנצער, אָהן אַ חסרון. יונג און אַלט זענען צום דאָקטאָר געלאָפען אויסלאַטען און פערריכטען אַ ביסעל דאָס געזונד. קליינע קינדער מיט גרויסע בייכלעך און דינע פיסלעך האָבען מאַמעס אויף די הענד געטראָגען און צו איהם געלאָפען. גאַנץ קאַבצאַנסק, ווי עס וויזט זיך אַרויס, איז איין בקור חולים, אַלע זענען צובראָכען. גאָט דער לעבעדיגער ווייסט, מיט וואָס עס וואָלט זיך אויסגעלאָזט, ווען דער דאָקטאָר זאָל נישט געווען אַזוי פלוצלים, ווי ער האָט זיך בעוויזען, אַזוי פלוצלים אויך פערשווינדען. יודען פאַרגעסען זיך ווידער די וועהטאָגען, הערען זיך נישט צו, שלעפען זיך אַרום, כל-זמן עס דיענען זיי די פיס, און לעבען, ווי דער שטייגער איז, מיט דעם אימפּעט... ירחמיאל דער רופא קריכט ווידער אַרויס, ווי די לבנה נאָכדעם אַז די זון פאַרגעהט, אַרבייט אויף אַלע כלים און יודען — שטאַרבען מיט חסד...

הערשעלען אָבער איז דער דאָקטאָר פונ׳ם זינען נישט אַרויסגעגאַנגען. די גאַנצע מעשה איז איהם זעהר געפעלען. עס גלוסט זיך איהם ווערען אַ דאָקטאָר, איהם נאָכצוטאָן און צו מאַכען, ווי ער, די גאַנצע שפּיעל מיט דער ווייסער חברה. קינדער האָבען, ווי די מאַלפּעס, ליעב נאָכצוטאָן די גרויסע אין אַלע זאַכען. ווי זאָגט מען עפּיס: קינדער קייען, וואָס אַלטע שפּייען. ווייסע חברה קרוינען למזל אונזער הערשעלען פאַר אַ דאָקטאָר און די שפּיעל הויבט זיך אין אַ גוטער שעה אָן. הערשעלע ווערט צוליעב זיך, צוליעב זיין כבוד, אַ גוטער און זאָרגט זיך קלאָמפּערשט פאַר זיינע חברים׳ס געזונט, ווינשענדיג דערביי טאַקי פונ׳ם גאַנצען האַרצען: אַ, קרענקען זאָלען זיי, רבונו של עולם! און בעדאַרפען צו זיין הילף אָנקומען..

פרייטאָג איינמאָל אין דער פריה, אַז דער מאַמען איז מיט בויכ־ווערטאָג אָנגעקומען צו נעהמען אין קלייטיל אויף באָרג פעפער, צימע־רינג און מעהל אויף שבת, לקח׳ענט אונזער הערשעלע שטילערהייט אַראָב צו ביסלעך פון די דאָזיגע זאַכען און אוועק שאַ, קיטש אַהין, אויפ׳ן פרייען גראָז, אויפ׳ן לעדיגען פלאַץ הינטער דער שטוב. ער זיצט זיך דאָרט נעבען פּליוט, פאַר איהם שטעהט אַ קליין פּאַפּירען קעסטעלע, וואָס קאָסט איהם דריי קנעפּלעך מיט אַ יערכען בייטעלע אַ צוגאָב דערצו. אין קעסטעלע געפינען זיך עטליכע קליינע פלעשעלעך, פאַר וועלכע אַ חבר זיינער האָט ביי איהם גענומען אַ נוס, אַ צווילינג, וואָס האַלטענדיג איהם אין מויל ביי דעם נים־שפּילען, איז ער איהם שטאַרק מזל׳דיג געווען אויף אָבצודראַצען די קינדער; אויך אַ גרויסען זשוק מיט לאַנגע הערנער, געהאַנגען צוגעבונדען אויף אַ לאַנגער פער־דישער סטרונע. און בשעת די מאַמע פאַרעט זיך אין שטוב דאָרט, ברעכט, נעבעך, זיך דעם קאָפּ, ווי ס׳איז פונ׳ם ביסעל מאַטעריאַלען עפּיס צו מאַכען, פאַרעט זיך אויך איהר זוהנדיל דאָ מיט דעם אַראָב־געלקח׳ענטען פעפער, צימערינג, מעהל און שאָר ירקות, צו מאַכען דערפון רפואות, וועסערלעך, טראָפּענס אין די פלעשעלעך. פאַרטיג מיט די רפואות, טראַכט ער ביי זיך: אַ צינד וואו נעהמט מען עפּיס אַ קראַנקען, טאַקי מיט אַ גוטער אמת׳ר מכה, צו בעווייזען די גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און ווי ער זיצט זיך אַזוי און טראַכט, דערזעהט ער פונדערווייטענס, ווי משה־יאָסי, אַ פאַרוואָהרלאָזטער יתום, אַ נאַקעטער, אַ באָרפיסער, פאָהרט אויף אַ שטעקען רייטענדיג און אַרבייט, נעבעך, פאַר אַלע גאַר אַ שרעק: פאַר דעם פוהרמאַן, אויך פאַר דעם פערדיל און אויך פאַר דעם וואָגען. ער שמייסט דעם שטעקען, אָנטרייבענדיג איהם מיט אַ געשריי: וויאָ, וויאָ! ער הייבט פיסלעך, פוצט אוים דאָס בייכיל, פערוואָרפענדיג אַהינטער דאָס קעפּיל, הירזשעט ווי אַ פערד, שפּרינגט האָפּ־האָפּ און לויפט גאַלאָפּ; ער פויקט מיט דער האַנד אויף די אָנגעפּוישטע באַקען. פון דער זייט אַ קלאַפּ, פון יענער זייט אַ קלאַפּ, חריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויף אַלערליי משונה קולות: טראַ־טראַם־טראַראַראַם! חואי־חיפּ־סיפּ! ווי אַ קלאַפּעריי און אַ סקריפּ פון רעדער. ער יאָגט לעבעדיג, קנאַקענדיג־טשאַקענדיג, פייפענ־דיג גלייך צו הערשעלען און, צוקומענדיג נאָהענט, טהוט ער אַ הירזשע, דערנאָך אַ געשריי: טפּררררוא! אויסלאָזענדיג מיט אַ צעהנגאַרענדיגען חחח איפּ־סיפּ און שפּרינגט אַראָב פונ׳ם שטעקען.

זנזער הערשעלע פאַלט אויף אַ המציאה בײַ משה־יאָסי׳ם אָנ־קומען און נישט לאַנג געטראַכט, מאַכט ער צו איהם אויף קונדעס־לשון אַזוי:

— סויסע־סאָסי, משה־יאָסי, סו־סילסט, דו־ווילסט, סאָן־סראַנק, זײַן־קראַנק?

— סײַן, נײַן! — ענטפערט משה־יאָסי אָב, אויך אויף דעם אייגענעם לשון טאַקי, סאָל־סאָט, זאָל גאָט, סיטען־היטען.

— זאָג יאָ, נאַרעלע. טאַקי גאָר אָהן קאָטאָוועס. געננג דײַטש! מאַכט הערשעלע, לאָמיר רעדען פּראָסט יודיש, זאָג־זשע יאָ, נאַרעלע. וואָס קען דיך עס אַרען? דו זײַ קראַנק און איך וועל דיר געבען רפואות... נו דו ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסען.

עסען?... עסען, משה־יאָסילע, האָב איך נישט, נאָר צו־זאָגען אויף שפּעטער אַמאָל, יאָ, זאָג איך צו. נאַ דיר מײַן האַנד תּקיעת־כּף. נו, ווע‏סט־דו שוין זײַן קראַנק, נאַרעלע?

— איך בין דאָך אָבער געזונט, הערשעלע,

— נישקשה, נאַרעלע, איך וועל דיך מאַכען קראַנק. איך וועל דיר טאָן אַ דראַפּעלע, אַ קלײַן דראַפּעלע אונטען אויפ׳ן פּוס. זעהסט־דו, אָט מיט דעם טשוואָק.

אַזוי רעדט הערשעלע אײַן דעם חבר און נעהמט פון דער פּליו־דערען־קעשענע אַרויס אַ פערזשאַווערטען טשוואָק.

— עס וועט דאָך אָבער וועה טאָן, הערשעלע!

— גאָר אַ קלײַן דראַפּעלע, משה־יאָסינאָ, ווי איך בין אַ יוד! עס וועט וועה טאָן אַ ווײַלע און באַלד טאַקי אויפהערען. איך וועל דאָך דיך היילען, איך מײַן דאָך דײַן טובה. וואָס דען? דײַן טובה, נאַרעלע, מײַן אויך דאָך... און דו ווילסט עס נישט פאַרשטעהן.

— גיב־זשע מיר, אויב יאָ אַזוי, באַלד טאַקי עסען. אַי, בין איך הונגעריג, הערשעלע

— אַ גערעאַם אַביסעל! מאַכט הערשעלע, אָנבּרוגז׳ענדיג זיך קלאָם־פּערשט, געה דיר, געה! איך וויל איהם היילען, טאָן אַ טובה, און ער עסען! פרעסען!...

אייף דעם דאָזיגען שמועס קומען אָן עטליכע ווײַסע חברה־ניקעס, ווי קוועלען גאָר אָן פון הערשעלעס אַפּטייקעל און פון דעם אײַנפאַל זײַנעם. נעהמען זיך שטאַרק צו משה־יאָסין, אײַנצושמועסען איהם מיט גוטע רעד:

— משה־יאָסינאָ, נאַרעלע איינער! אַבי מען מאַכט דיך נאָר קראַנק, וועט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שוין אונטערדרוקן עפּיס קיין... דו פאַרשטעהסט? ...

איטליכער גיט איהם די האַנד תקיעת־כּף, איבערשלאָגענדיג מיט אַ ציצה. משה־יאָסי קוקט איבער די ציצה, אויב זי איז נישט, חלילה, קיין פּסול׳דיגע, און אַז ער זעהט, זי איז כּשר, די אַלע אַכט פעדים מיט די פיער קניפּלעך זענען ווי געהעריג איז, רופט ער זיך אָן אויפ־שטעלענדיג אַ פינגער נעבען דער נאָז, מיט אַ התראָה:

— גערעדנקט־זשע, קינדער! אויב נישט, וועט אייך גאָט שטראָפען. זאָגט אָמן!

משה־יאָסי שטרעקט אויס, אין אַ גוטער שעה, דעם פוס, די יונגלעך האַלטען איהם גוט פון ביידע זייטען און הערשעלע נעהמט זיך צו דער פּיאַטע זיינער מיט דעם טשוואָק. פריהער מאַכט ער איהם פּאַמעליך אַ קליין דראַפּעלע, משה־יאָסי פערבייסט די ליפּען און שווייגט; דערנאָך געהט ער איהם אַריין אַביסעל טיעפער מיט׳ן טשוואָק, משה־יאָסי מאַכט: אַי־אַי־אַי! — חברה טרייסט איהם: נישקשה, לאָז זיך, נאַרעלע, לאָז! מען וויל דאָך דיר געבען אַ רפואה... הערשעלע איז נישט פויל און שטופּט דעם טשוואָק אַריין נאָך ווייטער, עס רינט בּלוט. משה־יאָסי רייסט זיך פון די יונגלעכס הענד און שרייט: געוואַלד!

— שאַ, שאַ, סויסע־סאָסי, משה־יאָסי! — נעהמט איהם אונזער הערשעלע איין אויף קונדעס־דייטש מיט אַ פרעהליך האַריץ. סי־סאַקע, די מכּה דיר, האָב איך שוין געמאַכט. אַצינד בעקומסט־דו פון מיר סרועה, אַ רפואה.

הערשעלע נעהמט אַ פלעשעלע און גיסט זיינע טראָפּענס אויף משה־יאָסי׳ם פרישער וואונד. ער פערקרימט זיך, נעבעך, אַ שרעק, שרייט: עס ברענט, געוואַלד עס ברענט! נישט מיט זיין קול.

משה־יאָסי האָט טאַקי געהאַט רעכט, געוואוסט, נעבעך, וואָס ער שרייט. די טראָפּענס זענען געווען צו שטאַרק פעפערדיג און געברענט ווי פייער דאָס רויע פלייש איהם אין דער בּלוטיגער מכּה. ער האָט גע־צאַפּעלט, געקרעכצט און זיך פערגאַנגען וויינענדיג פאַר גרויס ווערטאָג.

די קונדסים האָבען געחאַפּט אַ ציטער און זיך צולאָפען. הערשעלע איז אויך אַנטלאָפען אַביסעל אין דער זייט און זיך געשטעלט קוקען פון דאָרט אויף זיין חולה. אַ היבשע צייט האָט ער, נעבעך, זיך געוואַלגערט אויף דער ערד, שרייענדיג אַלץ אין איין קול: עס ברענט, ברענט!

דערנאָך איז ער ווי־ס'איז אויפגעשטאַנען און האָט מיט אַ יאָמער, אַ קלאָג זיך געלאָזט געהן זיין וועג, הינקענדיג שטאַרק אויף דעם רעכטען פוס. געקומען איז ער געזונט און אַוועקגעגאַנגען קראַנק, ער איז געקומען הונגעריג, נאָר לעבעדיג, פרעהליך, הנאה האָבענדיג פון דער ליכטיגער וועלט, פונ'ם שענעם פריהמאָרגען — און האָט, פאַר גרויס גוטסקייט צו איהם, בעקומען אַ מכה!...

משה־יאָסי איז אַוועקגעלעגען אַ היבשע צייט מיט אַ פוס געשוואָלען ווי אַ באַרג און אויסגעקרענקט די טובה הערשעלעס. אז די דאָזיגע מעשה איז אָנגעקומען צום טאַטען דורך חנה־לעמיל, אַלסדינג מיט איט־ליכם פיצעלע, האָט ער איהם גוט מכבד געווען, אז ער זאל געדענקען און ווי אַ טאַטע דעם זוהן געזאָגט מוסר אַזוי:

— שקאָץ איינער! טובות ווילסט־דו טאָן? מאַך בעסער יענעם נישט קראַנק און פערשפאָר, שקאָץ איינער, דערנאָך איהם צו היילען, צו טאָן איהם טובות. וואַרט נאָר, וואַרט, דו וועסט ביי מיר האָבען טובות! אַ צעהנטען וועסט־דו פאַרזאָגען...

— בין איך דען איינער? — טענה'ט דער זוהן וויינענדיג און וויל די שולד אַרויפלעגען אויך אויף אַנדערע. פאַר וואָס מעגען יענע... יענע?

— שאַ, שקאָץ! טהוט דער טאַטע בייז אַ חיק. יענע זענען אויך אַזוינע שקצים ווי דו. דו הערשט, הערשיל! מען איז מוחל דיר און דיין גלייבע אייערע שענע טובות!...

דאס פינפטע קאפיטעל.

אָך, ווען נישט דאָס עסען, ווען נישט דאָס עסען, וואָלט דאָס לעבען אין קאַבצאַנסק פאַר הערשעלען קינדוויז געווען זעהר אַ גליקליכס, ווי אין גן-עדן! צייט אויף צו שטיפען, אַרומצולויפען פריי, האָט ער געהאַט, אַ שענעם נאָמען ביי וויסע-חברה האָט ער, ברוך השם, געהאַט: עסקים אַלערליי האָט ער, נישט צו פאַרזינדיגען, אויך געהאַט. ער איז געווען אַ גענעראַל, אַ סוחר, אַלסדינג וואָס איהר ווילט און וואָס מאַכט יונגלעך איבער-גליקליך. נאָר איין קלייניגקייט — אַט דאָס עסען, וואָס דאָס מעגענדיל זיינס פלעגט מאָנען עסען, דאָס האָט איהם נאָר צו-דרעהט, פאַרשטערט די שמחה. ס'זענען געווען צייטען, ווען ער איז געקומען אַ היים הונגעריג נאָך אַזוי פיעל מיה און אָנטופען זיך, געבעך געחלשט עסען, האָטש וואָס-ס'איז, פון יוצא וועגען — און גאָרנישט נישטא קיין לעק! ער פלעגט וויינען, זיך קראַצען, האַלטענדיג ביידע הענטלעך אין די האָר פונ'ם קאָפּ און שרייען, שרייען, ביז ער איז גע-בליבען ליגען אָהן כחות און אַנשלאָפען געוואָרען. שפעטער איז ער שוין מיט אַזעלכע זאַכען געוועהנט געוואָרען און, אַז ער איז הונגעריג געווען, פלעגט ער מאַכען מיט די ליפען און שווייגען. אַ רבי'ן אויף שווייגען, אויף שטילערהייט ליידען, האָט ער געהאַט קיילע-ריקלע'ן.

זי איז געווען אַ שלאָפע, בלייך ווי די וואַנד, דער האַלז געשוואָלען, איין אויער פאַרלעגט, פאַרשטעקט מיט וואַטע. זי פלעגט, נעבעך, איבערטראָגען איהר שמערץ, אויך קעלט, הונגער, זיצענדיג איינגענורעט אין אַ ווינקעל, ווי אַ שטילע טויב און קוקען מיט אַ פאָר פערטראַכטע, פייכטע אויגען, שאַ, שטיל, נאָר וואָס זי פלעגט מיט אַ חאָרחלען

שלינגען די סליונקע און דערביי עפּיס משונה זיך קרימען. דאָס איז געווען אַ קרימען=זיך נישט מיט גאַל, מיט בייזקייט אויף די גרויסע יסורים. ניין, דאָס גוטסקייט איז איהר געלעגען אויפ'ן פּנים. דאָס קרימען=זיך האָט בעטייט גאָר פאַרקעהרט, זי טהוט זיך, נעבעך, אָן אַ כח, נישט אַרויסצו=ווייזען די וועהטאָגען מיט אַ הויכען זיפץ. ווען עס גיט איהר אינוועניג אַ צופּ, אַ קלעהם. און איטליכער קרים איהרער האָט אויסגעריסען ביי יענעם אַ שטיק האַרץ... אַזאַ רבי קען לעהרנען שכל, מאַכען ווייך, גוט און פרום אַ סך בעסער ווי אַלע מוסר=ספרים, בעסער ווי יענע נאַרישע חכמים מיט זייערע עסיג=זויערע=לאַקריץ=זיסע שטראָף=רעד. אפילו וואַכקע דער קאָטער (איהר ווייסט דאָך ווּעמען מען מיינט... יענעם, דאָרט אין קרילאָוו'ס באַסנע) אַ פרעסער, אַ נאַשער, וואָס די נשמה זיינע ליגט איהם נאָר צווישען די טעפּ, אפילו איהם וואָלט אַזאַ רבי צונומען — הלוואי ער זאָל אַזעלכען נאָר האָבען! — עס וואָלט איהם פערגאַנגען דער חשק צו סמעטענע און שטאַרק צופריעדען געווען חאַטש מיט זויערמילך.

זערשעלע איז געווען אַ פערשייט קינד, אַ לעבעדיגס, אַ ריהרעני־דיגס. קוים האָט ער זיך געשטעלט אויף די פיסלעך, אַ בליק געטאָן אויף גאָט'ס וועלטעלע אַרום איהם, איז דאָס וועלטעלע איהם זעהר שען געפעלען און חשק געהאַט ווי אַ העזעלע צו שפּרינגען, צו לעבען, נאָר דאָס לעבען האָט איהם אָנגעקוקט ווי אַ שטיף=מאַמע מיט אַ בייז פּנים! תּרבית, יונגעלע! לאָז זיך אַ קבצן נישט גלוסטען... דאָס בייזע פינסטערע לעבען האָט איהם אָבגעשטעלט באַלד טאַקי ביים צופיהרען זיך די הענטלעך; איהם געגעבען צו פאַרשטעהן דעם טעם פון נויט, פון הונ־גער; איהם איינגעראַמט אַ סוד, ווער, משטיינס=געזאָגט, ער איז, פון וואַנען, משטיינס=געזאָגט, ער שטאַמט, לויטער קבצן, לויטער אומגליק... און איהם געפרעגט די ערשטע קשיא: הערשע'ע, וואָס איז מיט דיר אַזוינס די שמחה?

הערשעלע'ס יוגענד איז פערגאַנגען געשווינד, אָבגעבליהט גיך און ער איז קינדוויז נאָך געוואָרען אַ קליין יודעל: דערשלאָגען, פערטראַכט, מיט אַ פערזאָרגט פּנים און אַלע פּאָסטעמקעס פון אַ גרויסען, בעווייבטען יודען, עס חאָט איהם נאָר געפעהלט אַ בערדיל. דער יוד האָט אין זיין ביסעל לעבען אויסצושטעהן אַזוי פיעל מיני צרות און לייד, אַז ס'בלייבט איהם נישט קיין צייט פאַר דער קינדהייט. זי גיט נאָר אויף אַ ווייל'ע אַ שיין, ווי די זון אין אַ מיאוס'ן ווינטער=טאָג, און פאַרגעהט טאַקי באַלד

אין אַ גרויסער לאַנגער, פינסטערער חמאַרע. קוים קריכט דאָס יונגעלע אַרויס פון די וויקעלעך און טהוט זיך אַ שפּיעל, גיט מען איהם אַ חאַפּ צום טײטעל... מען שלעפּט אויף איהם אַרויף דעם יאָך און וויאָ, וויאָ, יודעל! —

אַך, רבונו של עולם, גלוסט זיך עס מיר אַצינד חאָטש פון דערווייטענס אָנקוקען דעם יודען, וואָס איז אויסגעוואַקסען פון יענעם יודעל, וועלכען מיר איז בּעשעהרט געווען צו זעהן אַ מאָל! דענסטמאָל איז ער נאָך נישט אַלט געווען קיין צוויי קיילעכדיגע יאָהר. איך געדענק נאָך ווי היינט זיינע צוויי פּאה'קעלעך, זיין יאַרמילקעלע, זיין שפּענצעריל און לייבּסערדאַקיל. עס שטעהט מיר פאַר די אויגען זיין בּלייך, פינסטער פּנימיל, ווי ער האָט זיך ענטפּלעקט פּלוצלים פון אַ קליין אַלקיריל, צושויבּערט, איינגעטונקט אין פעדערען, פון די קישעלעך, אַ פּנים, אויף וועלכע ער האָט געשלאָפען; ווי ער האָט זיך פאַמעליכען צוגערוקט אין שטוב צו דער מוטער, איהר זיך געזעצט אויפ'ן שויס, מיט די כּשר'ע הענטעלעך אַרויסבּעקומען איהר פונ'ם בּוזעם די בּרוסט, געמאַכט אויף זיין זיס לשון אַ בּרכה — שהכל און געזויגען... אָמן! האָבּ איך גענטפערט מיט כּונה, בּעטראַכטענדיג מיט גרויס נחת דאָס זויגענדיגע קליינע יודעל, אויך די מאַמע, געקוקט און געזאָגט: אשריכם ישראל, אַז וואויל איז אַייך, פאָלק ישראל!...

מיט די קונדסים איז אונזער הערשעלע טאַקי אַלץ געווען חבר, האָט מיט זיי געשטיפט ווי פריהער, נאָר דאָס איז געווען אַ אַנדער מין שטיפען, שוין ערענסט, מיט בּערעכנונג, דערבּיי נישט אַ רים צו טאָן די צעריסענע קאַפּאָטע, נישט בּלייבּען, חלילה שטעהן מיט אַ הוילען קאָפּ אָהן אַ היטעל, נישט אויסצורייסען איינער בּיים אַנדערען אַ האָר פון דער פּאָה, און מע, האָט אין דעם שפּיעלען=זיך פערלאַנגט, אַלץ נאָכצוטאָן די גרויסע; מיט אַ גרויסען צורעדען, מיט אַ גרויסען זיך אַבּיסעל דורכגעהן, דאָס איז געוועהנטליך בּיי קינדערשע קליינע יודלעך אַ כּבוד, זעהר אַ גרויסער. — גרויסע געהען כּסדר נאָך די גראַדען פון אונטען אַרויף: אַ חתן=בּחור, אַ בּעל=הבּיתיל, אַ בּעל=הבּית, אַ כּלי=קודש, פונ'ם שמש בּיז דעם רב. בּעלי=מלאכות זענען צווישען יודען גאָר אַנדערע מיני גרויסע, עפּיס נישט אַהער, נישט אַהין, האָבּען געוועהנטליך אומגאַנג מיט יונגלעך, מאַכען זיך עפּטערס נאַריש מיט זיי און האָבּען בּיי די אמת'ע גרויסע איין פּנים, ווי זיי, הייסען אויך חברה=לייט, שקצים, יונגאַטשעס ווי זיי.

הערשעלע הייבט אָן צורייבען זיך אַרום די גרויסע, צוקוקענדיג זיך צו זייערע גענג און צוהערענדיג זיך צו זייער שמועס. זאָלען צוויי יודען זיך שטעלען ערגיץ שמועסען, וואַקסט נעבען זיי, ווי פון דער ערד, אוים הערשעלע, פערדרייסט דאָס קעפּיל אַרויף און האָרכט מיט אַ האַלב אָפען מיילכען. זאָלען גרויסע עס אַזוי-זיך אַביסעל דורכגעהן, שלעפּט זיך זיי הערשעלע פון הינטען נאָך, ווי אַ קיה אַ קעלביל. אַ באָרד איז ביי הערשעלען גאָר קיין קאַטאָוועס נישט, אין איטליכער באָרד שטעקט תורה און חכמה, אַ באָרד קען אַלסדינג, וויים אַלסדינג, וואָס אַ באָרד זאָגט איז תורת לאָקשען. אַז ער האָט אַ מאָל דערצעהלט יונגלעך עפּים אַזוינס, וואָס איז אויסגעקומען משונה ווילד, פלעגט ער אויסלאָזען מיט די ווערטער: לאַכט נישט, לאַכט נישט, דאָס האָט געזאָגט אַ יוד מיט אַ באָרד. און אַקעגען אַזאַ ליגען מיט אַ וואָהרצייכען איז שוין נישט געווען, וואָס צו טענה'ען.

„קינדוויז, האָט הערשעלע געמיינט, גרויסע זענען עפּים גאָר אַ מין אַנדער וועלט און קליינע זענען פאַר זיך אַ וועלט און די דאָזיגע ביידע וועלטען געהערען זיך איינע מיט דער אַנדערער נישט אָן. נאָר שפּעטער. שפּעטער האָב איך בעשיינפערליך אַרויסגעזעהען, אַז ס'איז אַ גראָבער טעות. איין וועלט, כ'לעבען, מיט איינע הנהגות, איינע חכמות און איינע חפצות, קליין און גרויס, יונג און אַלט, וואָס מאַכט עס אוים? אַלע זענען יודישע קינדער. דער חילוק איז נאָר דאָס: אַ קליין-קינד טאָהר נישט און אַ גרוים קינד מעג. וואָס ביי קינדער מיט בערד הייסט אַ חכמה, גוטסקייט און פרומקייט, דאָס אייגענע טאַקי ביי קינדער אָהן בערד רופט מען נאַרישקייטען, שקאָצעריי, יונגעלשע זאַכען...״

אונזער הערשעלע איז, ביים ווערען אַ קליין יודעל, געשטאַנען מיט איין פוס צווישען די קליינע און מיט דער אַנדערער צווישען די גרויסע יודישע קינדער. מיט יענעם פוס צווישען די חברים איז ער געשטאַנען פעסט אויף דער ערד. קליינע יונגלעך שפּיעלען זיך פשוט דאָ אויף אונזער עולם, זענען ביים שטיפען מיט דעם גאַנצען קאָפּ אַריינגעטאָן אין אַזעלכע זאַכען, וואָס שטעהען פאַר די אויגען און מען טאַפּט זיי אָן מיט דער האַנד. יענער פוס אָבער, וואָס צווישען די גרויסע, האָט געפּיהלט אַ מאָל, ווי עס פערשווינדט אונטער איהם די ערד און בלייבט הענגען עפּים ווי אין דער לופטען; גרויסע קינדער אַז צושפּילען זיך, פליהען זיי אין הימעל אַריין, פערקריכען שטיפענדיג העט, העט וויים, אַזוי אַז ס'חאַפּט אַזש אָן אַ שווינדעל... שטעהענדיג אַזוי אויף משקולת, האָט

הערשעלע זיך צוגעהערט צו די גרויסע מיט ביידע אויערען. און ווען ער וואָל האָבען אפילו נאָך עטליכע פּאָר אויערען, וואָלט ער אַלע טאַקי געברויכט גאָר דערצו, ווייל זאַכען אויף צו הערען איז געווען זעהר פיעל. הערשעלע האָט זיך אָנגעהערט ביי זיי מופתים און וואונדער גאָר אָהן אַ צאָהל — מעשיות פון יענער וועלט, וואָס אין גיהנום און אין גן־עדן טהוט זיך, מיט איטליכס פּיצעלע בעזונדער, גלייך ווי זיי וואָלטען ערשט פון דאָרט געקומען און אַלסדינג געזעהען אַליין מיט אייגענע אויגען; מעשיות פון גלגולים, פון מתים, וואָס געהען אַרום אויפ'ן עולם־התוהו; מעשיות פון די גוטע... און נישט־גוטע; מעשיות פון מלאכים און אליהו הנביא, גאָט'ס משולחים, וואָס וואַנדרעווען אוים, וואו די וועלט האָט אַ עק און ווינקעלע. דערביי איז דערצעהלט געוואָרען אַ וואונדער־שענע מעשה, וואָס האָט זיך אַ מאָל, אַ מאָל געטראָפען טאַקי דאָ, אין קאַבצאַנסק, מיט וועלכער עס האָט געקלונגען און עס קלינגט נאָר עד היום די וועלט. די מעשה איז אַזוי געווען:

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל.

בימי רבי שמעלקע, אין דער צייט ר׳ שמעלקעס, אַ עלטער־זיידע פון אונזער עושר, ר׳ יודעל קאַבצאַנסקער, האָט זיך איינמאָל אונטער אַ פּורים אין אַ שלעכטער ענגער צייט גאַנץ קאַבצאַנסק אַוועקגעלאָזט קיין גלופּסק. איבערגעבליבען פון די אַלע מאַנסבילען איז נאָר ר׳ שמעלקע אַליין. ר׳ יודעלס עלטער־זיידע ר׳ שמעלקע, זכרונו לברכה, אַ גוטער, אַ פרומער, מיט דעם פּינטעלע יוד, פון דעם אַלטענס חסידים, איז געווען, נישט פאַר קיין יודען געדאַכט, אַ בעזדיעטניק. די אַלע מיטעל, וואָס ער האָט איבערגעטאָן צו האָבען חאָטש איין קינד, אַ קדיש, האָבען נישט געהאָלפען. ער האָט לסוף אַוועקגעלעגט דעם בעל־שם, דעם טאָטער מיט דער טאָטערין, להבדיל, און זיך גענומען צו דיענען גאָט, וואָס דיענען הייסט, מיט אַ ברען, נישט אויסצושפּאַנען זיך אויף אַ רגע פונ׳ם יודישקייט. מילא אַז קאַבצאַנסק האָט זיך דאָ אַוועקגעלאָזט, איז ר׳ שמעלקע געבליבען געפּלעפט: סטייטש, פּורים וועט ער נישט דאַווגען און לייענען די מגילה מיט אַ מנין יודען! און וועמען וועט ער שיקען „משלוח מנות״? און מיט וועמען וועט ער מאַכען אַ כוסה, ווי גאָט האָט געבאָטען? און ווי ער זיצט זיך דאָ אַזוי אין איינע צרות, אסתר־תענית, צווישען טאָג און נאַכט, אָהן אַ קאָפּ, עפענט זיך פלוצלים די טיר און עס קומען אַריין ניין פאַרשוינען. דריי גרייז־גרויע אין ראַצעמאָרענע זופּעצעס, איינער עפּיס אין אַ מין חאַלאַט מיט טראָלדען, די באָרד צו־קאָשמעט און אויפ׳ן קאָפּ אַ הויכער, שפּיצאַסטער ספּאָדיק. נאָך איינער אין אַ מין סוויטקע, אָדער אַ טשומערקע, מיט אַ לעדערנעם בייגאַרטעל, דאָס פּנים בעוואַקסען מיט אַ גאָלד האָר. און נאָך איינער עפּיס אַזוי ווי

פערשלאָפען מיט אַ גראָבער רויטער נאָז, פול אָנגעזעצט מיט בלאַטערען, ווייַמפערלעך, און האָט נישט געקענט אַיינשטעהן אויף די פיס. די איבעריגע דריי פאַרשוינען זענען געווען אָנגעטאָן עפּיס טערקיש, פאָרענט ברוסט־טיכלעך מיט פליטערלעך, הינטען קורצע פאַרטיכלעך, נישט ווי מאַנסבילען, נישט ווי ווייבער. בּיים אַריינקומען האָבען זיי געקושט די מזוזה, מיט אַ געשריי: — אַ גוטען־אָבענט! אַ גוט יום־טוב, רבי שמעלקע!

ר׳ שמעלקע געהט זיי אַקעגען און גיט איטליכען פון די פאַרשוינען אַ ברייטען שלום־עליכם, מיט אַ פרעגע, ווי דער שטייגער איז, פון וואַנען פאָהרען עס יודען? יענע יודען ווי די טערקען האָט ער אָנגענומען פאַר ירושלמים און דעריבער האָט ער זיי געמאַכט גאָר אַ גרויסען ברוך־הבּא, טראַכטענדיג בּיי זיך: וואוילע געסט, כ׳לעבען! פון זיי וועט מען עס אָנהערען זיך אַביסעל פון דער „מערת המכפלה״, פין דער מוטער רחל׳ס קבר און אפשר וועט מען בּיי זיי קענען קויפען אַ זעקעלע ארץ־ישראל־ערד, אויף צו בּעשיטען זיך נאָכ׳ן טויט, ווערים זאָלען נישט עסען.

— ר׳ שמעלקע! זאָגט די משומערקע, די סוחרים מיינע פרעגען, אויב ס׳איז מעגליך בּיי אייך צו האַלטען פּורים. זיי וועלען אייך גוט בּעצאָהלען.

— חלילה! ענטפערט ר׳ שמעלקע, געלד — בּשום אופן נישט. זעהר אָנגעלעגטע געסט, כ׳לעבען! מיין לוין וועט שוין זיין דאָס, וואָס איך וועל מיט אַזעלכע טייערע אורחים אָבּריכטען די סעודה גאַנץ פרעה־ליך, יודישליך. וויין און נאָך אַנדערע משקה: ווישניק, מאַלינ‍יק, האָבּ איך גענוג. פאַר נויט וועט מען קענען נעהמען אַ פּאָר פלעשלעך פונ׳ם פּסח׳דיגען. און איהר, ר׳ יוד, טהוט ער אַ זאָג צו דעם אין דער טשומערקע, איהר זייט דאָך אַ בעל־העגלה און וועט זיך מסתּמא פון אַ גוטען טרונק בּראַנפּען נישט אָבּזאָגען. בּראַנפען האָבּ איך גאָר אַיין אַנטיק.

— בּראַנפּען!... וואָס בּראַנפען?... רופט זיך אָבּ יענער מיט דער רויטער נאָז, אונטערקומענדיג נעהנטער. אויף בּראַנפען בּין איך אַ מבין, איינער טאַקי אין דער וועלט.

— זעהר אָנגעלעגט! דאָס האָבּ איך אין אייער פּנים אַרויסגעזעהען טאַקי בּאַלד, — זאָגט ר׳ שמעלקע צו דער רויטער נאָז. — איהר זייט מיר זעהר קענטליך... זייט איהר נישט יענער בּרענענדיגער חסיד, מיט וועלכען מיר האָבּען אַ מאָל אינאיינעם יום־טוב געהאַלטען בּיים אַלטען

זאָל מאריך ימים זיין? יאָ. איהר זייט אויף בראַנפּען אַ מבין, אַ גרויסער מבין, ווי איך בין אַ יוד!... איהר פאַרשטעהט דאָך מיך, וואָס מיט דעם וואָרט „מבין" איך מיין. דעם ענין פון בראַנפּען, וואוהין דאָס געהט... דער ברען, וואָס דרינען שטעקט, נישט גלאַט פּשוט אַזוי זיך... דאָס פאַרשטעהען נאָר מיר, אַזעלכע ווי איהר, ברענענדיגע, פייערדיגע יודען...

ר' שמעלקע האָט געפיהרט זיינע געסט אין שוהל אַריין און מען האָט דאָרט געדאַווענט מעריב. איינער פון די אַלטעטשקע האָט געלייענט די מגילה מיט אַ זיס קול, גאָר מחיה. ביים לייענען: ווי המן הרשע איז דערהויכט געוואָרען, ווי איהם גלוסט זיך דורך פאַלשע מסירות און בלבולים אויס'הרג'ענען אַלע יודען, איז דער שפּיצאַסטער ספּאָדיק אונטער־געשפּרונגען און פאַר כעס געמאַכט אַזאַ קולאַק, אַז ר' שמעלקע איז פערציטערט געוואָרען. ער האָט אַ חאַפּ געטאָן געשווינד דאָרט אַ שטעקען פון די לאַנגע חופה־שטעקענס און דערמיט מיט דעם גאַנצען כח גע־שלאָגען המן הרשע איבער די טרעפּלעך פונ'ם בעל־מימר, איהם דעם טויט געמאַכט, און אַז צום סוף האָט געהאַלטען אין דער מגילה בײ המנ'ס מפּלה, האָט דער ספּאָדיק געשיינט, געלויכטען, געשפּרונגען און געטאַנצט פאַר שמחה. די אַלטעטשקע האָבען זיך אונטערגעהעטשקעט און געזונגען „שושנת יעקב" מיט אַ זיס ניגונדיל. די נאָז מיט ווייםפערלעך האָט זיך נישט געקענט אײנהאַלטען און אַ זאָג געטאָן:

— וואָס טויג מיר די מעשיות, איך וואָלט פון אַלע שמחות שוי געוואָלט דערלעבען נעהמען אַביסעל בראַנפּען, טאַקי דאָ באַלד אויפ'ן אָרט.

דאָ האָט זיך אויך צוהיצט אונזער ר' שמעלקע, איז געשווינד צוגעלאָפען צום שמש'ס שאַפקעלע, אַרויסדערטאַפּט פון דאָרט אַ פלעשיל בראַנפּען, שליש, מיט עטליכע קעלישקעליך און געמאַכט מיט די פאַר־שוינען לחיים. דער שמש אַליין איז דערנסטמאָל נישט געוועזן, וואָרום אין דעם כתב מיט איהם איז געשטאַנען בפירוש אַריינגעשריבען אַ פונקט, אַז חנוכה און פורים האָט ער, ווי אַנדערע, דאָס רעכט אַרומצוגעהן אין די הייזער — אין גלופּסק. אויך איז דאָרט געשטאַנען אַ פונקט, אַז נאָר ער אַליין האָט דאָס רעכט מאַכען אין קלייזעל אַ מין שיינקעל און שיינקען דאָרט אַ גאַנץ יאָהר בראַנפּען. דערביי האַלטען דאָרט אויך צום פערבייסען רעטשענע קיכלעך, אייער־בייגעל וכדומה אַזעלכע זאכען, איף וועלכע מען מאַכט אַ ברכה בורא מיני מזונות און מען בעדאַרף זיך דערצו נישט וואַשען.

די גאנצע נאכט האט זיך ר׳ שמעלקע משמח געוועזן מיט די דריי פארשוינען. אויף מארגען אין דער פריה זענען זיי אלע געגאנגען אין וואסער, נאר די נאז האט נישט געוואלט געהן.

— ניין, ניין, האט זי געזאגט, פע, איך האב פיינט וואסער.

— קומט, האט ר׳ שמעלקע צו דער נאז געמאכט, קומט, נישקשה, אונזער מקוה־וואסער איז געדיכט, מען קען זי שניידען מיט א מעסער...

בשעת לייענען די מגילה אין דער שוהל האט דער ספאדיק און די אלטעטשקע געטאן דאס אייגענע, וואס נעכטען. נאך דעם דאווענען האט מען זיך געזעצט עסען און טרינקען. נאך דעם עסען האט מען זיך גענומען מקיים זיין משלוח מנות, נאך דעם משלוח מנות האט מען געמאכט ברכה און געגעסען המן־קרעפלעך, המן־טעשלעך, מאהנדלעך און געטרונקען ווישניק. נאך דעם ברכה־מאכען האט מען זיך ווייטער געזעצט עסען און טרינקען, מקיים זיין די סעודה, מען האט געגעסען, געטרונקען, מקיים געווען, געשיכור׳ט, אויף וואס די וועלט שטעהט. די נאז האט געטרונקען מעהר פון איטליכען. איידער איינער האט אויסגעטרונקען איין כוסה, האט די נאז אויסגעטרונקען צעהן, געגאסען ווי אויפ׳ן שטיין. בקיצור, מען האט אזוי פיעל מקיים געווען, געטרונקען, געשיכור׳ט, אז דער קאבצאנסקער עולם איז אויף מארגען נאך שושן־פורים צוריק געקומען פון גלופסק, האט מען געטראפען ר׳ שמעלקען נאך טויט־שכור. אז ר׳ שמעלקע האט זיך אויפגעכאפט, איז ער געווען ווי א דולער פאר גרויס וואונדער: די פארשוינען זענען עפּיס ווי אויסגעטריקענט געווארען, אין שטוב איז עפּיס א איבערקעהרעניש, קיין זאך נישט אויף זיין ארט, וואס ער זוכט, איז נישטא, וואס ער בעדארף, איז ווי אין וואסער אריין. ס׳איז איהם א גרויס וואונדער, גאר ניט צום פארשטעהן!...

דער אלטער, זכרונו לברכה, האט שפעטער מגלה געווען דעם סוד זיינע מקורבים, די מקורבים דערנאך זייערע מקורבים און אזוי איז עס געגאנגען פון איין אויער אין דעם אנדערען, ביז דאס איז בעקאנט געווארען דער גאנצער וועלט. יענע פארשוינען זענען געווען די גוטע בנופיא, גאר דאס גוטע פעקיל!... די דריי אלטעטשקע זענען עס געווען די אבות; דער חאלאט אין הויכען שפיצאסטען ספאדיק — מרדכי, אנגעטאן בגדי מלכות; די טשומערקע — אליהו הנביא; די נאז מיט ווייפערלעך — דער בעריהמטער שכור לוט, וואס שלעפט זיך נאך דעם פעטער אברהם אבינו; די דריי טערקען מיט פליטערלעך און פּער-

מיכלע — מתתיהו כהן גדול מיט צוויי קינדער, אָנגעטאָן אין חושן ואפוד. דער עלטער האָט געזאָגט, אַז איידער די גאַנצע קאָמפּאַניע איז געגאַנגען צו ר׳ שמעלקען, האָט זי פריהער זיך געלאָזט מעלדען און בייַ איהם גענומען רשות, ווייַל ר׳ שמעלקע איז דאָך זייַן חסיד און קאַבּצאַנסק געהער צו איהם. דאָס הייסט, געהערען אייגענטליך געהער זי צו אַ פריץ, נאָר דעם גראָשען מאַכט ער.... דאָס הייסט, דער פריץ האַלט די קיה פאַר די הערנער און ער, להבדיל, מעלקט...

ר׳ שמעלקע האָט אָנגעהויבען פון יענעם יאָהר מצליח זייַן. סעריי זייַן דריט ווייַב, נאָך גאָר אַ יונגענד, אַ לעבעדיגס, אַ ברענענדיגס, וואָס ער האָט זיי גענומען נאָר פאַר אַ בעל־הבית׳טע אין שטוב אַרייַן, האָט מאַקי אין ניין חדשים אַרום נאָך דער מעשה, וואָס איז געשעהען, געהאַט חנוכה־צייט אַ יונגעל. דאָס איז ר׳ מרדכילע־מתּות (אַזוי האָט דער אַלטער געהייסען איהם אַ נאָמען געבען נאָך מרדכי הצדיק און מתתיהו החשמונאי). פון דעם ר׳ מרדכילע־מתית איז אַרויסגעקומען ר׳ יעקב־אליה, היינטיגען ר׳ יודעל קאַבּצאַנסקערס אַ פאָטער.

קאַבּצאַנסק געהמט זיך שטאַרק איבער מיט דער דאָזיגער מעשה. סטייטש דאָרט בייַ איהר זענען געווען אַזעלכע פאַרשוינען! ווער שמועסט ר׳ יודעל, דער איז גאָר בייַ זיך פאַרריסען, שטאָלץ ווי אַ רוח. אַ קאַטאָוועס עפּיס, זייַן זיידע האָט אויסגעטרונקען אַ קעלער וויין, גע־שבור׳ט מיט לוט׳ן... און טהוט דערפאַר גרויסע שידוכים.

אַז הערשעלע האָט דערנאָך די דאָזיגע מעשה איבערגערערצעהלט די יונגלעך, איז זי איטליכען שטאַרק געפעלען. עטליכע יונגלעך האָבען נאָך עדות געזאָגט און זיך געשוואוירען, ווי זיי זענען יודישע קינדער, זיי זאָלען אַזוי הערען שופר של משיח, ווי זיי האָבען עס אַליין מיט זייערע אויערען געהערט פון זייערע טאַטעס דערצעהלען — און אַלע האָבען גע־גלויבט, אַז דאָס איז אמת. צוויי יונגלעך האָבען זיך געשפּאַרט איבער לוט׳ס נאָז, איינער שרייט, ניין! אַזוי האָט מיין טאַטע געזאָגט: רויט, אָהן ווייספּערלעך. און דער אַנדערער שרייט אַקעגען: ניין, ניין, מיט ווייספּערלעך! מיין טאַטע ווייסט בעסער, ער זאָגט — מיט ווייספּערלעך! עס ווערט אַ קריעג איבער די טאַטעס, וועמעס טאַטע ווייסט בעסער, איינער דעם אַנדערען גיט אין טאַטען אַרייַן. יונגלעך מישען זיך אַרייַן, עס ווערט אַ געשריי: ווייספּערלעך, נישט ווייספּערלעך! גלייך ווי עס וואָלט זיך געהאַנדעלט איבער זעהר אַ וויכטיגע זאַך, שטאַרק נוגע אין לעבען אַרייַן, אַזוי וויכטיג, אַ שטייגער, ווי יענע זאַכען, איבער וועלכע

ערע געלעהרענטע האָפּערען זיך אַ מאָל אין זייערע ספרים... מען האָפּט זיך צוליעב דער נאָז אָן פאַר די נעז, מען גיט זיך צוליעב די טאַטעס אין טאַטען אַריין. הערשעלע איז אויך טרוקען נישט אַרויס און געלייזט אַ דראַפּ אויף דער נאָז צוליעב דעם כבוד פון זיין טאַטען, פאַר וועלכען ער האָט זיך מוסר נפש געווען... ביי דעם טאַטען אָבער איז דאָס נישט אָנגעלעגט געווען און ער האָט דעם געטרייען זוהן פאַר דעם דראַפּ אויף קידוש השם גוט טאַקי אויסגעשמיסען אַזוי:

— פע, דיינע מיאוסע גענג!... אַלץ דיינע מעשיות, דיינע נאַרישע, יונגעלשע מעשיות!..

דאס זיבעטע קאַפּיטעל.

דער דלות האָט אין קאַבצאַנסק געסווישטשעט גאָר אַ שרעק און די יודישע קינדער דאָרט זענען געזעסען מיט פאַרלעגטע הענד, גאָרנישט צו טאָן — און גאָרנישט טאַקי צו קענען, נעבעך, טאָן — ווי דעם דלות אַרויסצוטרייבען. מען פלעגט, צונויפקומענדיג זיך אינאיינעם, אין בית-מדרש אונטער'ן אויווען, נאָר אַלץ אָכצען און קרעכצען: נישט די וועלט, וואָס אַ מאָל, נישט דאָס, וואָס פאַרצייטען!... אַ מאָל איז געווען טע-טע-טע! און היינט — עט... וואָס אַ מאָל איז געווען אַזוי, איז היינט גאָר אַזוי... דאָס אייגענע, דאַכט זיך אין פלוג, און פאָרט אַ גרויסע נפקאָ-מינה. פאַרצייטענס זענען מענשען געווען מענשען, יודען — יודען און געשעפטען — געשעפטען... און היינט, משטיינס-געזאָגט, וואָס?... ביים אויסלאָזען דעם „וואָס?" האָט מען געוועהנטליך געקוקט איינער דעם אַנדערען אין די אויגען אַריין, שווייגענדיג שטיל, און געוואַרט הערען אַ תירוץ אויף דער קשיא „וואָס"? — איינער האָט געקראַצט, געריבען דעם שטערען, געטראַכט און האָט דערנאָך געעפענט דאָס מויל און — אַ געניץ געטאָן. דער אַנדערער האָט, אָנגעהמענדיג זיך ביים בערדיל מיט אַ צוגעמאַכט אויגעל, אַ מאַך געגעבען מיט דער האַנד און עפּיס ווי פאר זיך געבעקעט: עט... וויים-איך!... יענער האָט, אויפהייבענדיג זיך פונ'ם אָרט, אָנגעשפּאַרט ביידע הענט מיט אויסגעשפּרייטע פינגער אויפ'ן שטענדער, זיך צושאָקעלט און געמאַכט: איך וועל אייך דער-צעהלען, הערט איהר, היינט איז טאַקי נאָר, פאַרשטעהט איהר מיך, משיח-צייט; — מיט דעם ענטפער זענען געוועהנטליך אַלע צופריעדען געווען. איטליכען צופלאַקערען זיך דערביי די אויגען און מען טהוט זיך

אַ נעהם צום שמיעס וועגען דעם דאָזיגען ענין, אָנגעהויבען האָט זיך עס שטענדיג דערמיט, אַז דאָס היינטיגע זעקס־טויזענדיגע יאָהר איז גאָטס פרייטאָג, נאָך דעם חשבון איז איצינד ערב שבת נאָך האלבען טאָג און שוין דאָ אַלע סימנים, אַז משיח נעהט, משיח וועט באַלד קומען: די טויערען פון פרנסה זענען צוגעשלאָסען, אין קעשענע נישטאָ קיין פרוטה; ארץ־פּאַסקע עזות פנימער זענען היינט צווישען יודען שרעקליך פיעל; יונגלעך האַלטען זיך פאַר גרויסע לייט, פריצים; אַ דיק, זאָט בייכיל מיינט, אַז אַלע חכמות — אַ כפרה פאַר זיינם אַ בויך־סברא... צרות און גזרות קומען מיט איטליכען טאָג און עס שמעקט שוין מיט דער מלחמה פון גוג־מגוג. איבער גוג־מגוג לעגט מען אַנידער אַ ברייטען שמיעס, עס פאַלען איבער איהם אַלערליי דעות. איינער טהוט אַ נעהם דעם בעקאַנטען ספר „אבקת רוכל", טיטשעט מיט דעם פינגער און לייענט הויך פאַר אַלע דעם זיבעטען צייכען דאָרט, אַזוי:

„האות השביעי, דער זיבעטער צייכען, הקדוש־ברוך־הוא וועט דער וועלט אַ מופת. מען זאָגט, אין רוים איז דאָ אַ מירמעלשטיין, וואָס זעהט אויס ווי אַ בילד־שענע נקבה, אַ מכוערת, און דאָס איז גאָטס אַרבייט, ער אַליין האָט זי אַזוי בעשאַפען. קומען די רשעים צו דער מירמעלשטיינענער יפהפה, ומחממין אותה ושוכבים אצלה, און מאַכען מיט איהר קוצעניו־מוצעניו. זי ווערט מעוברת, והיא מתבקעת, און סעקט אַ קינד מיט דעם נאָמען אַרמילו"ם דער שטן, וועלכען די אומות רופען אַנטיקרי"שטו. ער איז אומגעלומפּערט גרויס: צוועלף איילען לאַנג און צוועלף איילען ברייט. די אויגען רויט, האָר — גאָלד געפאַרבט מיט גרינע פּיאַטעס און צוויי האַלז־און־נאַקענס. דער דאָזיגער מין פאַרשוין גיט זיך עס אויס דער וועלט פאַר משיח'ן, געהט און נעהמט איין מדינות. באותה שעה, דערנעמט זיך קום נחמיה בן־חושיאל, שטעלט זיך איהם אַקעגען נחמיה דער זוהן פון חושיאל (דאָס איז משיח בן יוסף!) מיט דרייסיג טויזענד גבורים פונ'ם שבט אפרים און אין דער דאָזיגער מלחמה ווערט נחמיה בן־חושיאל דערהרג'עט, און אַזוי געהט שלים־שלימזל ביז דעם אַכטען צייכען. — האות השמיני יעמוד מיכאל, וועט אויפשטעהן דער מלאך מיכאל און בלאָזען שופר, דריי תקיעות. ביי דער ערשטער תקיעה וועט זיך משיח בן־דוד מיט אליהו־הנביא, פאַרנעהמט די צדיקים און נאָך יודען צונויפגעלאָפענע, וואָס בלאָנקען זיך אַרום אין דער מדבר און פיהרט זיי קיין ירושלים. גאָט רעגענט

מיט פייער און שוועבעל און האָגעל און דערהרג׳עט ארמילו״ס הרשע. ביי דער צווייטער תקיעה, אין דעם נײַנטען צייכען, שטעהען די טויטע אויף לעבעדיג פון די קברים. משיח בן־דוד לאָזט זיך אוועק צונויפנעהמען די איבעריגע יודען אין אַלע עקען וועלט. פריצים טראָגען די יודעלעך אויף די פלייצעס און ברענגען זיי אַ מתנה צו גאָט, קיין ארץ־ישראל... ביי דער דריטער תקיעה, אין דעם צעהנטען צייכען, ענטפּלעקען זיך די עשרת השבטים מיט די בני משה, רויטע יודעלעך, גאָר אָהן אַ צאָהל. יודעלעך לעבען, זיצען זיך אין הויכע ספּאָדקעס אויף די קעפּ מיט פּאַרלעגטע הענד, קוקען און האָבען הנאָה פון דער לויטערער שכינה...״

קאַבצאַנסקער יודען שמעלצען זיך, הערענדיג נעבען אויוען, עס צושפּילען זיך זיי די געבליטען, ווערען ביי זיך שטאַרק, זענען גרייט צו נעהמען פּיילענבויגענס און לויפען אין דער מלחמה... מען פאַרגעסט אויך נישט די גרויסע סעודה פונ׳ם לויתן און דעם שור הבר מיט דעם יין המשומר. רבה בר בר חנאָ׳ס פעטע גענזלעך, פון וועלכע עס רינט שמאַלץ, ווערען אויפגעגעבען צום בריליאַנטענעם טיש אויף גין־גאָלדענע פּאָלימעשקעס. צדיקים עסען, טרינקען און לעקען די פינגער. — מיינע הונגעריגע קאַבצאַנסקער יודען בעלעקען זיך, עס געהט זיי איבער די סמאַהע, מען הערט, ווי עס בורטשעט זיי אינווענינג אין בויך און זיי קראַצען, קראַצען זיך, נעבעך... מען לעגט אַוועק פאַר צרות דעם לויתן און מען נעהמט זיך לעת־עתה צו דער פּאָליטיקע, צו דעם גאַנצען ענין פון טכסיסי מלחמה, אין וועלכען זיי האַלטען זיך פאַר גרויסע בריות און טהוען דרינען אויף פשט׳לעך גאַנץ שכל־דיג. די גאַנצע לאַנד־קאַרטע איז ביי זיי אויסגעמאָלט אויף דער האַנד. און בשעת בעריל מיט זיין קאָמפּאַניע שטעלען אוים אויף דער דאָלאָניע קירה׳ם חיל, אויף די פינגער דעם תוגרם, צווישען זיי ביידע, אויף דעם קוה חיים, אַ ים, אָדער דעם פּריט און עס קעהרט זיך אַ וועלט, איז לייזער מיט זיין קאָמפּאַניע שטאַרק בעשעפטיגט מיט די שרים זייערע דאָרט, אין הימעל, אויסווייזענדיג בפירוש פון רש״י, אַז קיינער פון די מלכיות האָט נישט די מפּלה דאָ אונטען, ביז עס פאַלט נישט דער שר זיינער דאָרט אויבען. בעריל וויל שוין צומאַכען די פינגער אַזוי, אַז דער תוגר זאָל אומקומען, אַריינפאַלען אין ים.

— ניין, בערעלע! שרייט איהם לייזער, אומזיסט דיין מיה, דו עם־האָרץ איינער! פאַלען מוז גאָר דער שר של אדום, אַזוי, גראָבער

יונג, שטעהט געשריבען. אז מען ווייסט נישט, בעדאַרף מען שווייגען און זיך נישט מישען...

בערעלען פאַדריסט עס זעהר שטאַרק און וואָס לייזער זאָל פון אַצינד אָן נישט עפּיס זאָגען, שרייט ער, איהם אויף צו להכעיס, אַלץ פאַרקעהרט. למשל, ווען די צייט איז געקומען איבערצוצעהלען די קאַסע פון געוויסע נגידים און לייזער האָט זיך גענומען געשמאַק צ״ם עסק, האָט געשאַצט על פי יושר ר׳ איצע גלופסקערס פאַרמעגען אין צוויי מיליאָן און ר׳ קלמנ׳ס פאַרמעגען גאָר אין אָנדערטהאַלבען מיליאָן קערבלעך, איז בערלען אויסגעקומען צו שאַצען דוקא פאַרקעהרט, נישט אַזוי וועלען טרעפען דערמיט ר׳ קלמנ׳ען, ווי לייזערן, און דערפון איז אַ מאָל אַרויס מיאוסע זאַכען. אַ טייל האָבען געהאַלטען מיט לייזער׳ן, אַ טייל מיט בערלען. מען האָט זיך געדונגען, געהאַמפּערט, געווערטעלט: וואָס איז, עפּיס געלט-שמעלט?! ישרנים פלעגען זיך אַריינלעגען אין שלום אַריין: פאָלגט אונז, גיט נאָך בערלען אויף ר׳ קלמנ׳ען, וועט ער אייך נאָכ-געבען אויף ר׳ איצען.

— מה רעש? האָט איינער געמאַכט אַ פשרה: ר׳ איצע האָט אַ מיליאָן זיבען הונדערט-פופציג-טויזענט און ר׳ קלמן אויך אַזוי פיעל, אַ מיליאָן זיבען הונדערט-פופציג-טויזענט קערבלעך. מיר דאַכט זיך, ס׳איז גאַנץ אָרענטליך,ביידע צדדים קענען צופריעדען זיין. לייזער און בעריל בעדאַרפען שטעלען משקה, עס קומט פון זיי בראַנפען.

— קוילעט אונז דאָ פאַר אַ גראָשען, שרייט לייזער מיט בערלען אין איין אָטעם, מיר האָבען אָסור נישט קיין פרוטה.

— עט, האָט מען געענטפערט, נישקשה, דער שמש וועט באָר-גען, גיט איהם נאָר אַ משכון...

אַז ס׳פלעגט קומען צו רעד פון ר׳ יודעל קאַבצאַנסקער, האָט איטליכער געמאַכט אַ מינע מיט אַ ערענסט פנים. אַלע האָבען געזאָגט פה אחד, ער איז נישט אַזוי רייך, ווי אָהן עין-הרע אַ מוצלח. נאָר פאַר וואָס איז ער נישט אַזוי רייך, ווי אַ מוצלח? אָט דרינען האָבען זיך גע-טיילט די מיינונגען. אַ טייל האָבען געזאָגט, אַז אליהו הנביא האָט דענסטמאָל, דענסטמאָל געשיקט דעם זיידען ר׳ שמעלקען משלוח-מנות אַ יערבען בייטעלע מיט אַ פעניגיל, פון דעם בייטעלע לאָזט זיך קיינמאָל נישט אויס, אין איהם איז שטענדיג דאָ נאָר אַזוי פיעל געלד, וויפיעל עס קען אַריין, נישט מעהר, נישט ווייניגער. ווידער אַ טייל האָבען געזאָגט:

— ניין, אליהו הנביא האָט געשיקט משלוח מנות ר׳ שמעלקען נאָר אַ ווינשפינגערל מיט דעם שם המפורש. ער האָט אָבער אָנגעזאָגט, ער זאָל ווינשען נאָר אַזוי פיעל צו האָבען, וויפיעל ער בעדאַרף.

— עט! האָבען יענע מיט אַ קנייטשעל געמאַכט, עט און נאָך אַ מאָל טאַקי עט!... ווען אפילו אַזוי — וואָלט דאָך ר׳ שמעלקע ביים ווינשעניש מיט דעם ווינשפינגערל, אַז עס האָלט שוין ביים ווינשען, געקענט ווינשען, אליהו הנביא זאָל איהם ווינשען, אַז ער זאָל מעגען ווינשען, וויפיעל ער ווינשט זיך צו-ווינשען!... אוי, אוי, מיר זאָלען עס נאָר האָבען ווינשפינגערלעך, ווייסען מיר שוין, וואָס עס וואָלט געווען!...

— אָח-ח-חאָ! — האָט מען געקרעכצט, שלעכט אָרום און אָרום, איין מיטעל טאַקי נאָר אַ ווינשפינגערל. וואָס זאָלען מיר טאָן? אויס פרנסות. חאָטש צערייס זיך, שונאי ציון, וועט דיר גאָר נישט העלפען... היינטיגע צייטען צו לעבען, ווי-ס׳איז צו דערהאַלטען די נשמה, בעדאַרף מען האָבען ריינע נסים...

דאָס אכטע קאַפּיטעל.

אונזער הערשעלע, וואָס האָט שוין געוואוסט, נעבעך, דעם טעם פון נויט, וואָס דאָס יונגע בלוט זיינס איז נאָך געווען זודיג־הייס, וואָס די דערקוועטשטע נשמה זיינע, אַזוי פריה פאַר דער צייט, האָט זיך, ווי אַ געפאַנגען פייגעלע אין דעם שטייגיל, געשלאָגען, נעבעך, אַרויסרייסען זיך פון דער קלעהם אין דער פרייער וועלט—ער, הערשעלע, האָט זיך אָנגעחאַפּט אין דער ווינשפינגערל מיט אַלע זיינע געדאַנקען און עס גענומען אויף זיינע כלים. כ׳לעבען, רבונו של עולם, האָט ער ביי זיך געטראַכט, פאַר וואָס זאָלען טאַקי, גאָר אָהן קאַטאָוועס, יודען, נעבעך, נישט האָבען אַזעלכע מיני ווינשפינגערלעך? פאַר וואָס אַמאָל, אַז ס׳איז געווען דיין גוטער ווילען, האָסט־דו דייגע קינדער ישראל געגעבען מן אין דער מדבר, פייגעלעך, טויבען זענע [illegible] געפלויגען אין מויל אַריין און פון אַ שטיין האָט זיי געפלייצט וואַסע [illegible] צו טרינקען! לאָז זיך דאַכטען, אַז היינט זענען יודען אויך אין דער מדבר צווישען שלאַנגען, עקדישען און דעם פּיפּערנאָטער. — אַך, ווי שען זיין קינדערשער שכל האָט איהם אויסגעמאָלט אַזאַ פינגערל, וואָס אַז מען זאָגט: פינגערל, פינגערל! איך ווינש דאָס, איך ווינש יענס, האָט מען דאָס, וועלכעס מען ווינשט, גאָר אָהן מיה, אָהן קאָפּדאַרעניש. אַ תענוג, כ׳לעבען! אין מעשה־ביכלעך האָט ער בעגעגענט זעהר פיעל וואונדערליכע זאַכען, וואָס זענען געשעהען אויף דער וועלט דורך צויבער, דורך שמות און ווינשפינגערלעך. ער האָט געלייענט, אַ־שטייגער, ווי איינער איז אַמאָל געפלויגען רייטענדיג אויף אַ רוח איבער טאָלען און איבער בערג, איבער וועלדער, איבער פעלדער ביז ער איז געקומען ערגיץ אויף אַ קעמפּע. אויף דער קעמפּע שטעהט

א בריליאנטענער שלאס, א פאלאץ מיט הונדערטער חדרים. אריינקומענדיג אין פאלאץ, זעהט ער: גילדענע טישען זענען געגרייט מיט די טייערסטע קרעדענצען און מען זעהט נישט קיין לעבעדיגע מענשען. נעהמט דער בחור ארויס זיין ווינשפינגערל און מאכט: פינגערל, פינגערל! איך וויל עסען, איך וויל טרינקען. דאס וויל איך, יענס וויל איך, וויל, וויל און וויל. — קומען עס אריין באלד פרינצעסינס, בת-מלכות, איינע פון דער אנדערער שענער, גאר מחיה, איינגעטונקט אין פעריל, אין דימאנטען, אין גאלד, אין זילבער און טהוען זיך א נעהם צום בחור. עס טהוט פלוצלים א זעץ א שארפע קאפעליע, מען פיהרט דעם בחור לעבעדיג מיט א מארש אין א מירמעל-שטיינענער באד. וואו ער גלייכט זיך אויס די ביינער. דערנאך הויבט זיך אן א מאהלצייט מיט גילדענע יויך, מיט דעם טייערסטען ראזינקעס-וויין. טיינער איז נישט פויל, עסט טרינקט, טהוט זיך וואויל. אזוי געהט עס ווייטער, ווייטער און ווייטער... דאס ווינשפינגערל איז איהם ווי א טשוואק געזעסען שטייף אין קאפ, שטענדיג וועגען דעם אלץ געטראכט, און איז איהם אין שלאף אפילו פונ'ם זינען נישט ארויס.

דאס וואס א ווינשפינגערל איז דא, איז דאך א געוויסע זאך, און ער האט דרינען הייליג געגלויבט, ווארום אזוינס האט ער דאך געהערט אויך פון זיין טאטען. א טאטע ווייסט... סטייטש, פון וואנען האט ער דען געהערט יענע אלע מעשיות פון יענער וועלט, פון אלסדינג, וואס קאכט זיך אין גיהנום, אין גן-עדן, פון מלאכים, בעלי-שמות, מכשפים, שדים און רוחות, ווען נישט טאקי פונ'ם טאטען. היינט ווען ער זאל נישט געוועהן גלויבען אין „גרונט" אריין, אין דעם אני מאמין, אז א טאטע ווייסט", מאס-ושע וואלט געווארען, חלילה, פון זיין ביסעל יודישקייט??...

כל-זמן הערשעלע איז נאך געוועהן א יונגעל, פלעגט ער אלץ טראכטען, אז ווען ער זאל נאר האבען א ווינשפינגערל, וואלט ער זיך געווינשען א ווארעמע, פרישע בולקע מיט א ראסעלפלייש און א פעטען קוגעל גאר אין מיטען דער וואך, וויל דענסטמאל פלעגט עס זעהר אפט ליידען הונגער, נים פאר יודען גערעדט, און קיין בעסערס פון אזעלכע מאכלים איז דאך אויף דער גאנצער וועלט מעהר שוין נישטא. אויך וואלט ער געווינשען, אז אלע מלמדים און חדרים זאלען, אינאיינעם מיט די סידורים טאקי, פערשוואונדען ווערען מיט דעם רויך, ער זאל פון זיי טאקי, רבונו של עולם, קיין זכר נישט בלייבען, וויל אנקוקען האט ער נישט געקענט דעם חדר און דעם מלמד זיינעם, דעם רוצח. פון דער

מוזיקע וואָלט ער זיך געוואונשען אַ גוטען שופר=בלאָזער און אַ קאַטערינשטשיק,
ווארום קיין אַנדערע מוזיקע, חוץ אַ שופר אַ גאַנץ חודש אלול און אַ קאַטערינקע,
וואָס איז אויף עטליכע טעג פערוואָרפען געוואָרען אַ מאָל אין זיין שטעט=
טיל, האָט ער נישט געהערט. — שפּעטער, אַז ער איז עלטער געוואָרען
און אָנגעהויבען צו פיהלען אַנדערע מיני בעדערפנישען, האָט ער אויך
געהאַט אַנדערע מיני ווינשעניש. דענסטמאָל וואָלט ער זיך געוואונשען
אַ בת=מלכה, אַ פּרינצעסין, אַ שטוב מיט אַ בעל הבת'ישקייט, עטליכע
ציגען מיט אַ צוויי=דריי בהמות.

די בת=מלכה האָט אונזער הערשעלען זיך דענסטמאָל געמאָלט אין
דער געשטאַלט פון ביילען, אַ יאָרערדיג מיידעל, אַ דיקס, קורץ געוואַקסען מיט
רויטע פולע באַקען, אַ פּערריסען נעזיל און שוואַרצליכע=ברענענדיגע אויגען.

איהר טאַטע בן=ציון צביה'ס — אַ גלעזער און דערביי טאַקי שוין
אויך אַ שטיקעל אַרכיטעקטער, נישט אַזאַ מייסטער מיט דער האַק, ווי
אַ בּנין — האָט געהאַט זיין אייגענע שטוב, די דריטע פון הערשעלעס טאַטענס
הויז, און ווי דער שטייגער אין יודישע שטעדטלעך, איז אַ נאָהענטער
שכן אַ אייגענער מענש, געהער צו דער משפחה און מאַכט אוים מעהר
ווי אַ לייבליכער קרוב אין די גרויסע שטעדט. קליינשטעדטילדיגע שכנים
ווייסען איינער ביים אַנדערען אַ מינדסטע זאַך, וואָס מען רעדט, וואָס מען
קאָכט וואַרמעס, איטליכס פּיצעלע, וואָס טהוט זיך אין שטוב. איינער
דעם אַנדערען קוקט=נאָך, צאַטעוועט ווי אַ שפּיאָן. מען קריגט זיך, זידעלט
זיך און מען בעט זיך איבער, ווידער אויף דאָס=ניי צוקריגען זיך. שכנות
קריכען איינע צו דער אַנדערער נאָך אַ קויל פייער, לייען אַ האַקמעסער,
אַ ריבאייזען, אַ כשר=שטיין, אַ פּאַרעווען טאָפּ, אַ ווייקשעפּיל און אַ איי אויף
חלה=שמירען, האַלטען זיך אַ עצה, אויף וויפיעל אייגלעך אָנצוהויבען די
פּיאַטע, ווען אָבצולאָזען און פערשליסען דעם זאָק, פּאַרהערען זיך אין
איינגעמאַכטס=פּרעגלען פון אַגרעסען, און אויספלעכטען דעם פּורים=קוי=
לעטש און אָבצוויקלען די קישעלעך. טראָגען איינע צו די אַנדערע ווייזען
אויף חידושים דעם המנטאַש אויף פּורים, דעם קניש און דעם פיינקוכען
אויף שבועות; איינע ווינשט דער אַנדערער: דערלעבט איבער אַ יאָהר
אין פיעל גוטס מיט דעם מאַן און די קינדער! טראַכטענדיג אַ מאָל אין
הארצען: פּוקע זיך, שלימזלניצע, נעהמען זאָל דיך דער רוח!...
הערשעלעס מאַמע און ביילעס האָבען געלעבט צווישען זיך ווי נאָהענטע
שכנים, און הערשעלע אַליין איז קינדווייז שטאַרק חבר געווען מיט ביילע'ן:
פלעגען לויפען, שפּילען זיך אין זשמורקעס מיט נאָך חברים און חבר'טעס,

טאַנצען, שפּרינגען באָרפיסערהייט נאָך אַ רעגען אין די קאַליושעס און זינגען ביידע, האַלטענדיג זיך ביי די הענטלעך, דאָס בעקאַנטע לידעל.

„אַ זון מיט אַ רעגען,
די כלה איז געלעגען.
וואָס האָט זי געהאַט?
אַ יונגעלע.
ווי אַזוי האָט עס געהייסען?
משה׳לע.
וואו האָט מען עס געוויגט?
אין אַ וויגעלע.
וואו האָט מען עס בעגראָבען?
אין אַ גריבעלע״.

ביילע פלעגט אַ מאָל אין שפּאַס אַנשטאָט משה׳לע זאָגען: „הערשעלע״, און הערשעלע פון זיין זייט האָט אַנשטאָט „די כלה״ געזאָגט אויף קאַטאָוועס: „ביילעניו״... ביילע פלעגט קענען דערצעהלען מעשיות פון גזלנים, מכשפים, מכשפה׳טעס און פון אַ רב מיט אַ רביצין. הערשעלע פלעגט אויסהערען איהרע מעשיות, קוקענדיג איהר אין מויל אַריין מיט גרויס פערגניגען און גאָרנישט. — ביילע איז פאַר איהם געווען דאָס אייגענע וואָס פייטיל, מאָטיל און נאָך אַנדערע חברים. נאָר שפּעטער אַ ביסעל, אַז הערשעלע איז שוין אַ גמרא־יונגעל, הויבט ער פּלוצלים, פון דער העלער הויט, אָן פאַר איהר זיך צו שעהמען, אַליין נישט רעכט צו וויסען פאַר וואָס, פאַר ווען? גאָרנישט, גלאַט אַזוי, ער שעהמט זיך... ער האָט צוגלייכער צייט זיך געשעהמט, אויך טאַקי שטאַרק חשק געהאַט צו איהר, האָטש פונדערווייטענס אָנצוקוקען זי. און ווען ס׳איז אַמאָל אויסגעקומען צונויפקומען זיך מיט איהר אינאיינעם, פלעגט ער רויט ווערען און אַראָבלאָזען די אויגען. זי האָט אויף איהם קוקענדיג אויך אָנגעהויבען זיך צו שעהמען און ביידע האָבען געזוכט איינער דעם אַנדערען ווי מעגליך אויסצומיידען. נאָר וואָס מעהר ער האָט זי אויסגעמידען, האָט איהם אַלץ מעהר דאָס האַרץ געצויגען צו איהר געזאַנג, איהר קול האָט איהם ליעבליך געקלונגען אין די אויערען. איהרס אַ וואָרט פונדערווייטענס איז איהם זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים. קיין בעסערע, קיין שענערע פון איהר, האָט זיך איהם געדאַכט, איז אויף דער גאַנצער וועלט נישטאָ. ער האָט שוין געוואוסט דענסטמאָל פונ׳ם לערנען, אַז קוקען אויף אַ אשה און טראַכטען פון איהר, איז אַ גרויסע עבירה. נאָר וויל ער האָט עס גע־

וואוסט, דעריבער מאַקי האָט זיך איהם ערשט געגלוסט; ווייל ער האָט געלערענט, אַז דאָס איז אַ עבירה, דעריבער מאַקי האָט עס איהם, ווי אויף צו להכעיס, שטאַרק געצויגען דווקא אויף ביילען צו קוקען, און ווייל דאָס איז געווען אַ געהאַפּטער קוק בגנבה, נישט גאַנץ פריי, ווי פריהער, דעריבער האָט ער טאַקי עפּיס געטראַכט... געטראַכט און זיך געשעהמט. — אַז הערשעלע האָט, רייבענדיג זיך צווישען קאַבצאַנסקער לייט, איבערגענומען ביי זיי דעם שטייגער פון ווינשען אינאיינעם מיט דער מעשה פונ׳ם ווינשפינגערל, האָט ער זיך געוואונשען אַ בת־מלכה. דאָס הייסט — ביילען.

דאָס ווינשעניש אין קאַבצאַנסק איז געווען איינע פון די גאַנץ גע־וועהנטליכע בעשעפטיגונגען, צו אונטערהאַלטען זיך און פאַרברענגען דערמיט אַביסעל די צייט — אַ בעשעפטיגונג, וואָס איז געקומען פונ׳ם שטענדיגען ליידען מאַנגעל אין די נייטיגסטע בעדערפנישען און פונ׳ם לעדיג זיצען אָהן פרנסה. אַזוי ליגט שוין בטבע פונ׳ם מענשען: „דאָס וואָס געהט אָב, געהט נישט אַרויס פונ׳ם זין, מען באַגיטיגט זיך חאָטש מיט דעם טראַכטען דערין“... „האָפנונג און ווינשעניש איז דער נויטס מלאכה, דאָס משוגע זיין איז פאַר וואוילטאָג און הצלחה“. אַזעלכע גרויסע בריות אין דעם ווינשען, ווי קאַבצאַנסקער יודען, זענען נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט: פרייע, לעדיגע צייט האָבען זיי גענוג, אין צרות זענען זיי, ברוך השם, אויך נישט זשעדנע, היינט וואָס־זשע איז דאָ פאַר אַזאַ וואונדער, אַז אין דעם ענין ווינשעניש האָבען זיי דערגרייכט אַזאַ הויכע מדרגה מעהר פון אַלע לייט אויף דער ערד! וואָס נאָר עפּיס אַ שמועס, איז ביי די קאַבצאַנסקער באַלד אַ ווינשעניש. לאָמיר אָנחאַפּען, למשל, דאָס, אַ שטייגער: שמועסענדיג פון ים אוקינוס קען זיך איינער פאַרגינען צו־ווינשען: אַזוי פיעל געלד זאָל איך האָבען, וויפיעל זאַמד אויפ׳ן ברעג זיינעם אַרום און אַרום! — עט, מאַכט דער צווייטער, דער גאַנצער ים זאָל זיין טינט און איך זאָל האָבען אַזוי פיעל, וויפיעל, מען וואָלט מיט דעם טינט געקענט אָנחתמנען טראַטעס, איטליכע אויף טויזענט קערבלעך!... — און איך, ווינשט דער דריטער, אויפהייבענדיג כמעט אַ זיפצעלע די אויגען צום הימעל: ביידע זאָלט איהר שטאַרבען, רבונו של עולם, און איך אַליין זאָל אייך ירשה׳נען... גוט צוברענגען פלעגט מען געוועהנטליך די זומערדיגע ליכטיגע אָווענטען. עס וועט גאַנץ גענוג זיין אויסצומאָלען דאָ אַ קאַרטינקע פון איין אָווענט אַזעלכען:

אין די הייזער ברענט נישט קיין ליכט. מיר און מויער זענען

אָפּען. מען עסט װעטשערע פֿאַר דער לבנה. נאָך דער װעטשערע שיטען זיך, װי די מורעשקעס, אַרױס פֿון די הײזער: מאַנסבילען אָהן קאַפּאָטעס אין די אײנע טלית־קטנ׳ס, װײבער צושפּילעט, נאָר אין די אונטערשטע קלײדלעך, קינדער אױסגעטאָן האַלב נאַקעט. שכנים אַ גאַנצע קופּע לעגען זיך אױס אין דרױסען, יונג און אַלט, קינד און קײט, אַלע אינאײנעם. גילדענע פּאַסען פֿון דער לבנה שלאָגען זיך דורך ערגיץ צװישען דעכלעך, ציהען זיך איבער קעפּ, איבער פּים אין דער קופּע מענשען, קריכען װײטער, װײטער, טאַנצענדיג אױף װענט, אױף פּלײטען און װײזען אָן דאָ אַ קאַץ, װאָס דראַפּעט זיך, ניסטערט אױף אַ דאַך, דאָרט קיה אױסגעשטרעקט אױף דער גאַס, מעלה־גרה׳ן, אונטערשמײסענדיג זיך פֿאַמעליך מיט די װײדלען און קײכען, זיפּצען מיט אַ חריפּ, עפּים װי פֿונ׳ם בױך.— די ערשטע עטליכע מינוט איז איטליכער בעשעפטיגט מיט זיך, מען גענױצט, סלוקערצט, מען טרײבט פּלײ און מען קראַצט זיך. װײבער הױבען דערװײל אָן דעם שמיעס װעגען דער הײנטיגער װעטשערע, איטליכע מיט איהרם: בײ דער זענען די שטשיפּקעס בע׳טעמט געװען אַזױ, אַז דער מלכות האָט עס געמעגט עסען; בײ יענער איז דער אַרבעס צוקאָכט געװען װײך, װי מאַרך, אַז מען האָט געלעקט די פֿינגער. אײנע דערצעהלט דאָס גרױסע גליק, װאָס זי האָט געטראָפֿען: פֿאַר אַ גראָשען האָט זי געהאַנדעלט אין מאַרק אַ מציאה — אַ רעטיך, גרױס װי דער קאָפּ, פֿון װעלכען מען האָט גענוג געגעסען אין דער פריה, אױך אַצינד אױף דער נאַכט און ס׳איז נאָך איבערגעבליבען אַ היבשע שטיק אױף מאָרגען, מען זאָל לעבען און געזונט זײן! אַלע רעדען הױך אױף אַלערלײ דינע, קװיטשעדיגע קולות. די מאַנען ברומען לעת־עתּה אונטער, מישען זיך אַרײן נאָר, װי פֿון יוצא װעגען, גלאַט אַזױ מיט אַ װאָרט. זײ לעגען זיך דערנאָך מיט דעם בױך אַרױף און, פערקוקענדיג זיך אױף דעם אױסגעשטערענטען בלױען הימעל, נעהמט מען זיך געשמאַק שמיעסען, װאָס טהוט זיך אַזױנס דאָרט אױבען. די לבנה װײזט זיך אױפ׳ן אָרט, װאו דער עולם ליגט: מען קוקט אין איהר אָן די ליכטיגע צורה פֿון יהושע און איטליכער מאַכט: אױ, אַ נאָז מיט אױגען!... איציק און בערל, װאָס האַלטען זיך פֿאַר שטיקלעך שטערנזעהער, חקרנים, טײטען מיט פֿינגער אױף דעם „אלף־בית" פֿון די שטערען און האַמפּערען זיך װעגען דעם „תיו" און „חית". דער איבעריגער עולם טהוט צוליעב זײ בײדע. איטליכען פֿון די צװײ חקרנים, װאָס טײטעלט איהם מיט אַ פֿינגער, גיט מען גערעכט, שװערענדיג זיך: יאָ, אמת טאַקי, איך זעה, זעה, װי איך בין אַ יוד!

— אַי, אַי! צושרייט זיך שטאַרק פערוואונדערט אַ יוד, עפּיס אַזוי פיעל שטערען דאָרט, דאָרט איז די געפלעקטע, ווייסליכע פּאַסען, אַנגעזעצט ווי מאָהן! אַזוי פיעל רענדלעך ווינש איך מיר צו האָבען...

— געהט שוין, געהט! — מאַכט דער אַנדערער, — איך לאָז פּאַר וועלוועלער, פאַר איטליכס שטערענדיל אַ קאָפּיקע.

עס געפינען זיך בעלנים אויף נאָך וועלוועלער, צווי, פינף, צעהן פאַר אַ גראָשען, און בשעת יודען טאָרגעווען זיך דאָ אַזוי, רעכענען, צעהלען, לאָזען אַראָב די מקחים און וואַרפען דעם קורס פון די שטערען, זיצט דאָרט אין דער זייט איינער עפּיס אַ לץ, דרשה'ט און זאָגט גלייכע ווערטלעך. די ווייבער אַרום איהם שרייען קלאָמפּערשט: פע, גענוג! פאַרשטעקענדיג זיך די אויערען, הערען זיך אָבער זעהר גוט צו און קייכען פאַר געלעכטער... קינדער זיצען אויך נישט לעדיג, קיצלען זיך, דערלאַנגען איינער דעם אַנדערען אַ קלאַפּ, אַ שנאָל אין דער נאָז הינטען אַרום. דער פון דער נאָז טהוט אַ קוויטש, יענער פונ'ם שנאָל מאַכט זיך צום תם, נעבעך, גאָר אַ צדיק אין פעלץ און בייזערט זיך קלאָמפּערשט: שאַ, שאַ! מאַמעס שילטען די קינדער, בענומען זאָלען זיי הלוואי ווערען, און אַגב טאַקי זיי מכבד מיט אַ קניפּ. די טאַטעס וואַרפען אַוועק די טאָרגעס און פאַלען פלוצלים פונים הימעל אַראָב אויף דער ערד. דעם האָט אַ זשוק זיך אַריינגעפלאָנטערט אין באָרד, יענעם אין די פאות, דעם דריטען קריכט עפּיס אונטער'ן העמד דאָרט אויפ'ן רוקען. אַ רויטע קוה, אַ פרעסערין, פון וועלכער עס האָט זיך אָבגעטאָן דער שלאָף, פערקריכט ביים שטשיפּען גראָז, אין דער זייט גאַס ביז צו דער גאַנצער עדה יודען, דרעהט זיך צו זיי אוים מיט דעם הינטען, מחילה, און פיהרט זיך עפּיס אויף פע, נישט מיט דרך־ארץ. אַלע זידלען זי מיאוס אָב, טרייבען זי און שרייען: היידאַ! אין איין קול. זי דרעהט זיך געשווינד אוים פון יודישע הענד און לויפט אַ הין אין איהר רוה אַריין. דערפון שפּינט זיך עפּיס אַ לאַנגער שמועס: וועמענס קוה איז דאָס? וויפיעל מילך גיט די קוה? וויפיעל איז די קוה ווערט? „שאַ, וויפיעל, מיינט איהר, יודען!“ טהוט פלוצלים איינער אַ פרעג: „זאָל ווערטה זיין די גאַנצע קאַבצאַנסקער בשערעדע, שוין מיט די ציגען אינאיינעם?“ איינער שאַצט עס אַזוי פיעל, דער דריטער ווינשט זיך דאָס צו האָבען, וויפיעל ס'איז ווערטה מעהר. איטליכען בעזונדער האַפּט אָן אַ ווינשעניש און מען ווינשט, ווינשט, ביז די צונג ווערט מיעד רעדענדיג און מען הערט פונדערווייטענס, ווי איינער תראַפּעט שוין אָהן עין־הרע געשמאַק. די מאַנען טרייבען די ווייבער;

קומט שלאָפען! די ווייבער מיט זייער חן קווינקלען זיך קלאָמפערשט; עס גלוסט זיך זיי גאָר, ניט געהן אין בעט אריין און וואָלטען די גאַנצע נאַכט גערן דאָ, אין דרויסען, געשלאָפען; אַ יונג פּאָר פּאָלק געהט אוועק בּאַלד טאַקי, די איבעריגע מאַכען שיהות, דינגען זיך, ביז פון ערגיץ אַ ווינקעלע שפּרינגט אַרויס פּלוצלים אַ ציג, וועלכע אַ פּאָר ווייסע־חברה׳ניקעס האָבּען איבּערגעשראָקען, אונטער׳גנבה׳נענדיג זיך שטיל׳ערהייט צו איהר אויף דער פריזבּע דאָרט; זיי נאָך איהר און זי אין גרויס אייל׳עניש, יאָגעניש, פּוץ אַריין צווישען דער קופּע יודען. עס ווערט אַ מהומה, אַ קאָכעניש, מען גיט זיך אַ הייב אויף גיך און בּטלנ׳דיג חלומות, צולויפט מען זיך געשווינד, איינער נאָך דעם אַנדערען נישט צו זאָגען אפילו אַ גוטע נאַכט! —

דאס צווייטע בוך.

11 באַנד — 5 בויגן

ערשטע קאַפּיטעל

אַז די הייליגע תורה זאָגט; „יששכר חמור, יששכר איז אַ עזעל, גרם, אַ ברייטבייניגער, רובץ, וואָס הויערט, בין המשפתים, צווישען די געמאַרקען“, וועט נאָבדעם, דאַכט זיך, קיינעם שוין נישט פּריקרע זיין דאָס פערגלייכעניש פון אַ יודיש בר־מצוה־יונגעל צו אַ לאָשאַקיל ביים נעהמען עס צו דער אַרבייט. — עס לויפט זיך אַ קליין לאָשאַקיל הינטער דעם וואָגען, וועלכע די וויסטע מאַמע זיינע, די שקאַפּע, שלעפּט נעבעך, איינרייסענדיג זיך דאָס געזונד און האַפּענדיג הינטערוויילּיכס אַ שמיצעל, גאָרנישט, עס זאָל איהם דאָס אָנהויבען צו אַרען. עס לויפט זיך פריי, יאָגט הענדום־פּענדום, דריגעט מיט די פיסלעך, טאַנצט, שפּרינגט האָץ־האָץ־האָץ לעבעדיג־פרעהליך, פעררייסענדיג דעם ווידעל, און האָט הנאה פון לעבען. פּלוצלים טהוט מען איהם אָן אַ ציימיל, מען שפּאַנט עס צו מיט אַ שטריקעל צו דער פערוואָגעלטער מאַמען, גנעה, בחור, גיט מען איהם שטאַרק אָנצוהערעניש מיט דער בייטש, גנעה, בחור, אויפ׳ן דראָנזשיק! דאָס האַרץ רייסט קוקענדיג, ווי יונגערהייט איז עס, נעבעך, דערשלאָגען, ווי יונגערהייט געהט עס בעטריבט, פעראומערט אין דעם שווערען יאָך. אין דער־ערד איז, נעבעך, זיין קאָפּ, אַך און וועה צו זיינע יונגע יאָהרען!

אונזער הערשעלע ווערט בר־מצוה — אַ לאָשאַקיל שוין מיט אַ ציימיל! זיין קעפּיל און זיין דאַר־קינדערש הענטיל, נעבעך, זענען געבונדען, געוויקעלט שטייף מיט רימענס, רצועות. דאָס ערשטע מאָל מצב

ער דעם „לשם יחוד" מיט לייב און לעבען און אַלע זיינע קרעפטען צו זיין פון היינט אָן משועבד, איינגעשפּאַנט אין דער עבודת הבורא...

„וארשתיך לי לעולם" און איך האָב דיך פערקנאַסט צו מיר אויף אייביג! זאָגט הערשעלע, אַרומדרעהענדיג די רצועה אויפ׳ן פינגער. אַ צווייטען מאָל אַ דרעה און ווייטער „וארשתיך"! אַ דריטען דרעה און ווי-דער „וארשתיך לי באמונה" איך האָב דיך פערקנאַסט צו מיר מיט דעם גלויבען „וידעת את ה'" און דו זאָלסט וויסען, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען!...

— גענוג, הערשעלע, זיין אַ יונגעל! דערמאָנען איהם אויך די עלטערן מיט אַ מוסר. — אוים פריי! שוין צייט צו זאָרגען, צייט אין זינען צו האָבען עפּיס תכלית-זאַכען... קום, לאָשאַקיל, אויפ׳ן דראָנ-זשיק, קום שלעפּען דעם יאָך, קריעה רייסען אויף דעם שטיקעל ברויט, פערשוואַרצט ווערען מיט אונז אינאיינעם!

צוויי מאָל מזל-טוב דיר, קאַבצאַנסקער אָרעם בר-מצוה-בחור׳ל! — מזל טוב דיר מיט דעם „עול עבודה", מיט דעם יאָך פון עבודת הבורא! און מזל טוב דיר אויך מיט דעם „עול דרך ארץ" מיט דעם יאָך פון דער ביטערער פּרנסה אין דעם וויסטען לעבען! געזעגען זיך אָב מיט דיינע יונגע יאהרען — דו בינסט געבונדען! האָב מורא פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען — ס׳איז אַיין עבירה, מען טאָהר נישט!... זאָרג, זיפץ, קרעכץ און לאָז דיר דאַרען, טריקענען דער מוח...

און אַזוי ווי הערשעלע האָט געהאַט אַ שען קוויטשיג קול׳כען, האָט דער טאַטע דרינען געזוכט דעם תכלית, געוואָלט דערפון מאַכען אַ פּרנסה — דאָס זוהנדיל זאָל איהם אונטערהאַלטען ימים-נוראים דאָרט אין דעם [גלופסקער קלייזיל, וואו ער איז שוין היבשע עטליכע יאָהר כסדר געווען אַ בעל תפלה. בר-מצוה איז הערשעלע געוואָרען נאָך שבת-נחמו, פונקט טאַקי אין דער צייט, ווען בעלי-תפלות הויבען אָן זיך צוגרייטען צום דאַוונען, ווען זיי שטעלען די „כלי", פּריווען דעם האַלז, פּאַרהערען זיך אין שטיינער; ווען עס לאָזט זיך אין די אָיוענטען הערען, ווייט אויף דער גאַס, שטיקלעך פון דער ראש-השנה׳דיגער „שמונה-עשרה" אויף זיינענדיגע, טרויעריגע נגונים.

נישט דער סאָלאָווייטשיק, דער זיסער וואַלד-זינגער פאַר אַ וועלט מענשען, נישט ער איז דער משורר פאַר יודישע קינדער; נישט פאַר זיי שפּיעלט ער זיינע שענע לידער וועסנע-צייט אין „ספירה", אויפוועקענדיג דערמיט אין לייטישע הערצער געשמאַקע געפיהלען פון ליעבשאַפט —

ניין! דעם יודענס סאָלאָוויטשיק איז דער בעל־תפלה, געפיהלען פון ליעבשאַפט וועקט ער אין איהם אויף מיט דעם וואונדער־שענעם „אתה זוכר" און זיסע ליעבליכע ווערטער פון די הייליגע נביאים. דעם יודענס ליעבשאַפט איז געטליך ריין, האָט נישט, ווי גאָט, קיין בילד, קיין געשטאַלט, ער ברענט, ער איז פערקאָכט, ציהעט זיך פאַר גרויס חשק מיט אַלע זיינע געדאַנקען אַהין, אַהין — צו דער הייליגער שכינה דאָרט אין הימעל...

„כה אמר ה'! אַזוי זאָגט גאָט, שרייעט אויס הויך אויף אַ קול דער בעל־תפלה: „זכרתי לך חסד נעוריך", איך געדענק איך דיר, כנסת ישראל, דאָס גוטסקייט דיינס אין דער יוגענד, אהבת כלולותיך, די ליעבשאַפט דיינע כלה'וויז, לכתך אחרי במדבר, דיין שפּאַצירען־געהן מיט מיר אין דער מדבר, בארץ לא זרועה, ערגיץ אין אַ העק עפּיס דאָרט. — עס גיט דעם יודען אַ בריה, אַ צופּ ביים האַרצען, ער צאַפּעלט, פלאַטערט, שטרעקט אויס די הענד מיט אַ היים געבעט טיעף פון דער נשמה: אי־אַי־גאָטוניו, ליעבער, זיסער רבונו של עולם! —

און איידער נאָך ער קומט צו זיך, צו־יאַחמערט זיך דער בעל־תפלה, צוגיסט זיך און לאָזט אַרויס אין זיסע ריהרענדיגע שטייגער: „הבן יקיר לי אפרים, אַ טייער זוהנדיל איז מיר אפרים־לעב, אם ילד שעשועים, אַ קינד־אַ טרייסט, כי מדי דברי בו, ווען איך רעד פון איהם, זכור אזכרנו עוד, קומט ער מיר אויפ'ן זינען אַלץ מעהר. על כן המו מעי לו, דאָס האַרץ געהט מיר אויס נאָך איהם, רחם ארחמנו נאם ה', אַ גאָטס רחמנות, נעבעך, אויף איהם". — מיין יודעלע שטעלען זיך אין די אייגעלעך טרערען, מאַכט פּיסקעלעך ווי אַ קינד, עס וויינט אין איהם דאָס הערצעלע און פּיסטעט זיך: אוי, טאַטעניו! הייליג, ליעבהאַרצ'דיג, געטריי פאָטעריל!...

דעריבער פערזאַמלען זיך, ווי די בינען אַז דערשמעקען ערגיץ האָניג, רעדלעך יודען הינטער די פענסטער פון לייזער־יאַנקיל'ס שטוב, וואו ער אַרבייט געשמאַק אין „ונתנה תוקף" און נאָך אַזעלכע גוטע שטיקלעך. לייזער־יאַנקיל זעצט ווערטער, צוגיסט זיך אויפ'ן העלוזעלע אין שטייגער, איבערגעהענדיג פון דער געמבע אין אַ ביי־קול, און הערשעלע ענטפערט איהם אָב אויף אַ קוויטש. ביידע האָרעווען, געהען אָב מיט שוויים, קולות אַלערליי פליהען — דאָס פון איטליכען בעזונדער, איינער נאָכ'ן אַנדערען כסדר און דאָס אויסגעמישט איינאיינעם, דרעהעלעך מיט אַ צוק אַהער און אַהין, דער אַ קוועטש אַראָב, ברומענדיג מיט

א פרעג אויף דער גראָבער סטרונע, יענער אַ הייב פון אונטען אַרויף, אייסקווישענדיג אַ ענטפער אויפ'ן גלייכקיל. די העלזלעך אַרבייטען ביס־באַס־ביס — און יודען הינטער די פענסטער זענען זיך מחיה הערענדיג.

אַזוי קנאַקט דער קאַבצאַנסקער סאָלאָווייטשיק, שפּיעלט זיינע טרויערדיגע־זיסע נגונים אין די אָוועכטען ביז אַ פּאָר טעג פאַר סליחות, וואָס דענסטמאָל ווערט ער אַנשווייגען און קלייבט זיך אין וועג אַריין אין איין צייט מיט די שוועלבעלעך און אַלע אַנדערע זומער־פייגעלעך. זי א הין, ערגיץ אין די ווייטע, וואַרעמע לענדער, און ער מיט הערשעלען קיין גלופּסק, דאָרט אין קלייזיל...

שאַ, שטיל איז סליחות־צייט אין דעם וואַלד, ווי אין קאַבצאַנסק שבת, ווען דער עולם שלאָפט נאָך מיטאָג, און דאָס שטילקייט דאָרט וואַרפט אַ מרה־שחורה. די ביימער שטעהען פערטראַכט, פערזאָרגט, גאָר נישט דאָס פנים, דאָס געשטאַלט וואָס פריהער. זייער שאָקלען מיט די צווייגען — דאָס איז אַ ברעכען מיט די הענד, זייער זשומען — דאָס איז אַ ביטערער יאָמער, אַ זיפצען, אַ קרעכצען פון אַ געטרייער מוטער, וואָס בלייבט איבער אַליין נאָכדעם ווי איהרע קינדער צופאָהרען זיך אין אַלע זייטען. דאָרט וואו עס האָט ערשט געלעבט, זיך גע'רעש'ט, געזונגען, געשפּרונגען אין איטליכעם ווינקעלע, איז אַצינד שטיל־רוהיג ווי אויף אַ בית־עולם. אַלסדינג דאָרט דערמאָנט אין דעם צושיידען זיך מיט די ליעבע, טיעף אין האַרצען אייגעבאַקענע. נישטאָ דאָס פריהערדיגע לעבעדיגקייט, דאָס פרישקייט און אויפגערייטקייט, אַלסדינג שטעהט עפּיס ווי ברוגז, זעהר אומעטיג. דער הימעל קוקט אויך נישט פריינדליך און איז עפּיס שטאַרק אָנגעבלאָזען. וויסט איז די נעסט — די פייגעלעך זענען זיך צופלויגען... פערזאָרגט, פערטראַכט שטעהט דער וואַלד, גלייך ווי ער פיהלט, אַז דאָס אויפהייבען זיך און אַוועקפליהען פון זיינע שפּיעל־פייגעלעך בעווייזט נישט אויף קיין גוטס. ער מעג זיך ריכטען, אַז באַלד־באַלד וועט זיך אָנרוקען אויף איהם אַ חמאַרע — דער ווינטער מיט זיינע ביטערע קעלטען. און ער איז אַצינד דעריבער פעראומערט, שטאַרק בעטריבט.

שאַ, שטיל, ווי סליחות־צייט אין דעם וואַלד איז אַצינד אויך אין קאַבצאַנסק. מיט לייזער־יאַנקיל'ס ריהרען זיך, האָט זיך אויך גערירט אפשר אַ האַלב שטעדטיל. ס'איז אַוועק קיין גלופּסק, ווי געוועהנטליך, אַ טראַנספּאָרט מיט אַלע סאָרטען לעבעדיגער סחורה, זוכען אין גלופּסק דאָס שטיקעל פרנסה.

דאָס ווינשפינער.

קאַבצאַנסק האָט געשפירט די ביטערע צייט, עס נעהט אויף דעם עולם דער ווינטער מיט אַלע זיינע בעדערפנישען: הייצונג, א שוך, א קלייד, און מאַכי עפּיס עסען אויך. נישטאָ דער זומער ווען מען, קומט איבער עס-אַזוי מיט גרינוואַרג און פטר'ט אָפּ דאָס לעבען ווי עס איז מיט שהי-פּהי, מיט אַ רעטעכיל, א גרין אוגערקעלע, מיט א קנאָבעל, א ציבעלע, אבי פערשטאָפּען דעם מאָגען, אויסשטעהן איהם דעם בלבול פֿענען דער אכילה... און דער גוטער אַלמעכטיגער גאָט, וואָס דערנעהרט אַלע זיינע בעשעפּניש, פון'ם גרויסען וויזיל-טיער ביז צום קליין ווערמיל אין איי, ער מוטה עס בייצייטענס אָן די זומער-פייגעלעך: פליהט זכען אייער שפּייז אַהין אין די וואַרעמע לענדער — און איהר קאַבצאַנסקער יודען: שלעפּט זיך, אָרמינקע יודעלעך, זוכען אייער פּרנסה אין דער פֿרעמד דאָרט אין גלופּסק!

דאס צווייטע קאפּיטעל

מען בעדאַרף וויסען, וואָס הייסט אַזוינס ביי אַ יונגעל פאָהרען, בכדי צו פאַרשטעהן הערשעלעס האַרץ ביים קלייבען זיך אין וועג אַריין. גליקליכער פון איהם איז אויף דער גאַנצער וועלט נישט געווען אין דעם טאָג, ווען ער האָט זיך צוגעגרייט פאָהרען דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען אין אַ פרעמדער שטאָדט אינאיינעם מיט די עלטערן. לייזער-יאַנקיליכע האָט זיך אויך נאָכגעשלעפּט. געהייסען האָט עס, זי פאָהרט אויף קבר-אָבות, נאָר באמת האָט עס געשמעקט מיט אַ געשעפטיל, אויך מיט אָנקוקען, דאַכט-זיך, עפּיס אַ חתן, פאַר ציפּע-סאָסיען אָדער פאַר עמיצען אַנדערש — דאָס איז שוין איהר זאַך, קיינעמס עסק נישט. און בכדי אויסצושלאָגען די הוצאות, האָט זי מיטגעפיהרט אַ ביסעל סחורה, אַבצוזעצען עס אין גלייכען געלט דאָרט, אין גלופּסק. אונזער הערשעלען האָט זיך געדאַכט, אַז גלופּסק איז ערגיץ אין עק וועלט, עפּיס, נעבען די הרי-חושך, וואו דער הימעל לאָזט זיך אַראָב, און דער טאָג פאָהרען אַהינצו וועט זיך ציהען לאַנג, זיך גאָר ניט אויסלאָזען.

עס פאַרשטעהט זיך, אַז מיט אַ נאַכט פריהער האָט הערשעלע קיין אויג נישט געקענט צו-מאַכען, זיך געוואָרפען אויף זיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אַנדערער, טראַכטענדיג אַלץ פונ'ם גרויסען גליק, וואָס איהם שטעהט פיר. עס האָט איהם זיך געדאַכט, ווי גאַנץ גלופּסק שטעהט אַצינד און קוקט אַרויס אויף זיין טאַטען, אַלע אין איין קול: וואו איז ער, ר' לייזער-יאַנקיל? ווען קומט ער, ר' לייזער-יאַנקיל? אַ מעשה, אַ מעשה! נאָך איז נישטאָ ר' לייזער-יאַנקיל! און פלוצלים

וערט אַ גרויס פרייד, אַ גדולה — ר׳ לייזער-יאַנקיל פאָהרט! ר׳ לייזער-יאַנקיל איז שוין געקומען! ער איז נישט אַליין, ער האָט מיטגעבראַכט אויך זיין בחור׳ל, אַ כלי-שלמה! עס איז אַ צונויפלויפעניש, אַ ערד-טרעטעניש, מען שלאָגט זיך איבער דעם טאַטען מיט דעם קינד, איט-ליכער רייסט זיי צו זיך אויף אַכסניא, אויף וואַרמעס, אויף אַ קער-מישיל. מען טייט אויף זיי פון דערווייטען מיט די פינגער: אָט זענען זיי, אָט געהען זיי, ר׳ לייזער-יאַנקיל מיט זיין בחור׳ל! זיי שטעלען-אויס אַ שטיקעל דאַוונען, אַ „נעריצך״, זינגען אַ מאַרש, אַ וואַלעכיל, פערבייסען מיט אַ קליוואַנער בעטלער — און דער עולם ווערט משוגע, שפרינגט אויס דער הויט הערענדיג אַזוינס.

קיים וואָס הערשעלע האָט דערלעבט טאָג, איז ער געשווינד אויפ-געשטאַנען, אָבגעוואָשען נעגעל-וואַסער, געחאַפּט דאָס תפילין-זעקעלע, דורך וועלכען דאָס מזל זיינס איז איהם אַזוי דערהויכט געוואָרען, און געלאָפען אין בית-מדרש, אין דער גיך אָבדאַוונען. אויסער דעם האָט ער טאַקי נאָך געהאַט עטליכע נייטיגע געשעפטלעך, וועלכע ער האָט בעדאַרפט פאַר׳ן אוועקפאָהרען מיט זיינע חברים דאָרט אָבאַרבייטען. די חברים זענען אויך בייציטענס געקומען אין בית-מדרש אריין, ווייל דער חודש-אלול, ווי איטליכען איז בעקאַנט, איז איבערהויפּט אַ צייט, ווען פאַר יונגלעך שטעלט זיך דער גרויסער יריד, און אַבי געזונט, מיט אַרבייט האָט מען ניט צו זאָרגען, געשעפטען זענען, ברוך-השם, דאָ איבער׳ן קאָפּ: מען בעדאַרף דערטאַפּען מיט קונצען דעם שופר און זיך פּרייוען בלאָזען הינטערווייליכס דאָרט אין דער ווייבערשער שוהל: דער-ביי מוז מען פיהרען די גאַנצע תכסיסי מלחמה מיט דעם שמש, וואָס ער איז דענסטמאָל דערצאָרענט און בייז ווי צעהן רוחות. אויך בעדאַרף מען זיין אויפ׳ן הייליגען אָרט, אויפ׳ן פעלד, ס׳איז דאָך דאָרטען עפּיס דאָ אַ בוים מיט כל-נדרי-באַרלעך. היינט איז דאָך אויף דער וועלט עפּיס אויך דאָ אַ וועלדיל מיט ניס-ביימער, ערשט צייטיג געוואָרענע, מען מוז געהן רייסען, אָנשטאָפּען פולע פלוידערען. געלויבט איז גאָט, וואָס אונטער אַזאַ צייט מיט אַזוי פיעל וויכטיגע געשעפטען איז מען נאָך חאָטש פריי, פטור פון לערנען — די מלמדים לויפען דענסטמאָל, געהען צו קינד, קוואָקען אויף אַ קנעלונג און „בוצקען״ זיך און בייסען זיך פאַר די נעז, נעבעך. הערשעלע האָט געקוקט שטאָלץ אויף זיינע חברים אַרום איהם אין פאָליש פונ׳ם בית-המדרש, טראַכטענדיג ביי זיך: אויך מיר מעני׳ן משטיינס-געזאָגט, זיי בלייבען דאָ און איך — איך פאָהר!

מען זאָל איהם דענסטמאָל געווען זאָגען, אַ שטייגער: הערשעלע! דער פריץ שענקט דיר דאָס גאַנצע שטעדטיל קאַבצאַנסק מיט זיין שלאָס, אַבי בלייב דאָ, פאָהר נישט, וואָלט ער געשפּיגען קלעק און נישט געוואָלט אפילו הערען. — ער געזעגענט זיך מיט חברה און לאָזט זיך געהן לעבעדיג, פרעהליך.

אַ טאָג איז דענסטמאָל געווען זעהר אַ שענער, ווי עס גיט זיך אוים אַמאָל אין אלול, איינער פון די געשענקטע טעג. נאָך גאַנץ פריה האָט פון איהר געצעלט דאָרט ביים עק הימעל אַרויסגעשיינט די זון מיט איהר ליכטיג פּנים און, צוטרייבענדיג ביסלעכווייז דעם פריש-קיהלבליכען טומאַן, זיך געשפּיגעלט אין טוי-טראָפּענס, וואָס האָבען געפינקעלט, געשפּיעלט אין אַלערליי קאָלירען ווי די בריליאַנטען. די שאָטענס רוקען זיך מיט דרך-ארץ טריט-ביי-טריט אַלץ צוריק און וואָס ווייטער, ווייטער ווערט העלער און העלער. פרעהליך סווישצען די וואָראָבייטשיקעס, אונטערשפרינגענדיג מיט די דינע פיסלעך אויף די דעבער, אויף די פּלייטען, דאָס — צונויפלויפען זיי זיך פּעקליכווייז אינאיינעם, עפּיס האַמפּערט מען זיך איבער אַ קערנדיל, עפּיס שמיעסט דאָ קהל איבער וועגען זייערס אַ וויכטיגע זאַך און דאָס — צולויפען זיי זיך אין בעזונדערע פּאָרלעך, טאַנצענדיג איטליכער אַקעגען זיין בעשעהרטער, וויטען זיך, האַלזען זיך, ליובען זיך, צאַפּלען, פּלאַטערען מיט די פליגעלעך — און פּיק, פּיק אין קעפּיל... מעקענדיג לויפען ראַפּטאָם ציגען פון אַלע געסלעך אַהין, וואו עס פערקלייבט זיך די טשערעדע, פון דאָרט געהט זי אויפ'ן גאַנצען טאָג אַוועק אין פעלד אַריין. די פערשייטע ציגען, די שקצים שפרינגען רעש'ענדיג פאַרריסען די ווידעלעך העט פאָראויס, די קיה ריהרען זיך פאַמעליך מיט סטאַטיק, נישט געאיילט, צונייגענדיג מיט די קעפּלעך, ווי פיינע בעלי-הבית'טעס, רוהיג, שטיל, נאָר עטליכע פאַרדרעהען אַהינטען די קעפּ און לאָזען אַרוים ווי פון אַ צעשפּאָלטענעם שופר אַ הייזעריגען, אַ קיהיש-נאַרישען „מע“ גלאַט אַזוי זיך, אַ גרום גאָר פריינטליך דעם גאַנצען שטעדטיל יודען, אָדער „אַ זיי געזונט“ די פערבליבענע קעלבלעך. שאָקלענדיג זיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער, פיהרט דער גאָנער זיין גאַנץ געזינדעל יונגע גענזלעך, וואָס ערשט אַריין אין די פעדערען, בלאָזט פון זיך אַ שרעק, גאַגאָטשעט, שטרעקט דעם האַלז, פערוואַרפענדיג מיט'ן קעפּיל און לאָזט זיך מיט דער קאָמפּאַניע אַראָב אַהין צום וואַסער.

דער טאָג איז שען, ליכטיג ווי הערשעלען אויפ'ן הארצען. הער-

שעלע שפּילעט־אויף געהענדיג דאָס קאָפּאָטקעלע, שטרעקט אוים די הענד האַפּען די לאַנגע שניי־ווייסע פעדים, וואָס טראָגען־זיך אַרום אין דער לופט ווי דינע שפּינוועבס; פּערקוקט זיך אויך אויף די טויבען, וואָס שוועבען, דרעהען זיך העט אין דער הויך מיט אויסגעשפּרייטע פליגעלעך, ריין־קלאָר גלאַנצענדיגע, גאָלד און זילבער — און ער האָט הנאה, ס'איז איהם עפּיס גוט, גרינג אויף דער נשמה. ער פיהלט, אַז היינט איז ער גליקליך. די געשעפטען זיינע האָט ער, געלויבט איז גאָט׳ אָבגעאַרבייט נאָך בעסער ווי געוואונשען. ער איז פריי, ער פאָהרט׳ ס'איז יום־טוב'דיג גוט אַרום און אַרום. רבונו של עולם! טראַכט ער — און די אויגען בענעצען זיך איהם פאַר פיעל פרייד — איך דאַנק דיר און לויב דיר פאַר דיינע חסדים. נו, מען בעדאַרף זיך נעהמען צו דיין דיענסט: פרום זיין, לעהרנען, דאַוונען געשמאַק — זיין אַ יוד.

געהענדיג אַזוי אויפגערייטט, שטאַרק צופריעדען מיט אַ האַרץ פול פרייד, קומט איהם פלוצלים צו די אויגען דאָס טייערע געשטאַלט, די ליכטיגע צורה פון ביילען.

ביילע איז זיך געשטאַנען נעבען דער פריזבע ביי איהר שטוב, וואו זי האָט אַרויסגעשטעלט טריקענען דאָס צו־וואַשענע געפעס און אויס־געהאַנגען אויף אַ שטריקעל עטליכע איבערגעשווייקטע שטיקלעך גרעט. זי איז געווען נאָך נישט אָנגעטאָן, נאָר אין איין אונטערשט קליידיל, פון הינטען פאַרשטעקט, באָרפיס. די אַרבעל פונ'ם העמד וויט פערקאַ־טשעט אויף די פולעטשקע, דיקע אָרעמס ביז איבער די איילענבויגענס. איער בוזים אָביסיל אָפען, דער גאַנצער האַלז, מחילה, אין דרויסען און אַר צופּאַטעלט, ווי געוועהנטליך אַ בריה אַ מיידיל פריהמאָרגען.

אונזער הערשעלע שטאַרק אויפגערייטט, שמחת־תורה'דיג, לויפט צו אין גרוים חדוה האַסטיג צו זיין בת־מלכה, פרעגט איהם בחרם, ווי אַזוי דאָס איז געשעהען, עפּיס גאָר טאַקי ווי דער גוטער יאָהר וואָלט איהם פון הינטען צו איהר אַ שטופּ געטאָן. ער געזעגענט זיך מיט איהר, געהמענדיג זי ביי דער האַנד, ווי זי וואָלט געווען אַ מאַנס־פּאַרשוין, און רעדט עפּיס פאַר פייער, פאַר וואַסער, נישט רעכט צו געדענקען וואָס.

ביילע בלייבט פערגאַפט, ווייסט נישט וואָס צו טאָן, און אַז די ערשטע היץ איז אַריבער, לאָזט הערשעלע אָב ביילעס האַנד, מאַכענדיג, נאָך אַלץ נישט רעכט ביים זינען, מיט אַ נאַריש גע־לעכטעריל:

— הע... בײַ אַ מײדיל די האַנד!... אַ יודענע, הע, שלום עליכם!...

נאָר װי ער קומט באַלד אײנגאַנצען צו די געדאַנקען, נעהמט איהם אָב דאָס לשון, ער װערט רויט און בלײך. בײלע שטיקט זיך שטילער־הײט פאַר געלעכטער מיט אַראָבגעלאָזענע אויגען, אַװעקרוקען זיך אין דער זײט, און הערשעלע טראָגט זיך אָב געשװינד װי אַ גנב.

הערשעלע איז געװען עפּים גאָר צודרעהט, בײַ זיך אין האַרצען מיאוס אַראָבגעפאַלען. סטײטש, װאָס האָט ער געטאָן!... ערשט זאָגט ער צו, דעם רבונו של עולם צו דיענען, זײן אַ יוד — און פּלוצים אַזאַ מעשה, אַזױנס „איהם" אָבצוטאָן!... פּע! — ער שפּײעט, קראַצט זיך פאַר פערדראָס אין דער פּאָה און מאַכט: נאַ־נאַ!...

דאָס דריטע קאַפּיטעל.

אַז הערשעלע איז געקומען אַ היים, האָט ער געחאַפּט אַ שטיקעל פּסק, פאַר וואָס ער האָט זיך עפּיס אַזוי געזאַמט. דער טאַטע איז שוין געווען אָנגעטאָן אין די וועג=קליידער: אַ ציצען, אָבגעבליאַקעוועט חאַלאַטיל, די אַרבעל און די פּאָלעס פון פאָרענט איינגעטונקט אין פעטע, פערהאַרטעוועטע פלעקען פון אַלערליי מאכלים, אויסגעמישט מיט גרינליכער טאַבאַקע און געגלאַנצט עפּיס מיט אַ מיתה=משונה=קאָליר, דער הינטען אויסגעריבען און ערטערווייז דאָרט קוקען אַרויס שטיקלעך קליאָטשע. אויפ'ן קאָפּ עפּיס אַ מין אָבגעפּאָהרען, שטאַרק צוקנייטשט מיצעל. נאָר די אַלטע צעריסענע וועג=שיך מיט לאַטעס, וועלכע ער האָט בעדאַרפט אָנטאָן, זענען איהם דערווייל אויף די פּיס נאָך נישט געווען, מען האָט זיי ערשט געזוכט און געפּריווט מיט דער קאָטשערע אַרויסשאַרען פון אונטער דער בעט. דאָס הויזגעזינד האָט געטאַנצט אַרום איהם, שטאַרק בעשעפטיגט מיט איינפּאַקען די קלימקעס און ער איז געשטאַנען אָנגעזאָטעלט ווי אַ פערדיל.

יאָ, נעבעך, טאַקי אַ פערדיל, וואָס האָט בעדאַרפט שלעפּען אויף זיך אַ שטוב מיט קינדער. איין מאָל אין יאָהר פלעגט ער מוזען זיך אַזוי איינשפּאַנען, געהן אין וועג אַריין, איינרייסען זיך דאָס געזונט, אַרבייטען אויף אַלע כלים און פון דער דאָזיגער נסיעה איז אָבגעהאַנגען דאָס לעבען פונ'ם הויזגעזינד דאָס גאַנצע יאָהר... דעריבער האָט זיך אין אַזאַ טאָג געוויגט די גאַנצע שטוב, אַלע זענען אויפגעוועקט און לייזער=יאַנקיל, נעבעך, איז געשטאַנען אָנגעזאָטעלט בלייך, פערטראַכט מיט אַ ערנסט פּנים.

די מאמע איז געווען אנגעטאן אין איהרע וועג־קליידער, עפּיס מיני שמאטעס אזעלכע פון חמעלניצקעס צייטען, אין וועלכע זי איז אויסגעקומען גרעבער, דיקער ווי שטענדיג און א מין טיכעל אנגערוקט אויפ׳ן שטערען ביז איבער די אויגען. נאר הערשעלע אליין האט פערשפּארט זיך איבערצוטאן. מעהר ווי דאס איינע קאפּאטקעלע אויפ׳ן לייב האט ער נישט געהאט. די מאמע האט איהם אפילו געהייסען איבערקעהרען דאס קאפּאטקעלע אויף דער לינקער זייט, הערשעלע אבער האט איהר בעוויזען בעשיינפערליך, אז דער אונטערשלאק איז מיאוס פערשמירט, אויך צוהאקט, צופאלען און טאקי געבליבען ביי דאס זייניגע — פאהרען גאנץ פּראסט ווי ער געהט, דערפאר האט ער שוין געמוזט צוליעב טאן, נעהמען אויפ׳ן קאפּ דעם טאטענס א אלט היטעל עפּיס א מין קאטערוכע, וועלכעס מען האט שוין לאנג געמענט מיט דעם חמץ פארברענען, און ארומגארטלען זיך מיט א קרייקע.

אט אזוי אנגעטאן ווי געהעריג, האבען אונזערע פארשוינען, נאכדעם ווי זיי האבען אין איילעניש עפּיס איבערגעחאפּט, זיך געזעגענט מיט די קינדער, געחאפּט די קלימקעס און יאגענדיג אין איין אטהעם, פערשוויצט, פערסאפּעט, פערדולט ווי אויף א בייזער מהומה, אזוי ווי דער שטייגער איז פון יודען ביים פאהרען.

אויף א לאנגען וואגען אין דער הויך, איז געשטאנען א שטייג מיט עופות און א קארב מיט אייער אין פּאלאווע, וועלכע די מאמע האט אוועקגעשטעלט דארט בייצייטענס נאך אין דער פריה.

דער וואגען איז אנגעזעצט געווען ענג מיט פארשוינען, כמעט א פערטיל קאבצאנסק. דארט האבען זיך געפונען מיידלעך, ווייבלעך, וואס זענען געפאהרען זיך שטעלען פאר דיענסטען און אמען, אויך אלערליי סארטען יודען: שענע יודען, כשר׳ע יודען, מיט׳ן פולען מויל יודען, ברענענדיגע יודען, צעבראכענע יודען, גילדענע־אדער־יודען, גלאט יודען, אזוי־זיך יודען און אויך־מיר־יודען. ס׳איז געווען א פערמישעניש, א פערפּלאנטעניש, א פערביטעניש מיט די פיס און א צונויפשטיקעניש נאר אומצוקומען.

הערשעלע מיט די פארשוינען וואס אין דערמיט, האבען געשוויצט, טאקי משונה געשוויצט. די שענע יודען האבען, נעבעך, געשוויצט ווי א ביבער, די פּנים׳לעך זייערע זענען געווען אויסגעפּריעט ווי א צימעס און אויב מען האט זיך נישט פערקוהלט, איז נאר

דעריבער, ווייל דער וו. ען איז געווען בעלאַגערט פון די אויפגעהאַפּיזע פאַרשווינדלער, וואָס זענען אויף משקולת געשטאַנען, געזעסן מיט קינצען פון הינטען, בײַ די זײַטען, אויך אויף דער קעלניע, נישט צו־צולאָזען אויף די וואָס אין וואָגען קיין פּיצעל לופטעלע. נאָר אין אָנ־הויב איז איטליכער געזעסן ברוגז, עפּיס אָנגעדרודעלט, אונטער־געוואָרטשעט אויף דעם בעל־העגלה און בײַם חאַפּען אַ קלאַפּ אין די קריזשעס, אַ קוועטש אין דער מאָזאָליע פונ'ם פינגער האָט מען שטאַרק פערקרימענדיג זיך פערביסען מיט די ליפּען, מילא נו־נו. נאָר דערנאָך איז מען געוואָרען שוין אַביסעל היימישער, דרך־ארץ אין דער זייט, איינער דעם אַנדערען בעט מחילה: רוקט זיך אַביסעל! פון יענעמס אַ זעץ טהוט מען אַ געשריי. יודען זענען נישט צופריעדען און קריעגען זיך. די מאַמע האָט אַלץ געפּילדערט אויף אַ צעבראָכענעם יודען, ער זאָל נישט צעברעכען איהר די אייער. דער טאַטע האָט געהאַלטען פערמאַכט דאָס מויל, אײַנגעוויקעלט דעם האַלז מיט אַ שטיקעל פּיי, נישט צו פערלירען, חלילה, דאָס קול. די פערד הויבען־אָן זיך אונטערפּוילען, שלעפּען זיך פּאַמעליך, מאַכענדיג מיט די אויסגעקראָכענע ווידלען און די פאַרשווינען מאַכען זיך הארץ, הויבען צווישען זיך אָן אַ שמיעס.

דער ערל, עפּיס אַ אָרמער, ערגיץ אַמאָל געוועזענער עקאָנאָם, וואָס די גאַנצע צייט, זינט פונ'ם אויפזעצען זיך זיינעם אין וואָגען, איז ער געווען פערפּאָפּען, נישט אויף דעם עולם — האָט זיך לסוף אויפגעהאַפּט שוין ניכטער, געקוקט ווי אַ נעכטיגער אויף דער גאַנצער קאָמפּאַניע ארום איהם און זיך צוגעהערט צום שמועס, וועלכער איז געווען פאַר איהם טערקיש, פריווענדיג באַלד טאַקי אַריין אין דער מיט אויך מיט אַ שמועס, וואָס איז ווידער פאַר יודישע קינדער געווײַן תרגום. נאָר אַ יודיש קעפּיל בײַסט אין תרגום אויך. אַבי געחאַפּט נאַ־עפּיס, איין וואָרט פון צעהן, האָבען זיי זיך שוין געשטויסען, געדרונגען דאָס איבעריגע מיט זייער אייגענעם שכל און זיך געקליגט אַלע אינאיינעם, געגעבען דעם גראָבען פויערשען קאָפּ צו פאַרשטעהן זייער מיין מיט אַלע מיני הסברות: אַביסעל מיט אונזער לשון, אַביסעל מיט זייער לשון, אַביסעל מיט די הענד, אַביסעל מיט דעם ווינק, אַ דרעה מיט דעם פינגער אויף אַ נגון, נישקשה מען האָט זיך פער־שטאַנען.

עס האָט זיך געצויגען אַ שמיעס וועגען דעם, וואָס בײַ זיי,

וועגען דעם וואָס בײַ אונז, להבדיל. זײַן נאָמען איוואַן איז אונ-זערער, מען האָט עס גענומען פון, להבדיל, יוחנן. די אַלע שבע חכמות זענען גענומענע, אונזערע, מען האָט איהם אויך דערקלערט זעהר אַ וואוילען משל פונ׳ם מדרש, אַ גלײַכוואָרטיל פון דער גמרא, קלאָר געמאַכט איהם אין יודישע מנהגים מ׳ט דעם שכל, וואָס דרינען שטעקט. איוואַן, אַ פּנים, ער האָט מודה געווען — עטליכע מאָל האָט ער אַלץ אויסגעשריען: קוגעל, צימעס! און זיך דערבײַ בעלעקט. די ווײַבער האָבען געקײַכט פאַר געלעכטער, געמאַכט:

— צו זײַן קאָפּ, צו זײַן לעבען! קוקט איהם אָן, ווי ער בעלעקט זיך, ער האָט ליעב אונזער קוגעל!

עפּיס אַ יונגנד מיט אַ צוגערעקטען קאָפּ. וואָס פאַהרט זיך שטעלען פאַר אַ אָם, ברומט שטילערהייט אונטער פאַר זיך אַ טרויעריג לידעל:

„אויפ׳ן הימעל ליכטען שטערנדליך,
אין וועלדיל שפּילט אַ סאָלאָווײ,
דער גאַנצער וועלט איז ליעב און פרעהליך,
און מיר אַליין אַז אָך און וועה.

דער ערל קעהרט זיך אַוועק, מאַכט זיך אַביסעל נאַריש מיט די ווײַבער און מען גיט אויף איהם אַ מאַך מיט דער האַנד: אַ ערל בלײַבט טאַקי אַ ערל!

נאָכדעם ווי מען איז אַ היבש שטיקעל וועג זיך אָנגעגאַנגען צופוס אונטער אַ בערגיל, אונטערשטופּענדיג דעם וואָגען און ווידער זיך אויפ-געזעצט, האָט דער עולם יודען זיך געשמאַק אַ נעהם געטאָן צו אַ ברייטען שמועס. מען רעדט פון אַלסדינג, וואָס קאָכט זיך דאָ אויף דער וועלט און דאָרט אויף יענער וועלט. מען רעדט פונ׳ם האַנדעל, שאַצט דאָס פאַרמעגען פון אַ סך גבירים, עס קומט אויך צורעד די אַלטע מעשה מיט ר׳ שמעלקען און עס בלײַבט, אַז ער האָט פון אליהו-הנביא בע-קומען אַ ווינשפינגערל. עס הויבט זיך באַלד טאַקי אָן אַ געקרעכצערײַ, אַ געזיפצערײַ, אַ געווינשערײַ. איינער זאָגט, ער זאָל האָבען אַ ווינש-פינגערל וואָלט ער געווינשען דאָס, דער אַנדערער — דאָס און דאָס, דער דריטער — יענס... הכלל איטליכער ווינשט עפּיס אַנדערש. צדקות איז געפאַלען גענוג ווי מיסט, מיט דער פולער האַנד. איינער דעם אַנדערען ווײַזט אַרויס זײַן גרויסע פרײַנדשאַפט, צוזאָגענדיג דעם, יענעם

גילדענע בערג. דאָס גוט־ברידערשאַפט צווישען דער קאָמפּאַניע ווערט געשטאַרקט, מען פיהלט זיך עפּיס געטרייסט, נישט אַזוי פערוואָרפען, פאַרגעסען אין דער וועלט און איינער מיט דעם אַנדערען איז זעהר צופריעדען.

אָט אַזוי האָט זיך עס געטאָן ביז מען האָט, מיט דעם איבער־שטענס הילף, אָקעגען נאַכט זיך קוים לעבעדיג פאַרשלעפּט קיין גלופּסק.

דאָס פערטע קאַפּיטעל

והיא און זי, גלופּסק, האָט צו לייזער־יאַנקלען נישט אַזוי געמאַן, כּבואם מקאַבצאַנסק, בּיי זייער אָנקומען פון קאַבצאַנסק איז גלופּסק זיי נישט געלאָפען אַקעגען מקבל־פּנים זיין, ווי הערשעלע האָט אין דער היים זיך פירגעשטעלט. מען האָט זיך איבער זיי נישט געשלאָגען, נישט געריסען אימליכען בּעזונדער צו זיך אויף סטאַנציע, אויף אַ מאָהלצייט. מיישען זענען קאַלטבּלוטיג געגאַנגען פאַרבּיי, זיי אַפילו נישט אָנצוקוקען

הערשעלען איז די זאַך איז פלוג שטאַרק קשה געווען און שטייענדיג בּיים אַרויסקריכען פונ׳ם וואָגען מיט אַ פּעקיל אין די הענד אויף דער גאַס, האָט ער געקוקט אויפ׳ן טאַטען פערוואונדערט, אָהן ווערטער, גלייך ווי גערעדט: האַ, וואָס זאָל עס אַזוינס בּעטייטען? שטעקט נישט דרינען אפשר עפּיס אַ גראָבּער טעות? נאָר נאָכדעם ווי ער האָט געחאַפּט פון הינטען אַ דישעל און דער טאַטע אַ שטופּ, אַזוי אַז ער איז, נעבּעך, געפלויגען ווייט אויף עטליכע טריט, שיער נישט אַרויפגעפאַלען אויף דעם חזיר, וואָס האָט געשמאַק געחראָמקעט בּיי דער זייט גאַס, וואָהין מען האָט ערשט פון אַ גאַניקיל אין דער־הויך אַראָבּגעגאָסען, ווי געוועהנטליך, אַ פולע, משונה אַ שמעקענדיגע פּאָמיינינצע מיט אַלעם גוטען, און צו דעם דישעל מיט דעם שטופּ אויך געל זט נאָך אַ מאָל צעהן אין טאַטען אַריין, פאַר וואָס שטעהען עס יודען, ווי די לייִמענע גולם׳ס, פאַרשטעלענדיג דעם וועג — אָט דענסטמאָל פון אַזאַ אָנצוהערעניש איז אידם, הערשעלען, פאַרענטפערט געוואָרען די קשיות. ער האָט אַראָבּגעלאָזט די נאָז, שוין טאַקי גוט פערשטאַנען..

און ער און דער טאַטע זענען איז זיינע אויגען אַ ביסעל אַראָפּגעפאַלען.

באַלד ביים קומען איז לייזער-יאַנקיל אַלץ געשטאַנען און זיך געראַטהען מיט דעם וויב וועגען זייערע זאַכען און אויב אַצינד איז נישט שפּעטליך אַ גנה צו טאָן צו בעקאַנטע, נאָר נאָך אַזאַ בעגעגניש איז ביי זיי ביידע געבליבען מעהר קיין שיהות נישט צו מאַכען און בלייבען דערווייל אויף נאַכט-לעגער דאַ איז דער בעל-העגלה'שער אכסניא.

הערשעלען האָט מען מכבד געווען מיט אַריינטראָגען פּעקלעך אין שטוב אַריין, דאָרט אַרויף אַכטונג געבען און אַליין האָבען זיי זיך געבאָברעט אַרום דער שטייג מיט עופות, איבערגעשמיעסט מיט דעם בעל-העגלה, ער זאָל מוחל זיין אַריינפאָהרען אין הויף אַריין, וואו די שטייג וועט דערווייל שטעהן אויפ'ן וואָגען ביז מאָרגען.

נישט פאַר קיין יודישע קינדער געדאַכט אַזאַ נאַכט, וועלכע הערשעלע האָט אויף דער אכסניא אין גרויסע צרות צוגעבראַכט. הונגעריג, מיעד און צעבראָכען פון וועג האָ״ ער שוין שפּעטליך ביי נאַכט, אין דעם גרויסען רעש און דער מהומה פון אַלערליי מיני פאַרשוינען, זיך דערשטופּט ערגיץ אין אַ ווינקעלע און זיך אַ וואָרף געטאָן אויף עפּיס אַ הינקענדיגען צעריסענעם טאַפּטשאַן. דאָרט האָט מען איהם שוין יאָ טאַקע מקבל-פּנים געווען, און אויפגענומען פאַר אַ גאַנץ טייערע גאַסט — גלופּסקער וואַנצען, ווי דער גאַנצער וועלט איז בעקאַנט, נעהמען זעהר גערן אויף אורחים מיט אַלע כבוד'ן: האַלזען זיי, קלעפּען אין זיי און קריכען זיי אונטער די נענעל. הערשעלעס קראַצען זיך און אָנצוהערעניש-געבען מיט די הענד, אַז ער איז זיי מוחל דעם כבוד, האָט אַקעגען אַזעלכע נפשות נישט געהאָלפען. זיי האָבען זיך טאַקי געטאָן זייערס, זיך געדרעהט, געאַרבייט אַרום דעם אורח מיט גרויס פערגניגען, ביז ער האָט געמוזט זיך אָבטראָגען שאַ, שטיל און זיך געלעגט פּשוט אויף דער ערד.

אַט אַזוי האָט זיך אויסגעלאָזט הערשעלעס יענער פרעהליכער טאָג אויף וועלכען ער האָט אַזוי אַרויסגעקוקט און זיך פאָרגעשטעלט אין איהם גרויסע גליקען!...

מאָרגען נאָך גאַנץ פריה האָט די מאַמע זיך געאיילט אין שטאָדט אַריין וועגען איהרע געשעפטען. שפּעטער אַביסעל נאָך איהר איז אויך אַוועק דער טאַטע. ביים אַוועקגעהן קוקט ער זיך אַרום, אַז די קעשענע איז אידום צוריסען און פאַר גרויס אייליניש האָפּט ער און גיט איבער דאָס

בײמעלע מיט זײן ביסעל פארמעגען הערשעלען, וואס איז איבערגעבלי־בען אליין נעבען די זאכען.

אונזער הערשעלע דערטאפּט פון א זעקעלע א שטיק ברויט מיט א גרויסער, געלער אוגערקע, אויך א צײנדיל קנאבעל און נעהמט זיך וואויל טאן, עסען געשמאק, ווי אויפשטעהענדיג פון א קרענק.

אונטערגעלעהגט דאס הארץ בעקומט ער שטארק יצר־הרע ארויס־צוגעהן אויף א ווײלע אין דרויסען, אנצוקוקען וואס פאר א פּנים גלופּסק האט.

פאר הערשעלעס אויגען עפענט זיך עפּיס גאר א נײע וועלט. אלס־דינג איז פאר איהם נײ, גלײך ווי ערשט בעשאפען געווארען, ערשט ארויסגעקראכען פון דער ערד. ער שטעהט פערגאפט, פעררײסען דעם קאפּ און ווײסט נישט אויף וואס פריהער צו קוקען. נאר צום ערשטען ווארפט זיך איהם אין די אויגען א געדיכטע קאשע פון יודען. מען לויפט, מען שטופּט זיך אין יאגעניש ווי אויף א שרפה. יודען, יודענעס, קינד און קײט — אהן עין־הרע ווי באב! — אויסגעמישט אין אלע אינאײנעם, אנגעטאן אין אלערלײ מלבושים, פון צעררײסענע שמאטעס ביז די טײער־סטע קלײדער. צווישען זײ אויך נקבות אין סאמעטענע מענטעלעך מיט זײדענע, פערדריפּעטע קלײדלעך, נאר שררה׳סטעס און ווען זײ זאלען נישט געווען רעדען זינגענדיג הויך, אויף דער גאנצער גאס, מיט א קוויטש, שנײצענדיג דערבײ די נאז, וואלט ער זיכער געמײנט, אז דאס זענען פריצעס...

פון אלע זײטען פאהרען בוידען, בײדלעך, פוהרלעך, א טײל פער־פלאנטען, פערהאקען זיך מיט די רעדער, א טײל מיט די דישלעס, און ידלערײען, געשרײען, גוואלדען ביז דעם זיבעטען הימעל.

דאס וואס רינשטעקלעך פלײצען אין די גאסען, איז איהם קײן וואונדער נישט געווען, ס׳איז דאך א יודישע שטאדט. אין קאבצאנסק איז געווען די אײגענע סחורה. ווי דען אנדערש? דערויף איז דאך עס א גאס אויף אויסצוגיסען דארט פאמײניצעס. א וואונדער איז איהם נאר געווען די שפּיצעכדיגע שטײנער, וועלכע וואלגערען זיך אין די גאסען. צו־וואס נאך שטײנער אזעלכע אויף צובּרעכען ריק־און־לענד, אז אהן דעם קען מען אויך אין די גריבער דא פאלען זעהר שען און ברעכען דאס געניק! אײנפאלען זאל איהם פלוצלים, אז דאס איז א ברוק, סטײטש ווי אזוי, אז געברוקירטע גאסען זענען פאר איהם געווען נאך גאר א סוד, נישט געהערט, נישט געזעהען קײנמאל אזוינס. אט ערשט שפּעטער, אז ער

איז זיך דערגאַנגען פונ'ם סוד, וואָס אַזעלכס בעדייט, איז איהם עס טאַקי שוין מעהר קיין וואונדער נישט געווען. אַזוי איז שוין טאַקי רעכט. אויך איז איהם קיין וואונדער נישט געווען די איינגעהייקערטע שטיבלעך מיט צעבראָכענע דעכלעך, אָנגעזועצט געדיכט איינס נעבען דעם אַנדערען, ווייל אַזוי בעדאַרף זיין, אַזוי האָבען אַ פּנים הייזער, ווי געוועהנטליך יודישע הייזער. משונה ווילד האָט איהם אויסגעזעהן נאָר אין מיטענדרינען אַ מויעריל אין צוויי, אין דריי גאָרען. רבונו של עולם, ווי שטופּט זיך עס אַ יוד אַרויף אַזוי הויך אונטערן הימעל און שטעלט זיך נאָך איין דאָס לעבען אַרויפקריכען אַהין אויף אַ שמאָל לייטעריל פון דרויסען! טאַקי נאָר ודוי, פריהער ווען מען געהט אויף אַזאַ לייטעריל אַרויף, מוז מען אָבזאָגען ודוי, זיך געזעגנען מיט דעם לעבען.

די אויגען הערשעלעס האָבען אַלץ געקוקט, געפונען וואָס צו זעהן, דאָס קעפּיל זיינס האָט אַלץ בעטראַכט, געטראַכט און די פיס זיינע זענען זיך דערווייל אַלץ געגאַנגען, געגאַנגען ביז ער האָט פּלוצלים זיך אַ חאַפּ געטאָן — ע־ע! ער איז פערגאַנגען ווייטליך און שוין לאַנג צייט צוריק.

צוריק אָבער ווייסט ער נישט דעם וועג. ער הויבט אָן פרעגען ביי יודען, ווי געהט מען צו דער קאַבצאַנסקער אכסניא. אַ טייל קוקען איהם, אין אייגעניש, לויפעניש, ביוזליך אָן, נישט צו ענטפערן אַ וואָרט; אַ טייל מאָלען איהם אויס בקיצור מיט דער האַנד:

— געה, יונגעלע, גלייך, גלייך, דערנאָך לינקס, ביז צו אַ געסעלע, דערנאָך רעכטס און ווייטער לינקס. דאָרט, יונגעלע, טהו אַ פרעג, וועט מען דיר שוין ווייזען.

הערשעלע, אַ ברירה האָט ער געהאַט, איז געגאַנגען, פערקראָכען אין געסלעך, אין בלאָטעס, געשפּרונגען איבער שמאָלע, איינע פון די אַנדערע ווייט אָבגעטרעטענע קלאַטקעס, אָנחאַפּענדיג זיך דערביי אין דער זייט פאַר פּלייטען. ער איז, אַ פּנים אַריין גלופּסק אין די קישקעס, אין דעם מאָגען, וואו ס'איז געדיכט, עס שמעקט און פאַרגעהט אין נאָז. ער האָט געאַרבייט אויף אַלע כלים און איז, נעבעך, אָבגעגאַנגען מיט שוויס ביז ער האָט זיך אָנגעשלאָגען אויף אַ פיינעם יונגען מאַן, וואָס איז אַזוי גוט געווען זיך אָבצוגעבען אַ ביסעל מיט איהם.

קום זאָגט דער יונגער מאַן, בעטראַכטענדיג הערשעלען מיט אַ גוט שמייכעלע פונ'ם קאָפּ ביז די פיס. קום, איך וועל דיך אונטערפיהרען. ביזט דאָ, ווי איך זעה, נאָך גאָר אַ פּריטץ.

הערשעלע דאַנקט דעם יונגען מאַן פאַר זיין גוטען ווילען כמעט מיט טרעהרען אין די אויגען. —

— העלפען אַ גר איז אַ מצוה, מאַכט דער יונגער מאַן מיט אַ שיינענדיג פנים. דאָ אין גלופּסק, טאָהר מען קיין פריטץ נישט זיין, ביי אונז דאַ בעדאַרף מען גוט היטען די קעשענעס. פאַרשטעהסט־דו מיך, יונגעלע?

הערשעלע טהוט זיך געהענדיג אַ טאַפּ אין קעשענע.

— דו ביסט שוין אַ חתן?

— ניין! — ענטפערט הערשעלע שוין מיט אַ פרעהליך האַרץ.

— פאַר וואָס ניין? אַט וועסט־דו זעהן, ביי אונז וועט מען אין ניכען דיר שטעלען אַ חופה.

הערשעלע שטיקט זיך פאַר געלעכטער.

— וואָס, דו גלויבסט נישט? אַט וועסט־דו זעהן. לאַך דיר, לאַך, נישקשה! אַט איז אַ קלאַטקעלע. פאַמעליכען האָב נאַר אין זינען די קעשענע.

הערשעלע טהוט זיך ווייטער אַ טאַפּ.

— נו, ס'איז דאָ?

— שרעקט זיך נישט, ס'איז דאָ.

— פאַר אַ יאָהרען האָט זיך דאָס אייגענע טאַקי געטראָפען מיט אַ ברודע'ל ווי דו. ער האָט זיך אַלץ געטאַפּט, געמיינט, אַז ביי איהם ליגט עס אין קעשענע דאָס ביטעלע, און לסוף וואָס לאָזט זיך אויס? — בוירעם! די קאַרמאַנשטשיקעס, ברענען זאָלען זיי, האָבען עס ביי איהם נישט פאַר דיר געדאַכט, דערטאַפּט און אַנשטאָט דעם אַריינגעלעגט אַהין עפּיס שפּאַרגאַלען, אשר־יצר־פּאַפּירלעך. דו פאַרשטעהסט? — נעהם עס, מחילה, טאַקי אַרויס און קוק רעכט אָן. פויל טאָהר מען נישט זיין.

אונזער הערשעלע איז נישט פויל, נעהמט אַרויס דאָס ביטעלע און האַלט עס פאַר די אויגען.

— זעהסט־דו, האַ? וואָס איך האָב דיר געזאָגט! — דאָס זענען די לעצטע ווערטער פונ'ם פיינעם יונגען מאַן, וואָס אויסכאַפּענדיג הער־שעלען פון די הענד דאָס ביטעלע, מאַכט ער אַ פליטה און ווערט באַלד ווי אויסגעטריקענט.

הערשעלע בלייבט אין דער הייסער מינוט שטעהן ווי אויסגעפּאַטשט מיט אַ פּאַר אויסגעשטעלטע אויגען און איין אָפען

מויל, נישט צו־וויסען, וואו ער איז און וואָס מיט איהם טהוט זיך אזוינס.

דעם עולם'ס ווערטיל: „אַ גאַסט אויף אַ וויל זעהט אויף אַ מייל" האָט טאַקי זיך אַקוראַט געפּאַסט צו הערשעלען. באַלד אין דעם ערשטען טאָג פון זיין קומען האָט גלופּסק זיך פאַר איהם „ענטפּלעקט" מיט איהר גאַנצען כבוד און שענקייט: מיט איהרע שמאָלע קרומע הינטער־געסלעך, מיט איהרע „פּיסקעס", לעוואַדעס, רינשטאָקלעך, שטאַרק שמעקענדיגע קאַליושעס, געדיכטע און שיטערע בלאָטעס און מיט איהרע גנבים, בייטעל־שניידער — און דאָס ענטפּלעקט זיך איהרם איז איהם באַקום אויסגעפאַלען.

פאַרשמירט, פאַרדריפּעט, מיט אַ פרישצאַפּעלדיגען גלופּסקער קאַטער איז הערשעלע ערשט אַרום מנחה־צייט געקומען בעטריבט צוריק אויף דער אכסניא. נישטאָ קיין טאַטע, קיין מאַמע און די קלימקעס — אויך נישטאָ! ער בלייבט טויט מיט אַלע אברים, קוקט ווי אַ דולער און דאָס הארץ טיאָכקעט איהם שטאַרק. פּלוצלים דערהערט ער, ווי מען בייזערט זיך אויף איהם מיט די ווערטער

— אָט האָסט־דו איהם. דאָס שענע בחור'ל! וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען?

און ער דערזעהט פאַר זיך רייזע די בעל־אכסניא'טע.

רייזע איז אַ קורצע, דיקע, ברייטבייכיגע יודענע, שוין אין די יאָה־רען, מיט אַ געשטופּעלט פּנים, וואָס איז שטענדיג פערשוויצט און מיט אַ צווייגאָרענדיג גיידעריל. אַ שנירעל שיטערע הערלעך ציהט זיך איהר אויף דער אויבערשטער ליפּ, וואָס פערדרייסט זיך ביי דער רעכטער באַק אַרויף, אַזוי אַז מען זעהט אַ רויט שטיקעל צונג אַרויסקוקענדיג דורך אַ היבש שפּעלטיל אויפ'ן אָרט פון צוויי אויסגעפוילטע צייהן. איין עק פאַרטוך איז איהר שמענדיג פאַרשטעקט, דער בוזים צושפּילעט. די צוויי עקען פונ'ם קאָפּען־טיכעל זענען פערוואָרפען אַ הינטען און האַלט געוועהנטליך אין דער האַנט אַ פאַלאָניק — אַ בעוויז, אַז זי פאָרעט זיך שטענדיג נעבען אויבען. זי רעדט שרייענדיג, גיך אין איין אָטהעם פונ'ם האַרצען מיט אַ בייזער; עס דאַכט זיך, זי איז שטאַרק אויפגע־בראַכט, קריגט זיך, הגם זי מיינט, חלילה, נישט קיין שלעכטס און איז בטבע אַ גאַנץ גוטע. דאָס איז ביי איהר גלאַט אַזאַ לשון, אַזאַ שטייגער רעדען, וואָס האָט נאָך אויסגעאַרבייט זיך פון אייגענע עסקים און צוטאָן־האָבען איהר גאַנץ לעבען מיט בעל־העגלות. אין

דעם שמועס וואַרפֿט זי אַלץ אַריין „העט אַ ביסעל!" „וואָס זאָגסט־דו צו זיין טאַטען?" הויך אויף אַ נגון. אויך איז דער שטייגער איהרער ביים רעדען אָנצובויגען עפּטערם דעם קאָפּ אין דער זייט און אַ פאָהר טאָן מיט'ן שפּיץ נאָז איבער דעם אַרבעל, טאַקי אַ וויש אויף דער גאַנצער לענג פונ'ם אָרעם.

— וואָס זאָגסט־דו צו זיין טאַטען? — איז רייזע אַרויס מיט איהר שרייענדיגען לשון אויף אונזער הערשעלען, נעבעך, און טאַקי אַ גוטען פאָהר געבענדיג מיט דער נאָז איבער דעם אַרבעל. ווי ווערט עס אַ בחור'ל פערפאַלען, העט אַביסעל! קוקט איהם נאָר אָן, דאָס שענע בחור'ל! נעהמט זיך און ווערט פערפאַלען!

הערשעלע שטעהט אַראָבגעלאָזען דעם קאָפּ, וואַרגענדיג זיך מיט טרעהרען און שווייגט.

— ער שווייגט נאָך, דאָס שען בחור'ל! טאַטע און מאַמע שטאַרבען דאָ. און ער, העט אַ ביסעל! שטעהט ווי אַ למך און שווייגט.

— אוי וועה־וועה מיר! — טהוט הערשעלע אַ געשריי און צוחליפּעט זיך, מיינענדיג טאַקי, אַז די עלטערן זענען אויף דער וועלט שוין נישטאָ און ער איז געבליבען אַ יתום.

— נו, חליפּע נישט, פערפאַלען! — טרייסט רייזע אונזער ווייסט יתום'ל. ווייטער זאָל אַ בחור'ל אַזוינס מעהר נישט טאָן. טאַטע און מאַמע זענען דאָך אָהן אַ נשמה... די נשמה איז זיי אויסגעגאַנגען לויפענדיג...

— איק־איק־איק! חליפּעט הערשעלע מיט אַ פאַרקלעהמט האַרץ. וויל עפּיס זאָגען, נאָר עס שטיקען איהם די טרעהרען און קוים וואָס ער ברענגט אַרויס פון מויל איקענדיג אַ פּאָר האַלבע צעבראָכענע ווערטער: מאַם... געשטאָר... איק...

— אוי, אַ דונער האָט מיך נישט דערשלאָגען — טהוט זיך יזע אַ חאַפּ, ער מיינט „שטאַרבען" הייסט טאַקי געשטאָרבען... עס רעדט זיך נאָר אַזוי, נאַרעלע, ס'איז אַזאַ לשון... העט אַ ביסעל! טאַטע און מאַמע האָבען טאַקי געקענט שטאַרבען. נו, שאַ, אָט וועלען זיי באַלד קומען געוואָהר ווערען. נאָך ביי טאָג האָבען זיי זיך מיט די זאַכען איבערגעקליבען ערגיץ, ווייס איך וואו? פערקויפט די היהנער, די אייער, איך אַליין האָב אויך געהאַנדעלט. שאַ

אָט וועל איך דיר געבען פון דער מאַכעס אייער. אַ הערינג איז מיר!
הען אַביסעל, אַ גאַנצען טאָג האָט ער נישט געגעסען! — געה וואַש
זיך און זעץ זיך צום טיש.

אונזער הערשעלע איז פון טויט לעבעדיג געוואָרען און זיך גענומען
אונטערלעהנען זיין האַרץ מיט אַ פּרעזשעניצע, וואָס ייזע האָט אין דער
גיך צוגעטראָגען איהם צום טיש, מאַכענדיג דערביי אויף איהר שריי-
ענדיג בייזערענדיג קול:

— נאַ, עס געזונט, האָסט-דו געהערט, הען אַ ביסעל, מען זאָל
אַזאַ טאָג אָבפאַסטען!

באַלד זענען נישט טויט נישט לעבעדיג אַריינגעלאָפען אין שטוב
דער טאַטע און די מאַמע, אַ געשריי, אַ געפילדער. אַ פרייד מיט אַ
רוגזא און אַ מוסר-זאָגען אינאיינעם.

— געלויבט איז גאָט! — שרייט די מאַמע מיט אַ פרעהליך
האַרץ און מאַכט דערביי טאַקי, קוקענדיג אויפ'ן זוהן, אַ בייז
פּנים. — רו ווייסט, וואָס דו ביסט פאַר אַזאַ מעשה ווערטה...

— סטייטש, סטייטש! — פייערט דער טאַטע, אַזוינס צו
טאָן! דו ביסט דאָך ווערטה, סטייטש, סטייטש, ווי אַ הערינג זאָל
מען דיך צעררייסען!

— הען אַביסעל! — איז רייזי [illegible] אַ גוטע מליצה, אַרוים אויף
איהר שפּראַכע, אַ פאָהר-געבענדיג [illegible] ט דער נאָז איבער דעם
אָרבעל. — שענע טאַטע און מאַמע מען זאָל איבערלאָזען אַ קינד
אַליין ווי אויפ'ן וואַסער! ער שרייעט! וואָס זאָגסט-דו, איך בעט
דיך, צו זיין טאַטען? אַ קינד איז אַ קינד. וואָס דען? אָט שווייגט
בעסער, שווייגט!

— אוי, ווי דו ביסט פאַרשמירט, פאַרשלומפּערט. — שרייט די
מאַמע אויף הערשעלען ברעכענדיג די הענד — עפּים גאַנץ גלופּסקער
בלאָטע ליגט אויף דיר!

— איך בעט אייך, וואָס זאָגט איהר צו איהר? — זאָגט רייזע
צושאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ — די פּריצטע — אַ קאַטאָוועס אַ פּריצטע,
עס געפעלט איהר ניט דעם זוהנס קאַפּאָטע, קען גאָר אויף דעם ניט
קוקען! אַ קאַפּאָטע ווי אַלע קאַפּאָטעס ביי אונז דאָ, און וואו
שטעהט דאָס אין דער תורה, אַז אַ איד מוז געהן דוקא מיט'ן
פּוץ? — אויב גלופּסקער בלאָטעס געפעלט נישט דער פּרינצעסין, איז אָהן
סכנה, נישקשה, גלופּסק האָט ניט פערלאָרען ביי אונז דעם חן אַזוי ווי אַ

איז. אַלעַ לעבען מיר, ברוך השם, אָהן בושה און אָהן שאַנד. דאָס קינד איז, נעבעך, מיעד, שוואַך, נישט געגעסען דעם גאַנצען טאָג, און זי... וואָס אַרט דאָס זי? מעגסט זיך, כ׳לעבעו, שעמען און לאָז איהם געמאַך!

רייזעס ווערטער האָבען געווירקט און פון יענעו צייט ... רשעלע ליעב געקריגען רייזעו פיי זיך אין הארצעו.

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

אונזערע פאַרשווינען זענען געשטאַנען צושיידט אויף בעזונדערע סטאַנציעס. נישט דערפאַר ווייל איטליכער פאַר זיך האָט בעדאַרפט האָבען זיין חדר, זיין אָרט בעזונדער. חלילה! גאַנץ רייכע יודען אפילו לאָזען זיך אויף דער אַכסניא בעגנינגען מיט אַ בעטיל און שטעהען דריי, פיער איהרע אינאיינעם, אַבי עס זאָל וואָלוועל קאָסטען. נאַרישקייטען! ע‧ים בעדאַרף דען אַ יוד האָבען עולם=הזה? — נאָר וואָס דען? ווייל אַנדערש איז גאָר טאַקי נישט מעגליך געווען.

דער טאַטע האָט, ווי געוועהנטליך, זיך אויפגעהאַלטען ווי=ס'איז ביים שמש פון דעם קלייזעל, וואו ער פלעגט ימים נוראים דאַווגען. דעם שמש'ס דירה איז קוים גענוג געווען פאַר זיין אייגען געזינד. נאָר ווי זאָגט מען עפּים ביי אונז יודען — וואו צוויי איז אויך אַ דריטער. און מיט דעם דאָזיגען כּלל שטעקט אַ יוד, נעבעך, אַריין דעם לעפּעל צו יענעם אין שיסעל, שטופּט זיך אַריין וואו ס'איז ענג, קריכט אַריין מיט אַ פוס צו יענעם אין ביטעל, חאַפּט אַ קוק צו יענעם אין מחזור, שפּאַרט=זיך צו ווי=ס'איז צו יענעם אויפ'ן געלעגער, קוועטשט זיך אַריין אין בויך צווישען פול אָנגעזעצטע פאַרשווינען און שטערבעט, נעבעך, אַב אַזוי דאָס גאַנצע לעבען. עט, וואָס מאַכט עס אוים? אַבי איבער=קומען; אַבי אָבפּטר'ן, משטיינס=געזאָגט, דאָס עסען; אַבי חאַפּען אַ דרעמיל; אַ נאַכט איבערצולעבען; אַבי יוצא זיין און ווי=ס'איז דערהאַלטען די נשמה. דערביי האָט טאַקי לייזער=יאַנקיל מיט דעם שמש זיך גע=רעבענט עפּים שטיקלעך קרובים, און ווי דער אייַנפיהר ביי אונזער עולם איז, האַלט עס אַ יוד זיך פאַר אַ מוז צו פערפאָהרען צו זיינעם חאָטש

א גאנץ ווייטען קרוב, ווייל ווען נישט — אזוי טייטשט ער עס — וועט ער איהם, חלילה, בעלידיגען און יענער ווידער קען אויף איהם ברוגז זיין. און אויב לייזער-יאנקיל איז דאס מאל מיט דעם ווייב, מיט דעם קינד און האק-פאק מיט די עופות באלד טאקי נישט פערפאהרען גלייך צום שמש — איז ערשטענס דעריבער, ווייל ער האט גוט געוואוסט, אז אזוינס איז ריין אונמעגליך. אי וואס, יענער קען פאראיבעל האבען, — נישקשה, אהן סכנות! ער וועט עס איהם געבען צו פארשטעהן. — און צווייטענס, וואס מיינט איהר? איז דאס טאקי גאר געווען דעם שמש'ס טרפה'ן גליק...

די מאמע איז געגאנגען אויף סטאנציע צו איהרער א בעקאנטער יודענע פון קאבצאנסק, א קעכנע אין א נגידיש הויז, וואו זי האט אפ-געזעצט עטליכע צעהנדליג איער און ארויס-געקוקט אנצונעהמען ביי דער בעל-הבית'טע א פאר טוץ זאקען אין גלייכען געלד אויסצוארבייטען און פון א צוואנציג גענזלעך פעדערען איבער'ן ווינטער אויסצופליקען. די מאמע האט גאר געשיינט אין דעם שלייער, אין דעם שבת'דיגען טיכיל אויפ'ן קאפ, איהר איז, א פנים, אין קיך גאר נישט שלעכט געווען, זי האט זיך דארט אויסגעגליכט די ביינער. די קעכנע האט זי צוגעפילעוועט, איהר אלץ אונטערגערוקט צו קייען, אנטרייבענדיג זי אלץ: עסט, מלכה-טויבעניו! עסט, עסט, מיין הארץ.

ביידען האט דאס מויל זיך נישט צוגעמאכט, אלץ גערעדט, גע-רעדט, זיך אויספרעגענדיג איבער פיעל מענשען, בעקאנטע און אויך ווילד פרעמדע, אזעלכע וואס געהערען זיך מיט זיי כלל נישט אן. זיך דערמאנט אלטע מעשיות, וואס נאך מוידוויי!

— געדענקט איהר, געדענקט איהר, מלכה-טויבעניו!

— געדענקט איהר, געדענקט איהר, טריינע-סאסעניו!

ביידע האבען זיך געשמאלצען, געקוקט איינע אויף דער אנדערער מיט לייכטענדיגע איינעלעך, ביים שמועסען עפים מיט חן צונויפגעצויגען, איינגעשנירט די ליפעלעך, איינער דער אנדערער אלץ: טערדצע, קרוין, זאלט איהר מיר געזונט זיין!... עס פארשטעהט זיך, אז פון אלע זאכען האט מען נישט פארגעסען דעם עיקר — רכילות, דאס בעסטע געווירץ, די געשמאקסטע בשמים אין איטליכען וויבערשען שמועס. מען האט מקיים געווען דעם מנהג, אפגערכטען, אבשפעטען מיט אלע דינים און כוונות, וואס דריגען שטעקט. טריינע-סאסיע האט עס מקיים געווען גאנץ פראסט אהן חכמות — געפלאקערט, גערעדט מיט אפעטיט, גיך

געשווינד, ווי עס געהער צו זיין... מלכּה=טויבע אָקעגען האָט דאָס איינענע טאַקי מקיים געווען, נאָר מיט שמד=שטיק. אַלץ צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ, געגלאָצט די אייגעלעך מיט אַ יראת=שמים=פּנים׳ל, כּלומר׳שט וויל זי נישט יענעם בּערעדען, פּע! — נאָר בּיי זיך אָבער האָט זי דערפון שטאַרק הנאָה, בּעלעקט זיך אַזש פאַר תענוג און וואַרפט אין שמועס אַ מאָל אַריין אַ וואָרט. עפּיס מיט פיעל טייטשען, אַזוי און אַזוי. דאָס וואָרט איהרס, וואָס דאַכט זיך אין פלוג גאָר נישט, עט... ציהט ערשט טריינע=סאָסיען בּיים צונג און רידעט זי אונטער צו פלאַקערן און צו רעדען, שפּעטען נאָך מעהר.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, מלכה=טויבעניו! — הויבּט אָן טריינע=סאָסיל צו מאָלען מיט דעם צינגעל און אַ מאָס רעד איבּער די בּעלי=הבית׳טעס אויסצושיטען. — וואָס ווייסט איהר, וואָס פאַר אַ שלעק זיי זענען, די אַלע שענע היינטיגע בּעלי=הבית׳טעס! בּיי וויפיעל איך בּין איבּערגעווען, איז אַלץ איינע ערגער פון דער אַנדערער. איטליכע מיט איהר מאַנקאָליע, מיינע צרות אויף זיי! האָבּען נאָר ליעבּ אָט וואָס, זיך צו דרעהען, טאַראַראַמען, פילדערן, קלינגען מיט די שליסעלעך. מיינען, זיי טהוען עפּיס. און כּיגמער ווייסט איהר וואָס?

— וואָס, וואָס? — רוקט מלכּה=טויבּע אַריין אַ ווערטיל, כּלומר׳שט תם און ציהעט דערמיט טאַקי בּיי טריינע=סאָסיע ווערטער פונ׳ם מויל.

— גאָרנישט!... צוהיצט זיך טריינע=סאָסיע, ווייס איך וואָס בּיי זיי הייסט עס, גאָר אַ געלעכטער, כ׳לעבּען, די איז אַ בּריה, פול אין איטליכס ווינקעלע. יאָ, אמת טאַקי, אָבּער קיינמאָל נישט אין יענעם ווינקעלע, וואו מען בּעדאַרף. גלייך ווי זי שפּיעלט זיך אין בּעהעלטעניש. זוכט מען זי דאָ, איז זי גאָר דאָרט און בּעדאַרף מען זי דאָרט, חאַ=חאַ! איז זי דאָ... דער מאַן זוכט, די קינדער זוכען, מען רופט, רופט אָן זי שרייעט פון ערגיץ אַרויס אין איין כּעס. — יענע ווידער, מיינע וועהטיגען אויף איהר, געטרויט נישט די שיין, צעהלט די גרויפּען אין טעפּיל, כּאַר אַ האַלבּען גראָשען וואָלט זי זיך געלאָזט די אויגען אַרויס=געהמען, וואָס איז?

—אַ בּעל=הבית׳טע, וואָס דען? זי וויל איינבּרענגען... מאַכט מלכּה=טויבּע מיט אַזאַ מינעלע, עפּיס ווי אויף קאַטאָוועס און עפּיס ווי גאַנץ ערענסט.

— יאָ, איינבּרענגען! מאַכט טריינע=סאָסיע שטאַרק פאַרקרימענדיג

זיך, זי וויל איינבערענגען פונ'ם עסען א גראָשען און אליין בּרענגט זי דעם מאַן אוים — וויים איך אויף וואָם — הונדערטערם!... איינע, עפּים א שלימזול, האַנדעלט איין און מאַרק אַלע מציאות, אייער א מציאה, פּוטער, שמאַלץ א מציאה, נאָט שיקט איהר אַלץ צו. האָט א שפּיזאַרגע מיט אַלעם גוטען און האַלט עס אָבער אונטער'ן שלאָם אַזוי...

— אייערע מיינט איהר? חאַפּט זיך מלכה־טויבע אַרוים מיט א וואָרט. בּיי אייערער איז עס אַלץ אונטער'ן שלאָם? — א גוטע בּעל־הבית'טע, כ'לעבען!

— טפו, א גוטע בּעל־הבית'טע, כ'לעבען! זאָגט טריינע־סאָסיע איבּער יענערם גערטער מיט א בּייז געלעכטעריל, אויסשפּייענדיג דער־בּיי. האַלט עס אונטער'ן שלאָם אַזוי לאַנג די אַלע מציאות, בּיז די אייער ווערען טוכלע, די פּוטער בּעקומט א ריח, דער איינגעמאַכטס גע־צוקערט און מען וואַרפט עס דערנאָך אַרוים... די אַנדערע, עפּים א שטיק פלייש, ליגט איבּער שטענדיג אין קיך, מישט זיך צום טעפּיל. וויים איך וואָם? חאַטשע מען בּעדאַרף זי דאָרט האָבען ווי אויגענוועהטיג. פאַרקעהרט, דורך איהר מישען זיך ווערט ערשט א מישעניגע: דער געבּראָטענס צוגעבּרענט, די יויך אויסגעלאָפען און ב'איז נאָר א צעפּוקעניש...

— שונאים, שונאים! א צעפּוקעניש די שונאים! — מאַכט מלכה־טויבע, אונטערלעקענדיג זיך. — עסט איך, טריינע־סאָסיעניו, נישט אָב אַזוי דאָם האַרץ!

— טפו זאָלען זיי ווערען! — שפּייט טריינע־סאָסיע אויס. וואָם וויסט איהר, וואָם וויסט איהר? מלכה־טויבעניו!... איינע נישט קיין רעכטע! אַלע זענען זיי שלימזלניצעס, לעדיג־געהעריגם, האָבען נישט וואָם צו טאָן און גיבּען זיך אוים קלאָמפּערשט פאַר בּריות. א קאַטאָוועס, אָהן זיי וואָלט די גאַנצע שטוב האָרנעם־קאָרנעם זיך איבּערגעקעהרט. טאָמער וויסט איהר וואָם? — גאָרנישט!... פריהער בּין איך געוועזען א נאַר און זיך געגעסען צום האַרצען, פלעג פון זיי קייען די ערד. און היינט אָבער האָבּ איך מיך מישב געוועזען — ע־א, צו אייער קאָפּ, צו אייער לייב און לעבען! איהר ניסטערט, רעדט, בּייזערט זיך, שרייט אייך משוגעגערהייד און איך טהו מיר מיינס. ווערט צוזעצט!... וואָם איז, טאָמער וויסט איהר, עולם־הבא וועל איך האָבען? אדרבה, זאָגט, קריין, טערדצע, און איך אליין פאַר מיר, וואָם איז, וואָם, בּעדאַרף נישט

עפּים האָבען?... איהר פאַרשטעהט דאָך מיך, מלכּה־טויבעניו, געזונט זאָלט איהר מיר זיין.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, טרייני־תאחזוגא" יאַח דען, איך פאַרשטעה נישט? איך פאַרשטעה זעהר גוי".

— וואָס, סערדצע, בין איך אפשר נישט גערעכט? וואָס איז, טאַטער ווייסט איהר פון די שכירות, וואָס איהם נעהם, וועל איך מיך אַ שען ביסעל מויערן? און אייביג, האַ, וואָס איז, וועל איך דיענען? ווי זאָגט מען עפּים, אַ מענש' איז נישט קיין אייביג געוועהר. כּל־זמן מען לעבט, לעבט מען און מען בעדאַרף זיך זאָרגען פאַר שפּעטער אויך. איך זאָל מיר נישט געווען דאַראָבען — שאַ, צווישען אונז זאָל עס בלייבען — אַביסיל פונ'ם מעהל, אַביסיל פונ'ם קצב, אַביסיל פונ'ם איינקויפען, וואָלט מאַקי געווען אַ וועהטיג מיינע שונאים. צו וואָס לאָזיר זיך דאָ נאַרען, מלכּה־טויבעניו? — נישקשה! איהר פאַרשטעהט? צו דעם וואָס לעבט אייביג האָב איך קיין טענות נישט. נישט צו פאַרזינדיגען, האָב, געדאַנקט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס אָנצוטאָן. — מיין קאַסטיין קליידער האָט איהר נאָך נישט געזעהען? קומט, סערדצע, וועל איך אייך וויזען.

און טריינע־סאָסיל נעהמט זיך וויזען איהר גוטס, צולעגט איהר קרעמיל: שיזוולעטלעך אויף קנעפּלעך, איין קליידיל, דאָס אַנדערע געניייט נאָך דער לעצטער מאָדע מיט שליאַרקעלעך. אַ זיידענע פּעלע־רינקע אויסגעניייט מיט גראַנאַטלעך, אַ קאַפּטעלע, אַ שבּת'דיגען בורנאָס מיט קוטאַסען.

זי האַלט זיך פּיר־באַקים און שמאַכט. מלכּה־טויבע קוקט זיך צו, ווי אַ מבינה, צו איטליכער זאַך, טאַפּט און שאַצט. דאָס פּנימעל לויכט איהר, ווי זי שעפּט פיעל נחת פון טריינע־סאָסלען, וואָס דער אויבער־שטער האָט זי אַזוי געבענשט, מאַכט אָך־אָך! פּערוואָרפענדיג מיט די אייגעלעך, אַלץ: געלויבט איז השם־יתברך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! און ווינשעוועט, ווינשעוועט, פאַרזיכערענדיג בּיי איטליכם מאָל טריינע־סאָסלען, אַז ווי דאָס לעבען אַזוי ליעב און טייער איז זי איהר. זי האָט שוין דאָס געזעהט און זאָגט מאַקי:

— אַ פּנים אויף דער גאַנצער וועלט איז דען נאָך דאָ אַזאַ טריינע־סאָסעניו? קיין צער!

ביידע שמעלצען זיך און ווערען בּרייטער ווי לענגער פאַר גרויס פערגניגען.

לאָמיר דאָ איבערלאָזען אויף אַ ווײלע דעם מלך מיט דער מלכּה — דעם מלך בּײם שמש, די מלכּה אין קיך — און זיך נעהמען צום בּן־מלך.

אונזער בּן־מלך, הערשעלע, איז זיך געלעגען אויסגעצויגען, ווי בּײם טאַטען אין ווײנהויז, אויף אַ בּאַנק אין קלײזיל. דאָרט איז פאַר א געווען נישקשה׳דיג פון אַ אָרט אויף־אָנצושפּאַרען דעם קאָפּ. די בּאַנק איז געווען צוויי מאָל לאַנג ווי ער, אַזוי אַז ער האָט געקענט אויסשטרעקען די פיס גאַנץ פרײ און אָנשטאָט אַ קישעלע צו־קאָפּענס האָט איהם זעהר גוט געדיענט דאָס פאָרענטשעלע. מורא צו האָבּען נעבּטיגען דאָרט האָט ער נישט געהאַט וואָס, ווײל ער איז נישט געווען אַליין, מיט איהם האָבּען געשלאָפען אין קלײזיל נאָך עטליכע יודען, בּטלנים. אומעטיג איז דאָרט אויך נישט געווען, מען האָט געשמועסט, דערצעהלט וואונדערליכע זאַכען, נישט ערגער׳ע פון קאַבּצאַנסקער גלופּסק, נישקשה, געהט אויך גאָרנישט אָב. דאָרט זענען אויך דאָ יודען, אויך די אַלע שענע מעשיות. דאָרט שטעהט אויך פרײ דער וועג צום הימעל, און מען פערקריכט אויף איהם טאַקי אויך קיין בּויבּע־ריק... גלופּסק מיט בּויבּעריק איז ווי איין שטאָדט, עקענען אַ גוטע העלפט גלופּסקער יודען זענען בּויבּעריקער.

דאַכט זיך, גאָר קײן מעשה נישט. אונזערע פאַרשוינען זענען, בּרוך־השם, טאַקי געווען פערזאָרגט, נישט פערזינדיגען, אַלסדינג גוט, עס האָט נאָר געפעהלט אַבּיסעל געזונט

הערשעלע האָט פונ׳ם ערשטען טאָג קומען קײן גלופּסק בּעקימען אַ קאַטער, אַבּיסעל אונטערגעהוסט, דאָס קול׳כען איז איהם געווען צו־געלענערט, הייזעריגליך. פונדעסטוועגען איז ער אויפגעשטאַנען צו די ערשטע סליחות און אונטערגעהאַלטען דעם טאַטען. זיין געליינקיל איז אמת טאַקי געזען געדריפּעט, זיין קוויטשעלע געפּייפט, אויסלאָזענדיג זיך מיט אַ גרילץ, נאָר אָהן סכּנות. איין מאָל, איז אָהן איהם אויך געווען העלפערס, פיעל פונ׳ם עולם האָבּען, ווי געוועהנטליך, אָבּגעענטפערט, זיך אָבּגערופען „בּים־בּאַם!"

אונטערבּימקען יענעם זענען דאָ בּײ יודען זעהר פיעל בּעלנים, אויב „בּאַם" פּאַסט אָדער נײן — אַלץ איינס, אַפי זיך אַריינגעמישט, אַפי אַ שטימע, לאָז יענער נישט מיינען, ער אַרבּײט אַליין... און צווייטענס, איז אַ צוגעלעגערט קול עפּיס טאַקי גאָר ווי געוואונשען צו סליחות, עס פּאַסט צוב[illegible] מען פיהלט, אַז ס׳איז סליחות. אין דרויסען איז שטאָק

פינסטער, נאַכט. אומעטום שאַ — די גאַנצע וועלט שלאָפט. נאָר יודען חאַפּען זיך אַראָב פון די געלעגערס, געניצען, קנאַקען אוים די ביינער, דער שלאָף ליגט זיי אויף דער ברוסט, עס טריקענט זיי אין האַלז און זיי שטאַרקען זיך, לויפען פערשמאַכט אין שוהל אַריין, גיסען דאָרט אוים זייער האַרץ פאַר דעם לעבּעדיגען גאָט אין הימעל און קלאגען זיך, נעבּעך, פאַר איהם אויף אַ צולעכצט-ברומענדיג-קרעכצענדיג קול, ווי אַ פערוואָגעלט, אומגליקליך דערשלאָגען קינד קלאָגט זיך פאַר דעם פאָטער אויף די צרות, וועלכע ער איז אויסגעשטאַנען, אַרומבּלאָנקענדיג זיך אין דער וועלט.

דאָס צולעלצטע, חריפענדיג-פערשמאַכטע קול — אָט דאָס ערשט ריהרט ביים האַרצען, דרינגען טאַקי ליגט ערשט דער בריה, דאָס גאַנצע געפיהל פון רחמנות... אַז דאָס שלאַפע קינד, נעבּעך, חאַפּט זיך אויף פון היץ ביי נאַכט, שטרעקט אוים מיט אַ געבּעט די הענטלעך צום פאָטער, קרעכצט, יאָמערט פאַר וועהטאָג אויף אַ טרוקען הייזעריגליך קול, פאַרגעהענדיג זיך אין אַ הוסטעלע — חאַפּט עס אָן ביי דער לעבּער נעהמט ער אַרוים די נשמה און שטעכט אין דער זיבּעטער ריפּ...

און דער האָהן פון כפרות, איהם אַז מען גיט אין דערמיט נאַכט אַ טראָג פון דער סידעלע — קום צום „בני אדם״! און ער צאַפּעלט, קרעכצט אויף אַ פערדומפּפט קול, רופט זיך דען זיין חריפענדיג קול נישט אַב אין האַרצע? רייסט דען זיין האַרהלען נישט ביי דער נשמה?...

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל.

רבּוני של עולם! וואָס ליגט אַזוינס אין דײן האַרטער באַנק אין בּית=מדרש, אַז דער וואָס נעכטיגט אויף איהר איבּער אַ נאַכט מיט דעם קולאַק צוקאָפּענס שטעהט דעם אַנדערען טאָג אויף עפּיס גאָר אַ אַנדער מענש, ווי נײ געבּוירען?

שוין יעקב אבינו, אַז ער האָט אין וועג דערנסטמאָל בּײ זײן אַוועקלאָזען זיך פון דער היים, אונטערגענעכטיגט אין „יענעם אָרט" אויף אַ האַרט געלעגער, צושפּאַרענדיג דעם קאָפּ אויף אַ שטײן — האָט בּאַלד בּײם אויפשטעהן אין דער פריה געשפּירט: אין זה, נישט אַנדערש כּי אם בּית אלהים, דאָ איז אַ בּית=המדרש, ווזה שער השמים און דאָ איז אַ טויער צום הימעל. יאָ טאַקי צום הימעל. ליגענדיג אויפ'ן האַרטען געלעגער גאָר אין דעם ערשטען בּית=מדרש, נאָך אָהן ווענד, אָהן אַ דאַך, אָהן אַ אונטער=אויבען, האָט ער שוין דערזעהען נישט קראַקוי און לעמבּערג אַלײן, נאָר אויך יענע וועלט — פײערדיגע מלאכים, וואָס האָבען איהם אין די אויגען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָב עפּיס אויף אַ הויך לײטעריל פון דער ערד בּיז העט=העט אין הימעל אַרײן — און יעקב האָט דערפיהלט אין זיך אַ גרויסע פאַרענדערונג...

נאָך אַ מאָל רבּונו של עולם! וואָס ליגט אַזוינס אין דעם גלות, אין דעם נע=ונד זײן אין דער פרעמד, וואָס דײנע קינדער ישראל, וועלכע האָבען אַזעלכם פון דיר אַ מתּנה, זענען דורכדעם אין דער וועלט עפּיס גאָר אַנדערע מיני מענשען, האָבען עפּיס גאָר אַ אַנדער פּנים, אַ אַנדער שטײגער לעבען, אַ אַנדער מזל, אַלץ=מיט=אײנאַנדער עפּיס נישט לײַטען גלײך?... אין דער צײט ווען אַנדערע זענען נאָך גאָר יונגלעך,

פריש=לעבעדיג, מאַכען זיך נאַריש און האָבען אין זינען עולם הזה, די וועלט, איז דיינס אַ יודעלע געעלטערט, געקנייטשט, איינגעהייקערט, פערזאָרגט און דערשלאָגען. דאָס קעפּעלע נאָר עס אַרבייט: טראַכט, טראָגט, פליהט און אין זינען איז איהם נאָר תכלית=זאַכען, אַזוינס וואָס האָט עפּיס אַ ווערטה, אַ קיום — עולם הבא, יענע וועלט...

אונזער הערשעלען איז אין די ערשטע פּאָר טעג פונ׳ם נע ונד זיין אין דער פרעמד און פון דעם שלאָפען אין קלייזיל אויף דער האַרטער באַנק נישט צו דערקענען געוועזן, אַזוי האָט ער זיך געענדערט, איבער=געביטען געוואָרען אינגאַנצען. קיין פרעהליכע מינע האָט מען פון איהם נישט געזעהען. ער איז געווען אַלץ עפּיס פערטראַכט, גלייך ווי הימעל און ערד זענען אויף איהם געפאַלען. דאָס וואָרט „תכלית", וועלכס ער האָט פון די עלטערן געהערט צו דער בר=מצוה, איז איהם טיעף אין האַרץ אַריין און איהם געעקבערט, געלעכערט דעם קאָפּ: געוואַלד תכלית! וואָס וועט זיין דער תכלית? מעז בעדאַרף טראַכטעז, זאָרגען אַרום דער תכלית —

און הערשעלע האָט זיך אַ געשמאַקען נעהם געטאָן צו דער גמרא. דען וואו אַנדערש האָט ער געקענט, נאָך זיין פערשטאַנד דענסטמאָל, געפינען דעם תכלית, ווען נישט אין דער גמרא? אָט דאָ ליגט דאָס גאַנצע גליק פאַר אַ מענשען, דאָס בעסטע, וואָס ער קען נאָר דערגריי=כען דאָ אין דעם לעבען. ביי אַ בלעטיל גמרא מיט תוספות לאָזט זיך שוין אויס אַלע חכמות, און אַז גאָט העלפט נאָך, מען טרעפט=צו דעם מהר״ם=שיף׳ס אַ קשיא, אָדער מען פאַרענטפערט דעם מהרשא״ם אַ „ויש לישב", איז מען שוין אַ פאַרטיגער, אַ פערזאָרגטער מענש, מען קען שוין גליקליך אָבלעבען זיין וועלט, אין עושר, אין כבוד. אַ קאַטאָוועס עפּיס אַ למדן! מי לנו גדול, ווער איז אין דער גאַנצער וועלט גרעסער, שטאַרקער און האָט די גאַנצע דעה מעהר פון אַ יודען אַ וואויל=לעהרנער, אַ רב און אַ דיין? וועלט האָט דענסטמאָל ביי הערשעלען געהייסען — יודען. ווייטער, גאָרנישט! עס זענען דאָ אפילו עפּיס נאָך אַנדערע אויך, נאָר דאָס זענען גלאַט אַזוי זיך אומות העולם און וואָס געהען זיי וועמען אָן? וואָס קענען זיי, וואָס וויסען זיי, משטיינס=געזאָגט! אַז אין קיין חדר, ווי יודישע קינדער, געהט מען נישט, דאָס וואָס ביי אונז פאַר=שטעהט מען נישט, הייסט וואָס=זשע?...

הערשעלע האָט פון דער שאַפע ספרים אין קלייזיל אַרויסגענומען אַ גמרא „בבא קמא" און זיך געזעצט לערנען „שור שנגח את הפרה",

ווי ראובן׳ס אָקס האָט געשטויסען שמעון׳ס קוה, הויך אויף אַ קול מיט אַ נגון, שטאַרק שאָקלענדיג זיך און וואו מעו בעדאַרף דעם קוועטש, אַ מאַך געבענדיג מיט׳ן גראָבען פינגער.

הערשעלעס קעפּיל האָט שטאַרק געאַרבייט, געפלויגען אין דער לופטען. עס האָט זיך פאַר איהם געקייטעלט איין זאַך אין דער אַנדערער און ס׳איז מיט אַ מאָל אויסגעוואַקסען אַ גאַנצער לייטער, אויף וועלכען עס האָבען זיך געדרעהט אַרויף און אַראָב אַרישא, אַסיפא, אַמציעותאָ אין דער געשטאַלט פון בייזע ווייבער, וואָס קענען צווישען זיך ניט אויס-קומען און אויפ׳ן שפּיץ דער תנא קמא, דער גרויסער פּריץ. הערשעלע וואַרפט זיך אין אַלע זייטען, פּערפּליהט ווייטליך, עס חאַפּט איהם אַזש אָן אַ שווינדעל, עס פאַרדרעהט זיך איהם דער קאָפּ, אָט-אָט רייסט זיך איבער די לעצטע האָר, אין וועלכער ער האַלט זיך אָן — און פּלוצלים ניט עס מיט איהם אַ טראָג צוריק טאַקי צו ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה. האַ-האַ דאָס קעפּיל איז איהם ווידער אויפ׳ן אָרט, ער צושאָקעלט זיך און לעהרענט מיט חשק...

מען מוז פריהער איבערנעכטיגען אַ היבש ביסעל נעכט אין בית-מדרש אויף דער באַנק הארט ווי אַ שטיין, בכדי צו דערגרייכען דעם סוד פון אַזאַ לייטער, צו פּיהלען דעם טעם דערפון און רעכט ווי געהעריג צו פערשטעהן, אַז דאָס אַלדינג איז נישט גלאַט אַזוי זיך עפּיס זאָגען, אַז ראובן׳ס אָקס און שמעון׳ס קוה זענען נישט מגושם-גראָב, פּשוטע קיה, וואָס נעהם און מעלק זיי אויס. ניין! זיי שטעלען זיך פיר גאָר אַנדערש, עפּיס ווי דער אָקס, דער ווידער, דער צווילינגיל און די בתולה דאָרט אין די צוועלף מזלות...

אונזער הערשעלע האָט געלערענט מיט אַ ברען, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל אין זיין לעבען אַזוי נישט געלערענט און דאָס האָט איהם גע-געבען צו חן און צו לייטזעליגקייט אין די אויגען פון פיעל מענשען אין דעם קלייזיל.

— אַ וואויל יונגעלע, האָט מען געזאָגט, ער בעגעהרט לערנען!

דער טאַטע האָט זיך גאָר געשמאָלצען און דערצעהלט דעם זוהנס גרויסע מעלות אין אַ ברייטליכען שמועס מיט מענשען וועגען איהם.

— עט, האָט ער געמאַכט, וואָס ווייסט איהר, וואָס מיינער איז! די קאַבצאַנסקער מלמדים קענען זיך נישט זאַט אָבלויבען זיין גוט קעפּיל, זיין תפיסה. ביי צוועלף יאָהר — ווער איהר גלויבען? — האָט זיך ביי זיי אויסגעלאָזט תורה פאַר איהם. אויף זיינע קשיות איז ביי זיי נישט געווען

קיין תירוצים. דער תירוץ איז געווען אַ צוויי הייסע פעטש, אַ קניפּ, אַ טראַך אין דער באַק בכיוון טאַקי, פאַרשטעהט איהר מיך, בכדי ער זאָל ביי זיך זיין געפאַלען, נישט מיינען, אַז ער איז עפּים, אויך אַ מענש! באמת, מיינע ליעבע יודען, איז טאַקי אַזוי, אַ יונגעל טאָהר נישט האָבען זיין שכל; ווי אַ עלטערער זאָגט, אַזוי בעדאַרף זיין. אַ יונגעל בעדאַרף וויסען, זאָגט אַ עלטערער טאָג, חאָטש עס מעג זיך זיין נאַכט, איז טאָג, גאָר אָהן קשיות. אלא נישט, איז ביטער. היינט פרעגט ער אַזאַ קשיא און מאָרגען וועט ער שוין פרעגען גאָר עט=טע=טע! עס וועט איהם שוין נישט געפעלען, פאַרשטעהט איהר מיך, דאָס, יענס, אַ סך זאַכען... איך זאָג עס אַקעגען דעם, אַז טאַטעס בעדאַרפען עס וויסען. אונזערע עלטערן פאַרצייטען האָבען עס פערשטאַנען בעסער פון די היינטיגע, דעריבער טאַקי איז געווען אַזו גוט און וואויל. מילא ווי די מעשה איז, פעטש אַהער, פעטש אַהין, מיינער איז דערווייל אַרויס פונ׳ם חדר און האָט אָנגעהויבען אונטער מיין השגחה צו לערנען ביי אונז אין בית=מדרש אַליין פאַר זיך. עס פאַרשטעהט זיך, איך וויז איהם אַ מאָל אונטער. ווי איהר קוקט איהם אָן=אָ, קען ער שוין, אָט=אָ דער שנעק, גאַנץ ביצה, קידושין, כתובות און נדה!...

אַזוי האָט געוועהנטליך דער טאַטע אויסגעלאָזט דעם שמועס מיט אַ שיינענדיג פּנים, אָנווייזענדיג פונדערווייטענס מיט אַ פינגער אויפ׳ן זוהן, און געטראַכט בשעת מעשה ביי זיך: האַ? אפשר וויל גאָט גאָר אַ שידוך... דערפון זאָל זיך אויספּיקען אַ כלה — טאַ!...

דאָס זיעבּעטע קאַפּיטעל

צו דערצעהלען דאָ, ווי לייזער=יאַנקיל האָט ראש=השנה שטאַרק געאַרבּייט אין דאַוונען, וואָלט געווען אַ שטיקעל אומרעכט אַקעגען דעם איבּעריגען עולם פונ'ם קלייזיל, ווייל דער עולם יודען האָט פון זיין זייט אויך געאַרבּייט, געשריגען מיט איהם אינאיינעם. לייזער=יאַנקיל איז אמת טאַקי געווען דער „שליח=צבּור", דאָס הייסט, דער דעפּוטאַט, אויסגעקליבּען פון קהל, צו דעם רבּונו של עולם; נאָר יודישע קינדער אָבּער האָבּען ליעבּ אומעטום זיך אַריינצומישען און ווען זייער דעפּוטאַט זאָל אפילו זיין מיט הערנער, אַ אַנטיק אין דער וועלט, דאָך קוים לאָז ער עפענען אַ מויל זיך עפּיס אָנצורופען, פאַלען זיי איהם אַריין אין דער מיט איטליכער מיט זיינס, איטליכער מיט זיין צינגעל אויף זיין שטייגער, טראַכטענדיג אין האַרצען: יענער מעג זיך זיין דאָרט וואָס ער איז, פאַרשטעה איך נאָך, נישקשה, אַ זאַך אפשר אַזוי גוט ווי ער. יענער מעג זיך הייסען מיין מענש, האָבּען פון מיר אַ „כּח=הרשאה", פונדעסטוועגען קוקען איהם אין מויל אַריין צופיעל, טהאָר מען נישט, מען מוז איהם אַ מאָל ווייזען און אַרויס מיט אַ וואָרט. קלאָמפּערשט הייסט עס, יענער איז דער אַדוואָקאַט, דער שתדלן, מען פערלאָזט זיך אינגאַנצען אויף איהם, פונדעסטוועגען אַליין מוז מען אויך עפּיס טאָן, זיך קלאָגען אויבּען, אין סענאַט פאַר דעם אויבּערשטען און אָנבּעטען הינטען=אַרום אויך די גרויסע שרים פּצפּציה וכדומה דאָס גאַנצע פּעקיל סטראַפּטשעס, סעקרעטאַרען מיט זייערע פאַקטוירים אין בּית דין של מעלה דאָרט.

און די קינדער ישראל אַרבּייטען, לאָזען זיך הערען אויף קולות

ביז דעם זיבעטען הימעל. ס'איז אַ ליאַרם, אַ געפּילדער, אַ גערואַלד, אַז טאַקי איין גאָט נאָר קען פאַרשטעהן, וואָס זיינע יודעלעך ווילען, וואָס זיי בעטען און שרייען.

דער עולם יודען האָט גוט געשריגען, לייזער־יאַנקיל אָבער האָט זיי אַריבערגעשריגען, פאָרט טאַקי אויסגעפיהרט זיינס — אָבגעשפּילט דעם „מלך עליון" מיט אַ מאַרש לעבעדיג, קנאַקענדיג און הערשעלען איז אויך עטליכע מאָל געראָטען צו טאָן אַ קוויטש, אַזוי אַז עס האָט געהילכט.

אָט אַזוי איז אָבגעלאָפען דאָס דאַוונען דעם ערשטען טאָג ראש־השנה. לייזער־יאַנקיל, הייסט עס, איז געוועען פון אויבען, ער האָט איינגענומען. דעם אַנדערען טאָג אָבער האָט שוין גובר געוועען טאַקי דער עולם. עס האָט זיך געדעשט און גערוישט ביים זאָגען די שטיקלעך פיוט מיט די תפילות, ווי עס רוישט זיך דער וואַלד בשעת אַ שטורם־ווינד, אויף אַלערליי טרויערדיגע קולות. עס האָבען געשריגען העלזער, געזיפצט, געקרעכצט הערצער, הענד האָבען געפּאַטשט, פינגער געקנאַקט און קעפּ האַלב־איבערגעדעקטע און אינגאַנצען ביז דעם בויך איבערגעדעקטע מיט טליתים האָבען זיך געוואָרפען אין אַלע זייטען געשאָקעלט אַרויף און אַראָב.

ענג איז געוועען אין קלייזיל, אַ שפּילצען קעפּיל אַהין נישט אַריינצו־וואַרפען. הייס, אַ שרעק! לייזער־יאַנקיל איז אָבגעגאַנגען מיט שווייס און חאַפּענדיג אַ בלאָז פון אַ צונג־ווינטעל האָט ער פערלוירען דאָס קול, איז געבליבען ווי דערוואָרגען, נעבעך. געראַטעוועט האָט איהם נאָר דאָס איינציגע מיטעל, וואָס ער האָט, וואו ס'איז אויסגעקומען צוזאָגען מיט מויל עפּים אַ ריהרענדיג שטיקעל, זיך געשמאַק צו־וויינט, געגאָסען טייכען טרעהרען, אָבחאַפּענדיג דערווייל די ווערטער אונטער דער נאָז — און דאָס איז איטליכען שטאַרק געפעלען.

אויף וויינען איז לייזער־יאַנקיל געוועען איין מייסטער אין דער וועלט, ער האָט געוויינט עפּים מחיה'דיג־געשמאַק: דאָס האָט איהם פערשאַפט אַ נאָמען אין אונזער ווינקעל און ער האָט געהייסען „דער קאַבצאַנסקער בעל־בכי." אַנדערע האָבען איהם דרינען פערגליכען צו דעם בעריהמטען ליטווישען חזן „די קלאָג־מוטער". יענער, אַזוי שמועסט פון איהם די וועלט, האָט אין זיין צייט געוויינט עפּים געטליך, בע'טעמ'ט: אַלץ מאַמע, מאַמע! גאַנץ יודישליך, מיט דעם זיבעטען חן.

הערשעלע האָט אויף דעם טאַטען קוקענדיג זיך אויך צו־וויינט און

דערפון טאַקי בײ זיך אין האַרצען זעהר הנאה געהאַט. מען בעדאַרף זיכען, וואָס הייסט אַזוינס בײ אַ יונגעל ווײנען ראש־השנה און יום־כפור אין שוהל, אַז אַלע זאָלען זעהן. דערצו טהוען יונגלעך שאַרפע מיטעל — שמעקען, נעבעך, טאַבאַקע, קנײפּען זיך שטילערהייט, רײבען די אויגען און אונזער הערשעלע איז דאָס מאָל אַזוי גליקליך געווען צו ווײנען גאָר אָהן יענע אַלע זאַכען! דעריבער איז איהם עפּיס גוט געווען אויפ'ן האַרצען פון זײנע טרעהרען, ער האָט געקוקט אויף זיך עפּיס מיט גרוים דרך־ארץ, זיך אומגעקוקט, אויב מען זעהט, ווי ער ווײנט און עס געהען נישט פערלוירען זײנע טרעהרען, דערבײ טאַקי אַלע געטאַפּט הינטער־וויליכם די באַקען, אויב זײ זענען גוט נאַס.

אַ פּאָר טעג נאָך ראש־השנה איז מלכה־טויבע אַוועקגעפאָהרען אַ היים, מיטפיהרענדיג מיט זיך גאַנצע זעק פעדערען, וואָס זי האָט אין עטליכע געהײבענע ערטער אָנגענומען, איבער דעם ווינטער עס אויס־צופליקען, אויך פּאָדים אַ היבש פּעקיל אויף זאָקען אויסצואַרבייטען און דערצו נאָך אביסעל סחורה אין גלײכען געלד: זײף, קראָכמעל, ציטץ אויף קלײדלעך מיט רויטע גרויסע קווייטען, עפּיס גאָר אַ מיאוסע מציאה און די בעריהמטע גלופּסקער שוועבעלעך, וואָס ווערען אויף דעם פייער אפילו נישט פאַרברענט און מעגען זײן אַ גוט מיטעל צו לעשען מיט זיי שרפות.

אַוועקגעפאָהרען איז זי עפּיס בײז, פּאַל מיט פעדראָס. זי איז ברוגז געווען, שטאַרק אָנגעלאָדען אויף טרײנע־סאָסלען, מיט וועלכער זי האָט נאָך דעם גרויסען גוט לעבען זיך מיאוס צו־ווערטעלט און פון דער שטאַרקער ליעבשאַפט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טײך.

נײן מאָס רעד קלעקט פּאַר צווײ ווײבער נישט מעהר ווי אויף אַ פּאָר טעג. ביז וואַנען ס'איז נאָך געווען פון וואָס, פון ווען צו רעדען, האָט דער צונג געקלאַפּט, געמאָהלען, קוים אָבער האָט זיך אויסגעלאָזט רעד, האָבען זײ אָנגעהויבען אײנע צו דער אַנדערער זיך צוקוקען, אײנע אין דער אַנדערער אויסצוזוכען פעהלער און זיך געבלאָזען.

מלכה־טויבען איז נישט געפעלען דער אײנגעהער, וואָס קומט אַלץ צו טרײנע־סאָסלען, מאַכענדיג מיט איהר קוצעניו־מוצעניו, און נאָך ווען? אין אַזעלכע טעג, וואָס אַ פיש אין וואַסער ציטערט. הײנט איז איהר אויך נישט געפעלען, וואָס דאָס טיכעל אויפ'ן קאָפּ איז איהר אַרויפגערוקט, אַזוי אַז עס קוקט אַרוים האָר; וואָס הינטער'ן קליידיל רוקט זי אַרויסער עפּיס אַ באַרג מיט שמאַטעס מיט רײפען, בכדי עס

זאָל אויסקומען, מחילה, דיקער, גרעבער. זי האָט איהר מכח יענס געגעבען אָנצוהערעניש: עפּיס נישט ווי בּיי אַ יודישער טאָכטער, אויך עטליכע מאָל אַליין מיט איהרע בּשר׳ע הענד גענומען און אַראָבגעלאָזט איהר נידעריגער אויפ׳ן שטערען דאָס טיכעל, אַ טאַפּ געטאָן איהר פון הינטען דאָס קליידיל, געמאַכט דערנאָך פון די בּיידע פאָרענט-צו אויס-געשטרעקטע הענד אַ קיילעכדיגען בּייגעל, געשאָקעלט דערבּיי מיט׳ן קאָפּ, אויסציהענדיג די ליפּעלעך עפּיס מיט אַ משונה זויער קרימעלע, גלייך ווי גערעדט: אָ-אָ, האָסט-דו עס אַ באָמבּע, בּעהיט זאָל מען ווערען!

טריינע-סאָסלען ווידער האָט נישט געמויגט צו דער זאַך אַ פּרעמד אויג, האָבען געבען זיך אַ רביצין. איהר איז אויך גרויס געווען אין די אויגען מלכּה-טויבעס עסען, ווי זי פּאַקט, עסט פאַר צעהן און קען נישט חאַפּען די זעט, עפּיס גאָר אַ היישרעק! אין דעם פּסק, וועלכען זי האָט איינמאָל געחאַפּט פון דער בּעל-הבּית׳טע, האָט זי בּיי זיך בּעשולדיגט מלכּה-טויבען — דאָס האָט זי איהר צוגעשטעלט אַ הינטער-פיסעלע, דאָס איז טאַקי נאָר איהר מלאָכה.

מלכּה-טויבע האָט טאַקי אַ פּאָר מאָל זיך געשושקעט עפּיס מיט דער בּעל-הבּית׳טע, געגלאָצט מיט די אייגעלעך, מאַכענדיג אַ פּערפרומט פּנים׳יל און אַלץ געשפּיגען, געשנייצט די נאָז. און אַז טריינע-סאָסיל איז דערויף אָנגעקומען, איז דער שמועס פּלוצלים איבּערגעהאַקט גע-וואָרען. מלכּה-טויבע האָט, רויט ווערענדיג ווי אַ צוויק, זיך געקראַצט, גערעדט, געמאַכט מיט די אַקסלען און געבּליבּען דערנאָך שטעהן מיט אַ קרומען רוקען, איינגעהויקערט ווי אַ קאַץ, אונטערשפּאַרענדיג די בּאַק מיט אַ פינגער...

הכּלל, די פריהערדיגע בּיידע חברתות, וואָס זענען געוועזען דאָס לעבּען מיט דער נשמה, האָבען זאַך געבלאָזען, איינע דער אַנדערער געגעבען אָנצוהערעניש מיט שטעכווערטלעך. די — יענער אַ פּיק, יענע — דער אַ פּיק, בּיז זיי זענען לסוף אַרוים מיט די געשליפענע צינגלעך און האָבען זיך גוט צוקריגט.

און מלכּה-טויבע, שטאַרק אויפגעבּראַכט אויף טריינע-סאָסלען, האָט בּיים אַוועקפאָהרען אויסגעלאָזט איהר כּעס צו דער גאַנצער וועלט און צו איטליכען בּעזונדער: צו דעם בּעל-העגלה, פאַר וואָס אַ צעהן גראָשען מעהר ווי בּיי אַנדערע נעהמט ער, נישקשה, בּיי איהר און זעצען — זאָל איהם אַרויסזעצען די נשמה! — זעצט ער זי צראָב אונטען, צווישען די אַקעגענדיגע פאַרשוינען; צו דעם מעקלער, וואָס האָט בּיי

איהר געטאָגט אַ דרייער פאַר זיין טיהחאָ, רופענדיג זי: טוהמע; צו דער קיה, וואָס איז אונטערגעקומען אויף דער גאַס צום וואָגען, גאַנץ היימיש ווי אַ אייגענע, אָהן גרויסע צערעמאָניעס, זיך אריינגעשטעקט די מאָרדע אונטער איהר געזעס און ארויסגעשלעפט אַ פול מויל שטרוי, נישט געמיינט, חלילה, עפּיצען דערמיט צו בעליידיגען, נאָר גלאַט אַזוי, ווי דער שטיינער איהרער איז שטענדיג, האַפּען אַ לעק פון די וואָגענס; אויך צו דעם יונגען-מאַנטשיק, להבדיל, וואס דרעהענדיג דאָס שטעקעלע, אויף זיין שטיינער, ביים נעהן אויף דער גאַס, האָט ער, שטופּענדיג זיך האַרט ביים וואָגען, מיט'ן סקיפּקעלע איהר דערלאַנגט אַ זעץ אין פנים, שיער אַ אויג איהר נישט ארויסגענומען, עס פאַרשטעהט זיך אומגערן, נישט געמיינט, חלילה, קיין שלעכטס. הכלל זי האָט זיך געוואָרפען, אומזיסט-אומנישט אויסגעלאָזט איהר צאָרן צו דעם, צו יענעם און צו גאַנץ גלופּסק, וואָס האָט געטענט פון איהרעטוועגען איינגעזונקען ווערען, גלייך ווי די אַלע, נעבעך, זענען שולדיג דערין, וואָס טריינע-סאָסיל איז אַ היצליכע, אַ שלאַק פון זיין ליעבען נאָמען:

דער בעל-העגלה האָט זיך גענומען מחילה בעטען זיינע נעפגר'טע פערד, וואָס ביים מעקלער, דעם בעל-העגלה'שען שרכן — אַ בריה אויף צו פאַרגרעסערן, ווי געוועהנטליך אַלע אנדערע שרכנים — הייסען אַזעלכע ליבען, אָדלער, און די נבלות האָבען נאָך אַ צעהנדלינג ביטשען זיך נעקוועטשט, מטריח געווען די אַלטע ביינער זיך צו ריהרען פונ'ם אָרט, ארויסשטעקענדיג די צינגלעך און אונטערשמייסענדיג זיך מיט די אויסגעקראָכענע דינע וויידעלעך.

מלכה-טויבע האָט נאָך דעם צעהנטען מאָל געוואַגנען זיך אויסגעשטרעקט די האַנד פונ'ם וואָגען און נאָכגעשריגען דעם מאַן איבער דער גאַנצער גאַס הויך אויף אַ קול:

— לייזער-יאַנקיל! למען השם פאַרגעס נישט מכח יענס!... ברענג אַ היים עטליכע פעקלעך ציקאָריע! לייזער-יאַנקיל, למען-השם, שוויצען! טרינק אוים עטליכע גלעזלעך פרוקענע מאַליצעס! הערשעלע! דעם מאַמענס שטיקעל כּפּה ליגט איינגעבונדען מיט דעם וועג-היטעלע, געדענק זשע, שוויצען!...

דאס אכטע קאפיטעל.

נאכדעם אז הערשעלע האט ארויסבעגלייט די מאמע, איז ער נע־גאנגען ווידער אין זיין רוה אריין, אהין אין קלייזיל, וואו ער איז שוין געווען אביסעל היימיש. עס האבען איהם אהין געצויגען ווי א מאגנעט צוויי מענשען דארט — איינער א גרויז־גרויער יוד, ר' אברהם מקבל, און דער אנדערער, משה'לע, א ארעם בחור'ל, מיט איהם כמעט אין איינע יאהרען.

ר' אברהם איז געווען פון די געהייבענע מקבלים, וואס רעכנען זיך ביי יודען צום קאפיטעל כלי־קודש און שטעהען אויף דער צווייטער שטופע נאך די דיינים. דער טיטול זייערער איז געוועהנטליך: שענע יודען. דעם גרעסטען טייל טאג איז ער געזעסען אין קלייזיל איבער א ספר און געגעכטיגט האט ער ביי זיך אין דער היים. ער איז געווען זעהר איינגעזעהען ביי די אלע בעלי־הבתים אין קלייזיל, פון וועלכע דער גרעסטער טייל האבען נאך בעל־הבית'לוויז, באלד נאך זייער חתונה, איהם דא געטראפען אזוי דיענען גאט און זענען מיט איהם דעריבער שטארק געוועהנט געווארען. אהן איהם וואלט, דאכט זיך, [illegible] קלייזיל קיין קלייזיל נישט געווען, עס וואלט עפּיס געפעהלט. ר' אברהם האט געהאט איינגאנג אין פיעל לייטישע הייזער און זיך געריבען ארום נגידים, צו וועלכע ער פלעגט א מאל אריינקומען א שבת־צונאכט אויף אגלעזיל פונש, מאכען מיט זיי עפּיס א שמועס, נעהמענדיג דערביי א גוטען ציגאר־טיטון, און וועלכע עס פלעגען איהם אמאל אויסהערען וועגען א שידוך.

דער נאמען שענער יוד האט איהם באמת טאקי געפאסט. אויף זיין קאפּאטע האט זיך נישט געפונען קיין שפריינקעלע. שטענדיג ריין,

גאנץ, אָהן אַ ריס, אָהן אַ טרען, אין דער קעשענע אַ נאָז-טיכעל, קיינמאָל נישט געשפּיגען, נישט געשנייצט די נאָז פריי אַקעגען מענשען אין פּנים אריין און נישט געווישט זי מיט דעם אַרבעל אָדער מיט אַ עק פּאָלע ווי אַנדערע. זיין שוואַרצע, סאַמעטענע יאַרמולקע איז געווען פריש, פיין אָהן פעדערען, נישט פאַרשמאָלצעוועט דיק מיט פעטע מיאוסע פלעקען, אַ ?פּוש, פון פערטריקענטע שוויים. דאָס פּנים לויטער מיט אַ מיטעלער באָרד, ריין, ווייס, ווי אויסגעפאַלענער שניי. די געדיכטע גרויע וואָנצעס נישט אָבגעשאָטען מיט טאַבאַקע פון אַ מיתה-משונה-קאָליר און אויף די ליפּען שטענדיג אַ גוט שמייכעלע.

ר' אברהם איז שטענדיג געווען אויפגערוימט מיט אַ פרעהליכער מינע און אַז ער האָט געטאָן אַ מאָל אַ זיפץ, איז דאָס נישט געווען פאַר זאָרג און יסורים, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ יודיש זיפצעלע, ווי דער שטייגער איז ביים עפענען אַ ספר, אָדער מאַכען ברכה, נעהמענדיג אין האַנד אַ גלעזעלע ווין, אויך ביים שטעלען זיך דאַווענען. זיצענדיג אין קלייזיל ביים טיש איבער אַ ספר פלעגט ער געוועהנטליך ליעב האָבען שמועסען מיט מענשען, הערען וואָס דער, וואָס יענער דערצעהלט חדשות און אַליין טאַקי עפּיס אויך דערצעהלען, ביים רעדען פלעגט ער גלעטען מיט דער האַנד דעם שטערען, אויך אונטערהייבען אַ קאַפּעלע די יאַרמולקע, פאָכענדיג פאַמעליכען מיט איהר אויפ'ן קאָפּ. איהם האָט נישט אויסגע-מאַכט דערוואַקסענע מענשען, אָדער יונגע לייט, בחורים'לעך, ער האָט גערעדט גערן מיט אלע גלייך. גענומען צום האַרצען איטליכענם אַ זאַך און נישט אַוועקגעמאַכט קיינעם מיט דער האַנד. יונגלעך זענען אויך מענשען. דאָס וואָרט „שקאָץ", וואָס ער פלעגט עס זאָגען אַמאָל מיט אַ שמייכעלע איינעם אַ יונגען מאַן, האָט עס געהייסען ביי איהם אַ סימן פון ליעבשאַפט, אַ עד האָלט פון יענעם זעהר שטאַרק.

ר' אברהם האָט באַלד פונ'ם ערשטען טאָג זיך צוגעקוקט פון דער-ווייטענס צו הערשעלען, ווי ער פיהרט זיך גוט אויף, און געטראַכט ביי זיך: אַ וואויל קינד אונזער לייזער-יאַנקילס, מען בעדאַרף איהם מקרב זיין.

אַז הערשעלע איז איינמאָל פערטיפט געווען אין דעם לערנען, אונטערשפּאַרענדיג דעם קאָפּ מיט ביידע הענד אויפ'ן שטענדער, האָט ר' אברהם פאַרבייגעהענדיג נעבען איהם זיך אָבגעשטעלט, אַריינגעקוקט פון דער זייט צו איהם אין דער גמרא, איהם אַזוי זיך פון-אויבען-אויף אַ אַ פריוו געטאָן, אַ פרעג געגעבען, וואָס בעוואָהרענט רש"י דאָ מיט זיין

בלומר? וואָס דער תנא לאָזט מיך דאָ הערען? און וואו ליגט דאָ דער רעכטער קוועטש?...

ר׳ אברהם אליין האָט נישט געהאַט קיין שפּיצעכדיגען קאָפּ, אויפצוטאָן שאַרפע פּשטלעך, ער איז געווען נאָר אַ בעל־הבית שער למדן. זיין עיקר לערנען איז געווען מוסר־ספרים, עין־יעקב יון מדרש, וואו עס געפינען זיך וואונדערליכע מעשיות, ווערטלעך, משלים, שענע איינפאלען. אויך האָט ער געזופט „זוהר“ ווי וואַסער, אָבצופרישען זיך נאָר מיט די ווערטער אליין, נישט אָבצושטעלען זיך לאַנג איבער אַ הארב וואָרט, צוטרעפען דעם רעכטען טייטש. צייטענווייז פלעגט איהם פלוצלים עפּיס געבען אַ בריה — און ער האָט זיך גענומען זופען „זוהר“ געשמאַק מיט חשק, די אויגען האָבען איהם געפלאַקערט, דאָס פּנים געפלאַמט, ווי ביי אַ פערליעבטען. דאָס פלעגט זיך מיט איהם מאַכען געוועהנטליך ביי יענע שטעלען דאָרט, וואו גאָט שפּאַצירט אין גן־עדן מיט די צדיקים, די ביימער שמעקען, גיבען פון זיך אַרויס זיסע ריחות פון בשמים; כתות, כתות פון מלאכים שפּרינגען קדושה, לויבען, ריהמען, בעשיינגען זיין הייליגען נאָמען און זאָגען שירה; וואו די „שכינה“ צוגיסט זיך אין הייסע, הייליגע געפיהלען, ביינקט קרעכצט, ברומענדיג ווי אַ טויב פאַר גרוים ליעבשאַפט צו די כנסת ישראל. אַ מאָל קלאָגט זי, ווייגט אויף זיך ווי אויך אויף איהר געליעבט פאָלק, וואָס איז, נעבעך, אַזוי פערוואָגעלט, פערשוואַרצט אין גלות און אַ מאָל טרייסט זי איהם, איהר טייערען זיסען געליבטען, נעהמט איין מיט זיסע רעד און גוטע האָפנונגען אויף שפּעטער. נישקשה, זיי וועלען זיך נאָך אם־ירצה־השם צונויפגעהן — און דענסטמאָל וועט זיין אַזאַ לעבען, וואָס די וועלט האָט עס נאָך נישט געהאַט...

דער זוהר דאָס איז אַ סיני, אַ פייערשפּייענדיגער באַרג פון הייליגער, ריינער ליעבשאַפט, דאָרט זענען זיך, משדך די ערד מיט דעם הימעל, מלאכים, שרפים מישען זיך אוים אינאיינעם מיט מענשען און גיבען, קושענדיג זיך, איינער דעם אַנדערען געטליכע געפיהלען; דאָס איז אַ פייערדיגער זייל פון ליעבע, וואָס האָט צום ערשטען מאָל אַ שיין געגעבען פאַר יודישע קינדער אין די מיטעלע יאָהר־הונדערטען, ווען אַרום זיי איז געווען שטאָק־פינסטער, ווען פיינדשאַפט, ווילדע אכזריות, פאַר־בלענדוקייט האָבען זיי אָנגעטאָן געברענטע, געבראָטענע לייד און פערניפטעט זיי, נעבעך, דאָס לעבען — דאָס איז דער ערשטער

יודישער ראָמאַן, דער „שיר השירים“, דער ראָמאַן פון אַלע ראָמאַנען...

ר׳ אברהם איז אין זיין גראַד געווען, ווי רופט מען עס עפּיס, אַ פּאָעט. עס האָט איהם עפּיס געצויגען צו הגדתות, צו די וואונדערליכע, שענע זאַכען אין דעם זוהר און איז אויף זיין זיין שטייגער געווען פערליעבט. די גמרא אָקעגען איז פאַר איהם געווען אַ טרוקענע זאַך, וואָס דערנעהרט, דעם שכל און קוויקט נישט דאָס הארץ. ער האָט דעריבער דאָס לעהרנען זי געהאַלטען נאָר פאַר אַ מוז און געלעהרענט אויף אַזוי פיעל נאָר, וויפיעל איהם איז עס נייטיג געווען צום עסק: אין די ניין טעג, אַ שטייגער, צו מאַכען אַ סיום, בכדי די בעלי־הבתים זיינע זאָלען מעגען עסען פליישיגס, ערב פסח אַ סיום פאַר זיינע בעקאַנטע בכורים, זיי זאָלען דעם טאָג נישט פאַסטען, און אַ פרק משניות אַלע טאָג מיט אַ רבנן־קדיש פאַר אַ מת, וואָס דאַרויף האָבען איהם דאָך די יורשים געדונגען אויף אַ גאַנץ יאָהר. פונדעסטוועגען איז איהם די גמרא געווען היילינ און האָט שטאַרק הנאה געהאַט, אַז יענע לערנען.

אַז הערשעלע האָט געלערענט, איז עס ביי איהם געווען זעהר אָנגע־לעגט, מהיכא־תיתי שען, גאַנץ פיין און ווען ער האָט פאַרביי־געהענדיג הערשעלען אַ פרעג־געטאָן, וואָס רש״י בעוואָהרענט מיט דיעם כלומר? איז דאָס געווען גלאַט אַ אויסרעד, חייל אַזוי האָט עס איהם געפּאַסט, נישט געמיינט גאָר אַריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהם טיעפליך אין אַ פלפול. אבי הערשעלע האָט עפּיס געענטפערט, זיך געדרעהט מיט דעם קעפּיל, מאַכענדיג דערביי מיט אַ פינגער, איז עס פאַר איהם שוין געווען גאַנץ גענוג — אַ סימן אַז הערשעלע איז אַ גוט יונגעל, אַ עהרליך קינד — און ער האָט איהם דערפאַר שוין מצקי ליעב בעקומען.

משה׳לע — אַ שוואַרץ־חנ׳עוודיגער מיט פרישטשיקלעך אויפ׳ן ברייט־פלאַטשיגען פנים, איז געווען אַ שטיק יונגעל, אַ שלאָפּס פון אָרטע עלטערן, עהרליכע לייט, ביי וועלכע ער איז, נעבעך, פון קינדווייז אויף שטאַרק אָבגעקומען אין נויט, אין דחקות און זיך קיינמאָל זאַט נישט אָנגעגעסען. נאָך גאָר קליינערהייט האָט ער זיך אַרויסגעוויזען פאַר אַ פאַרשטענדיג קינד מיט אַ גוט קעפּיל צום לעהרנען און דאָס איז ביי די עלטערן געווען דער איינציגער טרייסט אין זייער ביטער לעבען. זיי האָבען אָבגעשפּאָרט פון די נייטיגסטע בעדערפעניש, פיעל מאָל נישט דערגעסען, נישט דער־

טרונקען, בכדי צו צאָהלען פאַר משה׳לען שכר־לימוד, אַבי זייער משה׳לע זאָל קענען לעהרנען און דערמיט אַליין זענען זיי געווען זאַט, זעהר צופריעדען.

אויב יודען זענען אויך מענשען ווי אַלע אַנדערע אָדער נישט? — דאָס איז אַ גאַנץ אַלטע שאלה, מיט וועלכער די וועלט דולט זיך שוין פון אייביגע יאָהרען און ביז היינט נאָך נישט גע־קומען צו קיין עק. נאָר דאָס אָבער איז אַ גאַנץ קלאָרע, געוויסע זאַך, אַז דער יודישער מאָגען איז עפּיס גאָר אַנדערש ווי ביי אַלע אַנדערע מענשען. דען וואו נאָך איז דאָ אַזאַ מאָגען, וואָס זאָל זאַט זיין מיט תורה, מיט לערנען, ווי ביי יודישע קינדער? ביי וועמען נאָך פון די אַלע פעלקער איז אין זייערע ספרים דאָ אַזאַ אויסדרוק, אַזאַ פּסוק „ותורתך בתוך מעי״ און דיין תורה איז מיר אין מיינע געדערם, ווי ביי אונז יודען? דאָס מעגען יענע דאָרט אין דער וועלט הערען און זיך גוט בעטראַכטען. אַזאַ מאַשינע, אין וועלכער עס אַרבייט אַזאַ געטליכע קראַפט, איז אַ אייביג געוועהר און וועט פון יענעמס אַ בלאָז מיט דעם מויל, פון יענעמס אַ קלאַפּ מיט דער האַנד זיך, נישקשה, נישט אַנידערשטעלען. אַזאַ זייגער, וואָס געהט דורך עלעקטריציטעט — דורך דעם גייסט פונ׳ם חומש׳ל, פון גאָטס הייליג וואָרט, וועט אייביג ווייזען די צייט פון טאָג און נאַכט און קלינגען אין דער וועלט.

משה׳לע האָט געלערענט און די אָרמע הונגעריגע עלטערן האָבען זיך געקוויקט, גרויס נחת געהאַט. אַז דאָס קינד איז אונטערגעוואַקסען און שוין אין שטאַנד געווען אַליין אַ בלעטיל גמרא אַיינצוּבייסען, איז ער אַרויס פונ׳ם חדר און זיך געזעצט לערנען פאַר־זיך דאָ אין קלייזיל. איז איהם אויסגעקומען אַ מאָל אין דעם לערנען קרייטיש, עפּיס אַ האַרבליך שטיקעל, פלעגט ער זיך ווענדען צו יודען לומדים און זיי פלעגען איהם העלפען אַרויף אויפ׳ן וועג. משה׳לע, פון דער נאַטור אַ שעהמעדיגער מיט אַ גוטען ווייכען כאַראַקטער, דערצו נאָך אַ שלאַפער, אַ קרענקליכער, דער־שלאָגען פון דער ביטערער נויט — איז געווען שטענדיג ווי עפּיס פערטראַכט, און זיך געהאַלטען אַבגעזונדערט פון איטליכען אין דער זייט. מען האָט פון איהם נישט געהערט קיינמאָל קיין הויך קול, זיך געזעסען אין אַ ווינקעלע און געלערענט שטיל. אַזוי איז ער אויך געווען צווישען זיינע חברים, בעקאַנטע יונגלעך, קיינעם נישט

בעליידיגט מיט אַ גראָב וואָרט, נישט אָנגעריהרט קיינמאָל אפילו אַ פליג אויף דער וואַנד.

שווייגען — דאָס איז דער שטייגער זיינער געווען שטענדיג, דערפאַר אָבער האָבען ביי איהם גערעדט די אויגען. אך רבונו של עולם, וואָס פאַר אַ אויגען! וואָס זענען דאָס געווען פאַר אַ אויגען! אויף אַ קריענקליך-בלייך פנים פלוצלים אזעלכע צחיי אויגען! זיי זהאָבען עפּיס געריהרט ביי דער נשמה, אַרויסגענומען אַ מאָל ביי יענעם דאָס האַרץ, עפּיס איז אין זיי געלעגען אַ גאַנצער אָבגרונט, עס האָט זיך אַרויסגעקוקט די מינדסטע בעוועגונג, אַלסדינג וואָס אינעווענדיג דאָרט אין איהם געהט פאָר. דער ערגסטער קונדס אפילו, קיים האָט ער געפיהלט אויף זיך משה'לעס אויגען, איז ער באַלד אָבהענדיג געוואָרען און עס האָט איהם נישט דערלאָזט דאָס האַרץ אָנצוריהרען איהם מיט אַ פינגער.

הערשעלע האָט אָנפאַנגס אויף משה'לען זיך געבלאָזען. עס האָט איהם פערדראָסען, פאַר וואָס האַלט ער זיך וויט פון איהם אין אווינקעלע, אָנגעהמענדיג עס פון משה'לעס זייט פאַר שטאָלצקייט. הערשעלע אַליין איז ביי זיך אין האַרצען געווען אַ שטיקעל גדלן, נישט געקענט ליידען, אַז איהם זאָל מען נישט בעמערקען. ער איז געוועהנט געווען ביי זיך אין שטעדטיל זיין שטענדיג דער ערשטער און היינט מאַכט איהם עפּיס משה'לע גלאַט אַזוי אַוועק. ניין, האָט ער ביי זיך געטראַכט, אַנדערש וועל איך מיט איהם נישט בעקאַנט ווערען ביז ער מוז פריהער צו מיר קומען.

אַז אַ פאָר טעג אָבער איז אַוועקגעגאַנגען און משה'לע איז אַלץ מאָקי נישט געקומען, האָט הערשעלע שוין נישט געקענט מעהר אויסהאַלטען און איז מיט זיין כבוד אַליין צוגעגאַנגען צו משה'לען מיט דער דעה איהם אָנצולערנען — אַרויסרופען איהם אויף אַ פּאָיעדיניק, מיט אַ וויזעניש אין דער גמרא, אדרבה, לאָז מען זעהן, ווער וועמען וועט איבערשפּאַרען. די מלחמה צווישען זיי האָט זיך אָנגעהויבען. איינער דעם אַנדערען האָט פאַרגעבען אַ וויזעניש. הערשעלע האָט זיך געהיצט, זיך געוואָרפען, געדרעהט אַהער-אַהין מיט אַלע אברים. משה'לע אַקעגען האָט זיך אויסגעדרעהט, אָבגעשלאָגען די קלאָץ-קשיות רוהיג, געלאַסען, און דער שפּיץ איז געווען — זייזענען געוואָרען חבר.

הערשעלע האָט דערקענט אַז ער האָט אין משה'לען געהאַט אַ גראָבען טעות, און איז צו איהם ווי צוגעקאָכט געוואָרען. וואָס

ווייטער, ווייטער איז די ליעבשאַפט צווישען זיי געוואָרען אַלץ גרעסער, שטאַרקער, ביז זיי האָבען זיך צונויפגענומען און ביידע אינאיינעם געלערענט איין מסכתא. ר׳ אברהם האָט זיי דערפאַר ביידען געלויבט אין די אויגען, איטליכען בעזונדער גערופען מיט אַ שמייכעלע „שקאָץ״ — און די פריינדשאַפט צווישען די אַלע דריי איז געוואָרען שטאַרק

דאָס נײַנטע קאַפּיטעל.

לייזער-יאַנקיל האָט געטאָן דעם ווייבס רצון, געטרונקען בײַ נאַכט פאַר'ן שלאָף טרוקענע מאַלינעס און געשוויצט. אויף מאָרגען האָט ער נאָך אַרומגעבונדען דעם האַלז מיט דעם שטיקעל פּעה, וועלכס הערשעלע האָט געפונען טאַקי דאָרט בײַ איהם אין דעם וועג-מיצעל, און אויך אויסגעזופּט אַ פּאָר לייזע אייער.

נאָר דאָס אַלסדינג אָבער האָט נישט געהאָלפען. ער האָט זיך, אַ פּנים, שטאַרק פאַרקיהלט דעם צווייטען טאָג ראש-השנה ביים דאַוונען. די ברוסט איז איהם אַלץ טאַקי געווען פאַרלעגט און ביים פריווען דאָס קול פלעגט ער פיהלען אַ שטאָך אין דער לינקער זייט.

מילא אַ שטאָך יאַק אַ שטאָך, דאָס וואָלט איהם אַזוי נאָך נישט געאַרט, צו שטעכעניש איז שוין אַ יוד געוועהנט און מאַכט זיך נישט וויסענדיג. גוט געאַרט האָט איהם אָבער דאָס קול — דאָס איינציגע מיטעל זיינס צום לעבען, פון וואַנען ער ציהט דאָס שטיקעל פּרנסה, דערנעהרט, משטיינס-געזאָגט, דערמיט ווייב און קינדער. אָט איז שוין באַלד יום-כפור, ווען די „כלי“ איז איהם אַזוי נייטיג, מען בעדאַרף אויף איהר אַזוי פיעל אַרבייטען — און דאָ איז ער גאָר הייזעריג. ער האָט אַראָבגעלאָזט די נאָז און געהאַט דערפון גרויסע יסורים.

די שמש'טע האָט געפיהלט זיין האַרץ, אין פּאַר גרויס רחמנות זיך גענומען איהם צו היילען מיט אַלע באַבסקע מיטעל. זי האָט איהם געשטעלט אַ גרויסע שפּאַניש-פליג, געמאַכט עפּיס אַ שמירעכטס אויף איינצורייבען אונטער'ן לעפעלע, געגעבען איהם טרינקען עפּיס קרייטיכצער אַזוינע, פון איין אַלטער דאָרפס-גויה, אויך ראָסעל פון אוגערקעס.

אונטערגערייכערט איהם מיט פעדערען, געגעבען איהם שמעקען טאַבאַקע, איבערגעבּרענטע, געמאָהלענע קאַווע, אָבגעשפּראָכען איהם אין=איינוועגס טאַקי אַ עין=הרע אויך און פערבּונדען איהם דעם האַלז מיט איהרען אַ גראָבען וואָלענעם זאָק. לייזער=יאַנקיל, נעבעך, האָט ווי אַ קינד זיך געלאָזט טאָן מיט זיך אַלסדינג, וואָס מען וויל, אַבּי עס זאָל איהם זיין דאָס קול.

עס געהט אַוועק אַ טאָג נאָך אַ טאָג און גאָרנישט. ערב יום=כּפּור אין דער פריה האָט זיך בּיי לייזער=יאַנקלען געוויזען עפּיס אַ קול, אָבער ס'איז געמלאָכה'ט, נישט זיין „כּלי" ווי שטענדיג, עפּים גאָר אַ מין בּיי=קול. אונטען גרעבּליך און אויבּען אַבּיסעל געפּייפּט.

ער האָט געפּריווט זאָגען דערמיט די „יעלות". די שמש'טע האָט אויסגעהערט און שאָקלענדיג דעם קאָפּ, זיך מיט טרעהרען אין די אויגען אָנגערופען:

— געלויבּט איז בּרוך=הוא וברוך שמו! גאָר אַ דערקוויקעניש. כּ'לעבּען, נאָך בּעסער ווי פריהער.

דעם יום=כּפּור האָט לייזער=יאַנקיל ווי ס'איז אָבגעשפּיעלט אויפ'ן נייעם מין בּיי=קולכען, אַלץ הויך, אויף דער דינער סטרונע. בּיי איהם איז אויסגעקומען דעם עולם'ס ווערטיל פאַרקעהרט: „אַז מען קען נישט אַרונטער, מוז מען אַריבּער". אַבּי גאָט האָט געהאָלפען, ער איז דעם יום=כּפּור איבּערגעקומען בּשלום און האָט זיך שוין געקענט בּעגעהן אָהן דעם קול בּיז איבּער אַ יאָהר ימים נוראים, אם=ירצה השם, האָט איהם שוין נישט אַזוי אויסגעמאַכט דאָס. וואָס ער איז הייזעריגליך. בּיז איבּער אַ יאָהר איז נאָך גאָט אַ טאַטע.

נאָר קוים איז איהם אַרויס פונ'ם זינען דאָס קול, האָט זיך איהם אָבגערופען שטאַרק. אין דער זייט דאָס שטעכעניש, אַזוי אַז ער האָט שוין נישט געקענט זיך נישט וויסענדיג מאַכען און זיך געמוזט צו=הער'ן. פריהער האָט ער זיך געטרייסט אַלץ מיט דער האָפנונג, עט, נישקשה! עס וועט פאַרגעהן, ער בּעדאַרף זיך נאָר אַ פּאָר טעג איבּערליגען. די שמש'טע האָט אויך געזאָגט:

— עט, ס'איז גאָרנישט! ס'איז היינט עפּים אַזאַ אונטערגאַנג.

און דערנאָך ערשט, אַז ער האָט שוין נישט געקענט חאַפּען דעם אָטהעם און געפּאָכט מיט דער נשמה — איז געוואָרען אַ מאַראַראַם, אַ געפּילדער. מען האָט אַראָבּגעבּראַכט דעם רופא מיט דעם גאַנצען קליפּער=געציוג, וואָס האָט איהם געשטעלט בּאַנקעס, געלאָזט צו דער אָדער אַם

איהם אָבגעצאַפּט אַ היבש ביסעל בלוט. עס האָט איהם אָבער נישט געהאָלפען דער רופא אויך און מען האָט איהם כמעט אַ טויטען אָבגע־פיהרט אויף אַ װעגעלע אין דעם בקור־חולים, וואו ער איז עטליכע וואָכען אָבגעלעגען שטאַרק קראַנק.

דערווייל איז זיך אַזוי אָװעקגעגאַנגען דער סוכות.

אונזער הערשעלע האָט געהאַט, נעבעך, אַ פאַרשטערטען יום־טוב. פּונקט אין שמחת תורה איז דעם טאַטען געוואָרען אַזוי שלעכט, אַז מען האָט געמיינט, אַט געהט איהם אויס די נשמה, און דער דאָזיגער טאָג, דער בעסטער, דער פרעהליכסטער פאַר יודישע קינדער, איז ביי הער־שעלען געװען תשעה־באָב.

דעם גאַנצען טאָג האָט ער פאַר גרויסע צרות אין מויל נישט גע־האַט חוץ אַ שטיקעל לעקעך, וואָס ער האָט בעקומען ביים אויפרופען איהם צו דער תורה אין שוהל „עם כל־הנערים". נאָר משטיינס־געזאָגט, וואָס דאָס איז געװען פאַר אַ שטיקעל לעקעך! גאָר ניט דאָס, וואָס אַ מאָל. אַ אַנדערס מאָל האָט דאָס אייגענע שטיקעל לעקעך געשיינט, גע־לויכטען יום־טוב׳דיג, געהאַט דעם זיבעטען חן, עפּיס גאָר אַ אַנדער טעם, אויף איהם איז ווי געשטאַנען אָנגעשריבען „שמחת־תורה!" עפּיס האָט עס גערעדט ווערטער, געשמעקט מחיה, דערפרעהט דאָס האַרץ, געשפּייזט און דערקוויקט די נשמה — און דאָס מאָל איז עס געװען אַ וואָכענדיגע זאַך — גלאַט אַזוי אַ מין געבעקס, קאָרנמעהל מיט האָניג, וואָס מען קויפט עס אין מאַרק פאַר אַ גראָשען און מאַכט דערויף אַ ברכה „בורא מיני מזונות"...

ביי יודען האָט איבערהויפּט דאָס עסען שבת און יום־טוב עפּיס גאָר אַ אַנדער טעם. ס׳איז דאָ אין דעם עסען, זאָגען אונזערע אַלטע הייליגע חכמים, אַ מין געווירץ אַ זיינס, וואָס „שבת" הייסט עס ביים נאָמען; אַזאַ געווירץ, וואָס וואַקסט ערגיץ נישט דאָ אויף דער וועלט. דאָס פאַר קיין גין־גאָלד איז עס נישט צו בעקומען אין דעם האַנדעל און קיינעם פון די אַלע פעלקער איז עס נישט בעקאַנט — די הייליגע מלאָכים ברענגען עס פונ׳ם גן־עדן פרייטאָג, איטליכען יודען אין שטוב אַריין, וואו זיי שטעלען זיך, ווי אונזער עולם זאָגט, קאָבען דעם טשאָלענט. דריי פאַר דער גאַנצער וועלט קען מען גאַנץ זיכער זאָגען — אַנדערע זענען זיך דערווים לאָבען — אַז דער וואָס האָט אינ׳ם גוטען יודישקייט נישט פערזוכט קיין טשאָלענט, האָט אין זיין לעבען קיין גוטס נישט געגעסען און ווייסט נישט, וואָס געקעכטס הייסט אַזוינס...

אַז דיזע מאָמענט האָט ער אָנגעהויבען צו געהן בעסער. איז הערשעלען ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. די ערשטע צייט איז ער געוועז פול פרייד, אַזוי אַז ער האָט פון קיין אַנדער זאַך נישט געטראַכט, זיך פאַרגעסען גאָר אין זיך אַליין. דערפאַר אָבער שפּעטער אַביסעל איז איהם דאָס טראַכטען צוגעטרעטען מיט אַ מאָל. עס האָט זיך אויף איהם אָנגערוקט אַ שטאַרקע מרה־שחורה און ער האָט בּיי זיך אַלץ געטראַכט אַזוי: אָט באַלד, באַלד וועט מען בעדאַרפען פאָהרען אַ היים, נאָר ווי וואַרפט מען אַוועק דאָ משה׳לען און ר׳ אברהם׳ן, מיט וועלכע ער איז שוין אַזוי געוועהנט און עס ציהט איהם צו זיי אַזוי דאָס האַרץ? הגם דאָס פאָהרען אַ היים איז אַ גוטע זאַך, עס ציהט איהם אַהין טאַקי — זעהן די מאַמע, שוועסטער און ברידער, אויך אַלע אַנדערע בעקאַנטע; נאָר צוריק געשמועסט, וואָס קען פון איהם דער תכלית זיין דאָרט אין דער היים? עס האָט איהם זיך פאָרגעשטעלט דאָס גרויסע עלענד אין דער היים, ווי דאָס גאַנצע הויז־געזינד קומט אָב, נעבעך, ליידט הונגער, קעלט, ווי ער אַליין פלעגט אויסגעהן פיעל מאָל פאַר אַ שטיקעל ברויט. דערמאָנענדיג זיך נאָר אין דעם, איז איהם אַ גרויל איבער׳ן לייב איבערגעגאַנגען. בלייבען־זשע ווידער דאָ — דאָס האָט זיך איהם אויך אין קאָפּ עפּיס נישט געלעגט. וואָס הייסט בלייבען! בּיי ועמען בלייבען? גלאַט ווי נעהמט עס אַ יונגעל איינער אַליין אָהן עלטערן און בלייבט! און ווען אפילו אַזוי, בלייבען — נו, וואָס... וואָס?...

אָט אַזעלכע געדאַנקען האָבען זיך געדרעהט בּיי הערשעלען אין קאָפּ און ער איז געוועזן שטאַרק בעטריבט, אויס מענש.

ר׳ אברהם האָט בעמערקט, אַז ער איז עפּיס פונ׳ם פּנים אַראָב און פאַר גרויס רחמנות זיך גענומען אויספרעגען, וואָס מיט איהם איז אַזוינס, פאָרט וואָס איז אַזוינס די מעשה? הערשעלע האָט זיך צו־וויינט און איהם אַרויסגעזאָגט זיין גאַנץ ביטער האַרץ. ר׳ אברהם האָט איהם אַ גלעט געגעבען בּיים קעפּעלע און זיך אָנגערופען:

— נו, גוט, גוט! איך וועל מיך שוין בעטראַכטען. עס האָט נאָך צייט. לעת־עתה זיי נאָר נישט קיין נאַרעלע און וויין נישט, שקאָץ!

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

דער טאַטע איז אין עטליכע טעג אַרום אַרויס פון׳ם בקור־חולים. עס האָט געריסען דאָס האַרץ קוקענדיג אויף איהם, אַזוי בלייך, טויט איז זיין פּנים געווען. ער איז, נעבעך, אַ שווערע קרענק אויסגעשטאַנען, כמעט נישט געווען צו דערקענען איהם, אַזוי איז ער פון׳ם לייב אַראָב, נאָר הויט און ביין.

קיינמאָל אין זיין לעבען האָט הערשעלע אַזוי נישט ליעב געהאַט דעם טאַטען ווי דענסטמאָל, און קיינמאָל אין זיין לעבען ווידער האָט אויך דער טאַטע אַזוי גוט, ליעבהאַרציג נישט געקוקט, אַזוי זיס־שטיל אויף אַ ווייכער־שוואַכער שטימע נישט גערעדט, ווי אין יענער צייט. עפּיס איז ער אַליין געוואָרען אַ קינד און האָט מיט זיין בליק, מיט זיין שטיל־שוואַך לשון אַרויסגענומען אַ שטיק געזונט. עפּיס איז דריגען געלעגען אַ קלאָגען-זיך שטיל אָהן ווערטער אויף די וועהטאָגען זיינע אין דעם וויכטען לעבען און אַ געבעט:

— געוואַלד, גענוג! נישטאָ שוין מעהר קיין כח אויסצוהאַלטען...

מען האָט בעשיינפּערליך אַרויסגעזעהען, אַז ווען הערשעלע זאָל זיך נישט געווען שעהמען, וואָלט ער דענסטמאָל אַלע גלידער דעם טאַטען אויסגעקושט. ער האָט זיך אָבער געשעהמט, ווייל קושען זיך איז ביי יודען נישט קיין איינפיהר. ווי נעהמט מען עס עפּיס גלאַט אַזוי און מען קושט! בפרט אַ קינד אַ טאַטען!...

אברהם האָט אַוועקגענומען דעם טאַטען אין אַ ווינקעל און מיט איהם דאָרט אַ היבשע צייט געשמועסט. באַלד דערויף האָט מען צוגע־

רופֿען אַהין אויך הערשעלען און דער טאַטע האָט זיך געווענדעט צו איהם מיט די ווערטער:

— מיר שמועסען דאָ מיט ר' אברהם'ן, אַז אויב דו ווילסט, הערשעלע, מעגסט־דו דיר דאָ בלײַבען.

הערשעלע האָט זיך צו־וויינט, געקוקט אויפֿ'ן טאַטען מיט גרויס ליעבשאַפֿט און איז נישט אין שטאַנד געווען אַרויסצוברענגען אַ וואָרט, אַזוי האָט איהם פֿאַרקלעהמט ביים האַרצען, און אַז דער טאַטע איז מיט אַ געבעט צוגעשטאַנען צו איהם, ער זאָל רעדען דײַנע ווערטער, האָט ער געענטפֿערט גאַנץ קורץ:

— ניין! — אַהין דיר, טאַטע, קען איך נישט זיין...

— אַך, הערשעלע! מאַכט דער טאַטע מיט אַ זיפֿץ טיעף פֿונ'ם האַרצען. — נישט איינע, נאַרעלע, איז אַ קינד נעבען אַ טאַטען. וואָס קען מען טאָן? איך פֿיהל, אוי, אַז די כחות געהען מיר ביסלעכווייז אויס. געגוג קריעה געריסען אין מיין לעבען. ווייַן נישט, הערשעלע, וואָס קען מען טאָן? פֿריהער אָדער שפּעטער — מען מוז זיך שיידען...

— טאַטע, טאַטע! וויינט הערשעלע מיט אַ געבעט, אַ היים, טאַטע, אַ היים!

— אַ היים! האָניג וועסט־דו דאָרט לעקען, אין דער היים...

זיפֿצט דער טאַטע און ווענדט זיך צו ר' אברהם'ן, שאָקלענדיג מיט דעם קאָפּ: זאָגט איהם חאָטש, ר' אברהם.

— זיי נישט קיין עקשן, פֿע! — הויבט אָן מיט גוטען ר' אברהם, אָהן דיר איז אויך דאָ גענוג אין דער היים. דער טאַטע — דו זעהסט נישט? — האָט מעהר קיין כח ניט צו האָרעווען. פֿונ'ם ביסעל געלד, וועלכעס ער האָט דאָ פֿאַרדינט, איז וועניג געבליבען. אַ קרענק קאָסט. עס געהט אַ לאַנגער ווינטער נאָך מיט איין עבור, אַ רחמנות, נעבעך, אויף די איבריגע קינדער. דו אַליין וועסט דאַרבען און זיי נאָך שאַדטען. דעם לעצטען ביסען, משטיינס־געזאָגט, זיי פֿונ'ם מויל אויסרייסען.

פֿון ר' אברהם'ס דאָזיגע ווערטער איז הערשעלען דאָס האַרץ מיט בלוט פֿערלאָפֿען און ער האָט געגאָסען מיט הייסע טרעהרען.

— דאַנק ר' אברהם'ן זאָגט דער טאַטע, דאַנק זיי פֿאַר זייער גוטסקייט, צו זאָרגען זיך דאָ פֿאַר דיר און צו האָבען אויף דיר

השגחה. געה, מיין קינד, אין רעכטען וועג און פאָלג ר׳ אברהם׳ן ווי א טאַטען. זי מיינען — דו הערסט? — דיין תכלית. גאָט זאָל זיי נאָר דערלענגערן די יאָהרען.

— אַ־נו, שקאָץ! — מאכט ר׳ אברהם, א קלאַפּ געבענדיג פאַמעליכען הערשעלען אויף דעם אקסעל, מיט אַ זיס שמייכעלע. — אזוי, אזוי! וויש דיר אוים די אויגען און געה דיר, געה אצינד צו דיין חבר דאָרט, דעם שקאָץ...

פריה האָט אין יענעם יאָהר זיך געשטעלט דער ווינטער. פלוצלים, איידער דער עולם האָט זיך ארומגעקוקט האָט פון צפון־זייט א בלאָז געטאָן א קאַלטער ווינט און זיך אָנגערוקט א בייזע, פינסטערע חמארע — דעם ווינטערס צווי קאָזאַקען — לויפענדיג פאַר־אוים מיט א שטורם, א פייפען: „ציטערט, לעבעדיגע בעשעפעניש! אָט קומט ער, דער קאַלטער פעטער, און וועט אייך אָנרייבען א רויטע נאָז״... די פעלדער ליגען שוין בעגראָבען אין דעם ווייסען קיטעל פון שניי, די בוימער דאָרט שטעהען אָבגעשמיסענע, נאקעטע, אראָבגעלאָזען די קעפּ און די צווייגען געפענטעט מיט קייטען פון פליטער־לעך, פרענטעס אייז. פון פייגעל און וואלד־חיה׳לעך איז נישטאָ קיין שפור, אלע ווי אויסגעשטאָרבען, די ליגען בעהאלטען טיעף אין די לעכער, יענע האָבען בייצייטענס געמאכט א פליטה — אוועק וואָהין די אויגען טראָגען, און אומעטום איז שאַ, שטיל. נאָר וואָראָנעס דרעהען זיך ערטערווייז ארום אין דער לופט, עפּיס האָבען זיי געשעפּטען: חתונות אָדער גלאַט אזוי אסיפות וועגען קהל׳שע זאַכען — און ווייסט זיי דער גוטער יאָר וואָס זיי קראַקען דאָרט, קרעכצען, רייסען זיך אויף די העלזער...

ווייט ארום און ארום הערשט שוין אין דער וועלט דער ווינטער, נאָר די יודישע שטאָדט, גלופּסק, זי אליין וויל זיך איהם נאָך

נישט אונטערגעבען. ער פיהרט מיט איהר א שטאַרקע מלחמה. ער שיקט אָן אויף איהר א פרעסטיל, און די קאַליושעס איהרע אין די גאַסען נעהמט נישט קיין קויל, בלייבען טאַקי דאָס, וואָס פריהער; ער רעגענט אויף איהר מיט גרייפּלעך־שניי, און אומזיסט זיין מיה, בלאָטע!... די גלופּסקער יודעלעך גיבען זיך א שאָט ווי די מורעש־קעס, טרעטען עס מיט פיס און מאַכען דערוים א קאַשע, א שיטערע, א גרוי־שוואַרצליכע בלאָטע; ער שטעלט זיין ווייס שנייען פענדיל אויף דעכלעך, צום בעוויין, אז ער איז פון אויבען — קומען הונגעריגע קיה,

גאַנצע מחנות ציגען און שליידערען עס אַראָב ביים אַרויסשלעפען הויפענווייז שטרוי אויפצופרעסען, אָדער יודען, יודענעס קומען מיט מעפ, מיט צעבערעס, שטאָפען עס אָן פול מיט דעם דאָזיגען שניי, צו מאַכען דערפון וואַסער אויף קאָכען. אויך איז דאָ אָקעגען דעם נגיד אַ מיטעל — שרפות. ביי יודישע קינדער נעהמט זיך דענסטמאָל גראָד אָן די קוימענס און גלופסק נעצט... גלופסק שטעלט געוועהנט־ליך דעם ווינטער אַרוים אַ פייערדיגען צונג — ער, דער ווינטער, קנאַקט, בלאָזט, שטורמט, און יודעלעך זענען איהם מבטל! געהען זיך נאַקעט, באָרפיס, גלייך ווי נישט זיי מיינט מען. אָדער ווי זיי טהוען איהם אויף צו להכעיס.

און בשעת דער דאָזיגער מלחמה פונ׳ם ווינטער אין גלופסק שטעהט דאָרט נעבען דער קאַבצאַנסקער אכסניא אַ יאַזדע מיט דריי דאַרע מירידענדיגע, קרומרוקענדיגע, קאָלטונעוואַטע, לאַנג־האַלזיגע און קורצווייִדעלדיגע פערד, מחילה, וואָס האָבען עס בעדאַרפט פאַר זייערע זינד זיך מטריח זיין שלעפען קיין קאַבצאַנסק איהרע אַ פּאָר מנינים יודען און צווישען זיי אויך אונזער לייזער־יאַנקלען. דער מעק־לער באַבּרעט זיך עפּיס אַרום דעם וואָגען, שאַרט צונויף מיט דער בייטש די שירים — עטליכע בלעטלעך היי און פאַרקרימענדיג זיך מיט איין אייגעל אויף איינעם פון די פערד, דערלאַנגט ער איהם אַ טראַך אין דער מאָרדע, גלאַט אַזוי זיך, שילטענדיג דערביי:

— אַ־אַ, פגר׳ן זאָלסט־די, פגירה איינע! ווי ער קען עס אביסעל נישט איינשטעהן אויף די פיס... פליהען גלוסט זיך איהם, דעם אָדלער. דעם שענעם. אַ, פליהען זאָלסט־דו צו אַלדי שוואַר־צע יאָהר!

לייזער־יאַנקיל איז, אָנגעטאָן אין זיינע וועג־קליידער און אויפ׳ן קאָפּ אָנגערוקט דאָס מיצעל, גיך אין איילעניש צוגעקומען צום וואָגען. הערשעלע מיט אַ פּעקיל נאָך איהם, און איבערגעבענדיג עס דעם מעק־לער צו די הענד מיט אַ געבעט, ער זאָל מאַכען אָ גוט געזעס, זענען זיי ביידע אַריינגעגאַנגען דערוויל אין דער אכסניא.

רייזע, ווי דער שטייגער איהרער מיט אַ פאַרשטעקט פאַרטוך און מיט אַ פּאָלאָניק אין דער האַנד, איז שטאַרק בעשעפטיגט געווען מיט דעם בעל־העגלה און די פאַרשוינען אַרום איהר, מיט וועלכע זי האָט זיך אָבגערעכענט, מאַכענדיג דערביי אויף אַ בייזער צו דעם, צו

יענעם אליין: הען אביסעל! וואס זאגסט־דו, איך בעט דיר צו זיין טאטען? אז זי האט זיך שוין מיט איטליכען אבגעפארטיגט און דערזעהן אין דער זייט אונזערע ביידע פארשוינען, דעם טאטען מיט דעם זוהן, האט זי זיך אויף זיי ארויפגעלאזט מיט איהר שרייענדיג לשון, א פאהר גע־בענדיג מיט דער נאז איבער דעם גאנצען ארבעל.

— את האסט־דו איהם וויטער, דעם שענעם בחור׳ל! וואס? גע־קומען פאהרען? נאקעט, בארפים, הען אביסעל! אין אזא קעלט זאל מען אזוי פאהרען! וואס זאגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין איצט דא, א שע־נער טאטע, כ׳לעבען! אליין, הען אביסעל, איז ער אין א מיצעל, ארומגעבונדען, נישקשה, און דאס קינד זומערדיג! וואס זאגסט־דו פארט, איך בעט דיך, צו זיין טאטען?

— מיין זוהן פאהרט נישט, ענטפערט דער טאטע.

— גאר נייעס! אליין פאהרט מען און מען לאזט איבער א קינד הפקר, הען אביסעל! נאקעט מיט א הויל הארץ אין דרויסען. וואס זאגסט־דו צו זיין טאטען? מען בעדארף האבען טאקי א הארץ פון א טאטער! — אזוי לאזט רייזע אוים דעם שמועס, בעטראכטענדיג הערשע־לען פון אויבען ביז אראב און געהט זיך אוועק.

דער בעל־העגלה הויבט אן אונטערטרייבען דעם עולם — היידא, פאהרען! די פארשוינען שטופען זיך אין איילעניש ארוים אויף דער גאס, צו פערכאפען געשווינד ערטער אין דעם וואגען. איטליכער ווארפט זיך אהין אריין אויף קידוש השם מיט הענד און מיט פים. ס׳איז א שטופע־ניש, א קוועטשעניש, א איינגשאפט. א דערשטיקעניש.

לייזער־יאנקיל, נעבעך, זיצט, ווי ס׳איז אויף א שפיץ קלימעקיל, אין איינע צרות און נעהמט אן פאר ליעב איטליכען שטופ, וואס ער בעקומט אין די זייטען. ער געזעגענט זיך מיט הערשעלען זעהר טרוי־עריג אויף א וויינענדיג־ציטערדיג קול.

הערשעלע קוקט דאס לעצטע מאל גוט אריין אין דעם טאטענס בלייך פנים און בעוואשט זיך מיט בלוטיגע טרעהרען, נישט אין שטאנד צו זיין ארויסברייגנען עפים א ווארט און נישט צו זעהן. ווי דער וואגען האט זיך גערוהרט פונ׳ם ארט.

— הא, וואס איז דא צו־וויינען! — מאכט רייזע, ארויסלויפענדיג צו הערשעלען אויף דער גאס, נאכדעם אז די יאזדע איז אוועקגע־פאהרען. — אז א טאטע פאהרט אוועק, הען אביסעל, נו איז וואס! חלילה, נישט נעשטארבען. נא, בעסער — נעהמט זי און שטופט איהם

אריין אין דער האַנד אַ אַלט לייבעל — נעהם און טראָג געזונט. נישט געוויינט. קום, אפשר ווילסט-דו עסען?

— ניין! — ענטפערט הערשעלע שוין אַביסעל געטרייסט פון רייזעס ווערטער.

— נאַ דיר ניין! — רופט זיך רייזע אָן. העז אַביסעל, מען זאָל זאָגען ניין! פאַר וואָס איז עסען ניין? נו, געה-זשע דיר געזונטערהייט, אַז ניין. נאָר טאָמער ווערסט-דו ווערען, געדענק-זשע, זאָלסט-דו קומען!

דאס עלפטע קאפיטעל

לעתיד לבוא, העט־העט שפעטער, אם ירצה־השם — אזוי שטעהט געשריבען אין אונזערע הייליגע ספרים — נאכדעם אז מען וועט אויפ־שטעהן תחית־המתים און גאט וועט משפט'ן די וועלט, דענסטמאל וועלען אלע מענשען זיין אויסגעשטעלט אויף א גרויסען פלאץ, איינגע־טיילט אין צוויי טייל: אויף איין זייט די רשעים, אויף דער אנדערער זייט די צדיקים און צווישען זיי אין דער מיט דער יצר־הרע. יענע, די רשעים, וועט דער יצר־הרע זיך אויסדאכטען גאנץ דין ווי א האר. די אנדערע אקעגען — גרויס ווי א בארג, און אלע מענשען פוןביידע זייטען וועלען, קוקענדיג אויף איהם, שרעקליך וויינען, די רשעים יאמערן, שרייען:

— געוואלד, אזא דינע האר אייפ'ן גלייכען וועג איז אונז שווער געווען איבערצוגעהן און מיר זענען פערקראכען מיט קרומע געג צו אלדי שווארצע יאהר!

אקעגען־זשע די צדיקים קלאגען, גיסען טרעהרען:

— רבונו של עולם, מיר פארשטעהען נישט, ווי עס האט זיך צו אונז גענומען א אייזערנער כח אזא שרעקליכען, הויכען בארג איבער־צוגעהן, אזוי פיעל פיין און יסורים אין אונזער לעבען אויסצושטעהן!...

די דאזיגע וואונדערליך אויסגעמאלטע קארטינקע, קען דיענען זעהר גוט פאר א הקדמה צו דער ערצעהלונג, וויפיעל יסורים, וועהטאגען הערשעלע איז אין זיין לעבען, נעבעך, אויסגעשטאנען. דערמאנענדיג זיך אצונד אין די בעסערע יאהרען, וויפיעל בערג צרות, אלע מיני פורעניות און לייד, ער האט בעדארפט איבערגעהן ביז ער איז לסוף

אַרוים אויף אַ וועג, וויינט אין איהם דאָס האַרץ און ער וואונדערט זיך, ווי אַזאַ שנעק, אַ ווערמיל, אַ גאָרנישט מיט אַ נישט, זאָל געווען קענען אַזוינס איבערטראָגען, נישט ווערען צוטרעטען אין דער וועלט אונטער די פיס! ער וויינט אויף זיך ווי אויך אויף פיעל אַזעלכע זיין גלייכען ביי אונז יודען, וואָס זיי איז בעשעהרט פון קינדווייז אָן צו ראַנגלען זיך מיט אַלערליי אַנשיקעניש, אויסצוקריכען אַלע לעבער, צודראַפּען זיך אויף די גלייכע ווענט און צו פיהלען דעם ביטערען טעם פון'ם טויט, בכדי צו דערגרייכען יענע שטופע, וועלכע זיי שוועבט פונדערווייטענס פאַר די אויגען.

אומגליקליכע יודישע קינדער! אומגליקליכע אפילו שוין כלומר'שט אין דעם גליק. נעהמט יענע, אַ שטייגער, וואָס שטעהען שוין אויף אַ שטופע, האָבען אַ פּנים און לעבען. נאָר איז דאָס שטעהן זייערס אייזען־פעסט, וואָס שטעהן הייסט, מיט ביידע פיס, אַז עס זאָל נישט מעגליך זיין פון אַ מינדרכ׳שען בלאָז אומצופאַלען? איז דאָס פּנים זייערס אין דער וועלט לייטיש פיין, אַ מענשליכס? איז דאָס לעבען זייערס דאָרט אינ־גאַנצען אַ גליקליכס ווי עס געהער צו זיין? — איז דען כדאי פאַר אַזאַ גליק, משטיינס־געזאָגט, אַנצולייךען זיך אַזוי פיעל אומגליק; פאַר אַזאַ פּנים כלומר'שט אַזוי קריכען אויס דער הויט, און פאַר אַזאַ לעבען, אויף שונאים געזאָגט געוואָרען, אַזוי אויסגעהן, צעהן מאָל אין טאָג שטאַרבען פאַר הונגער?...

יאָ, צו יענער קאַרטינקע פעהלט נאָך אַ סך. די רשעים מאַקי זענען דאָ, די צדיקים דאָ, דער באַרג צרות אויך דאָ, נאָך דער תחית־המתים אָבער איז געמלאכה'ט, און זעהר פיעל ליגען נאָך גאָר טויט, ניין איילען טיעף בעגראָבען אין דער ערד, גאָט און זיין משפט איז נאָך אויך נישטאָ.

ר' אברהם האָט אין זינען געהאַט הערשעלען, געטאָן פאַר איהם וואָס נאָר מעגליך. ער האָט איהם בעשטעלט שבת ביי איינעם פון זיינע בעקאַנטע בעלי־הבתים און אין מיטען דער וואָך פלעגט איהם אויף ר' אברהם'ס בקשה נעהמען אויף אַ וואַרמעס אָדער אויף אַ וועטשערע, אַ מאָל דער, אַ מאָל יענער פון די, וואָס דאַווגען אין קלייזיל.

אָט אויף אַזאַ שטייגער האָט הערשעלע, נעבעך, ווי־ס'איז איבער־געלעבט אַ טאָג, האַלב געגעסען, האַלב געפאַסט, געמאַכט מיט די ליפען, און איהם איז דענסטמאָל שוין אויסגעקומען גוט צו פיהלען דעם טעם, פון וואַנען נעהמט זיך עס, אַז „ויאכלו" — אַזאַ פשוט, בעקאַנט

וואַרט דאַכט זיך ווי „ויאכלו" — זאָל בײַ אונז יודען גאָר דער טײַטש זײַן „און זיי האָבען געטאָן טהון גלײַך ווי געגעסען".

יאָ, פיעל אָרמינקע אַזעלכע בײַ אונז קומט אויס דעם דאָזיגען טעם, נעבעך, צו פיהלען. אַז דאָס האַרץ חלש'ט, מען וואָלט שוין געוואָלט דערלעבען עפּיס אין מויל אַריין צו נעהמען, הויבט זיך געווערהנטליך אָן אָט דער לאַנגער מזמור: וואַשט זיך... וואַרט אַביסעל, מיט דער קוואָרט טאָהר מען נישט... לאָז מען געבען אַ אַנדערע... נו, דאָרט, זייט מוחל, דאָרט זוכט דעם האַנטוך. זאָגט שאו ידיכם. זעצט זיך. מאַכט המוציא. באַלד, באַלד, וואַרט אַביסעל, אָט וועט מען געבען זאַלץ. שטעקט אַריין דעם לעפעל. חאַפּט אַ שטיקעל פלייש. מים אחרונים. מכבד מיט מזומן. בענש! — „רבותי מיר וועלען בענשען!" דאָס הייסט אויף דעם מאָגענס לשון: „רבותי מיר ווילען עסען!"

דאָס איז נאָך גאָלד, עפּטערס פלעגט זיך מאַכען, אַז „ויאכלו" האָט בײַ הערשעלען גאָר קיין טײַטש נישט געהאַט, פּשוט טאַקי גאָרנישט — און נישט איינמאָל, לעגענדיג זיך אַזוי, נעבעך, שלאָפען, האָבען זיך איהם בײַ נאַכט געחלומט בעטלער. געוווג איז איהם אָבגעפאַלען דאָס פלייש פאַר צרות פונ'ם עסען, האָט איהם נאָך וועה געטאָן אויך די נשמה — ער האָט די ערשטע צייט שטאַרק געבענקט אַ היים. אין דער היים האָט ער דאָך, אמת טאַקי, אויך נישט געלעקט קיין האָניג, נאָר פאָרט אַ גרויסער חילוק. דאָרט איז איהם געווען עפּיס וואַרם, גרינגער אויף דער נשמה, ווי אַ פייגעלע אין נעסט, אונטער דער מאַמעס פליגעלעך. דאָרט איז ער געווען אַ איינענער, אַלסדינג אַרום איהם, אין דער היים, אין שטאָדט, זענען איהם געווען אייגענע' זיינע, זיי האָבען זיך פערשטאַנען: אפילו די בהמות דאָרט, די הייזער, די לופט, וואָס ער האָט געאָטהעמט, די ערטער, וואו ער האָט געשפּאַצירט, זיך געשפּיעלט מיט זיינע חברים, האָבען עפּיס גערעדט צום האַרצען און זיך מיט איהם אָנגעהערט — און דאָ איז ער עלענד, פרעמד, עס קלעפּט זיך עפּיס נישט, אַלסדינג גאָר נישט דאָס, עפּיס גאָר אַנדערש. די זון, די לבנה און די שטערען קוקען דאָ עפּיס נישט אַזוי, ווי אַ מאָל בײַ זיך אין שטעדטיל, נישט אַזוי פריינדליך, גוט ווי פריהער און ער האָט אַ פּנים, ווי בײַם בעגעגענען זיך מיט דעם ב'ס משפּחה נאָכ'ן גט, שוין נישט מעהר קיין אייגענע, נאָר גלאַט אַלטע בעקאַנטע, געוועזענע קרובים. אַזאַ געפיהל ווי בענקען, וואָס צופּט, נאָגט טיעף אין האַרצען, לאָזט זיך נישט איבערגעבען מיט ווערטער,

דאָס פאַרשטעהט נאָר דער, וואָס איז געפּריווט געוואָרען צו פערזוכען אַמאָל אין לעבען דעם טעם פון עלענד, צו-זיין פּלוצלים אָבגעריסען פון זיינע ליעבע און בלייבען אַליין פאַר זיך. אַ קאַטאָוועס עפּיס! איין קליין פּינטעלע, אַ ברויזען, אין אַזאַ גרויסער, גרויסער וועלט.

עס ציהט זיך גאָטס גרויסע וועלט אין דער לענג, אין דער ברייט אָהן אַ סוף, אָהן אַ עק. אין דער מיט וועלט, אויף דער קיילעבדיגער ערד, איז דאָ אַ קליין פלעקעלע, ווי אַ פליג האָט איבערגעלאָזט — דאָס איז גלופּסק. אין דעם דאָזיגען פלעקעלע איז דאָ אַ פּינטעלע — אַ קלייזיל. אין דעם פּינטעלע איז דאָ נאָך אַ ברעקיל פּינטעלע — אַ באַנק. און אין דעם ברעקיל פּינטעלע ליגט נאָך אַ פּיצינקעלע פּינטעלע — אַ מין בעשעפעניש אַזוינס, וואָס הייסט הערשעלע. דאָס פּיצינקעלע בעשעפעניש ליגט ווי אַ שפּין פונקט אין דער מיט פון'ם גרויסען ראָד שפּינוועבס. פון איהם ציהען זיך אַרום און אין אַלע זייטען לאַנגע דינע פעדימלעך, פול און אָנגעזעצט, האַרט איינס ביים אַנדערען, מיט עפּיס לופטיגע מיני פּינטעלעך, אַזעלכע, גאָר גיט פאַר דעם אויג, וואָס הייסען ביי די פילוסופין „אַטהאָמען", און געהען העט-העט וויט צו די שטערען אין הימעל, צו אַלסדינג אין דער וועלט אַרום, און, עס פאַרשטעהט זיך, קיין קאַבצאַנסק אויך. אויף די דאָזיגע לופטיגע פעדעמלעך קלעטערט הערשעלעס נשמה, קאַראַבקעט זיך מיט אַלע זיינע געדאַנקען אַ הין, אַ הין — אַ היים. זי קאַראַבקעט זיך ווי די עלעקטריציטעט אין דעם טעלעגראַפישען דראָט, אַגריהרענדיג מיט איהרע ברענענדיגע געפיהלען איין טיילכיל פון'ם לאַנגען, לופטיגען פעדימיל, דאָס טיילכיל גיט פון זיך איבער דעם ברען דעם ווייטערדיגען טיילכיל און אַזוי פליהט עס שרעקליך געשווינד ווייטער ווייטער, ביז עס טרעפט ווי אַ בליץ אין די הערצער פון זיינע עלטערן, זיי דערפיהלען באַלד הערשעלעס האַרץ און טהוען אַ שלוקערץ. הערשעלע, זאָגען זיי, דערמאָנט אונז. עס שטעלט זיך זיי פיר זיין לאַגע, איינער אַליין, נעבעך, אין דער פרעמד — און געהען אוים פאַר רחמנות. נאָך וואָס קענען אַזעלכע געפאַלענע, נעבעך, טאָן, אַז זיי אליין איז שלעכט און קומען שרעקליך אָב? די מאַמע אַרבייט, נעהמט זיך די אויגען אַרויס ביז שפּעט אין דער נאַכט מיט ד'ם פעדערען-פּליקען, און פון דער גאַנצער אַרבייט איז, משטיינס-געזאָגט, קיין וואַסער אייף קאַשע אפילו נישטאָ. דער טאַטע, נעבעך, האָט, זינט אַ היים קומענדיג, נישט אויפגעהערט צו קרענקען. ער צאַנקט, געהט אוים ווי אַ ליכט, ער קען נישט צוזעהן

דאָס גרויסע עלענד אין שטוב, דעם צער פון די הונגעריגע, דערשלאָ־
גענע קינדער. דאָס ביטערע אָרעמקייט איז איהם שוין שווער איבערצו־
טראָגען, געגוג שוין זיך אָנגעליטען, נישטאָ שוין מעהר קיין כח — אָט־
אָט טריקענט שוין אויס דער לעצטער טראָפּען זאַפט פון זיין ווייסט, גע־
בראָכען לעבען. די עלטערן זיפצען. אָכצען, קרעכצען, פירשטעלענדיג
זיך דאָס עלענדע, פערוואָגעלטע קינד, צו וועלכען עס ציהט זיי אַזוי
דאָס האַרץ — און זייער ביטער געמיטה טעלעגראַפירט זיך, דורך די
אייגענע לופטיגע פעדימלעך טאַקי, אין הערשעלעס האַרצען צוריק. עס
סוד'עט זיך אַ האַרץ מיט אַ האַרץ — שושקעט זיך אַ נשמה מיט אַ נשמה,
גיסען זיך איינער פאַר דער אַנדערער אויס און שמועסען זיך איבער שטיל
אָהן ווערטער... עס דאַכט זיך הערשעלען, דער טאַטע ליגט, נעבעך,
שלאָף, פערשמאַכט, קוקט עפּיס מיט אַ געבעט חי ביים צושיידען זיך.
עס שוועבט איהם פאַר די אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, יענע גוטע,
זיסע מינע זיינע בשעת געזעגענען זיך מיט איהם — און הערשעלע איז
צוקאָכט, ער וויינט שטילערהייט ביי נאַכט אויף זיין האַרט געלעגער,
איבערטראַכטענדיג אַ שרעק... אָט דאָס איז עס, וואָס געוועהנטליך
הייסט דאָס ביים עולם: „דאָס האַרץ זאָגט.“

יאָ, דאָס האַרץ האָט הערשעלען געזאָגט און אַ היבשע צייט איהם
נישט אויפגעהערט צו זאָגען, ביז ער האָט איינמאָל פון דער היים בע־
קומען די ווּסטע בשורה: „הערשעלע, זאָג קדיש נאָר'ן טאַטען; דו ביסט
אַ יתום!“

דאס דריטע בוך.

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

דאָס בּײנקען אַ הײם, דאָס האַרצװעהטאָג פֿונ׳ם פֿאָטעד״ס טױט, די גרױסע יסורים דערפֿון, װי אַזױ די מוטער מיט די קינדער קומען עס, נעבּיך, אָב אין דער הײם און דאָס אײגענע פּעקיל צרות: נױט, עלענד, פּערװאָגלונג דאָ אין דער פּרעמד — דאָס אַלסדינג אינאײנעם האָט מיט דער צײט אויף הערשעלען געװירקט, אַרײנצולאָזען זיך, װי אַ שילדקרעטיל, אינװעניג אין זיך, אַלץ טראַכטען און פֿערטיפֿט זײן אין זײנע געדאַנקען. זײן לעבּען איז געװען טראַכטען. דאָרט טיעף אינװעניג אין זיך, איז פֿאַר איהם געװען אַ װעלט, װאו די נשמה זײנע האָט אױסגעשפּרײט די פֿליגעלעך און געפֿלױגען פּרײ העט װײט־װײט. אונזער פּראַקטישע װירקליכע װעלט איז פֿאַר איהם געװען אַ שטײגעלע, װאו די נױט האָט איהם געהאַלטען געפֿאַנגען, איהם נישט געלאָזט אױפֿהײבּען דעם קאָפּ, בּעהײזענדיג איהם אויף איטליכען טריט זײן שלאַפֿקײט, זײן קלײנקײט; װאו ער האָט פֿאַר זיך געזעהען נאָר צרות, צרות און צרות. ער האָט אָנגעהױבּען צו בּעשאַפֿען בּײ זיך אינװעניג אין האַרצען אַ װאונדערליכע װעלט, אַ גן־עדן, װאו עס בּליהט, עס שמעקט, עס פֿליסט מילך און האָניג; װאו עס איז אָפֿען דער הימעל, קעפּלעך פֿון מלאָכים קוקען אַרױס, װינקען מיט גוטע, פֿרײנדליכע פּנימער און זינגען זיסע לידער פֿון האָפֿנונג, טרײסט, ליעבּ־שאַפֿט, רחמנות. עס װערט עפּיס גרינג אויפֿ׳ן האַרצען און עס לעבּט זיך אַזױ גוט, אַזױ געשמאַק, מחיה

אלס מאטעריאל אויף צו בויען די דאָזיגע װאונדערליכע װעלט האָבען
איהם געדינט אלטע מעשיות, װעלכע ער האָט זיך אָנגעהערט אַ מאָל
נאָך אין קאָבּצאַנסק, אויך נייע פון אַצינד. די גמרא פון איהרע טרו-
קענע, ערנסטע זאַכען, האָט הערשעלען שוין נישט צופריעדען גע-
שטעלט, נאָך אָנגעמאַכט אויף איהם גאָר עפּיס אַ מרה-שחורה. ער
האָט זי געלערענט נאָר פון יוצא װעגען, װייל לערנען האָט ער גע-
מוזט, װייל אַנדערש װאָלט ער דאָך מיאוס אָראָבגעפאַלען בּיי די קלויז-
בעלי-הבּתּים און מען װאָלט איהם מעהר נישט געגעבּען קיין װאַרמעס;
אויך װייל משה׳לע דער חבר זיינער פלעגט איהם אונטערטרייבּען, אלץ:
לערנען, לערנען! בּיים נעהמען זיך צו דער גמרא איז איהם געװען עפּיס
נישט גוט, פּריקרע. ער האָט בּעדאַרפט זיך אָנטאָן אַ כּח, פריהער
זיך צו-װיגען, צו-שאָקלען, בּכדי צו מאַכען זיך אַ חשק און ס׳איז
איהם געװען צום הארצען װי בּיים אַריינקריכען אין אַ קאַלטע ביטעל. גע-
מאַכטער חשק אָבּער איז אַ פייערװערק, עס טהוט אַ פּליה מיט אַ פלאַם
און װערט בּאַלד מאַקע פערלאָשען.

נאָך עטליכע מאָל אונטערטוקען זיך אין דעם „ים-התלמוד“ האָט
הערשעלע שוין געשפּירט אַ קעלט און זיך געאיילט ארויס, אָנצו-װאַרמען
די נשמה. איין אָרט אויף אָנצו-װאַרמען זיך איז פאַר איהם געװען
הגדתות, מעשיות אין הייליגע מוסר-ספרים, מיט װעלכע ער פלעגט
זיך קװיקען, אַװעקשטעלענדיג אויף אַ װיילע אין דער זייט ראובן׳ס אָקס
און שמעון׳ס קוה מיט דעם בּטחון: נישקשה, דער גוטער יאָהר װעט
זיי נישט נעהמען!...

הערשעלע האָט געלייענט זעהר שענע מעשיות מיט רבּי מאיר
בּעל-הנס, מיט רבּי יהושע בּן-לוי, װי אליהו הנביא האָט איהם איינ-
מאָל מיטגענומען װאַנדערעװען בּקומפּאַניע אויף דער װעלט, נאָר בּתנאַי,
הערען, זעהן און שװייגען. מעשיות מיט רבּי חנינא בּן-דוסא — אַ
בּיטערער אביון, װי עפּיס אַ האַנד פון׳ם הימעל האָט איהם געגעבּע
אַ גילדען פיסעל פון אַ גילדענעם טיש; אויך מיט רבּי שמעון בּן-
חלפתא, װי איינמאָל, אַז ער האָט נישט געהאַט אויף שבּת, האָט מען
איהם פון׳ם הימעל דערלאַנגט אַ טייערען בּריליאַנט; װי רבּי שמעון
בּן-יוחאי האָט איינמאָל צרויסגעפיהרט זיינע תלמידים אין עפּיס אַ
גרויסען טאָל און געזאָגט: טאָל, טאָל, פיל זיך אָן מיט רענדלעך!
און ער האָט זיך אָנגעפילט טאַקי בּאַלד; װי רבּי ישמעאל בּן-אלישע
האָט אַראָבגעבּראַכט פון׳ם הימעל דעם „שר-התורה“ — יופיאל המלאך.

איינגאַנצען פלאַם־פייער מיט אַ שיינענדיג פּנים ווי אַ בליץ, און ווי אליהו הנביא האָט רבה בר רב חנינא — אַ גרויסען אביון, געגעבען טייערע שמעקענדיגע גן־עדן־בלעטלעך, וועלכע יענער האָט פערקויפט עפּיס פאַר צוועלף טויזענט גילדענע רענדלעך!

משה׳לע איז זעהר נישט צופרידען געווען פון הערשעלעס פערטיפען זיך אין אַזעלכע זאַכען, אָבּרייסענדיג זיך דערוויל פונ׳ם לערנען. און זיצענדיג ביידע אין קלייזיל ביי אָפענע ספרים אויף די שטענדערס, פלעגט צווישען די צוויי חברים עפטערס פירגעהן אַזאַ שמועס:

— „הערשעלע, געוואַלד, הערשעלע! טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען זיך צו פערטיפען אַזוי?"

— „הא, וואָס, משה׳לע?

— „לערנען, הערשעלע!"

— „איך קוק דאָך אריין אין אַ ספר, משה׳לע!"

— „וואָס טויג מיר אין אַ ספר, קוק בעסער אריין אין דער גמרא. נו, הערשעלע, הויב אָן: תנו רבנן, האָבען די רבנן געלערענט"...

— „אַי־אַי, אַ גליק! אַזאַ גליק!"

— „וואָס הייסט?!" — מאַכט משה׳לע, אויסשטעלענדיג אויף הערשעלען אַ פּאָר אויגען."

— „נו זאָג שוין, געוואַלד, וואָס טהוט מען דאָ מיט דעם תוספות? — האַרבליך!"

— „אָך גוט, זעהר גוט!"

— „זאָג־זשע, אויב ס׳איז גוט!" מאַכט משה׳לע לעבעדיג, גאָבּ זיכער ביי זיך, אַז דער תוספות קומט ביי הערשעלען אויס גוט.

— „דו פאַרשטעהסט, משה׳לע, ווי גוט רב יוסף׳ן האָט געמוזט זיין אויפ׳ן האַרצען, אַז ביים אויפשניידען פרייטאָג דעם פיש, געפינט ער, קבצן, אין בויך אַ טייערען דימאַנט, וועלכען נאָט האָט איהם צוגעשיקט!"

— „עט!" — גיט משה׳לע אַ מאַך מיט די אַקסלען און קראַצט זיך פאַר פערדראָס. — „אָבער תוספות! וואָס וויל דאָ תוספות האָבען פון רש״י?"

אָט אַזאַ שטייגער שמועס פלעגט פירגעהן צווישען די ביידע חברים געוועהנטליך אין דער וואָכען. משה׳לע האָט, קראַצענדיג זיך, אַלץ אונטערגעטריבען, און הערשעלע האָט אַלץ זיך אָבגעבעטען. דערפאַר

איז שבת-צו-נאַכט פאַר הערשעלען געוועזן אַ לעבען. דענסטמאָל איז איהם געשטאַנען פריי צו פערטיפען זיך אין וואונדערליכע זאַכען, וויפיעל דאָס הארץ גלוסט. משה'לע פלעגט דענסטמאָל געוועהנטליך פאַרבייגען דאָס לערנען און איהם נישט עקבערן דעם קאָפּ מיט דער גמרא. הייגט איז די דאָזיגע נאַכט אַליין מאַקי עפּיס אַזעלכע, וואָס איז מכוגל צו טראַכטען, צו פערפליהען אין הימעל אַריין. זי האָט אין זיך עפּיס אַזעלכס, וואָס צושרויפט דעם יודען, מאַכט אויף איהם אַ זיס-טרויעריגע מרה-שחורה און דרעהט, דרעהט איהם אינוועניג אין דער נשמה. עפּיס איז ער צודרעהט, אומרוהיג און פערטראַכט.

„ווילט איהר דעם שבת-צו-נאַכט פאַרשטעהן, מוזט איהר צו דעם יודען אין הויז געהן!“

דאָס צווייטע קאַפּיטעל

קומט=ושע, זיט מוחל, אהער אויף אַ ווײַלע, צו משה׳לעס פֿענטער!

משה׳לעס טאַטע — שמואל׳יק, איז אַ מאַנהעטניק. אַ גאַנצען טאָג פון פריה ביז אין דער נאַכט לויפט ער אַרום מיט אַלטע זאַכען, שלאָגט אָב די טירען צו קויפען און צו פערקויפען זיין סחורה. ער איז געקרומט, געבוינגען מיט אַ בלייך פּנים, געקנייטשט, געעלטערט פאַר זאָרג און צרות. אָנלויפענדיג זיך ווי אַ הונט, קומט ער מיעד, צעבראָכען אין זיין וויסט שטיבעל — אַ קאַנורע, מיט עטליכע גראָשען פּערדינסט, און אַ מאָל גאָר מיט אַ לעדיגע קעשענע, חאַפּט אָב עפּיס, וואַרמעס מיט וועטשערע אינ=איינעם, און טהוט זיך אַ חאָרף שלאָפען. ער ליגט, געבעך, ווי אַ דער=הרג׳טער, פיהלט אין זיך נישט קיין גאַנץ אבר. גאַנץ פריה שטעהט דער טויטער אויף, משטיינס=געזאָגט, תחית=המתים און ווייטער לויפען, ווייטער אַרומיאָגען זיך. אַזוי פערברייננט ער זיין הינטיש לעבען די גאַנצע וואָך.

פרייטאָג צו=נאַכט בעקומט די קאַנורע עפּיס גאָר אַ אַנדער פּנים — אויסגעשמירט, אויסגעוואַשען ריין און איטליכס ווינקעלע. דער טיש גע=דעקט מיט אַ ווייסען טישטוך, אויף איהם דריי מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט די בענש=ליכט, און צוויי שענע קילעטשען, אָבגעשמירט מיט געלבען פון אַ איי, שיינען פונדערווייטענס, פאַרנעהמען די אויגען. אין שטוב הערשט עפּיס אַ זיס רוהינקייט, עס שמעקט אַ ריח פון צוגע=דעמפּפטע שפּייזען, וואָס שטעהען אויפ׳ן פּריפּעטשיק איבערגעדעקט מיט אַ קישען. די מאַמע, אַ גאַנצע וואָך פערשמירט, פערפינסטערט, לויכט

אין דער שבת׳דיגען שלייער, עס רוהט אויף איהר די שכינה. די באַר־פיסע מיידעלעך, פאַרקעמט, אויסגעצוואָגען, האַלטען זיך אינאיינעם אין אַ ווינקעלע און מען זעהט אָן אין זייער פנים, ווי זיי וואַרטען, קוקען אויף עפּיס ארוים מיט אַ פרעהליך הארץ. — שאַ, עס הערט זיך טריט... מען געהט... די טיר עפענט זיך אויף.

— גוט שבת! זאָגט שמואל׳יק קומענדיג פון דער שוהל און קוקט פריינדליך מיט אַ שיינענדיג פנים אויפ׳ן ווייב. אויף די קינדער.

— גוט שבת! זאָגט משה׳לע הויך אויף אַ קול, אריינלויפענדיג געשווינד ווי מיט אַ גוטער בשורה.

און דער טאַטע מיט דעם זוהן הויבען אָן ביידע, ארומגעהענדיג איבער׳ן שטוב, צו זאָגען אויף אַ נגון „שלום עליכם״! דאָס נעהמט מען אזוי אויף די הייליגע מלאכים, געשיקט פון דעם אויבערשטען, פונ׳ם מלך איבער אַלע מלכים, הקדוש־ברוך הוא, וואָס האָבען זיי בעגליים פון דער שוהל אַ היים. דער טאַנדעטניק איז שוין נישט מעהר קיין הונט. ער איז אַ פּרינץ, עפּיס האָט ער בעקומען אַ נייע נשמה, אַ נייע הויט. ער מאַכט קידוש, וואַשט זיך, זעצט זיך צום טיש, דאָס ווייב די פּרינ־צעסין און די קינדער ארום איהם, מען שטופּט דעם גאַפּעל, דעם לעפעל און מען חאַפּט אַ שטיקעל פיש, אַ לאָקש, אַ ביינדיל, אַביסעל צימעס — אַזעלכע מאכלים, וואָס מען האָט עס אַ גאַנצע וואָך אין די אויגען נישט געזעהן. איטליכעס פון די קינדער עסט עס, שטאַרק היטענדיג זיך, קיין ברעקיל זאָל, חלילה, נישט אראָבפאַלען, עפּיס מיט אַ גוט ערענסט פּנימיל, וואָס וועקט אויף אין האַרצען געפיהלען פון רחמנות. עפּיס גאָר ווי אַ וועוויריקיל, וואָס זיצט זיך אויף אַ ביימיל און קנאַקט עפּיס אַזוי שען, אַזוי ערענסט אַ ניסיל...

שמואל׳יק שטעלט די „כלי״ צו די זמירות און שפּיעלט אָב משאַ־קענדיג אַ „מה ידידות״:

„ווי ליעב די רוה איז דיינע,
פּרינצעסין שבת פיינע!
מיר לויפען דיר אַקעגען אַלע,
מיר בעטען: קום, געקרוינטע כלה!...
פון אַלע מלאכות איז איין עק,
די אַרבייט לעגט מען איצט אַוועק,
זיך תענוג אָנצוטאָן ביים טיש,
מיט הוהנער, חלה, פלייש און פיש״.

סמבטיון דער טייך, װאָס לױפט, רוהט נישט די גאַנצע װאָך, בלייבט שבת פּלוצלים שטעהן, „עס הערען־אויף די קולות, געװאַלדען, װען הייך דער יוד זינגט די זמירות זיינע. דער שרעקליכער טייך שמערט איהם נישט אין דעם שטייגער זינגען, עס שװייגען די בייזע חװאַליעס, אוים רעש — שאַ, ס׳איז רוה!״...

אַזױ פרייעט זיך אַ מעת־לעת דאָס האַרץ, „אַ פרייד, אַ שמחה אויף די אַלע יודען, זיי זענען פריי פון זאָרג און שטאַרק צופריעדען״.

אויפ׳ן אַנדערען טאָג פאַר־נאַכט, נאָך שלש־סעודות, זיצט אונזער שמואליק אַראָבגעלאָזט די נאָז אין שוהל. ס׳איז טונקעל. יודען ברומען, זאָגען אויף אַ קרעכצענדיג קול דאָס קאַפּיטעל תהלים „אשרי תמימי דרך״, װאָס דערמאָנט אין דעם, אַז די פּרינצעסין־שבת קלייבט זיך אין װעג אַריין. עס הערשט עפּיס אַ אומעטיגקייט און עס שמעקט מיט ראָסעל פון אוגערקעס. די זון איז שוין פערגאַנגען, פייער־רױטע װאָלקענס שרפה׳־נען ביים עק הימעל און עס שטעלט זיך יודען פיר דער ברענענדיגער גיהנום. עס קלינגט זיי אין די אויערען דאָס שרעקליכע בעפעהל: „ישובו רשעים לשאולה!״ — די רשעים אויף יענער װעלט, װעלכע מען האָט געלאָזט שבת צורוה, זיך קױקלען דאָרט פריי אויף בערג פון שניי, טרייבט מען עס אַצינד װידער אין חדר אַריין: געהט זיך פרעגלען אַהין אין גיהנום! און מלאכי־חבלה דרעהען זיך עפּיס פאַר די אויגען. אָך, דער גיהנום! דער יוד, נעבעך, זעהט פאַר זיך דעם גיהנום.

אין דער היים ביי זיך זיצט אויף דער מילכדיגער באַנק דאָס װייב, פאַרלעגט די הענד און די פיס אונטער זיך. ס׳איז פינסטער. אַ ליכטי־גער פאַס פון דער לבנה שיינט אַריין דורך אַ פענסטעריל, אַבשלאָגענדיג זיך אָקעגען אויף דער װאַנד, אויף דער סטעליע, און שאָטענס פון משונה׳־דיגע געשטאַלטען טאַנצען, שפּרינגען, מאַכען אָן עפּיס אַ מורא אויף די אַלע קינדער, װאָס שטיקען זיך צונויף אינאיינעם, װי די דערשראָקענע שעפּעלעך, מיט אַראָבגעלאָזטע קעפּ, איינס מיט דעם אַנדערען נישט צו רעדען קיין װאָרט. שאַ, שטיל! נאָר אַ פּאָר גרילצען גרילצען זיך איינע מיט דער אַנדערער איבער אין די שפּעלטלעך ערגיץ אין אַ װינקעל. דאָס װייב זיצט פערטראַכט, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ און נעהמט זיך דערנאָך זאָגען מיט אַ געניץ: „גאָט פון אברהם... אַז דער ליעבער שבת קודש געהט אַהין״... אויף אַ טרויער־זינגענדיג קול. — אַין עק, הייסט עס, אַ סוף. מען רייבט, רייבט מיט קונצען עפּיס אַ מין שװעבעלע, אַ צװייטס, אַ דריטס, ביז עס װייזט זיך מיט אַ בייזער אין אַ רויך, אַ געשטינק אַ בלױ־

רויטליך פייעריל, בײ װעלכען מען צינדט נאך פיעל מיה און א חלב'דיג גראָשען ליכטיל.

— גוטע װאָך! — זאָגט איטליכער און פיהלט, װי עס רייסט זיך איהם עפּיס אָב אינװעניג אין האַרצען.

— א גוטע װאָך! — זאָגט שמואל'יק, אויף א פערדומפּפען קול ביים אַריינקומען אין שטוב װי א קעצעלע. ער דרעהט זיך אַרום װי א נעכטיגער. די אויגען זיינע װאַרפען זיך עפּיס, דאָס פּנים בלייך, אויס־געצויגען, און מען זעהט, װי אין איהם געהט פיר עפּיס א פאַרענדערונג.

דאָס הויבט זיך אין איהם אָן דאָס איבערקעהרעניש פון א פּרינץ װידער אין א הונט. עס שטעלט זיך פאַר שמואל'יקען די װאָך מיט דעם הינטישען לעבען: מיט דעם אַרומלויפעניש, מיט דעם קאָפּדרעהע־ניש, מיט די חרפּות, בזיונות און דעם זוכעניש דאָס דאַר שטיקעל ברויט — און עס בעשלאָגען איהם אַנגסטען. נאַר דער פּרינץ װיל זיך אָבער אַזוי גיך נישט אונטערגעבען, ער ראַנגעלט זיך, לאָזט זיך נישט נעהמען אין גיהנום אַריין, פּלוצלים אין א הונט פערװאָרפען צו װערען! ער צאַפּעלט, ער זוכט אין װאָס זיך אָנצוהאַלטען — מאָמער איז נאָך פאַראַן דאָ עפּיס א האָפנונג, גאָט קען נאָך רחמנות האָבען — און די האָפנונג גיט איהם א שיין אין דער ברענענדיגער הבדלה. פרום מיט פערגלאָצטע אויגען נעהמט ער זיך מאַכען הבדלה: „הנה אל ישועתי״— אָט איז ער, דער גאָט פון מיין הילף, „אבטח ולא אפחד״ — איך בין פערזיכערט און שרעק מיך נישט!... ער שמעקט און מינטערט זיך מיט בשמים, ער טרינקט פון כוס און שמירט דערפון די קעשענעס — א סגולה צו א גוטער, מזל'דיגער װאָך. און די האָפנונג שיינט איהם אויך אין די שבת־צונאַכטיגע זמירות. ער הויבט אָן אויף א זיס־טרויעריגע נגון אונטערצוזינגען המבדיל״...

און די האָפנונג שיינט איהם נאָך מעהר אין דעם „איש חסיד״. עס צופלאַקערען זיך איהם די אויגען. עס פערפאַרבט איהם זיך אָביסעל רויטליך דאָס פּנים, ער קוקט אויפ'ן װייב, און אויף די קינדער און מיט בטחון אויף גאָט ברומקעט ער בעהאַרצט דאָס װאונדער־שענע מעשה'לע מיט דעם חסיד.

— אך, גאָטעניו! — לאָזט שמואל'יק אויס דעם „איש חסיד״ מיט פערגלאָצטע אויגען און פאַרגעהט זיך, ברומקענדיג אונטער זיך א װיינענ־דיג־יודיש שטיינעריל אויף דער דינער סטרונע — אַך, מהו עפּיס א נס און העלף, גאָטעניו, העלף, העלף, װעה איז מיר!...

— גוטע וואָך! — זאָגט משה'לע אַריינקומענדיג אין שטוב און מיט איהם קומט געוועהנטליך שבת=צו=נאַכט אויך הערשעלע אויף מלוה=מלכה. זיי זאָגען ביידע די זמירות — פון ויתן לך", וואו יודען ווערט צוגעזאָגט אַלדאָס=גוטס פון פייגעל=מילך: אַ גערעטעניש אין תבואה, טשערעדעס בהמות און שאָף, די ברכה אין דער דייזשע, אין דער ספּי=שאַרנע, אין דעם האַנדעל, עושר אויך כבוד און נאָך גרויסע גליקען — ביז נאָך די „אליהו'ס".

אויפ'ן פּריפּעטשיק ברענט אַ פייעריל, די מאַמע פּאָרעט זיך עפּיס נעבען אויווען, דאָס הויזגעזינד זיצט נישט ווייט ביי אַ טיש, איטליכער מיט עפּיס אַ שטיקעל אַרבייט, און איינער פון די ביידע חברים, אַ מאָל דער, אַמאָל יענער, לייענט זיי פיר דעם ספר הישר, די מעשה דאָרט, ווי די ברידער פערקויפען יוסף'ן וכדומה נאָך אַזעלכע שענע מעשיות פון הייליגע ספרים. דערביי שפּינט זיך אַ שמועס, איטליכער וואַרפט אַריין אַ וואָרט, מען פערפליהט ווייטליך, מען איז עפּיס נישט אויף דעם עולם — און דערווייל ווערט פאַרטיג דער באָרשטש, מיט וועלכען מען בעלייט שבת המלכה. אין שטוב זעהט מאַקי אויס ווי אויפ'ן האַרצען: האַלב שבת'=דיג, האַלב וואָכעדיג, האַלב זיסליך, האַלב זויער, אַזוי ווי ביים לעצטען תּאַרמעס, ווען מען ריכט אויס אַ טייערען גאַסט אין וועג אַריין — מען זופט און מען טרייסט זיך, זיך אין גיכען ווידער צו זעהען...

אַט די אַלע יענע וואונדערליכע מעשיות, ווי עס געשעהען גרויסע נסים מיט מענשען אין דער וועלט און ווי אליהו=הנביא בעגליקט אַ מאָל נויטבעדערפטיגע, אָרעמינקע, נעבעך, האָבען הערשעלען געטרייסט, פערזיסט זיין ביטער לעבען. די אַלטגעבאַקענע מעשה מיט ר' שמעלקי'ן איז ביי איהם אַצינד אויפגעפרישט געוואָרען. ער האָט געגלויבט אין איהר הייליג און געטראַכט, [אַז אליהו=הנביא האָט אַ מאָל ר' שמעלקי'ן געהאָלפען, קען דאָך זעהר גוט מעגליך זיין, ער זאָל איהם אויך העל=פען. פאַר וואָס דען נישט? — מען בעדאַרף נאָר נישט פערלירען די האָפנונג, בעטען גאָט, דאַווגען פונ'ם גאַנצען האַרצען.

ביי הערשעלען הויבט זיך אָן יענע געוויסע צייט אין דעם מענשענס לעבען — די וועסנע=צייט פון דער אמונה, ווען עס שפּראָצען פרישע בלעטלעך פונ'ם גלויבען, ווען עס בליהט די האָפנונג, עס עפענט זיך אַ קוואַל געפיהלען פון ליעבשאַפט, דער כח=המדמה צושפּילט זיך, פליהט אין הימעל און קיין זאַך איז פאַר איהם נישט צו=שווער, נישט אוממעג=ליך. עפּיס גלויבט זיך, האָפט זיך, טיעף פונ'ם האַרצען גיסען זיך הייסע

תפילות צו גאָט און עס וויינט זיך שטילערהייט, אַמאָל ביי נאַכט אויפֿן געלעגער, עפּיס אַזוי געשמאַק, אַזוי געשמאַק...

עס פֿאַרשטעהט זיך, נישט ביי איטליכען איז די דאָזיגע וועסנע־צייט גלייך, ביי אַ טייל מענשען געהט זיך איבער קאַלט מיט פֿוילע חיינ־טען, נישט איבערצולאָזען פֿון זיך אין דעם לעבען עפּיס אַ זכר. אַזעלכע ווי ביי הערשעלען אָבער טרעפֿט זיך נאָר ביי איינעם פֿון טויזענטער — ביי מענשען מיט גייסט, די „אתה־בחרתניקעס“ אַליין...

און אונזער הערשעלע נעהמט זיך אַצינד געשמאַק צום דאַוונען מיט אַ ברען. ער דאַווענט ווי אַ ייד דריי מאָל אין טאָג מיט דעם עולם, און דאַווענט, בעט אויך שטיל פֿאַר זיך אַליין, ווען נאָר עס קומט איהם אָן דער חשק. די צייט געהט זיך דערווייל איהר גאַנג, עס ווערט טאָג און נאַכט, ווי דער שטייגער איז, טאָג און נאַכט ווערט אויך ביי הערשעלען אין דער נשמה, געפֿיהלען פֿון האָפֿנונג און מרה־שחורה בייטען זיך אין איהם בסדר איינע נאָך די אַנדער

דאס דריטע קאפיטעל

די לבנה, ברכו און קדושה זענען טאקי עפּיס גאר װי א מאגנעט,
װאס ציהען=צו פונדערװייטענס יודען און שטעלען זיי אב, זיי מעגען זיך
װי קיין צייט נישט האבען און לויפען גאר אהן א נשמה. איהר געהט
אייך אין גלופּסק, א שטיינער, אװענט=צייט אויף דער גאס, שטארק פער=
טראגען אין עסק, פלוצלים קומט אייך פון דער זייט גאס צו די אויערען
עפּיס א מין „שלום עליכם! באלד טאקי געפינט איהר זיך צװישען א
רעדיל יודען, ענטפערט איטליכען אויף א זינגענדיג קול „עליכם=שלום"!
שאקעלט אייך און שפּרינגט מיט אלע אינאיינעם אקעגען דער לבנה. —
אין איילעניש, אין לויפעניש א מאל פארבייא קלייזיל, א שטיבעל,
הערט איהר פלוצלים א פּויקען מיט פינגער אין די פענסטער — גיכער
ר' יוד, גיכער! איידער נאך איהר בעטראכט זיך, שטעהט איהר שוין
מיט ביידע פּיס אינװעניג דארט ביי דער טיר און מאכט אנ=
געבויגען „ברכו", אדער איהר שפּרינגט „קדוש" מיט דעם גאנצען
יודען דאר.

דענסטמאל זייט איהר נישט אייערער, איהר האט איבער אייך
אליין קיין שליטה נישט, גלייך װי מע, װאלט אייך אבגעטאן א כישוף. דעם=
גלייבען טרעפט זיך מיט אייך א מאל, װען איהר שטעהט פריהמארגענס
אין קלויז, עס שפּארט אייך אונטער'ן לעפּעלע און איהר האט בדעת
עפּיס צו טאן, פלוצלים שארט זיך, װי א קעצעלע, צו עפּיס א יוד, שוין
נאך נקיות, שטעלט זיך פון אייער כבוד װעגען נעבען אייך און, רייב=
בענדיג די הענד איינגעהויקערט, שען, פיין, מיט א פרום פנים'ל הויבט
ער אן זיס=מחיה די ברכות: אשר נתן לשכוי בינה, װאס האט דעם

האָהן נעגעבען פערשטאַנד, להבחין בין יום ובין לילה, אונטערצו־שיידען צווישען טאָג און נאַכט. איהר, [אין ברירה, ענטפערט „ברוך־שמו, אמן!" קנייטשענדיג זיך מיט אַ ערנסט־זויער מינעלע. ער טהוט אייך אַ טובה, שיט מיט ברכות, איינע נאָך דער אַנדערער, און איהר אַלץ: „אמן, ברוך־שמו, אמן!" שטעהט עפּיס ווי צוגעקאָוועט, נישט צו ריהרען זיך פונ'ם אָרט, גלייך ווי מען וואָלט אייך, מחילה, געמאַלקען... קיים אָבער האָט איהר אָבגע'שלום־עליכם'ט, אָבגעברכו'ט, אָבגע־קדוש'ט, אָבגעסילקט אייערע אמן'ס, גיט איהר אַ מאַך מיט די אַקס־לען, טהוט זיך אַ קראַץ, שפּייט אויס, גאַנץ פיין — און געהט אייך ווידער אייער וועגס.

אויף אונזער ר' אברהם'ס פויקען אין פענסטער צו מנחה, האָבען זיך אַריינגעהאַפּט ראַפּטאַם עטליכע יודען, וואָס זענען געגאַנגען פאַרבּיי דעם קלייזיל. זיי האָבען אין איילעניש געהאַפּט אַ גאָטס וואָרט, געשפּרונ־גען „קדוש" פערסאָפּעט, נאָר אין איין אָטהעם — און באַלד דערנאָך מאַקי זיך צולאָפען. איינער נאָר איז איבערגעבליבען. ער האָט עפּיס אַ ווײַלע זיך געדרעהט, ארומגעקוקט און פון גאַנצען בעטראַכטען זיך זיינעם האָט מען אַרויסגעזעהען, אַז ער איז אַ פרעמדער, נישט קיין היגער. די לאַנגע גלאַנצענדיגע נאָז זיינע האָט געזאָגט, אַז ערשט היינט נעכטען, איז זי פונ'ם חען, וואו דער ווינט האָט זי שטאַרק געפּייניגט, זי געטשיפּעט און מיאוס איהר אָנגעפּייפט. די צוויי, גרויע, קאַצענע אויגען זיינע האָבען זיך געוואָרפען, נישט צו קוקען גלייך אין איין זייט, ווי זיי וואָלטען געווען ברוגז — איינע האָט געקוקט קיין דרום און די אַנדערע קיין צפון־זייט.

ר' אברהם האָט, ווינקענדיג מיט דער האַנד, צוגערופען דעם פאַרשוין און איהם אָנגעוויזען אַ אָרט נעבען זיך. ביים דאַווענען האָט דער פאַרשוין זיך געשאָקעלט מיט חן, גאַנץ יודישליך, און פונ'ם שאָקלען זיך זיינעם האָט אויסגעזעהען, אַז ער איז אַ טאַטענס אַ קינד, נישט קיין פּראָסט מענשיל.

— אַ־פּנים, נישט קיין היגער? הא? — האָט ר' אברהם נאָך דעם דאַווענען זיך געווענדעט צום פאַרשוין, אָנקוקענדיג איהם מיט אַ פריינד־ליכער מינע.

— וואָס־דען? — גיט דער פאַרשוין, ווי דער שטייגער איז, אַ „פרענענדיגען ענטפער" אויף עפּיס אַ מין קרעכצענדיג־חסידיש חאָר־חעלע, שנייצענדיג דערבּיי גאַנץ ברייטליך די גלאַנצענדיגע נאָז.

וואָס האָט זיך צוגעטאָסען אין שווייגער אונ געגאָנגען ביין אויף א הילך.

— א, אויב אַזוי, שלום-עליכם! — פאָהרט ר׳ אברהם אריין צום פאַרשוין מיט דער האגד. פון וואַנען זאָל עס, הא, א יוד זיין?

— האָפּסי! האָפּ-צי! — ענטפערט אָב ניסענדיג די נאָז פאַר איהר בעל-הבית.

— פון יהופּיץ אפשר? עפּיס אַזוי זעהט עס מיר אויס, — מאַכט זיך ר׳ אברהם זיין השערה דערווייל, אוידער די נאָז וועט זיך בערוּ-היגען, און איז זי מכבד אגב מיט א שמעק טאַבאַקע.

— ווען שטעלט מען זיך ביי אייך דאָ, מאָרגען פריה, דאַוו-נען? — פרעגט דער פאַרשוין, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אָבגעפאַרטיגט מיט דער נאָז.

— ווען? פרעגט איהר — ענטפערט ר׳ אברהם — ווי געוועהנטליך. וואָס איז?

— יאָהרצייט האָב איך, פאַרשטעהט איהר מיך. דעם זעקסטען טאָג אין תמוז האָב איך יאָהרצייט נאָך א טאַטען — מאַכט דער פאַרשוין מיט א זיפצעלע.

אַזוי, יאָהרצייט? — זאָגט ר׳ אברהם, א געהם געבענדיג זיך ביי דער באָרד. זעהר אָנגעלעגט, כ׳לעבען. קוטש-ושע, איט טרגל, מאָרגען אין דער געוועהנליכער צייט.

דער פאַרשוין איז נאָך אַביסעל געזעסען, שוויגענדיג מיט ר׳ אברהם׳ן און די אויגען האָבען זיך אויף דערווייל געהאָלפען אין אויס-ליכט ווינקעלע, ביים אויפהייבען זיך פונ׳ם בייגעל האָט ער זיך מיט א קרימעלע געקראַצט אין די פאה. גלייך פי דאָס אויסגעזען פון מקום-קדוש איז איהם שווער.

„דאַכט זיך הא?... ניש־קשה׳דיג פון א יודען”... מאַכט ר׳ אברהם שטיל פאַר זיך, אויפהייבענדיג זיך פון זיין אָרט, נאָכדעם ווי דער פאַר-שוין איז אַוועקגעגאַנגען. און וועגדענדיג זיך צו משה׳לען, וואָס האָט גע-רעדט מיט הערשעלען אין א ווינקעל, רופט ער זיך אָן הויך:

— א היים, שקצים! קום, ציהט זיך אויסצורוהען פאַר א גאַנצען טאָג און שלאָפען. — און דו, שקאָץ, זאָגט ער צו הערשעלען, לעג זיך דאָ אייך שלאָפען. הונגעריג ביסט־דו נישט, הא?

— ניין! ענטפערט הערשעלע מיט דעם מויל און אין הערצען בײַ זיך טראַכט ער: אוי, עסען!... אַזוי וואָלט איך עפּעס געגעסען!...

ר׳ אברהם אָבער איז געשטאַנען, נישט צו רוהען זיך פון רעש

ארט. ער האט בעשולדיגט אליין זיך אין הארצען, וואס פארדרעהענדיג זיך מיט דעם יודען, איז איהם דערוויל גאר פונ'ם זינען ארויס, צו בעטען איינעם פון די בעלי-הבתים — נעהמען הערשעלען אויף וועטשערע. הערשעלעס ענטפער „ניין!" דאס הייסט, נישט הונגעריג, האט ער אנגענומען גלאט אזוי פאר א זאג, אויס איידעלקייט נאר, וויסענדיג זעהר גוט, אז פון איין מאל אין טאג עסען, און נאך וואס פאר א עסען, משטיינס-געזאגט — טרוקען ברויט מיט א קנאבעל, קען א מענש נישט זאט זיין, בפרט נאך א יונג קינד, ביי וועלכען דער אפעטיט איז גרויס. ער איז געשטאנען עפיס צודרעהט, נישט אהין, נישט אהער, און א קוק געבענדיג אויף משה'לען איהם, צומישט עפיס, א פרעג געטאן:

— נו, ביז ווי לאנג וועסט-דו שטעהען?... געניג געערדט!

— ר' אברהם, זאגט משה'לע, ער איז געבליבען אהן וועטשערע הערשעלע!... איך בעט איהם דא, קום מיט מיר א היים עפיס עסען. וואס איז? נישקשה — און ער וויל נישט!

— וואס, וואס? — מאכט ר' אברהם שטארק צוקאכט, עפיס גאר אהן ווערטער.

— בעט איך איהם: נו, וועל איך דיר ברייגנען עפיס פון דער היים אהער, וויל ער אויך נישט! — כ'לעבען, נארעלע, ווענדט זיך משה'לע מיט א געבעט צו הערשעלען, וואס האסט-דו מורא? עס וועט נישקשה, פאר מיר אויך געניג זיין. נו, יא?

הערשעלע שאקעלט מיט דעם קאפ אויף ניין, נישט ארויסצוברייגנען פונ'ם מויל קיין ווארט. אין הארצען קאכט איהם ווי אין א קעסעל און די פארב שטעהט איהם אין פנים.

ר' אברהם זוכט דערוויל ביי זיך אין קעשענע, בעקומט פון דארט א הארטען דרייער, וועלכען ער שטופט הערשעלען אין דער האנד, בעטענדיג איהם פונ'ם גאנצען הארצען:

— נעהם, נישקשה!... וועסט דערפאר עפיס דיר קויפען.

הערשעלע נעהמט דעם דרייער און בעוואשט זיך מיט טרערען...

דאס פערטע קאפיטעל

אויף מארגען איז דער פארשוין געקומען דאוונען אקוראט אין דער „געוועהנטליכער צייט" און איז ווידער טאקי געזעסען נעבען ר' אברהם'ן, די נאז האט איהם אלץ טאקי געגלאנצט, נאר שוין נישט אזוי גענישט מיט אזא בייזער ווי נעכטען

צו דער תורה האט מען איהם אויפגערופען (דאנערשטאג איז געווען דענסטמאל) יעמוד ר' שניאור זאב וואלף ב"ר שרגא=פייבוש!

ר' אברהם האט נאכ'ן דאוונען געלערענט א פרק משניות און איהם מכבד געווען זאגען א רבנן=קדיש. געזאגט האט ער בנעימות'דיג, גרייזלענדיג דערביי א פאה, מיט צוגעמאכטע איינעלעך, געשאקעלט דאס קעפעלע גאנץ לייטיש, און יענע מיני יודען, וואס פערבלייבען געוועהנטליך אויף א שעה נאכ'ן דאוונען איבער דעם דרויב, שטיקלעך יהי רצון'ס און דעם „חוק'ל", האבען איהם געשיינקט אמן'ס פונ'ם גאנצען הארצען מיט דער כונה — יאהרצייט=בראנפען. די דאזיגע כונה איז זיי געלעגען אין די ליפעלעך, אין די גערגעלעך, ווי זיי האבען זיך בעלעקט און נעשלונגען די סלינקע. נישט דעריבער וויל זיי זאלען אזוי להוט זיין נאך א ביסעל משקה, חלילה! שכרות איז ביי זיי די גרעסטע עבירה; נאר דעריבער, וואס אין דעם יאהרצייט=בראנפען ליגט עפים א בעזונדער מין יצר=הרע, עס האט עפים א אנדער טעם — א כפרה שאמפאניער, דער בעסטער „נסך"! דער שמש האט טאקי באלד געבראכט א קווארט בראנפען — שליש מיט קיכלעך, אייערבייגעל צום פערבייסען און מען האט זיך גענומען מאכען לחיים.

— לחיים, ר׳ שניאור־וואָלף! בעבעט איינער, השם־יתברך זאָל געבען... בפשטות טאַקי, האַ, — פרנסה... פרנסה זיינע יודעלעך, אָך־אָך — האָ!

— לחיים ר׳, ר׳... האַ? שניאור! אָט וואָס, ר׳ שניאור! — קוועטשט זיך נאָך איינער אויס עפּיס צו זאָגען, נאָכדעם ווי ער האָט פריהער אָבגעזופּט אַביסיל פונ׳ם קעלישיקיל און זיך בעלעקט. פרנסה, מהיכא־תיתי! ווי אַרום? בע... דערויף איז ער דאָך אַ רבונו של עולם, האַ!... אַזוי צי אַזוי — וויים איך? — אָט לאָז ער אייך העל־בען... האָט איהר עפּיס דאָ, האַ, אַ געשעפטיל?... וואָס?... — לאָזט ער אויס חכמה׳דיג, אַ טאַפּ צו געבען דערוויל אין וואָגען.

— ע־עט!... מאַכט שניאור עפּיס אָהן ווערטער.

— אַהער, שקאָץ! — רופט ר׳ אברהם צו הערשעלען, וואָס איז אין אַ ווינקעלע געזעסען מיט משה׳לען איבער דער גמרא — נאַ! איין אייערבייגעל דיר מיט אַביסיל בראָנפען און דעם אַנדערען גיב דאָרט יענעם שקאָץ, דיין חבר.

דעם פאַרשוינס אייגעלעך האָבען זיך אין איין צייט געוואָרפען אויף הערשעלען דאָ, און אויף משה׳לען דאָרט אין ווינקעלע.

אַז דער עולם איז זיך צוגאַנגען, האָט דער פאַרשוין זיך אַריינגע־לאָזט מיט ר׳ אברהם׳ן אין אַ שמיעס מכח יודען, קרעכצענדיג שטאַרק מקנא געווען יענע, וואָס קענען זיצען אין בית־מדרש על התורה ועל העבודה און אַגב טאַקי אַ טאַפּ געבענדיג מיט אַ פרעג:

— ווער זענען עס ביי אייך יענע צוויי בחורים׳לעך דאָרט, וואָס זיצען איבער דער גמרא? גאַנץ פיינע קינדער.

— אַ מבין, כ׳לעבען! — ענטפערט ר׳ אברהם מיט אַ שטאָלץ שמייכעלע, ווי אַ פאָטער בשעת מען לויבט איהם זיינע קינדער. — איינער איז אַ היגער טאַקי און זיינער, וועלכען איך האָב פריהער צו־גערופען, איז, נעבעך, אַ גר, פון אַ שטעדטיל, אַ יתום. האַלט זיך דאָ אויף. אַ צאַצקע!

— מען זעהט עס איהם אַרויס באַלד טאַקי אין פנים, — מאַכט דער פאַרשוין, אַ קוק געבענדיג אין הערשעלעם זייט, — אַ שאָד, כ׳לעבען, ער מוז דאָ, נעבעך, אָבקומען.

— אוּדאי, אוּדאי! — זיפצט ר׳ אברהם. אַ אָרעם קינד, אַ עלענד יתום׳ל, נעבעך.

— ווייסט איהר וואָס! — רופט זיך אָן דער פאַרשוין, נאָכדעם

אַז ער האָט אַביסעל געטראַכט, און די גרויע אויגען האָבען זיך איהם צופלאַקערט — ווייסט איהר, וואָס מיר איז דאָ פאַר איהם איינגעפאַלען?

— אַ קשיא אויף אַ מעשה! — מאַכט ר׳ אברהם מיט אַ גוט שמייכעלע, פּאָכענדיג אויפ׳ן קאָפּ מיט דער יאַרמולקע. — אפשר אַ שידוך, האַ?

— כמו ווי אַ שידוך, — מאַכט מיט אַ ערענסט פּנים׳ל דער פּאַרשוין, — שפּעטער, מיט דער צייט, קען טאַקי זיין, אם ירצה השם, אַ שידוך. ס׳איז דאָ אויך אַ בתולה, פאַרשטעהט איהר מיך. די מעשה דערפון איז אַזוי... לאָזט זיך נאָר דיענען.

— זאָגט, אדרבה, זאָגט, מהיכא־תיתי!

— בקיצור, צו וואָס דאָ אַ ים בריען, צושאָקעלט זיך דער פּאַרשוין, די מעשה אָט, איז אַזוי: מיט מיר איז דאָ מיינער אַ שותף, אַ גאַנץ פיינער בעל־הבית, ווי איך זאָג אייך, נאָר נישקשה׳דיג. האָט דער שותף מיינער, פאַרשטעהט איהר מיך, אַ יונגעלע און וויל זעהר, דאָס יונגעלע זאָל קענען לערנען. ביי אונז דאָרט די חדרים זענען, ווי זאָל איך אייך זאָגען, עט... דער בראָדער מלמד איז אַ בהמה, דער ליטוואַק — אַ צלם־קאָפּ און די איבעריגע — טפו!... מיין איך, אַז וואַייער יתומ׳ל זאָל עס, צו־פּנים, פאַר מיין שותפ׳ס יונגעל זיין... איהר פאַרשטעהט?

— איך פאַרשטעה. איהר מיינט, מיינער זאָל לעהרנען מיט דעם יונגעלע.

— מ־מהו! — מאַכט דער פּאַרשוין, בלינצענדיג מיט די אייגעלעך — אָט דאָס מיינט דער פּסוק. עס וועט איהם זיין גאַנץ גוט. ער וועט האָבען קעסט, זיין בעשוכט און בעקליידט. וועט ער נאָר קיין שוטה נישט זיין, קען ווערען אַ שידוך אויך. פאַר וואָס נישט? אַ בתולה איז דאָ... צוקייעט עס נאָר.

— דאַכט זיך אין פלוג, האַ? נישקשה! — זאָגט ר׳ אברהם און רייבט דעם שטערען.

- וויל איך, — דערקלערט עס גאַנץ קלאָר דער פּאַרשוין, — וויל איך, פאַרשטעהט איהר מיך, נאָר פּשוט טאָן אַ מצוה. פערוואָרגען אַ יתום. מסתמא איז דאָך אַזוי בעשעהרט. — נו, האָט איהר עס צוקייעט?

— נישט שלעכט, ענטפערט ר׳ אברהם, נאָר...

— וואָס נאָר?! — טהוט זיך דער פּאַרשוין אַ חאַפּ. — נישט שלעכט,

זאָגט איהר; ניין — גאַנץ גוט! אָט דאָס איז דאָ די מעשה מיט א יודען, האָט קיין פּאַראיבעל נישט! וואָס, נאָר? נאָר, ווי איך זאָגען, מען מוז דעם שותף מיינעם וויזען פריהער דאָס בחור׳ל, לאָז ער איהם נאָר געפעלען. אָט וואָס! ווילט איהר האָבען אַ חלק אין דער מצוה, האיעט־זשע נישט און לאָזט, זייט מוחל, דעם בחור׳ל מיט מיר געהן צו מיין שותף. באַלד טאַקי נישטאָ קיין צייט

— טאַ! — מאַכט ר׳ אברהם אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם ביינקעל.- אָט געה איך מיט מיינעם איבערשמיעסען.

אין דעם פּנים פון ר׳ אברהם׳ן און פון הערשעלען איז געווען צו דערקענען, אַז ביידע קוויינקלען זיך עפּיס אין האַרצען, חאָטש ר׳ אברהם האָט די זאַך אַנידערגעשטעלט גלאַטיג, און הערשעלע האָט קוקענדיג איהם אין די אויגען, צוגעשאָקעלט מיט דעם קאָפּ אויף יאָ.

דער פאַרשוין האָט עכ פונדערווייטענס זעהר גוט בעמערקט, נאָר ער האָט געמאַכט אַ מינע װי פאַר איהם איז אַלץ איינס. און אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם אָרט רופט ער זיך אָן מיט אַ קנייטשעלע:

— נישטאָ קיין צייט! וויל ער, זאָל ער באַלד מיט מיר געהן... חי איהר ווילט אייך

— נאָך אַ רגע׳לע, איין רגע׳לע! בעט ר׳ אברהם און טרייבט אונטער הערשעלען, וואָס האָט, צוקומענדיג צו משה׳לען, זיך געבאָברעט עפּיס מיט איהם דאָרט אין דעם שטענדער. — געה שוין, געה, הערשעלע! דער יוד האָט נישט קיין צייט. געה און קום גיך צוריק מיט אַ ענטפער. איך וועל דאָ וואַרטען.

— איך וועל מיך נישט זאַמען. זאָגט הערשעלע און געהט אַרויס אינאיינעם מיט דעם פאַרשוין

דאָס פינפטע קאַפּיטעל

ר׳ אברהם האָט באַלד נאָך הערשעלעס אַוועקגעהן זיך גענומען זאָגן זוהר מיט אַ ברען אויף אַ נגון, די אויגען האָבן איהם געפלאַ־קערט, דאָס פנים האָט זיך איהם פערפאַרבט — ער האָט געזופט זוהר מיט אַ פעטיט און מען האָט בעשיינפערליך געזעהען, ווי עס קומט איהם צו דערפון חיות, אַ סך מעהר ווי אַ אַנדערען פון אַ גלעזיל קאָפע מיט פוטערגעבעקסלעך צום פריהשטיק. ר׳ אברהם׳ס פריהשטיק איז אַלע טאָג בעשטאַנען פון אַ טרוקען שטיקעל משניות, עטליכע געשמאַקע הגדתות מיט אַ זופ זוהר פערביסען — און איז דערמיט זאַט געווען ביז וואַרמעס. אַ היבשע צייט איז ער אַזוי פערטיפט געווען אין דעם זאָגן, געפלויגען הויך, עפּיס אין אַנדערע וועלטען. דערנאָך האָט זיך איהם עפּיס גע־ענדערט דאָס קול, אַלץ נידעריגער, נידעריגער, ווי ער איז פונ׳ם זיבעטען הימעל אַראָב אויף דער ערד. ער האָט געטאָן אַ זיפץ, געגלעט די באָרד, דעם שטעקען, געקוקט, זיצענדיג אויף זיין אָרט, אין דעם אָפענעם פענסטער גלייך איהם אַקעגען און זיך פערטראַכט.

אין דרויסען האָבען זיך געטראָגען שוועלבעלעך, געשוועבט אין דער לופטען פלינק־געשווינד, אַרויף און אַראָב, צופליהענדיג איינס נאָכ׳ן אַנדערען מיט אַ סווישנעש — „ציק־טשיק“ צו די נעסטען איבער די פענסטער און אונטער׳ן געזימס פונ׳ם קלייזיל

„גם־צפור מצאה בית“ אויך דאָס פייגעלע געפינט איהר הייזיל — קומט ר׳ אברהם׳ן אויפ׳ן געדאַנק דער געוויסער פסוק אין תהלים — „ודרור קן לה“ און דאָס שוועלבעלע זיין נעסט, „אשר שתה את אפרוחיה“

וואָס פריטולעט די יונגע פייגעלעך „את מזבחותיך ה׳ צבאות" ביי דיין מקום־קדוש, הארצעדיגער פאָטער, גאָטעניו!...

ער גיט אַ בליק אויף משה׳לען, דערמאָנט זיך אויך אין הערשעלען און טראַכט ביי זיך: יודישע קינדערלעך! — פון אָרמע עלטערן פייגעלעך, פריטולעטע, נעבעך, אין קלייזעלעך...

— וואָס בעטייט עס? — וואונדערט ער זיך פונדערווייטענס מיט אַ פרעגע צו משה׳לען, וואָס איז געזעסען שטיל און ווינקעלע, אָנגעשפּאַרענדיג דאָס קעפּעלע אויף דער גמרא—וואָס בעטייט עס, וואָס ער איז נאָך נישטאָ?

— ווייס איך? — ענטפערט משה׳לע גאַנץ קורץ, עפּיס אויף אַ אומעטיג קול.

— אָ־וואָ, אַ מעשה, אַ מעשה! — ברומלעט ר׳ אברהם. — מיר איז גאָר אַרויס פונ׳ם זינען צו פרעגען, אויף וועלכער אכסניא שטעהט אָט דער דאָזיגער, ווי הייסט ער עפּיס? שניאור־וואָלף, דאַכט זיך, האַ?

— דאַכט זיך אַזוי, ענטפערט משה׳לע געצעהלטע ווערטער עפּיס דורך די צייהן.

— האַ, פון וואָס פאַר אַ שטאָדט, האָט ער געזאָגט, איז ער — אָט דער שניאור וואָלף? איך געדענק נישט, אַסור, וואָס ער האָט געזאָגט...

ר׳ אברהם׳ס דאָזיגע ווערטער זענען געבליבען אָהן אַ ענטפער.

ער האָט זיך גענומען אַריינקוקען אין אַ ספר, נאָר דער געדאַנק, פאַר וואָס זאָמט זיך אַזוי הערשעלע, האָט איהם געפּיקט אין קאָפּ, אַזוי אַז ער איז נישט אין שטאַנד געווען צו פערשטעהן קיין וואָרט — געקוקט טאַקי נאָר ווי אַ האָהן אין בני־אדם. עס האָט איהם אָנגעהויבען אין דעם פאַרשוין עפּיס קשה צו ווערען, זיך עפּיס נישט צו שיקען. באַלד ביים ערשטען שלום־עליכם איז איהם אפילו דער שניאור־וואָלף עפּיס נישט געווען צום הארצען — עפּיס וואַרפען זיך זיינע אויגען, קוקען יענעם נישט גלייך אין פּנים אַריין, נאָר ר׳ אברהם׳ס גוטסקייט און פרומקייט האָבען עס נישט דערלאָזט גלאַט אַזוי פון אַ יודען עפּיס שלעכטס צו טראַכטען. מילאָ וואָס... גאָרנישט... אַ יודיש קינד. — אַצינד אָבער, אַז ער איז דאָ געווען אומרוהיג, האָט דאָס הארץ זיינס אָנגעהויבען פריי זיך אַרויסצוזאָגען אַקעגען דעם פאַרשוין, און ער איז שטאַרק נישט צופרידען געווען מיט זיך אַליין, מיט דעם גאַנצען עסק,

עפּים אזוי אין חאַפּעניש! סטייטש, ער ווייסט דאָך אפילו נישט רעכט גוט, פון וואַנען דער פּאַרשוין איז!... עס האָט איהם עפּים אונטערגעטראָגען פונ׳ם ביינקיל, נישט געקענט מעהר איינזיצען אויף זיין אָרט. ער איז צוגעגאַנגען צו דעם אָפענעם פענסטער און געקוקט, אַרויסגעקוקט אין דרויסען.

פאַר זיינע אויגען איז פירגעגאַנגען אַ ריהרענדיגע סצענע. אין אַ שוועלבעלעס אַ נעסט, אונטער׳ן געזימס, האָט זיך פערקליבען עפּים אַ גזלן — אַ וואָראָבייטשיקיל און זיך צולעגט דאָרט מיט אויסגעשפּרייטע פליגעלעך ווי ביים טאַטען אין וויינהויז. אונטער דעם שוועלבעלשען עולם ווערט אַ בהלה, אַ צונויפפליהעניש פון אַלע זייטען. דאָס פּאָרעל בע׳גזל׳טע שוועלבעלעך פליהען, פלאַטערען דערשראָקען אַהין-אַהער, סווישטשען געוואַלד, מאַכען זיך האַרץ און פריוועין זיך נאָהענט צוקומען צו זייער נעסט. דער וואָראָביימשיקיל אָבער שטעקט אַרויס, שטאַרק אָנגעלאָדען, דאָס קעפּיל, עפענט אַ מויל און פּיק, פּיק...

עס טהוט ר׳ אברהם׳ן עפּים אַ צופּ ביי דעם האַרצען, ער טרעט אָב פונ׳ם פענסטער, אַ מאַך געבענדיג מיט דער האַנד ווי אָבצוטרייבען פון זיך עפּים אַזוינס, וואָס בעאומרוהיגט איהם שטאַרק, און נעהמט זיך געהן הין-און-צוריק איבער דעם קלייזיל. דאָס קעפּיל פונ׳ם וואָראָביי-טשיקיל אָבער שוועבט איהם פאַר די אויגען, ער קוקט פערטראַכט אין משה׳לעס זייט, שטעלט זיך אָב פאַרבייגעהענדיג נעבען זיין שטענדער און נאָך עטליכע מינוט שווייגען טהוט ער איהם אַ זאָג:

— טאָמער, משה׳לע, וואָלסט דו אַ שפּרונג געטאָן זעהן, וואו איז ער ערגיץ דאָרט, דער שקאָץ הא? שוין באַלד דריי אַ זייגער. לויף אַהין אין די אכסניות. ווען נישט אין דער, איז אין יענער, אין איינער ערגיץ גועסט-דו איהם דאָך טרעפען.

— אַליין האָב איך שוין אויך דאָס איינענע געטראַכט, — ענטפערט משה׳לע, צומאַכענדיג די גמרא און לאָזט זיך באַלד טאַקי געהן.

משה׳לען איז אין דעם טאָג געוועזן שטאַרק אָנגעזאָלצען אויפ׳ן האַרצען דערפון, וואָס פלוצלים האָט זיך דאָ געמאַכט אַזוי, אַז ער זאָל זיך בעדאַרפען שיידען מיט הערשעלען, מיט וועלכען ער האָט געלעבט ווי ברידער, געלערענט און פערבראַכט טעג און נעכט אין ליידען, אין פריידען, מיט איהם אינאיינעם. נאָך אַזאַ ליעבען חבר געקניפּט און געבונדען, איבערצובלייבען פלוצלים אַליין — דאָס איז איהם געווען שווע-

דער פונ׳ם טויט. ס׳איז אינוועניג אין איהם פירגאַנגען אַ שפּאַרעניש, אַ
שאַרפער פלפול צווישען די געפיהלען. דאָס געפיהל פון ליעבשאַפט צו
הערשעלען האָט געשריגען: אַ רחמנות; ער ליידעט דאָ, נעבעך, קומט
דאָ אַווי אָב, לאָז ער אַהין פאָהרען! טאָמער וועט ער אויף דער שטעלע
דאָרט זיך אויסגלייכען די ביינער. אַ קעגען־זשע יענס געפיהל פון ליעב־
שאַפט צו זיך אַליין האָט געטענה׳ט: אויף מיר, נישקשה, איז אויך
אַ רחמנות! דאָ מיט איהם אינאיינעם איז מיר בעסער, הײמליכער, איי־
נגענעהמער דאָס לעבען... און נאָך עפּיס אַ מין געפיהל — אַ „וצדקתך״
האָט זיך אַריינגעלעגט אין אַ פּשרה מיט גנבה׳שע תנועה׳לעך: אויף ביידע
אַ רחמנות! איהם איז טאַקי אַ יושר שוין אַביסעל אויפגעריכט צו ווערען,
נאָר גאָט דער גוטער, אויב ער וויל, וועט איהם דאָך דאָ אויפ׳ן אָרט
אויך קענען עפּיס צושיקען

הערשעלעס זאָמען זיך אָבער האָט אינגאַנצען אַ עק געמאַכט
פונ׳ם דאָזיגען פלפול, אַצינד איז משה׳לען נאָר דאָס געלעגען אין זינען:
וואו איז הערשעלע? ר׳ אברהמ׳ס נישט־רוהיג־זיין עפּיס האָט איהם
נאָך מעהר צודרעהט, ער איז געווען בעטריבט און נישט געוואוסט וואָס
איבערצוטראַכטען.

אויף עטליכע אכסניות איז משה׳לע געווען און אומזיסט: אַזאַ פאַר־
שוין, וועלכען ער האָט געזוכט, האָט מען דאָרט נישט געזעהען, נישט
געהערט. האַלטענדיג אין געהן אויף די איבעריגע אכסניות, איז איהם
ווי אַ קויל אין האַרצען אַריין פלוצלים אַ געדאַנק — האַ, צום טייך! הער־
שעלע האָט זעהר ליעב צו באָדען זיך, צו שווימען, איבערצומאַכען אין
וואַסער אַלע קונצען, אפשר האָט ער ביים וועג געהענדיג זיך אַראָבגע־
חאַפּט באָדען און... ווייטער, מיט וואָס אַזעלכס שמעקט, האָט משה׳לע
קיין האַרץ נישט געהאַט דייטליך צו טראַכטען, ער איז נאָר געוואָרען
בלייך און גאָר זָהן אַ נשמה געלאָפען אַהין, צו יענע ערטער, וואו גע־
וועהנטליך מען באָדט זיך. נאָר אומזיסט זיין מיה, הערשעלע איז נישטאָ!
נישט ווילענדיג האָט איהם זיך געדאַכט, שוין גאַנץ קלאָר, מיט איטליכם
פיצעלע בעזונדער: הערשעלע איז ביים אונטערטוקען זיך איינגעזונקען
געוואָרען אין דער זומפּיגער בלאָטע. ראקעס האָבען זיך אין זיין לייב
ש־ן איינגעגעסען, נאָגען איהם דעם מאַרך פון די ביינער. דער טייך
שעהמט דאָך אַלע זומער צו אַ זיבען מענשען. ווער ווייסט וואָס פון משה׳־
לען וואָלט פאַר אַ ביטערע יסורים און אנגסטען געוואָרען, ווען עס זאָל
איהם באַלד, ווי אַ בליץ, נישט אַ זעץ טאָן אַ אַנדער געדאַנק — ס׳איז

דאָך עפּיס אויף דער וועלט דאָ אַ קאַבצאַנסקער אכבניא! מעגליך, טאַקי מעגליך, אַז הערשעלע איז אַריין אַהין זיך צו זעהן מיט פרישע קאַבצאַנסקער פּאַרשוינען, אָבצונעהמען אַ גרוס, אָדער אַ בריעף פון דער ה״ם. משה׳לע האָט אין דעם געדאַנק זיך אָנגעהאַפּט מיטביידע הענד, זיך שטאַרק געוואונדערט, פאַר וואָס איז דאָס איהם פריהער נאָך נישט איינגעפאַלען, און געשטאַרקט פון דער גוטער האָפנונג האָט ער זיך געלאָזט געהן צו דער קאַבצאַנסקער אכסניא.

די אכסניא פון דרויסען איז בעלאַגערט געווען פון בעלי־העגלות, וואָס זענען געשטאַנען, געזעסען אויף פריזבעס מיט בייטשען אין די הענד, שטאַרק בייז, האָבען זיך געקראַצט אין די פאות, געשפּיגען און גלאַט אַזוי זיך אין דער וועלט אַריין געפלוכט, געשאָלטען; אויף פון מעקלערס, וואָס האָבען זיך געדונגען מיט פּאַרשוינען, אויף זייער לשון — מוהמעס, פעטערס, אָנחייזענדיג זיי פונדערווייטענס ביידלעך, און צוגעזאָגט איטליכען אַ טייער פּאַהרעכטס, גיך, געשווינד, גערייטיג, ווי די שררות.

ביי משה׳לעס צוקומען זענען איהם, ווי די היישרעקען, בעפאַלען מעקלערס, איהם געצויגען, געריסען:

— אַהער, יונגער מאַן! וואָהין פאָהרען? אָט שטעהט אַ ביידיל, גרייט, באַלד טאַקי פאָהרען! —

משה׳לע האָט זיך קיום [אַ לעבעדיגער פון זייערע הענד אויסגעדרעהט און זיך אַריינגעהאַפּט אין שטוב אַריין. דאָרט איז ער דורכגעגאַנגען צווישען אַלע פּאַרשוינען, געזוכט מיט די אויגען אין איטליכס ווינקעלע — און הערשעלע איז נישטאָ! עס ווערט איהם נישט גוט, ביטער און פינסטער אויף דעם האַרצען. נאָר ס׳איז נאָך דאָ אַ שטיקעל האָפנונג. ער פריוווט זיך דורך דער הינטער־טיר אַרויס אין הויף אַריין. שטופּענדיג זיך צווישען די ביידלעך און וועגעלעך, צווישען מענשען, פערד, להבדיל, אויסגעמישט אינאיינעם און האָפענדיג הינטערוויליכס אַ שמייכעל אין פנים פון פערדישע ווידלען, דערזעהט ער אין דער זייט דאָרט אַ בעקאַנט פנים — און עס גיט איהם אַ קלאַפּ אין האַרצען פאַר פרייד אויף אַזאַ מציאה. אונזער שניאור־וואָלף שטעהט עס דאָרט מיט עמיצען נעבען אַ געשפּאַנט וועגעלע, האַלטענדיג די נאָז אַראָבגעלאָזען און זעהט אויס עפּיס ווי אַ אָבגעשמיסענער. משה׳לע טהוט זיך אַ לאָז צו איהם האַסטיג מיט אַ פרעג, גאָר אין איין אָטהעם:

— וואו איז הערשעלע?... הערשעלע וואו איז?

— א־א! טהוט זיך שניאור־וואָלף א חאפ חי פּנ'ם שלאָף, שאַרף אָנקוקענדיג משה'לען און נאָך עטליכע מינוט טראַכטען רופט ער זיך אָן, שוין לעבעדיגער אביסעל:

— אָט באַלד, באַלד! וואַרט נאָך אביסעל, לאָמיך נאָר אָבפּאַרטיגע זיך דאָ אָט מיט דעם יודען.

שניאור־וואָלף רופט אַוועק דעם יודען אין דער זייט, ביידע שמועסען דאָרט אַ היבשע צייט גאַנץ שטיל צווישען זיך, מעהר אויף דעם ווינק. דער יוד זעצט זיך דערנאָך אַריין אין אַ װעגעלע, שניאור־וואָלף געזעגענט זיך מיט איהם: — פאָהרט געזונד

און צוקומענדיג באַלד צו משה'לען זאָגט ער נאָר פריינטליך מיט אַ זיס שמייכעלע.

— נו, אַצינד קען איך דיר ענטפערן. וואָס האָסט־דו מיך עפּיס געפרעגט, וואָס?

— וואו איז הערשעלע?

— א־אַ, דיין חבר מיינסט־דו! — מאַכט דער שניאור־וואָלף ווי ער שטויסט זיך ערשט אָן. — אַזוי־זשע רעד. — דיין הערשעלע איז דאָרט, דאָרט ביי דעם שותף מיינעם. איך שטעה אויף אכסניא דאָ, און ער, דער שותף, פאַרשטעהסט־דו מיך, שטעהט ביי זיינעם אַ מחותן עפּיס. אָט געה איך אַליין באַלד אַהין. קום, אויב דו ווילסט, מיט מיר טאַקי.

עס פאַרשטעהט זיך, אַז משה'לע איז זעהר גערן געווען צו געהן און האָט געזאָגט:

— אָך, אַ שענעם דאַנק!

שניאור־וואָלף האָט געפיהרט משה'לען עפּיס געדרעהט דורך שמאָלע געסלעך און הינטערגעסלעך. נאָך אַ שטרעקע וועג גאַנג הויבט משה'לע אָן ביסליכווייז זיך אָבצושטעלען, קוקענדיג עפּיס אומרוהיג, גלייך ווי גערעדט: ביז וואַנען וועט ער מיך פיהרען?!

„נאַ־נאַ, אַ פאַרקליבען זיך עס אביסעל! עפּיס אין אַ עק וועלט!“ ברומט שניאור־וואָלף אונטער דער נאָז פאַר זיך, ווי אויך שטאַרק נישט צופרידען. און אַ קוק געבענדיג דערנאָך משה'לען אין פּנים אַריין, מאַכט ער מיט אַ זיס מינעלע:

— אָט באַלד, באַלד!

— יאָ! — רופט זיך משה'לע אָן אָנגעברוגז'ט, — אָט באַלד וועלען מיר שוי'ן אויף יענער זייט שטאָדט. אָט איז שוין טאַקי דער בית־עולם!

— וואָס בין איך שולדיג ? — נעהמט איין שניאור=וואָלף משה׳לען מיט גוטע ריידעלעך. — נישקשה, וואָס קען עס דיך אַרען, נאַרעלע, אַז דו וועסט דערווייל דורכגעהן זיך אַביסיל שפּאַצירען ? אָט קוק אַ גרין ביימעלע, אַ שמעקענדיג גרעזעלע, פייגעלעך סווישטשען—טשיריק־חיריק=טשיק !

משה׳לע טהוט אַ שמייכעל און נעהמט אָן אַ פרעהליך פּנים.

— אָט אַזוי, האָב איך דיר טאַקי ליעב !—רופט זיך אָן שניאור=וואָלף, אונטערחנפה׳נענדיג זיך—וואָס האָסט דו עס אַזוי קיין צייט נישט ? אַלץ לערנען, לערנען ! נאָך אַמאָל אמר אַביי, ווידער אַמאָל אָמר אַביי, מען בעדאַ״ף די וועלט אויך אָנקוקען.

שמיעסענדיג אויף אַזאַ שטייגער איז שניאור=וואָלף מיט משה׳לען דערווייל געגאַנגען אַלץ ווייטער, ווייטער ביז העט אויף יענער זייט בית עולם. דאָרט האָט זיך געשלעפּט פּאַמעליך עפּיס אַ פוהריל, אַ יודליק איז דערויף געזעסען, געהאַלטען אין די הענד שלאַף די לייצען, געלאָט נאָר פון יוצא וועגען, פאַרלאָזענדיג זיך אויף דעם פערדעלס יושר : לאָז עס זיך, עס, געהן, ווי זיין גוטער ווילען איז. שניאור=וואָלף האָט זיך איבערגעווינקען מיט דעם יודיל און איידער משה׳לע האָט זיך געהאַט זיך אַרומצוקוקען, טהוט ער איהם אַ חאַפּ, וואַרפט איהם אַריין אין וואָגען און שפּרינגט אין דער הייסער רגע אויך טאַקי אַריין אַהין. דאָס יודיל טהוט אַ שמיץ דאָס פערדיל און אַוועק, אַוועק..

דאס וועקסטע קאפיטע.

ר׳ אברהם געהט דערוויל אין איינע צרות הין-און צוריק איבער דעם קלייזיל שטארק אומרוהיג, רייבט מיט דער האנד דעם שטערען און רעדט אלץ צו זיך אליין פערוואונדערט: רבונו של עולם, וואס טהוט זיך דא אזוינס! וואו זענען עס די קינדער?! יענער איז נישטא, דער — זיימט זיך עפיס אויך צו לאנג. א שענער אוועקגאנג אביסיל! מילא דער יאק דער, גארנישט! אבער יענער, וואו איז יענער?! ס׳איז עפיס נישט גלאטיג. ער בלייבט שטעהן נעבען פענסטער און נעהמט זיך ארויס די אויגען קוקענדיג אין דרויסען, נאר אומזיסט אבער דאס קוקען, מען הערט נישט, מען זעהט נישט. ער טהוט זיך געשווינד אהן, נעהמט אין דער האנד דעם שטעקען און געהט ארויס מיט דער דעה אליין עפיס צו טאן, געוואהר צו ווערען, וואס איז די מעשה.

אויף דער גאס קומט איהם אקעגען איינער, זיינער א גוטער בע-קאנטער, א יונגער מאן פון א יאהר דרייסיג, לייטיש געקליידעט, עפיס האלב-דייטש, האלב-יודיש, מיט א שווארץ בערדעלע און מיט א קלוג, זים פנים. דער יונגער מאן קוקט אן פערוואונדערט ר׳ אברהם׳ן, ווי ער יאגט אהן א נשמה, און שטעלט איהם אב מיט א פרעג:

— וואס יאגט איהר עס עפיס אזוי? וואהין איז? ר׳ אברהם! א עסק יזפים, וואס?

— עפיס א שטיקעל עגמת-נפש — ענטפערט ר׳ אברהם, חאפענדיג דעם אטהעם. — גוט, כ׳לעבען, וואס איהר זייט מיר געקומען אקעגען. איך האב מיר דערמאנט, ס׳איז דא מיט אייך צו רעדען וועגען עפיס א ענין. נאר נישט אצינד, נישט אצינד, ר׳ רפאל.

— א ודאי וועגען א שדוך! — טהוט מיט א שמייכעלע א זאג רפאל. — האט איהר געהערט בעסער נייעס, ר' אברהם? אייער גדלית ווינטהאפער האט אנגעזעצט!

— אווא, א־ווא! — מאכט פערוואונדערט ר' אברהם. — עפים אזוי פלוצלים, אומגעריכט! און ווי שטעהט מעלתו מיט איהם?

נישקשה! — זאגט רפאל, א דרעה געבענדיג מיט דער נאז, — איך האב מיר לאנג דערויף געריכט. זיינע וועקסלען מיר פאר דער סחורה האב איך באלד טאקי סקאנטירט, וועניגער מיט עטליכע פראצענט — אהן סכנות! מיינע לאדוער פאבריקאנטען, נישקשה, וועלען דערפאר אויף מיר נישט ברוגז זיין אצינד. וואס־זשע פארט, ר' אברהם, איז די מעשה, וואס איהר זייט עפים צוטראגען אזוי? ווייסט איהר וואס? קומט, כ'לעבען, אצינד צו מיר, וועלען מיר רעדען ביי א גלעזיל פונש. עפים בין איך היינט זעהר גוט אויפגעלעגט.

— הא?... גוט! — מאכט ר' אברהם, א חאפ געבענדיג זיך, ווי ער איז אויף עפים געפאלען נאך א פאר מינוט טראכטען. — גוט, איך וועל אייך אונטערפיהרען ביז צו אייער שטיבעל אויפ'ן הויף און אליין וועל איך דארט אריינגעהן אויף דער קאבצאנסקער אכסניא עפים וועגע א זאך, קוים ענדיגט זיך גוט, בין איך די רגע ביי אייך. קומט!

ר' אברהם לאזט זיך געהן ווייטער גיך, רפאל געהט איהם קוים נאך און קען נישט פארשטעהן, וואס די איילעניש ר' אברהם'ס זאל בעדייטען אזוינס.

— געדענקט־זשע ר' אברהם! — רופט זיך אן רפאל ביים צושיידען זיך אויפ'ן הויף פון דער אכסניא. — ווי באלד איהר וועט זיך אבפארטיגען דא, זאלט איהר אריינקומען גלייך צו מיר.

— א, גאט העלף, ריזעניו! — זאגט ר' אברהם אויף א ננון, אריינקומענדיג ברייטליך צו רייזען, און איהר בעזונדער אלקיריל, בשעת זי האט ערשט אוועקגעלעגט דאס פלייש זאלצען איבער א וויקשעפטיל און זיך גענומען צו די פיש. צו א געזונטען קארפ מיט א גרויסען העכט אויף שבת.

— א, א גאסט, כ'לעבען! — מאכט רייזע, אברייסענדיג זיך פון דער ארבייט און א פאהר געבענדיג מיט דער נאז איבער דעם ארבעל. — א לאנגע צייט, העך־אביסיל, האט מען אייך נישט געזעהען, ר' אברהם! הא, רעבט עפים אזוי? נו, זעצט זיך, זייט מוחל!

צווישען רייזען און ר' אברהם'ן איז געווען פון גאנץ לאנג א גוטע

בעקאַנטשאַפט. איהר מאַן, עליו השלום, האָט בײם לעבען געדאַוועגט אין דעם קלײזיל, וואו ר׳ אברהם, און זיך מיט איהם זעהר גוט פערהאַלטען. רײזע האָט נאָך ביז אַצינד אונטער ימים־נוראים געדאַוועגט אין דער װײבערשער שוהל דאָרט, אויף איהר שטאָט, און מיט די יאָהרצײטען נאָך דעם מאַן, נאָך איהר טאַטען און מאַמען זיך שטענדיג פערלאָזט אויף ר׳ אברהם׳ן, וואָס ער פלעגט עס אַקוראַט אָבהיטען. ער פלעגט שוין געדענקען די טעג, און זינען האָבען די ליכט, די פרקים משניות, אויך בעשטעלען אַ מנין יודען אויף דעם הייליגען אָרט און דערנאָך מיט איהר זיך אָבּרעכנען. אויסער דעם פלעגט ר׳ אברהם אָפט קומען צו איהר אין הויז, אַ מאָל נאָך אַ נדבה אויף עפּיס אַ מצוה־זאַך, אַ מאָל צו זעהען זיך מיט אַ בעקאַנטען אורח, וואָס איז פערפאָהרען צו איהר אויף אכסניא און אַ מאָל גלאַט אַזוי געוואָהר ווערען, וואָס הערט זיך. רײזע האָט איהם אויפגענומען שטענדיג מיט כבוד, איז זעהר גערן געווען זיך אַרײנצולאָזען מיט איהם אין אַ שמיעס וועגען יודישקײט, וועגען דעם שטײגער לעבען פריהער אין יענע צײטען און קרעכצען: הײנט איז נישט דאָס, וואָס אַ מאָל!

— יאָ, גערעכט, כ׳לעבען, נישט געזעהען זיך טאַקי אַ היבשע צײט. עס האָט זיך עפּיס נישט געמאַכט. הײנט בין איך געקומען... דרעהט זיך ר׳ אברהם עפּיס און זעצט זיך אַנידער אויף אַ בײנקיל.

— אַ בּיר אין וואַלד האָט געמוזט פּגר׳ן! שפּאַסט אויף איהר שרײענדיג קול רײזע.

— הײנט בין איך געקומען, הויבט ר׳ אברהם אָן דעם שמועס, אָט וואָס: זאָגט ער, רײזעניו, האָט איהר נישט געזעהען הײנט בײ אײך דאָס קבצאַנסקער בחור׳ל? איהר ווײסט דאָך, מעמען איך מײן, יענס בחור׳ל, אונזער בעל־תפלה׳ס, עליו השלום. אין דער פריה איז ער אויף אַ שעה אַוועקגעגאַנגען און נאָך נישטאָ!

— אוי, אַ דונער האָט מיך נישט דערשלאָגען! טהוט רײזע אַ געשרײ און פערוואַרפט מיט דעם קאָפּ.

— וואָס איז, האַ?! טהוט זיך ר׳ אברהם אַ חאַפּ דערשראָקען. אויפשפּרינגענדיג פונ׳ם בײנקיל

— אַ עק פון זײן לעבען, פערוויסט — זײנע יונגע יאָהרען! טרוי־ערט רײזע ווי צו קינות. דאָס האַרץ, אַ וועהטיג איז מירן מיר, האָט [illegible] נעמענט, אַז ס׳איז עפּיס נישט גלאַט. אַצינד איז שױקלאָר ווי

דער טאָג—ער איז געקוילעט, נעבעך. אַי, געקוילעט זאָלען זיי ווערען אָהן אַ מעסער!

—גאָט איז מיט אייך, רייזע! ווער? וואָס?—בעט ר׳ אברהם און איז טויט מיט אַלע אברים.

— נאָט אייך אַ וואַרעניק, העניאַביסיל! צולאָזט זיך רייזע אויף איהר קול. פלוצלים גאָר זיצט ער דאָ צווישען צוויי אומבעקאַנטע יודען, דער רוח וויסט זייער טאַטען, ווער זיי זענען, און עסט אַ וואַרעניק! וואָס זענען זיי מיט איהם פאַר אַ שמעלקעס, זיי זאָלען איהם דעם ביסען פונ׳ם מויל אַוועקגעבען! נישט עפּיס אַזעלכע מילדע. מיט מיר, נישקשה, האָבען זיי זיך גוט געדונגען פאַר דעם וואַרמעס, האָבען נאָך אין אַ טאָרבעלע פאַרנומען די איבערגעבליבענע שטיקלעך ברויט פונ׳ם טיש.— מיר איז עס באַלד עפּיס נישט געפעלען.

— נו, נו! טרייבט אונטער ר׳ אברהם.

— נו, מאַכט רייזע, איבערגעהענדיג פון דער דינער אויף דער גראָבער סטרונע, מילא איז מיר נישט געפעלען. וואָס־זשע איז? דאָס ערשטע מאָל, העניאַביסיל, מאַכט זיך מיר אַזוינס, וואָס מיר איז נישט געפעלען? — פונדעסטוועגען האָט עס מיך פאָרט עפּיס געמאָנטעט, אַריינצושטעקען, ווי מען זאָגט, די נאָז, טאָמער וועל איך עפּיס אָנשמעקען. עפּיס ווי שטעהט דאָרט, ר׳ אברהם, אַ יודענע האָט ליעב...

— גיכער, סערדצע, איך בעט אייך. צאַפּעלט ר׳ אברהם הערען ווייטער, דעם שפּיץ.

- וואָס דען? אַ יודענע איז אַ יודענע. לאָזט רייזע נאָך אויף טאָן נידריגער אַראָב די געמבע. בין איך ציקאַווע געווען שמעקען ביים דערלאַנגען יענע פאַרשוינען צום טיש, חאַפּען פאַרבייגעהענדיג אַ לעק פון זייער שמיעס. עפּיס איז מיר דאָס שושקען־זיך זייערס און דאָס מינעלע, וועלכע זיי האָבען דערביי געמאַכט, איבערווינקענדיג זיך מיט גנבה׳שע אויגען, גאָר טאַקי נישט געפעלען. אַ פּאָר ווערטער, וואָס איך האָב געחאַפּט, זענען מיר שטאַרק אין נאָז אַריין, און דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט: חאַפּערס! נישט אַנדערש זיי זענען אויסען דאָס יתום׳ל אין געוואַנט אַריינשטעקען מיט אַ אָנשטעל. אָט וואָס דער וואַרעניק בעטייט... איך האָב געזוכט דאָס בחור׳ל, גראָד איז ער מיר אין דער הייסער רגע צו די אויגען נישט געקומען. דערווייל בין איך דאָך אַ יודענע „מה אָנו,

מה חיינו", משמיינס-געזאָגט, אַ קאַצען מוח, אין איין אויער אריין — פונ'ם אַנדערען ארויס. אַ קאַטאָוועס, הען אַבּיסיל, שטענדיג האָט מען דאָס לויפעניש. אַצינד ווייזט זיך עס גאַנץ קלאָר ארויס. — חאַפּט זיך פּלוצ-לים רייזע ארויף הויך אויפ'ן בּיי-קולכען — געהאַפּט האָבּען זיי איהם, אַוודאי, פערחאַפּט זאָלען זיי ווערען. אַ בּיטער רחמנות, וועה איז מיר! אַזאַ וואויל קינד! — אוי, אַ דונער איז מיר, ר' אבּרהם! וואָס איז מיט אייך? לאָזט זיך נישט אָב!

אַ קאַלטער שוויס האָט בּעשלאָגען ר' אבּרהמ'ן, טרעדרען, ווי די בּאָבען, זענען איהם געשטאַנען אין די אויגען, אַלע גלידער האָבּען איהם געציטערט און ער האָט קוים זיך געהאַלטען אויף די פיס.

— איך בּין שולדיג, איַקעט ער אָנחאַפּענדיג זיך בּיי'ם קאָפּ, אײַ-אײַ-אײַ, וואָס האָב איך געטאָן! בּיים ערשטען בּעגעגעניש מיט אַ מענשען, נישט רעכט צו וויסען, ווער ער איז, פון האַנען ער איז, נעהם איך און גיב איבּער אין זיינע הענד אריין דאָס עלענטע יתום'ל, נעבעך, אײַ-אײַ!!

— וואָס זייט איהר שולדיג? נעהמט רייזע איין ר' אבּרהמ'ן מיט גוטע רייד. מסתמא איז דאָך זיין פינסטער מזל אַזוי. אַזוי, מסתמא איז אויף איהם אָנגעקהתמ'ט געוואָרען. ווי זאָגט מען עס? עס פאַלט נישט די שפין בּיז עס ליגט נישט עפּיס דרין.

— הרג'ענען בּין איך ווערטה זאָל מען מיך, אַלטען נאַר — הערט נישט אויף ר' אבּרהם צו אָכצען, צו קרעכצען — אויף מיר האָט עס לייזער-יאַנקיל, עליו-השלום, איבּערגעלאָזט זיין קינד און געשטאָרבּען מיט דער האָפנונג, אַז איך וועל עס דאָ אויף איהם האָבּען די השגחה ווי אַ טאַטע. — יאָ, אַ שענע השגחה! אַ גוטער טאַטע!...

— נו, וואָס זאָל מען טאָן? העך-אַבּיסיל, זעצט זיך, ר' אבּרהם! בּעט רייזע מיט טרערען אין די אויגען, אונטעררוקענדיג איהם דאָס בּיינקיל.

— וואו איז מיין קינד? וועט דער טאַטע דאָרט שרייען, נישט איינליגענדיג רוהיג אין קבר. אַזוי האָט איהר עס געהאַלטען וואָרט... און וואָס וועל איך ענטפערן דער מאַמע, דער וויסטער אלמנה? אַז זי וועט קומען וויינען איבּער מיין קאָפּ... רעדט, זאָרגט ר' אבּרהם

מיט אַ נעבראָכען האַרץ, טהוט זיך אַ וואָרף אויפ׳ן בּיינקיל, פאַרדעקט מיט בּיידע הענד דאָס פּנים און בּלייבּט זיצען שטיל, שטום ווי די וואַנד.

— העןַ־אַבּיסיל! הויבּט אָן רייזע מיט אַ מוסר, שאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ נאָך עטליכע מינוט שטיל־שווייגען און פון די אויגען קאַבּען איהר טרעהרען. ווי טהאָר מען, העןַ־אַבּיסיל, זיך אַזוי נעהמען צום האַרצען! און נאָך אַ מאַנסבּיל, אַ יוד, אַ למדן, ווייסט, וואָס שטעהט געשריבּען דאָרט אין הייליגע ספרים! הייגט וואָס זאָל מען שוין זאָגען אויף אַ יו־דענע? מה נאמר, מה נדבּר, עט, כ׳לעבּען, ווי איך בּין אַ יודישע טאָכטער! האַ! וואָס איז עס דאָרטען פאַר אַ וואָרף? — טהוט זי זיך פּלוצ־לים אַ חאַפּ, דערהערענדיג אַ שטאַרקען קלאַפּ אויף יענער זייט אַלקיר, גוי עפּיס איז אומגעפאַלען. — טפו, זאָל עס ווערען, נאָר עס בּרעכט, עס וואַרפט! נישט אויסצוהאַלטען, וואָס דאָ טהוט זיך אַ טאָג איבּער!...

רייזע לויפט געשווינד אַרויס פונ׳ם אַלקיריל און שלאָגט זיך אָן נישט ווייט דערפון, אין אַ טונקעל ווינקעלע, אין עמיצען עפּיס, וואָס האָט, בּאַברענדיג זיך דאָרט אויף דער ערד מיט זאַכען, אומגעוואָרפען אַ בּיינקיל מיט קווערטלעך און קופּערוואַרג.

— וואָס זאָגסט־דו, איך בּעט דיך, צו זיין טאַטען? — לאָזט זיך הערען רייזעס קול דאָרט, הויך אויף אַ בּייזער, — וואָהין ער האָט זיך עס, העןַ־אַבּיסעל, פאַרקליבּען מיט די קלימקעס! גאָר נישט געפונען, כ׳לעבּען, קיין אַנדער. אָרט! ווער איז?

קיין צייט נישט צו האָבּען וואַרטען אויף אַ ענטפער, בּייגט זיך רייזע איין מיט איהר כּבוד אַליין, צו זעהען, ווער איז, בּאַברעט זיך דאָ. זי קוקט דעם פאַרשוין אין פּנים אַריין און לאָזט אַרויס אַ געשריי נישט מיט איהר קול:

— ר׳ אַבּרהם! גיכער, ר׳ אַבּרהם!

ר׳ אַבּרהם חאַפּט זיך אויף ווי פונ׳ם שלאָף און פליהט מיט אימפּעט אַרויס פונ׳ם אַלקיריל

— ער איז דאָ! שרייט רייזע גיך אין איין אָטהעם, טייטענדיג מיט אַלע פינף פינגער. אָט, איז ער, אָט, ער!...

— הערשעלע! מאַכט ר׳ אַבּרהם אויף אַ דומפּף־ציטערדיג קול, אַרויסשפּרינגענדיג פון די כּלים פאַר גרויס וואונדער.

הערשעלע איז געשטאַנען אַראָבגעלאָזען די נאָז, ווי איינער וואָס האָט זיך פערזינדיגט און פיהלט, אַז אָט האַפּט ער אַ פּסק

— גומל בעדאַרפסט=דו בענשען, שען בחור׳ל וואָס דו ביסט טרוקען אַרויס, — רופט רייזע זיך אָן.

— וואָס בין איך שולדיג? אומגערן האָב איך עס דאָך אומגע־וואָרפען. פאַרענטפערט זיך הערשעלע.

— ניין, נישט דאָס, — פאַלט אַריין אין די רעד ר׳ אברהם, — דו ביסט טרוקען אַרויס, מיינט רייזע, פון די יודענס הענד. — וואָס קוקסט=דו עס עפּיס אויף מיר אַזוי פערוואונדערט, הערשעלע?

— איך פאַרשטעה נישט, וואָס איהר זאָגט! ענטפערט הערשעלע, מאַכענדיג מיט די אַקסלען און נעהמט זיך צוטיפקלייבען דאָס אַראָבגע־פאַלענע קופערנע געפעס.

— איהר הערט? — ווענדעט זיך ר׳ אברהם אין דער זייט צו רייזען, — ער פאַרשטעהט נישט, וואָס מען רעדט! אומזיסט=אום־נישט, האָב איך מורא, חושד געווען יודען. נאָט זאָל אונז נישט שטראָפען.

—עט, וואָס דאַכט זיך אייך! —זאָגט רייזע מיט אַ שמייכעלע— וואָס דען־זשע בעטייט דער וואַרעניק? האָט זיך יענע פּאָר ווערטער, וואָס איך האָב געחאַפּט, מיר נאָר געחלומט?... אַ־נו, גיט איהם נאָר, זייט מוחל, אַ פרעג, וואו איז ער עס ביז אַ צינד פערפאַלען גע־וואָרען?

—זאָג נאָר, שקאָץ! —מאַכט ר׳ אברהם. —וואו ביסט־דו עס פערפאַלען געוואָרען ביז אַ צינד?

— וואָס האָסט־דו עס זיך צו באָברען דאָ מיט זאַכען? מיט וועמענס זאַכען? —פרעגט רייזע צוויי קשיות מיט אַמאָל און בייגט זיך אָן אַ קיק טאָן צו אַ פּעקעלע מיט זאַכען.

הערשעלע שטעהט צודולט, האַלט אַראָפּגעלאָזען די אויגען און ענטפערט נישט קיין וואָרט.

—איהר זעהט עפּיס שענס! צולאָזט זיך אויף איהר קול רייזע. האַלטענדיג אין דער האַנד אַ קליידיל, וועלכע זי האָט געפונען צווישען די זאַכען, —וואָס זאָגסט־דו, איך בעט דיך, צו זיין טאַטען? אַ־נו, שען בחור׳ל, וואָס בעטייט דאָס קליידיל, אַ מיידעלש קליידיל?

—וואָס, וואָס! מאַכט פערוואונדערט ר׳ אברהם.

הערשעלע ווערט אַנגעצונדען, רויט ווי פייער און קען נישט אַרויסבּרענגען קיין וואָרט, אַזוי פאַרקלעהמט האָט איהם דאָס האַרץ.

— דערווייל, ר׳ אברהם שטעהט איהר דאָ אויף די פיס, רופט זיך ווייזע אָן. אַט געהט בּעסער מיט איהם אַריין אין אַלקיריל, וועט איהר מאַכען ברכה. דאָס בּחור׳ל וועט אויך עפּים עסען. ער איז דאָך אוודאי הונגעריג, העז־אַביסעל! ער וועט עסען און מיר וועלען דערווייל פון איהם געוואָהר ווערען אַלסדינג.

דאָס זיבעטע קאַפּיטעל.

די מעשה מיט הערשעלען איז אַזוי:

שניאור-וואָלף האָט געפירהרט הערשעלען פונ'ם קלייזעל גלייך אויף דער קאַבצאַנסקער אַכסניא, וואו ער איז גראָד געשטאַנען. געגנוג קאָכט זיך דאָך אויף דער דאָזיגער אַכסניא אַלע טאָג פון זעהר פיעל פאַרשוינען, וואָס קומען און פאָהרען אַוועק,—איז דאָס קאָלעניש דאָרט דאָנערשטאָג נאָך גרעסער. דאָנערשטאָג הויבען געוועהנטליך יודען אָן שוין קיין צייט נישט צו האָבען און די, וואָס האַלטען אין פאָהרען, איילען זיך אויף שבת, אוים מורא, דער שטן זאָל, חלילה, נישט מקטרג זיין: עס זאָל אין דער מיט וועג נישט ברעכען אַ אַקס, דער וואָגען זאָל זיך נישט איבערקעהרען מיט אַלע פאַרשוינדלעך, נישט איינגעזונקען ווערען איבער די רעדער אין אַ בלאָטע, אָדער לא יעלה ולא יבוא, די פערד זאָלען נישט צושטעהען און מען זאָל, בעהיט גאָט, פאַרשפּעטיגען: איינער — דעם ראָסעל-פליויש, דער אַנדערער — דעם מרחץ אָדער, די בייזע שעה זאָל נישט זיין—און מען זאָל גאָר אַריינפאָהרען מיט דעם דישעל אין דער שיסעל לאָקשען. אין דער גרויסער בהלה דאָרט, פון מענשען, דענסטמאָל, ווען איטליכער איז פערטראָגען מיט זיך, נישט אין זינען צו האָבען יענעם—איז ביים עק טיש, אין אַ ווינקעל, געזעסען עפּים אַ יודיל מיט אַ רויטער באָרד און שטאַרק געשוויצט איבער אַ שיסעל מיט וואַרעניקעס, פון וועלכער עס האָט געזעצט אַ פּאַרע ווי אַ רויך. ער האָט געגעסען מיט בונה, נוט געקייעט, נישט געאיילט, ווי אַ גרויסער מייסטער אין רער אכילה. קוקענדיג בשעת מעשה אויף איהם האָט מען בעקומען אַ אייזערנעם אַפּעטיט, האָטש ער

איז שוין פון אַ צייט פערפאַרען געוואָרען און עס האָבען דערצו נישט געהאָלפען קיין דאָקטוירים. וואָס רופאים, וואָס דאָקטוירים! איין מיטעל צום אַפּעטיט איז אַ בריה, אַ פרעסער — קוקען אויף איהם „ווי ער רייבט מיט אַ לשם=יחוד..

שניאור=וואָלף איז צוגעקומען אַליין צו דעם יודעל און מיט איהם שטילערהייט עפּיס געשמועסט. דאָס יודיל האָט זיך פערטראַכט, אַנידערגעלעגט אויף אַ ווײלע דעם לעפעל, קייענדיג זעהר פּאַמעליך, קוים=קוים צו מאַכען מיט די ליפּען, און מען האָט אין זיין שיינענדיג פּנים'ל, אין זיין שמייכעלע, דערקענט, אַז עס טהוט איהם עפּיס שטאַרק הנאה.

הערשעלע איז זיך דערוויל געשמואַגען אין דעם אַנדערען עק שטוב און געוואַרט, וואָס וועט דאָ זיין. שפּעטער אַביסיל האָט שניאור=וואָלף מיט אַ ווינק איהם צוגערופען צו זיך און פאָרגעשטעלט פאַר דעם יודיל, וואָס האָט איהם געבעטען זיצען נעבען זיך, מאַכענדיג גאָר פריינטליך:

— מיר ביסט=דו אויפ'ן אַנבליק געפעלען. איך האָף, אַז דעם שוואָגער מיינעם, וואָס זוכט אַ גוט בחור'ל פאַר זיין יונגעל, וועסט=דו אויך געפעלען. נאָר מיין שוואָגער שטעהט אַכסניא ווייטליך פון דאַנען. ער איז אַ גאַנץ אידעל, אַבגעהיט מענשעל און בעדאַרף האָבען צו זיין געזונט אַ גערטענדיל, אַביסעל פרישע לופט. נאָך דעם עסען פאָהרען מיר אַהין, דיך מאַקי אויך מיטנעהמען, לאָז ער דיך נאָר אָנקוקען, נישקשה. דאָס איבעריגע — איז שוין אונזער זאַך. עס וועט זיין רעכט!... דערווייל קום עסען!

— עסט געזונט! — ענטפערט הערשעלע, ווי דער שטייגער איז, אַז מען בעט עסען.

— ניין! — זאָגט דאָס יודיל — מאַקי אין רעכטען אמת קום עסען. — זאָגט, זייט מוחל, ווענדט ער זיך צו שניאור=וואָלף'ן, זאָגט דער בעל=הבית'טע, זי זאָל אייך בריען געבען עפּ

— אַ שענעם דאַנק! איך בין נישט הונגעריג — בעדאַנקט הערשעלע, אוים דרך=ארץ נאָר, הגם עס וואָלט גאָר נישט געשאַדט מאַקי, אין מויל אַריין צו נעהמען עפּיס.

— נעהם=זשע חאָטש וואָס=ס'איז — בעט דאָס יודיל און שטופּט מיט געוואַלד הערשעלען אין דער האַנד אַריין אַ גרויסע, אַ שוואַרצע, אינמיטען מיט קעז אַנגעפּילטע וואַרעניק.

— בעה״ב'טע, בעל־הבית'טע! — רופט צו שניאור־וואָלף רייזען, וואָס איז דורכגעלאָפען פאַרביי מיט דעם פּאָלאָניק אין דער האַנד, מיט געשריי און געפּילדער.

„וואָס זאָגסטו, איך בעט דיך צו זיין מאַטען?!" לאָזט זי צוקומענדיג אוים איהרען עפּיס אַ שמועס מיט אַ פאַרשוין דאָרט, צווישען דעם עולם.

— נישטאָ עפּיס צו עסען, בעל־הבית'טע? פרעגט שניאור־וואָלף.

— וואָס צו עסען, עפּיס? — חזר'ט רייזע איבער יענעמס ווערטער, מאַכענדיג אַ שלשלת — וואָס הייסט עפּיס? וואַרמעס ווערט שפּעטער אַבימעל זיין.

— איך בין דאָך אָבער טויט הונגעריג, אַ געוואַלד!

— העןָ־אַבימעל! זאָל איך מיך צעררייסען, פון מיר מאַכען עסען! וועל איך דערווייל מאַכען אייך אַ רעטיך. — ענטפערט אָב רייזע, וואַרפענדיג אַ בליק אויף די ביידע יודען, אויך אויף הערשעלען, וואָס האָט, זיצענדיג בקומפּאַניע, מיט דרך־ארץ גענעסען אַ וואַרעניק. זי האָט עפּיס פאַרדרעהט מיט דער נאָז און איז אַוועקגעגאַנגען אין איהר רוה אַריין.

אַז שניאור־וואָלף האָט, כפי־המדובר, דערהאַלטען פון רייזען דעם אויפגאָב אויפ'ן וואַרמעס — אַ רעטיך, צו וועלכען ער האָט זיך גענומען מיט גרוים חשק, שטאַרק פּערטיפּענדיג זיך אין טעלער, האָט די פּאָליטיקע הערשעלעס מתחייב געווען, זיך צו דערווייטערן דערווייל ערגיץ אין דער זייט, ווייל ס'איז קיין דרך־ארץ נישט יענעם קוקען אין די אויגען אַריין בשעת ער עסט.

די מיר פּונ'ם שטוב האָט אַ רגע זיך נישט צוגעמאַכט — דער אַריין, יענער אַרויס. חאַפּענדיג, אַזוי ווי ער שטעהט זיך דאָ אַזוי, אַ שטופּ פון הינטען, קוקט ער זיך אום און דערזעהט צווישען פרישע אַריינקומענדיגע פאַרשוינען — וועמען מיינט איהר? — ביילען! עס האָט איהם אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרצען, עפּים ווי אַ וואַרמער שטראָם איז איהם איבער דעם גאַנצען לייב דורכגעלאָפען און ס'איז איהם געווען אַזוי גוט, אַזוי געשמאַק, גלייך ווי ער וואָלט דערזעהען אַ שוועסטער, די מאַמען, אַלע זיינע ליעבע, נאָך וועלכע ער האָט אַזוי שטאַרק געבענקט. עס האָט איהם מיט אַ מאָל אַ שיין געטאָן פאַר די אויגען זיין שטעדטיל, זיין היים און זיך אין דער דאָזיגער מינוט געפיהלט נישט

עלענד. פאַר גרויס פרייד איז ער געוואָרען צומישט, אַזוי אַז ער האָט גערוקט ביילען די האַנד ביים צולויפען צו איהר, גאָר פאַרגעסען, אַז זי איז אַ מיידיל, אַ אשה און עס קומט איהר נישט קיין שלום־עליכם.

ביילע האָט מיט אַ שמייכל געלעכטעריל אָבגעשטויסען פאַמעליכע פון זיך זיין האַנד, אַנצוהערעניש געבענדיג איהם דערמיט זיין גראָבען טעות.

הערשעלע איז געוואָרען רויט ווי אַ צוויק, האָט זיך אַרומגעקוקט פאַרשעמט אין אַלע זייטען, אויב מענשען האָבען נישט באַמערקט זיין ווילדען טעות, און עפּיס געברומבעלט גלאַט אַזוי, גאָר אָהן ווערטער.

— איך האָב געבראַכט דיר אַ מתנה, פון דעם היים, נאַ דיר אַט דאָס־אָ! — רופט זיך אָן ביילע, געבענדיג הערשעלען אַ פעקעלע. — דאָס שיקט דיין מאַמע דיר און לאָזט דיר גריסען.

אין דעם פעקעלע איז געלעגען אַ פּאָר אַלטע אונטערגעאַרבייטע זאָקען, איין אַלט אויסגעלאַטעט העמד, איינגעוויקעלט אין אַ קאַפּאָטקעלע, איבערגענייט אויף דער לינקער זייט פון'ם טאַטענס אַלטער וואַכעדיגער קאַפּאָטע מיט אַ פּאַלבאָן.

הערשעלע האָט זיך געשמאָלצען אין דעם העמד, אין די זאָקען. האָבען געהאַט ביי איהם דעם זיבעטען חן, עפּיס איהם דערצעהלט, גע־רעדט ווערטער. איטליכע לאַטע איז געווען אַ מגילה, אַ גאַנצע געשיכטע, ווער עס האָט זי געלעגט, ווי אַזוי און מיט וואָס פאַר אַ האַריצען האָט זי געלעגט. ער האָט אויך בעטראַכט דאָס קאַפּאָטקעלע — און טרע־רען זענען איהם געשטאַנען אין די אויגען. עס האָט איהם געשוועבט פאַר זיינע אויגען דעם טאַטענס בלייך פּנים, געקלונגען אין די אויערען זיין שטיל־שוואַך לשון, זיין זיפצען ביים געזעגענען זיך מיט איהם: „פרי־הער־שפּעטער, הערשעלע, מען מוז זיך שיידען!" — בעטראַכטענדיג דאָס קאַפּאָטקעלע האָט איהם זיך געהערט עפּיס ווי אַ גרוס פון יענער וועלט, אַ וועה־געשריגען פון'ם טאַטען: „אַך, האָב איך עס מיר געלעגט דאָס גאַנצע לעבען — און אַט האָסטו־דו דיר אַצינד דעם גאַנצען סך־הכל: מיין נשמה האָט גענומען גאָט, מיין לייב — די ערד און די אַלטע קאַפּאָטקע, מיין גאַנצע פאַרמעגען נעהם דו, זוהנעניו, און טראָג געזונט"!...

ביילע האָט דערצעהלט הערשעלען, אַז איהרע אָרמע עלטערן האָבען זי געשיקט אַהער, קיין גלופּסק, זיך צו שטעלען ערגיץ אויף אַן

ארט. און אזוי ווי זי איז דא ווילד=פרעמד, האט זי איהם געפרעגט, טאמער ווייסט ער, וואו איז דא ערגיץ די „זארג=באנק" — דאס ארט וואו די דיענסטען, מעקלערינס קומען זיך צונויף, אזוי האט זי געהערט זאגען, און אויב זיין גוטער ווילען איז, זאל ער אליין טאקי מוחל זיין זי אהין אבצופיהרען.

פאר גרויס פרייד דורכצוגעהן זיך דא מיט ביילען און וואס דערוויל וועט ער טאקי קענען אויספרעגען זי אויף איטליכען בעזונדער אין דער היים, איז איהם גאר ארויס פונ'ם זינען שניאור=וואלף מיט זיין שותף, מיט דער גאנצער שטעלע.

שניאור=וואלף און דאס יודיל, וואס זאלען זיי דא דענקען? דאס בחור'ל — וואס דען זאל ער טאן? — דרעהט זיך ארום און שטוב צווישען דעם עולם, זיי האבען א פאר מאל אויך אכטונג געגעבען. נישקשה, ער וועט ווארטען, ער בעדארף דאך זייער טובה!

און בשעת שניאור=וואלף איז דא געווען אזוי פערטאן אין דעם רעטיך און דאס יודיל האט זיך געגרונטעוועט אין דער שיסעל מיט ווארעניקעס, אין דער גוטער האפנונג, אז באלד וועט די בעל=הבית'טע צוטראגען נאך עפיס — זענען אנדערע ביידע קאבצאנסקער יונגע פארשוינען, ווי א פאר טויבען, ארויסגעפליגען פון דער אכסניא און זיך געשפאצירט איבער גלופסק.

ביידע האבען זיך געפיהלט עפיס גוט, ביידען האט עפיס הנאה געטאן. די דערמאנונגען פון דער היים האבען זי אונטערגעגעבען פייער, געעפענט א מויל צו רעדען. דאס שעהמען זיך זייערס אמאל אין קאבצאנסק איז דא, אין דער פרעמד, פערשוואונדען ווי ארויך. הערשעלע האט זיך זאט נישט געקענט אנרעדען, אויסגעפרעגט אויף איטליכס פיצעלע אין דער היים, אין דעם גאנצען שטעדטיל, אויבפיערשטיג אלס=דינג אינזאיינעם, נישט פארגעסען אפילו שעפסיל דעם מלמד'ס ציג, זימל דעם שיינקערס ניי אוידעמיל, נח=אליהו דעם חמטעלפיהרערס לאשעקיל און אנשיל דעם הארבאטענס קעלביל. מילא די אלע בעשעפענישן זענען דאך פארט לעבעדיגע נפשות און האבען מיט הערשעלעס נשמה עפיס וואס=ס'איז דאטש א שטיקעל שייכות; אבער וואס פארט האט זיך מיט איהם אנגעגעהרט היים דעם געשטופעלטענס שטרויענער דאך, ליבוצע=טעמצעס פלימה ובדומה אזעלכע זאכען, נישט קיין לעבעדיגע זאכען, מיט וועלכע ער האט זיך שטארק אינטערעסירט און ס'איז איהם צוגעקומען א שטיק געזונט, אז ביילע האט איהם פון דעם אלטרינג דער=

צעהלט. מען בעדאַרף אָבער עלענד זיין אין דער פרעמד און אויך גוט זיך צוקוקען, צוהערען צו זיך, בכדי צו פיהלען דעם טעם דערפון און ענטפערן אויף דער דאָזיגער קשיא. — ס'איז, כ'לעבען, רעכט! אין דעם מענשענס נשמה שפיגעלט זיך אָב אַ גאַנצע וועלט. דער ים געפיהלען אין האַרצען נעהמט זיך פון טויזענטער קוואַלען אינווייניגסטע אין איהם און אויסוועניגסטע חוץ איהם...

די זאָרג־באַנק, וואו אונזערע יונגע פאַרשווינען זענען געגאַנגען, האָט זיך איינגאַנצען ווי זי איז ענטפּלעקט פאַר זייערע אויגען, געוויזען! וואָס זי אַזוינס בעטייט און מיט אַ מאָל בײַ זיי צוגענומען דעם חשק צום רעדען. עס האָט זיך אַ וויז געטאָן אַ אויסמישעניש פון אַלערליי צורות און געשטאַלטען: פאָנפעוואַטע, צוגעפּלאַטשטע און געשוואָלענע נעז, וואַרגעס, לעפצען, בעפרישטשעטע, שוויטיג־גלאַנצענדיגע שטערענס און שענע חנ'עוודיגע פּנימער, געעלטערט, געקנייטשט פאַר דער צייט; אַ קאַשע פון אָבגעריסענע, אָבגעשליסענע און פון משונה־ווילדע מאָדניצעס, משטיינס־געזאָגט: שמאַטעס, לאַטעס, צוהאַקטע עפּיס, נאַקעט לייב, הוילע, פון צופאַלענע שיך אַרויסקוקענדיגע פינגער, איינאַיינעם מיט אָבגעבלאַקעוועטע, אָבגעפּאָהרענע, כלומר'שט נאָך דער מאָדע געניימע קליידלעך. ווילדע קרינאָלינעס, מגושם'דיגע שטיוועלעטלעך אויף הויכע, אויסגעקרימטע קנעפּעלעך; אַ דור הפלגה פון פערמישטע לשונות און געמבעס: גראָבע, דינע, קוויטשעדיגע, הייזערדיגע, חאָרחלענדיגע און זינגענדיגע קולות. —

דאָס איז די גאַנצע אָרעמינקע קאַמאַנדע פון מיידלעך, ווייבלעך, יונגענטען מיט ברעקלעך קינדער און שלימזול'דיגע, אָבגעקומענע בעלי־הבית'טעס, געטריבען פון דער ביטערער נויט אַהער אויף דעם יריד, צו פערהאַנדלען זיך פאַר קעכינס, דיענסטען, ניאַנקעס און אַמען אין נגידישע בעל־הבתישע הייזער.

עס איז אַ געריידעריי, אַ געפלוידעריי: געשליפענע צינגלעך קלאַפּען, מיילער אויף שרויפען מאָהלען, ווערטלען זיך, שפעטען, בערעדען, אָבגעקומענע בעל־הבית'טעס אָבצען, קרעכצען, ווישען די נאָז און רייבען די אויגען. מעקלערינס אין שאַלען, אין יופּעס אויף איין אַרבעל, דרעהען זיך אַרום ווי די מלאכי־חבלות. איינע האַפּט, ווי פון דער שטייג עופות, אַרויס אַ ווייבעל, אַ מיידעל און פיהרט זי ערגיץ אַוועק. די צווייטע קומט צולויפען בייז ווי אַ רוח עפּיס מיט עמיצען שטאַרק נישט צופריעדען. און די דריטע טענה'ט, רעדט צוקער־זיס מיט בעלי־הבית'טעס טאַקי אויפ'ן אָרט,

אבלויבענדיג אין טאג אריין איהר סחורה: די איז א בריה אויף חלה=באקען, די האט גילדענע הענד צום שייערען מעש, קופערוואַרג נאָר אנטיק, און יענע איז איין קעכנע אין דער וועלט, איהרע מאכלים מעג דער מלכות עסען; נאך קיינמאל — אז קיין צער — אין דעם ברויט נישט געווען ביי לייטען, אליין ביי זיך געווען א בעל=הבית'טע — א קאטאוועס נחום'צע דעם בטלן'ס א ווייב!

אונזערע פארשוינען זענען געבליבען פערגאפט און א היבשע צייט געשטאנען שטום מיט א פארקלעהמט הארץ, ווי די שעפעלעך, אויף דעם דאזיגען מארק.

הערשעלע האט דערנאך זיך אפילו א חאפ געטאן. ס'איז קיין דרך=ארץ נישט, וואס ער איז אוועקגעגאנגען און לאזט שניאור=וואלף'ן אויף זיך ווארטען אזוי לאנג; נאר דאס הארץ אבער האט איהם נישט געלאזט אברייסען זיך פון ביילע'ן, צו וועלכער עס האט איהם עפּיס געצויגען, געזוכט ביי זיך דערויף א תירוץ כלומר'שט — זי איז דאך פון זיין שטאדט, א נאהענטע שכנה, דא נאך גאר פרעמד, איז דאך זיין שולדיגקייט, באלד אין דער ערשטער שעה זי נישט אוועק=צו=ווארפען. איהם איז ארויף א געדאנק, מעגליך שניאור=וואלף וועט דערווייל מיט פערדראס אוועקפאהרען, פערלירט ער דאך א שטעלע, נאר—הערט א וואונדער! — דאס האט איהם גאר עפּיס נישט אזוי געארט. פארקעהרט, יא, לאז! זיך מאקי זיין אזוי. עס האט זיך איהם עפּיס שטארק נישט געגלוסט, א גראד אין דער צייט ווען ביילע איז געקומען זאל ער בעדארפען אוועקפאהרען. עס האט איהם טאקי זיך נישט געגלוסט און פארט נישט געוואלט מודה זיך זיין, וואס ביי איהם דארט טיף אין הארצען געהט פיר, ער האט געזוכט ביי זיך אנדערע טעמים, זיך גערעדט מיט הסברות און איז לסוף, ווי דער שטייגער פון מענשען איז א מאל אין געוויסע זאכען, געפאלען אויף א שווינדעל, אריינצולעגען שמד=שטיק אין דער יראה אריין — אט דאס אינגאנצען איז פון גאט! ממה=נפשך, איז בעשעהרט, וועט ער, נישקשה, די שטעלע נישט פערזאמען; אלא נישט, האט דאך עס טאקי גאט אזוי געמאכט, עס זאל זיך איהם גלוסטען דא שיהות צו מאכען... און יענער זאל דערווייל אוועקפאהרען. —

אבי גאט איז שוין דא אין מיטען, האט הערשעלע זיך נישט געלט און איז מיט א גרינג הארץ געבליבען נעבען ביילען ווארטען ביז ער וועט נישט זעהען, וואס מיט איהר וועט זיך דא מאכען.

די צייט איז זיך דערווייל געגאנגען און ס'איז געווארען שפעטליך.

איינע, עפּיס אַ מעקלערין אַ־פּנים, האָט פונדערווייטענס אַלץ בע־טראַכט ביילען, זי איז איהר, אַ־פּנים, זעהר געפעלען, ווי עס האָט זיך טאַקי אַרויסגעוויזען שפּעטער אין די גוטע, זיסע ריידעלעך, מיט וועלכע זי האָט צוקומענדיג זיך געווענדט צו ביילען, אַז זי האָט פאַר איהר זעהר אַ גוט אָרט, וואו מען קען זיך אויסגלייכען די ביינער, עסען, טרינקען וייט ביז איבער דעם האַלז, אַבּי נאָר זי וועט קיין שלימזול׳ניצע נישט זיין.

ביילע איז באַלד טאַקי מיט דער יודענע געגאַנגען, געבעטען פאַר דעם אוועקגאַנג הערשעלען, ער זאָל אַזוי גוט זיין געוואָהר ווערען אויף דער אכסניא צו איהרע זאַכען, וועלכע זי האָט דערווייל אין אַ ווינקעלע דאָרט איבערגעלאָזט

הערשעלע, עס פאַרשטעהט זיך, איז נישט פויל געווען צו טאָן איהר ווילען און בשעת ער האָט אין אַ ווינקעל דאָרט, נעבען אַלקיריל, זיך געבאָבּרעט איבער די זאַכען, אומוואָרפענדיג דערביי דאָס ביינקיל מיט דעם קופערנואַרג, איז רייזע אַרויס מיט אַ געפּילדער און האָט איהם דערטאַפּט

דאָס אכטע קאַפּיטעל

רפאל האָט דערווייל צוגעגרייט בײַ זיך אַ סדר מיט פּונש און מיט פּערבײַסען, אַלסדינג ווי געהעריג, נאָר געוואַרט, די טיר זאָל זיך עפֿ־נען און זאָגען: ברוך־הבא, ר' אברהם! ער האָט געמעגט טאַקי היינט אָפּריכטען דעם סדר, אַז גאָט האָט מיט גרויסע נסים איהם אויסגעלייזט פון גדליה ווינטהאָפּער, פון וועלכען עס האָט זיך אויסגעלאָזט אַ טייך, וואו היבש מענשען זענען, ווי די מצריים אַמאָל, אַריין איבער די אויער־ען, דערטרונקען געוואָרען מיט זייער פאַרמעגען — און ער איז האָפּער־ליך פון איהם טרוקען אַרויס.

רפאל האָט געשטאַמט פון אַ שטעדטיל ערגיץ אין פּוילען. ערשט אַ קענען אַ פינף־זעקס יאָהר, אַז ער האָט זיך בעזעצט אין גלופּסק און געהאַט דאָ אין קאָמיסיע סחורה פון די גרויסע לאָדזער פאַבריקאַנטען.

גלופּסק איז פון לאַנג־אָן בעקאַנט פאַר אַ גוטען האַנדעל־פּונקט, אויף וועלכען אַ סך פאַבריקאַנטען פון דער וועלט האָבען אַ אויג, אָפּ־צוזעצען דאָ זייערע מיני סחורות. נישט דעריבער ווייל גלופּסק האָט אַ פּאָרט, אָדער אַ בערזע מיט בעריהמטע קאַנטאָרען, ניין! אויף איהר פּיאַטאָגנילעווקע זענען נישט קיין אָקרענטען. זומער אין די גרויסע היצען איז אין איהר, חוץ פאַר די שטאָדט־חזירים, נישטאָ קיין אָרט, וואו זיך צו באָדען. און ווי געוועהנטליך קלעקט נישט דאָס ביסיל וואַסער אויף צו לעשען די שרפות. איינמאָל האָט זיך שוין אפילו געטראָפען, אַז אויפשטעהענדיג אין אַ שענעם פריהמאָרגען האָט דער גלופּסקער עולם פונ'ם גאַנצען טייך קיין סימן אפילו נישט געפונען — ער האָט אָנגעזעצט

און יבש... בײַ נאַכט, אָהן אַ זײַ־געזונט, עוקר געװען, װי אין דער ערד אַרײַן! עס האָט דענסטמאָל געקלונגען דערמיט די װעלט, פּאַר חידושים זיך געפּויקט אין די גאַזעטען: נישטאָ קײן פּיאַטאָגנילעװקע! פּיאַטאָגניי לעװקע איז אַנטלאָפען!.. אין אַ קורצער צײַט נאָך דעם אַנטרינען, האָט זי, װי דער שטײַגער איז פון אַלע אַנדערע אָנזעצערס, װידער זיך געװיי זען און אויף דאָס־נײַ בעקומען בײַ די בעלי־הבתים קרעדיט — שמעקעני דיגע פרישע פּאָמײַניצעס מיט אַלעם גוטען... פון קײן בערזע װײסט גלופּסק אויך נישט װאָס צו זאָגען, יודען פערזאַמלען זיך קופּקעסװײז אויף דער גאַס, אויף די גאַניקעס דאָרט, און אַנשטאָט קאַנטאָרען איז מען זעהר גוט יוצא מיט בעלי־הלואות, װאָכערניקעס, װאָס מאַכען עס נישט ערגער פון אַ טײל באַנקירען אין אַנדערע שטעדט און רעכענען פּראָצענט גאָר פּראָסט אָהן חכמות אויף די סדרות פון דער הײליגער תורה... װאָס־זשע דען? גלופּסק האָט אַ גרױסען װערטה דערמיט אַלײן נאָר, װאָס זי איז אָנגעזעצט מיט אַ ים יודען א־ז עין־הרע. אַ כפּרה אַלע ימין, אַלע פּאַרטען און אַלע בערזעס פּאַר אַ יודיש קעפּיל! דאָס יודישע קעפּיל איז עפּיס אַ דראָט־אַרבײַט, פליהט הויך אין דער לופטען, עס דרעהט, קעהרט װעלטען.

— װאו יודען, דאָרט איז מערקור המלאך, דער ממונה איבער דעם האַנדעל... פּעררוקט אַ יוד דאָס היטעל, װערט געבוירען אַ פּלאַן; גיט ער אַ קנײטש דעם שטערען, שפּרינגט אַרױס אַ פּריש־צאַפּעלדיג עסק׳ל, און לאָז ער אַ קראַץ טאָן זיך אין דער פּאה, װאַקסט װי פון דער ערד אַרױס אַ טראַנספּאָרט סחורה. און בײַ די גלופּסקער, נישקשה, איז אַרויף ביז דעם האַלבען קאָפּ פּעררוקט דאָס היטעל, זײ קנײטשען גוט דעם שטערען און קראַצען, קראַצען געשמאַק די פּאה. מען בעדאַרף נאָר קײן נאַר נישט זײַן, היטען זיך די בײנער, קען מען אין גלופּסק מאַכען געשעפטען. און, איבעריגענס, אז מען האַפּט אַ מאָל פון עמיצען אַ „קוממיות״, מילא װאָס איז דאָ אַזױנס? אויף דעם ים געהט דען אַמאָל נישט אונטער אַ שיף מיט סחורה און װערט דערטרונקען? דער גאַנצער חילוק איז נאָר, װאָס דאָרט איז דערטרונקען—דערטרונקען מיט אײן עק! און דאָ װערט געװועהנטליך נאָכ׳ן „קוממיות״ נאָך געצאָהלט קבורה־געלד געװיסע „מאַכערס״ אַזעלכע, פּאַר זײער מיה, דעם געשעדיגטען „קדיש״ צו טאָן זײַן רעכט.

אז רפאל האָט געקענט אַ יאָהר זעקס זיך האַלטען מיט זײַן קאָמיסיע אין גלופּסק און נישט געשעדיגט געװאָרען, איז דערפון זעהר גוט גע־ דרונגען, אַז קײַן .אַר איז ער זיכער נישט געװען.

אין דער שטאָדט איז רפאל בעקאַנט געוועזן פאַר אַ גוטען, פיינעם, ערליכען יונגען מאַן, הגם ער האָט געהאַפּט אַ שטיקעל אָנבליק פון דעם נייעם שניט מענשען, נאָר זיין האַנדעל אין דער וועלט מיט סוחרים האָט דעם קליינעם חסרון פערריבען און מען האָט זיך נישט ווייסענדיג געמאַכט. עט, וואָס מאַכט עס אויס! ביי אַ סוחר קוקט מען איבערהויפּט נישט אויף פיעל ערגערע זאַכען אויך. אַ סוחר, נישקשה, מעג... און אַזוי ווי רפאל איז געוועזן אַ אַלמן, האָבען זעהר פיעל, פונ׳ם פּרוסטען עולם אפילו, געשאַרפט אויף איהם די ציינער, צו דערטאַפּען איהם פאַר אַ איידים.

ער איז געוועזן איינער פון יענע יונגע לייט, מיט אַ יאָהר פערציג צוריק אונטער יודען, וואָס זענען פונ׳ם תנ״ך און דער גמרא געוואָרען „בעהאַלטענע משכילים״. — יענע, עליהם־השלום, זענען נישט אָבגעזונדערט געוועזן פונ׳ם איבעריגען עולם, נישט אין דעם יודישקייט, נישט אין דער הלבשה; געלערענט, געדאַווענט דריי מאָל אין טאָג, זיך געוואַשען, געבענשט גלייך ווי אַלע; געגאַנגען געקליידט, געטראָגען אַ אַרבע כנפות, נישט געזעסען אָהן אַ היטעל — אַלסדינג גלייך ווי אַנדערע, אויסער נאָר, וואָס זיי האָבען זיך מתיר געוועזן איבערצוהיפּערן געוויסע שטיקלעך פיוט, אַביסעל אונטערקירצען די קאַפּאָטע, בכדי זיך נישט צו פאַרדריפּען, צו לאָזען וואַקסען אַביסעל די האָר, אונטערצושניידען אַ קאַפּעלע די פאות און האַלטען ריין, אויסגעקעמט דאָס בערדיל, וואָס דערפאַר פלעגט מען אויף זיי צווישען דעם עולם עפּיס מורמלען. — דאָס זענען פון יענער צייט די נייע „למד־וואָווניקעס״ אין דער בילדונג. פון דרויסען אָנקוקענדיג זיי, איז דאַכט זיך גאָר נישט, דאָס מויל צוגעמאַכט, נישט געפּלאַפּעלט; אָבער, הייליגער גאָט, וואָס אינוועניג ביי זיי האָט זיך געטאָן אין האַרצען! אין האַרצען האָט געגליהט דאָס יודיש־פּינטעלע, עס האָט געברענט דאָס הייליגע פייעריל פון ליעבשאַפט צו דער גאַנצער וועלט מענשען. פאַר זייערע אויגען האָט געשוועבט עפּיס אַ אָנהויב פון אַ נייער, אַ גוטער, אַ שענער וועלט. עס האָט זיך געגלויבט, געהאָפּט, אָט אָט קריכט זי פונ׳ם איי אַרויס למזל אין אַ ליכטיגער צייט — און עס וועט זיך לעבען אין אַ גן־עדן, זעהר גוט. צווישען זיך האָבען זיי שטילערהייט געלעבט ווי ברידער, ווי חסידים פון איין רבי׳ן, נאָר אָנשטאָט משקה האָבען זיי געשלונגען די ווערטער פון די הייליגע נביאים, פון מליצה־ספרים, זיך געקוויקט, זיך אַרומגעטראָגען מיט וועמעס עפּיס אַ שיר׳ל און אַליין אויך געמאַכט מליצות אַזוי, אָדער אין אַ שלום־

לאהובי בריוועל — אַלץ אהה! הוי! אָה, וועה-געשריגען! האָט עמיצער, אַ יונגער מאַן, חשק בעקומען זיך צו נעהמען אויף דעם נייעם דרך, עפּיס צו לעהרנען, איז דאָס בייַ זייַ זעהר אָנגעלעגט געווען, גלייך ווי ער טהוט זיי דערמיט אַ גרויסע טובה, און האָבען איהם געהאָלפען מיט וואָס נאָר מעגליך. — אָט אַזוי האָבען געלעבט אַ מאָל יענע יונגע-אַלטע נאַרען, עליהם-השלום, נאָך נישט געהאַפּט אין דער בילדונג דעם רעכטען סטריה, נאָך נישט געוואוסט וואָס היינטיגע אַלטע-קלוגע קינדער, אַז דער סוד פון השכלה איז דווקא אַ אָפען מויל, אַ ברענענדיגס, פעך און שוועבעל, און אַ הארץ — קאַלט ווי אייז; אַז די בעסטע תורה איז סחורה און די בעסטע מליצה — אַ קערביל...

בייַ דער פאַמיליע האָט רפאל געהייסען לובלינסקי, נאָר יודען האָבען איהם געוועהנטליך גערופען פּשוט בּיים נאָמען אין די אויגען — ר׳ רפאל, אַ סימן, ווי שטאַרק בעליבט ער איז געווען בּיים עולם. בייַ רייזען איז ער געווען נאָר דאָס אויבערשטע פונ׳ם שטויסעל. באַלד נאָך זיין קומען קיין גלופּסק האָט ער בייַ איהר אויפ׳ן הויף געדונגען אַ דירה מיט קעסט. און רייזע האָט איהם שטאַרק אָבגעהיט, זיך געפּלייסט שטענדיג, אַז דער וואַרעמס פאַר איהם זאָל זיין צו דער צייט און בעטעמט.

די בעקאַנטשאַפט ר׳ אברהם׳ס מיט איהם האָט זיך אָנגעהויבען דורך אַ שידוך-רעדען איהם, געוואַקסען וואָס ווייטער אַלץ מעהר ביז זי האָט זיך אויסגעלאָזט צום סוף מיט אַ הייסער פריינדשאַפט צווישען ביידע צדדים. אין איטליכען פון זיי איז געלעגען עפּיס אַזוינס, וואָס דאָס האָט געצויגען איין האַרץ צו דעם אַנדערען. ביידע האָבען גרויס פערגניגען געהאַט, צו פאַרברייַנגען אַ מאָל אַ שעה-צייט בייַ אַ גלעזיל טהעע אָדער פּונש, אין אַ וואַרמען שמיעס צווישען זיך, נאָר אָהן שום זייטיגע איגּ-מערעסען.

אַז דער סדר איז שוין געווען פאַרטיג, רפאל איז אין חאַלאַט מיט שטעק-שיכעלעך געזעסען אָנגעלעהנט אויף אַ בייַנקעל אַריינקוקענדיג אין אַ ספר, איז ר׳ אברהם אַריינגעקומען אין שטוב מיט אַ ברייטען „גאָט-העלף!"

— אַ, ברוך-הבא! — טהוט רפאל זיך אַ חאַפּ פונ׳ם בייַנקעל, נעהמט ר׳ אברהם׳ן אַקעגען און קוקט איהם גלייך אין פּנים אַריין — עפּיס שיינט איהר דאָך נאָר, ר׳ אברהם, גאָר נישט דער אייגענער, וואָס פריהער אַביסעל! אָט אַזוי האָב איך טאַקי ליע

— זעהט איהר, הא, — רופט זיך אָן ר׳ אברהם, — ווי גאָט קען מאכען אין איין מינוט פון שלעכט גוט. איך בין נישט אליין, האָב גע־בראכט נאָך עמיצען.

— וואו־זשע איז ער? — פרעגט רפאל, — בעט איהם אריין, אייער גאסט, וועלען מיר האָבען טאקי א מזומן.

ר׳ אברהם האָט באלד אריינגעפיהרט הערשעלען, וואָס איז ביים אריינקומען געבליבען דערוויל אין פאָר־חדר, און איהם פירגעשטעלט פאר רפאל׳.

— מיינעם א גוטען בעקאנטענס, עליו־השלום, א בחור׳ל, פון דער פרעמד לערענט ביי מיר אין קלייזל. איבער איהם האָב איך עס היינט געהאַט אזא הארצוועהטיג. נו, געלויבט השם־יתברך, וואָס עס האָט זיך אויסגעלאָזט גוט. פון מיר קומט היינט א טרונק.

— גוט יום־טוב! — זאָגט מיט א שמייכעלע רפאל, — ביי אונז ביידע איז דאָך היינט עפּיס אזא פרעהליכער טאָג! קומט־זשע, איך בעט אייך, צום טיש און לאָמיר זיך וואויל־טאָן.

ביים טיש האָט רפאל אונטערגעטריבען הערשעלען, ער זאָל עסען, טרינקען, זיך ניט שעהמען, צולעגענדיג איהם אלץ, דאָס, יענס, אויפ׳ן טעלער. דאָס קערמעשיל האָט אויסגעזעהן עפּיס טאקי ווי א שמחה. דער קליינער עולם איז געוועזען צופרידען, שטארק הנאה גע־האָט ביים פונש.

זיצענדיג אין ־ווייען מיט רפאל׳ן ביים אָפענעם פענסטער, האָט ר׳ אברהם איהם איבערגעגעבען די גאנצע מעשה מיט הערשעלען. רפאל האָט פונדערווייטענס זיך צוגעקוקט צו הערשעלען, וואָס איז געזעסען ביים עק טיש איבער א גלאָז טהעע, און זיך עפּיס פער־טראַכט. אין זיין פּנים איז געווען צו דערקענען, אז הערשעלע איז איהם שטארק געפעלען און דאָס ביטערע עלענד זיינס האָט איהם גע־ריהרט ביים הארצען.

— דאָס איינציגע, וואָס איך בין אין שטאַנד דערוויי׳ צו טאָן פאר אייער בחור׳ל, זאָגט רפאל שטיל צו ר׳ אברהם׳ן איז דאָס נאָר, וואָס איך קען איהם געבען ביי מיר א אָרט אויף נאַכטלעגער. לאָז ער האָטש זיך ניט וואַלגערן אין קלויז אויף דער הארטער באנק דאָרט. און ווייטער וועלען מיר זעהען.

— אָך, איהר וועט האָבען א גרויסע מצוה! — מאַכט ר׳ אברהם אויפהייבענדיג זיך פונ׳ם ביינקעל און ווענדט זיך באלד טאקי צו

הערשעלען מיט דער בשורה: דו הערסט? פון היינט אָן וועסטו־דו האָבען נאַכטלעגער דאָ, ביי ר׳ רפאל׳ן. דאַנק זיי פאַר זייער גוט הארץ און קום!

דעם עולם׳ס ווערטיל „ווען פרעהט זיך אַ אָרעמאַן? אז ער געפינט וואָס ער פערלירט" — דאָס איז זעהר גלייך טאַקי צוגעפּאַסט געווען צו ר׳ אברהם׳ן. ער איז זעהר שטאַרק אויפגערייכט געווען, דעם גאַנצען וועג, געהענדיג פון רפאל׳ן. ער האָט זיך געפרעהט קוקענדיג אויף הערשעלען, וואָס איז איהם געגאַנגען ביי דער זייט, און געטריבען מיט איהם אַלץ קאַטאָוועס. ס׳איז איהם צייטענווייז אפילו דורכגעלאָפען ווי אַ וואָלקען נישט קיין איינגענעהמער געדאַנק, פאַר וואָס ער האָט אומזיסט חושד געווען אַ יודען, נעבעך — נאָר דאָס איז געווען אַ פּיצעל זומער־וואָלקענדיל, וואָס פליהט אויף אַ ווײַלע פאַרביי דער ליכטיגער זון און פאַרשווינדט באַלד ווי אַ רויך.

הערשעלע ווידער איז געווען עפּיס צודרעהט, געגאַנגען פאַמעליך און פערטראַכט. איהם האָט נישט געלאָזט רוהען ביילע — איז איהר גע־ראָטען צו בעקומען אַ אָרט אָדער בלאָנקעט זי זיך ערגיץ אַזוי אָרום? — און אויך דאָס קלימעקיל איהרם אויף דער אכסניא.

— קום גיכער אַביסיל! האָט ר׳ אברהם אונטערגעטריבען הער־שעלען, וואָס געהסט־דו עפּיס אַזוי פאַמעליך? משה׳לע, נעבעך, מוז זיצען אַליין דערוויל דאָרט און בעאומרוהיגט זיך אוודאי שטאַרק וועגען דיר. אַ רחמנות, כ׳לעבען, גיכער, גיכער אַביסעל!

— ר׳ אברהם! רופט זיך הערשעלע אָן מיט אַ געבעט. לאָזט מיך, איך בעט אייך, אַ לויף טאָן צוריק אויף דער אכסניא. אין איילעניש האָב איך פאַרגעסען בעטען רייזען אַכטונג צו געבען דאָרט גוט אויף די זאַכען. ס׳איז דאָך אַין אָרעמס... איין אָרם מיידעלם אַ קלימעקיל.

— טאַ! — מאַכט ר׳ אברהם, אָנקוקענדיג אַ ווײַלע הערשעלען, וואָס האָט זיך אָבגעשטעלט און אָראָבגעלאָזען דעם קאָפּ. — האיע־זשע, למען־השם, נישט און קום געשווינד צוריק, איך וועל אַליין געהען מיט דער בשורה.

ווי אַ באָמבע איז ר׳ אברהם אַריינגעפלויגען אין פּאָליש, אָנגע־לאָדען מיט דער פרעהליכער בשורה, קוים איינהאַלטענדיג זיך, נישט אויסצושיסען זי דאָרט. ביי דער טיר פונ׳ם קלייזיל אָבער שלאָגט ער

זיך אַן מיט אַ יורענע, וואָס טהוט איהם אַ פרעג אויף אַ טרויערדיג קול:

— וואו איז משה'לע?

— אַ, משה'לעס מאַמע! — מאַכט ר' אברהם.

— דאָס צווייטע מאָל בין איך שוין דאָ, זאָגט משה'לעס מאַמע אויף אַ ציטערדיגער שטימע. איהר מוזט אפשר וויסען, וואו איז ער, מיין זוהן! אַ גאַנצען טאָג איז זיין פוס אין דער היים נישט געווען און קיין לעפעל וואַסער אין דעם מויל נאָך נישט געהאַט. וואו די וועלט האָט איין עק האָב איך איהם שוין אויסגעזוכט. אוי געוואַלד, נשמה'ניו! זאָגט מיר, וואו, וואו איז ער, מיין משה'לע?!

— וואָס הייסט!... סטייטש!... מאַכט ר' אברהם פערוואונדערט און ווערט בלייך ווי די וואַנט.

פון דער דעמבענער קרעטשמע, אַקעגען זיבען-אַכט ווערסטלעך פון גלופּסק, ציהט זיך ביי ביידע זייטען פונ'ם ברייטען זאַמדיגען שליאַך, צו דער שטאָדט-צו, אַ גרויסער שענער וואַלד פון הויכע סאָסנעס און דעמבענע ביימער. דער שליאַך איז ערטערווייז גריבערדיג מיט זומפּיגע קאַליושעס, אין וועלכע עס האַלטען זיך אויף זשאַבעס, קוואַקען, רייסען זיך אויף די העלזער, קינדלען זיך דאָרט און גיבען איבער בירושה זייערע בלאָטעס מיט אַלע זייערע משוגענע העויות פון איין דור צום אַנדערען דור. דעריבער פערצווייגען זיך ווייטליך אין דעם וואַלד זייט-וועגלעך, אויף וועלכע בעלי-העגלה'שע בוידען און גוים מיט פוהרלעך האַלץ נעהמען זיך פונ'ם שליאַך אַרויף און פאָהרען, איטליכער אויף זיין דרך מיט זיין גירסאַ. אַ בעל-העגלה בעדאַרף זיין אַ גרויסער בקי דאָרט, אַ חריף, אַ למדן-מופלג צו דרעהען זיך הין-און-הער, זיסט, קעהרט זיך איבער דער וואָגען אין איינע פון די קאַנאַוועלעך — און מען ברעכט רוק-און-לענד

אויף אַ שמאָל שטעגעלע צווישען יונגע פרישע ביימלעך, ביים ברעג וואַלד, געהט זיך פאַרנאַכט שמואל'יק דער טאַנדעטניק, צוחראַס-טעט, אויפגעשפּילעט די קאַפּאָטע מיט אַ קליין פּעקעלע אונטער דעם אָרם. מיט דעם דאָזיגען פּעקעלע געהט ער עס אַזוי אַלע דאָנערשטאָג במעט צו דער דעמבענער קרעטשמע, וואו ער פּילט עס אָן מיט גוטע

בראַנפען אויף אַ וואָלוועלען מקח און טראָגט עס גאַנץ פריי אין שטאָדט
אַריין פאַר זיינע געוויסע בעלי־הבתים אויף שבת, פון וואָס עס בלייבט
איהם אַביסיל פאַר זיך אויף קידוש, אויך עטליכע גראָשען דערצו פער־
דינסט. דער איבעריגער עולם, וואָס וויל וואָלוועלען בראַנפען פאַר זיין
געבראויך נאָר, נישט דערמיט צו פערדינען, לאָזט זיך אַהינצו נאָך דער
משקה געוועהנטליך פרייטאָג פריה, און דענסטמאָל איז דער וועג אַהין
אָבגעשיט אָפט מיט קינד און קייט, יונג און אַלט, בעלאָדען מיט פלעש־
לעך און אַלערליי כלים. אַזוי איז שוין דאָרט איינגעפיהרט פון אַלטע
צייטען — און אַ יודישער מנהג ברעכט אַ דין, אפילו דעם דין פון
דער אַרענדע און בפרט אַ גלופּסקער אַרענדע, וואָס אַ מאָל אָהן
ראַטע...

די זון איז געשטאַנען ביים עק הימעל, גרויס, רויט ווי אַ פייער
און געזעגענענדיג זיך מיט דער וועלט פאַר דעם אַוועקגעהן אין איהר רוח
אַריין, האָט זי געוואָרפען אַ בליק — איהרע מילדע גילדענע שטראַהלען,
אויף גראָז, אויף ביימער, אויף בערגלעך און טאָלען. דער אָבגלאַנץ
פון איהר ליכטיג פנים אויף זיי האָט זיך אויסגעדאַכט עפּיס גאָר ווי אַ
שיינענדיג־פריינדליך שמייכעלע צווישען דעם מרה־שחורה׳דיגען שאָטען,
וואָס אויף זיי אַלע האָט זיך אָנגערוקט. ס׳איז געווען צום האַרצען עפּיס
אומעטיג־פרעהליך, זיס־ביטערליך צו גלייכער צייט. די שענע נאַטור
זומער פאַרנאַכט איז אַ כלה צום בעדעקענס אונטער דעם שלייער — און
און דענסטמאָל האָט זי ערשט דעם זיבעטען חן, ציהט זי דעם חתן ביי
דער נשמה, עס צושפּילט זיך איהם דער כח־המדמה, ער טראַכט און
פערטראַכט זיך אויף איהר פנים, וואָס שיינט אַרויס, שמייכלענדיג צו
איהם, פונ׳ם פערבאָרגענ׳ש אונטער דעם דעק־טוך און רעדט, צונעהמט
איהם עפּיס אַזוי, אָהן ווערטער.

שמואל׳יק — אָט דער טאַנדעטניק, וואָס אין שטאָדט אַרומיאָגענ־
דיג זיך ליגט איהם די נשמה אינגאַנצען מיט אַלע געדאַנקען אין דער
פרנסה, קיין זאַך געהט איהם נישט אָן, נאָר אַלץ ברויט, דאָס זינדיגע
שטיקעל ברויט — אַצינד, דאָ אויפ׳ן גרינעם גראָז, אויף דער פרייער
לופט איז ער עפּיס ווי ניי־געבוירען. עס דערוועקען זיך אין איהם איידעלע
געטליכע געפיהלען, די אויגען קוקען, האָבען הנאה פון גאָטס שיין
וועלטעלע, די נאָז שמעקט זיסע טייערע ריחות פון טויזענטערליי קריי־
טעכצער; די אויערען האָרכען די וואונדער־שענע קאַפּעליע פון שפּיל־
פייגעלעך, וואָס רופען זיך איינס מיט דעם אַנדערען איבער אויף זייער

לשון ערגיץ צווישען בלעטער פון ביימער; וואס צוגיסען זיך אין שטייגער אויפ'ן העלוזלע, פלאטערענדיג מיט די פליגעלעך, זאגען שירה און שפרינגען „קדוש" אויף דינע צווייגעלעך. שמואל'יקס נשמה חאפט זיך אויף ווי פונ'ם שלאף, דאס פנים איז איהם עפּיס ווי איבערגעביטען, ער קוקט און טראַכט: אוי, מחיה! טראַכט און פיהלט: אוי, ציהט עס עפּיס, ציהט דאס הארץ! עס גלוסט זיך, ווילט זיך עפּיס, אַליין נישט צו וויסען וואס!...

געהענדיג אַזוי אויפ'ן שטעגעלע גיט איהם זיך אַ וויז אַקעגען אין וואַלד אַ גרינער, פרייער פלאַץ, געהילט אין אַ טונקעלען מאַנטעל פון שאָטען מיט ליכטיגע, העל-גילדענע שטרייפעלעך. ער טהוט זיך דאָרט אַ וואַרף און ציהט זיך אוים אויף דעם סאַמעט-ווייכען גראָז.

שמואל'יק ליגט מיט פערטראַכטע אויגען, זיינע גלידער, פיהלט ער, ווערען שווער, עפּיס ציהט איהם די ערד שטאַרק צו זיך, ווי זי ציהט איהם אַרוים די אַלע וועהטאָגען — און אַקעגען-זשע אויף דער נשמה ווערט איהם גרינג, מחיה גוט. אַ ווייך, אַ ריהרענדיגס גרעזעלע גלעט איהם די נאָז, די באַקען, נאָך איינס קיצעלט איהם אונטער'ן קאָלנער הינטען-אַרום אין האַלז און נישט ווייט פון-צווישען גראָז טיקעט איהם אַ גרילכענדיל אין די אויערען אַריין. עס דערצעהלט אַ מעשה, עס זינגט אַ לידעל, פערוויגט און פערשלעפערט איהם ווי אַ קינד.

— שמואל'יק ליגט האַלב-געדרעמעלט, האַלב-וואַך און עס פלאָנ-טערט זיך איהם עפּיס אין קאָפּ. עס טראַכט זיך איהם פון אַ לעבען אָהן קאָפּ-דאַרעניש, ווי גוט ס'איז צו האָבען קאַשע מיט יויך — אַ אייגען שטיבעלע, אַ קליינס, מיט אַ גערטענדיל, דערצו אויך אַ בהמה'לע, לאָז זיך זיין חאָטש אַ ציג. ס'איז דאָך אַ גליק, בעסערס דערפון איז שוין אַ איבעריגע זאַך! עס טראַכט זיך איהם פונ'ם ליעבען גאָט: אוי, גאָטעניו, הצליחה-נאָ! העלף, טאַטע-פאָטער, וויז טאַקי, וויז, אַז דו קענסט בע-גליקען אַ מענשען... ווי איך בין אַ יוד, גאָטוניו, הושיעה-נאָ! און אין קאָפּ ביי איהם פיקט זיך אַ גאַנצער פלאַן פון זיינע נדבות דענסטמאָל, פונ'ם מענטליך, וועלכען ער וועט מיט זיין גוטסקייט און פרומקייט גאָט אָנטאָן... עס קומט איהם אַפיר באַלד טאַקי אויפ'ן געדאַנק משה'לע.— ער איז דאָך אַ צאַצקעלע, לערענט וואויל ווי די וועלט, קען דאָך גאָט געבען, איהם זאָל אויסחאַפּען אַ רייכער מחותן און איהם אָבגילטען... מיט דער צייט קען משה'לע נאָך ווערען רב ערגיץ אין אַ גרויסער שטאָדט און דענסטמאָל... דענסטמאָל אַז-וואויל וועט זיין אויך איהם,

דעם טאַטען! ער וועט אויף דער עלטער זיך אָבלעבען זיינע יאָהרען אין פרויד נחת, אין כבוד. אַ קלייניגקייט עפּיס דעם רב׳ס פאָטער!...

די דאָזיגע זיסע חלומות וואַכענדיג זענען איבערגעריסען געוואָרען אין־דערמיט דורך אַ קלאַפּען פון רעדער ערגיץ דאָרט אויף אַ זייטענוועגעלע אין דעם וואַלד.

שמואל׳יק עפענט די אויגען, טראַכט ביי זיך: נאַ, גענוג, שוין צייט אַ היים: ער זעצט זיך פּאַמעליכען אויף, טהוט אַ גענעץ, אויסקנאַקענדיג די ביינער און נעהמט זיך צום פּעקעלע, וואָס איהם ביי דער זייט. דערווייל פאָהרט פון הינטען אָן נאָהענט אַ פוהריל, נאָך אַ מינוטעלע — טהוט אַ הילך אויף דעם גאַנצען וואַלד אַ ביטער געשריי:

— „אַי, טאַטע!“...

שמואל׳יק קוקט זיך געשווינד צו און בלייבט פערגאַפט.

— משה׳לע! וואָס? וואָהין?!... — דאָס איז דאָס איינציגע, וואָס שמואל׳יק ברענגט קוים אַרויס פונ׳ם מויל פאַר גרויס וואונדער און שרעק. דאָס האַרץ האָט איהם באַלד געזאָגט, ס׳איז אַ צרה. זיין משה׳לע איז אין אַ גרויס אומגליק!...

גיכער, טאַטע, אוי, ראַטעוועט! — שרייט אויף אַ וויינענדיג קול משה׳לע, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי אַ שעפּעלע צווישען צוויי וועלף מיט פייערדיגע אויגען.

צולויפען צום וואָגען און אָנצוחאַפּען זיך אין איהם מיט ביידע הענד האָט ביי שמואל׳יקען נישט געדויערט קיין איין רגע. די וועלף אָבער האָבען דערצאָרענט געקריצט מיט די צייהן, איהם אַ שליידער געטאָן פון זיך, אַזוי אַז ער האָט צוויי מאָל זיך איבערגעקעהרט אויף דער ערד און ביז וואַנען ער איז געקומען צו די געדאַנקען, זענען זיי שוין געווען אויף אַ היבשער שטרעקע וועיט.

שמואל׳יק האָט זיך צונויפגענומען מיט אַלע קרעפטען און זיך געלאָזט האַסטיג נאָך דעם וואָגען. ער יאָגט, לויפט, און יענע שמייסען, שמייסען דאָס פערדיל. דער וואָגען איז אַלץ ווייטער, אָט־אָט וועט ער פערשוואונדען. שמואל׳יק קייכט, דאָס האַרץ פערלויפט איהם מיט בלוט, קוים וואָס ער אָטהעמט, די אויגען שפּאַרען איהם פונ׳ם קאָפּ אַרויס פאַר גרויס אַנגסטען, ער אָבער יאָגט מיט אימפּעט, נישט צו פיהלען, חוץ דער גרויסער סכנה, קיין שום זאַך — דער וואָגען הויבט אָן צופערשווינדען, נאָך אַ ווײלע — ער איז שוין נישטאָ!...

געוואַלד! — שרייט שמואל׳יק, רייסענדיג אויף זיך, לויפענדיג, די האָר, ער פאַלט פון די פיס און ציהט זיך אוים אויף דער ערד

ויהי און די דאָזיגע מעשה איז געשעהען בימי „הכּפרה־היהנדלעך״, אָדער, ווי אין די קינות פון יענער צייט שטעהט, בימי „פונ׳ם געיעג און פונ׳ם שפּיל אין קאַץ און אין מויז״. דאָס טייטש: דענסטמאָל אין יענער צייט, ווען מען האָט אָבגעלאָזט יודישע קינדער צו שטיפען אַביסיל צווישען זיך און בעווייזען זייערע גבורות אין דעם געיעג, אָהן פייל־און־בויגענס, נאָר פּשוט „פאַנגען״ ווי די קאַץ געהט אויפ׳ן געיעג, האַפּען מייז — גאָר הפקר אַ וועלט! כּפרה־הינדעל, אָדער מייזעלע האָט, לויט דער שפּיל געהייסען יענער, וואָס איז אַרוים פון דער היים אָהן אַ געשריפטס מיט אַ אָדלער, פּאַספּאָרט, הייסט עס. אַזעלכע האָט די קאַץ געמעגט האַפּען, זאָגען „זה חליפתי, זה תמורתי, זה כּפרתי!״ און באַלד איהם אין גע־וואַנד אַריינשטעקען.

און עס האָבען זיך געפונען אַזעלכע יודעלעך, וואָס האָבען זיך געקליגט, איינער דעם אַנדערען אָבצונאַרען, וויטליך צו פערנאַרען און מיט אַלע המצאות צו מאַכען איהם די שפּיל...

שניאור וואָלף האָט געשפּילט די ראָליע זיינע און פערנאַרט הער־שעלען ממזר׳ש, אין זיין טאַטען אַריין! נאָר אַז הערשעלע האָט, גאָר אומגעריכט, פון זיינע לאַפּעס זיך אַרויסגעגליטשט און דערווייל איז גראָד משה׳לע אונטערגעשפּרונגען, איז ער, משה׳לע, אָנשטאָט דעם חבר זיינעם אַריין איז די לאַפּעס — אוז באַץ. נעוואַרען „געפאַנגען״!

דאס פערטע בוך.

ערשטע קאַפּיטעל

דער בעסטער חלק לאַנגע יודישע נעזער איז, ווי דער וועלט איז
בעקאַנט, די גלופּסקער מעקלער אָנגעקומען. דאָס האָבּען זיי אַמתנה פון
זיין ליעבּען נאָמען אַמינדסט געשעפּטיל פון אונטער דער ערד אָנצו-
שמעקען — דאָס איינציגע געצייג זייערס זיך דערמיט צו דערנעהרען. פון
דאַנען זעהט מען בּעשיינפּערליך אַרויס, וואָס פאַר אַגוטען גאָט מיר
האָבּען, ווי געטריי ער גיט זיך אָבּ מיט זיין וועלטיל און לייטזעליגט
אַלע זיינע מיני בּעשעפּעניש, מבּיצי בינים, פון׳ם קלענסטען ווערימעל
בּיז אַ יודישען מעקלער, מיט די נייטיגע כּלי-זין, איטליכען צו זיין פּרנסה.
און רבּ אָשר, דער געהויבּענסטער מעקלער, פול אין אַלע קלייטען און
קאָנטאָרען, אַ דאַר יודעל, אַריהרענדיגס, אַ צאַפּעלדיגס, תמיד מיט אַפּאַר-
ריסען היטעל ווייט אַרויף איבּער דעם שטערען, מיט אַ שטעקעלע,
דרעהענדיג עס אַרויף און אַראָבּ, אין אַלע זייטען — ער איז געלייט-
זעליגט גאָר מיט אַהויפּט-פיינע נאָז, פּרימא. די נשמה זיינע, דאַכט
זיך, האָט זיך אַרויסגעקליבּען בּיי איהם פון׳ם מח, פאַרנעהמענדיג מיט
זיך אויך דעם שכל, די חכמה זיינע, און איז אַריין אין שכנות צו איהם
אין דער נאָז. בּאַלד בּיי רפאל׳ס קומען קיין גלופּסק האָט ער, די נאָז
הייסט עס, דערשמעקט דאָס קאָמיסיע-געשעפט רפאלס פון די לאָדזער
פאַבּריקאַנטען, און זיך גענומען געשמאַק צו דרעהען מיט איהם וועלטען.
אַז רפאל אָבּער האָט זיך נישט געלאָזט דרעהען בּיז ער וועט נישט אויס-
לערנען פריהער גוט דעם פּלאַץ מיט די אַלע סוחרים דאָרט, איז עס

רב אָשר'ן געווען אַגרויס חאונדער און האָט זיך אָנגערופען, שטאַרק פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— סטייטש, וואָס הייסט! אַיוד — און לאָזט זיך נישט מאַכען גע־שעפטען!... נישט אַנדערש, האָט מיר קיין פאַראיבעל ניט, אַז מעלתו ע—ע—ע... האָט אין האַנדעל נישט קיין געפיהל.

— ווי קומט געפיהל צו האַנדעל?! צום האַנדעל ברויכט מען שכל. מען בעדאַרף פערשטעהען.

— עט, נאַרישקייטען! — מאַכט רב אָשר דרעהענדיג די נאָז און אויפשטעלענדיג דאָס שטעקיל — איך מיין, פערשטעהט איהר מיך, דעם ברען. צום האַנדעל בעדאַרף מען דעם ברען. ברענען בעדאַרף מען, ברענען... שכל איז — בע. קוקט אָן, זייט־זשע מוחל, אונזערע גרויסע גלופּסקער סוחרים, וואָס, הא? נאַט אייך אַ גראָשען פאַר'ן שכל! מען האַנדעלט, מענשען האַנדלען. וואָס דען? דאַרויף איז מען דאָך מענשען, סוחרים... און פערדיענען איז אַגאָטס־זאַך, אַמזל. מזל מחכים, מזל מעשיר, אי רייך אי קלוג, אַלסדינג איז מען מיט מזל.

— האַנדעל, וואָס געבויט אויף מזל, אויף לויטער רייוקע, איז אַקאָרטענשפּיעל. אַזוי, אַזוי, רב אשר, אַקאָרטענש...

— תיים איך וואָס איהר זאָגט מיר עפּים אַקאָרטענשפּיעל — פאַלט אַריין רב אָשר רפאל'ן אין די רייד, דרעהענדיג דאָס שטעקיל און אויפשטעלענדיג די נאָז — קאָרטען זענען קאָרטען און האַנדעל איז האַנדעל. עפּים שפּיעל איך דאָ, און לעג פאַר מעלתו אַשפּילכען? עסק רעד איד עסק, אַזאַ וויכטיגע זאַך!

— לאָזט זיך נאָר דינען, רב אָשר! — קומט רפאל צו'ן טאַקי מיט זיינס, רוהיג, געלאַסען — האַנדעל וויל ס'איז אַ גרויסע, וויכטיגע זאַך: עס בינדט אויף מענשען די הענד צו אַרבייטען, שענע, גוטע, ניצליכע מלאָכות אַלערליי, און עס פאַרברייט אומעטום, פערצוקערט זייער אַרבייט, עס פיהרט צונויף נאָהנט ווייטע לענדער, עס בילדעט, איידעלט אויס, עס שפּייזט און בעלעבט אַוועלט מענשען — אָט דעריבער טאַקע, וויל ס'איז אַזוי וויכטיג, מוז עס, ווי אַלע אַנדערע וויכטיגע זאַכען, געפיהרט ווערען געזעצט מיט בערעכנונג, מיט פערשטאַנד...

— טע, — טע, — טע, וואוהין מעלתו איז פערפלויגען! — מאַכט רב אָשר אויף עפּים אַ משונה נגון, דרעהענדיג מיט דעם אויפגע־שטעלטען גראָבען פינגער און פאָכענדיג דערביי מימ דער נאָז, וואָס קרימט זיך איהם אַ שרעק — חקירות וויים איך נישט, חקירות —

פקירות — ניין! זעהט איהר, אַ גוט קעפּיל, אויף שרויפען אַ קעפּיל, אפליהענדיגס, הו — האַ, האַ — הו, — דאָס צום האַנדעל, יאָ, יאָ!

— אַ גוט קעפּיל אַליין צו דרעהען, צו פליהען איז פאַר דעם האַנדעל קאַרג. עס ווערט געפאָדערט דערצו אַ גרויסער קאַפּיטאַל פון פערשיעדענע ידיעות — רעדט זיך רפאל זיינס טאַקי, פיקענדיג רב אָשר'ן מיט איטליכעס וואָרט — מען מוז לערנען, רב אָשר, לערנען און וויסען אַ סך זאַכען, נייטיג אין לעבען אַריין. פון די חריפותדיגע פליהענדיגע יודישע קעפּלעך, אָהן אַזאַ קאַפּיטאַל, נעהמט זיך ביי אונז דער שווינדעל, פון שווינדעל נעהמען זיך די „קוממיות־זאָגער". פון די „קוממיות־זאָגער", — דלות, קבצנות, און פון די אַלע אינאיינעם — עסעניש, בייסעניש, מסירות, פיינדשאַפט פון אייגענע אויך פון פרעמדע. כל זמן דער האַנדעל וועט נישט געשטעלט זיין אויף פעס־שטאַנד, אויף אמת...

— אַי, אַי, זייט איהר נאָך, ע־ע, נאַר אַ... אַ יונגער מאַן, מחילה! — שלאָגט רב אָשר איבער רפאל'ן די רעד, אָנקוקענדיג איהם ווי אַ משוגענעם. שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט איהם גלייך אין פנים אַריין — וואָס, וואָס? איך בעט אייך.

— אָט דאָס וואָס איהר הערט. נאָך אַמאָל טאַקי רב אָשר, זאָג איך אייך: אויף פערשטאַנד, אויף אמת און יושר, דער האַנדעל זאָל נישט אַריבערחאַפּען די מאָס. עס זאָל נישט זיין מעהר פאַבריקען, קליי־טען וויפיעל עס ווערט געברויכט אין דער וועלט סחורה, עס זאָל נישט זיין סחורה געמלאָכה'טע, געפעלשטע מעהר וויפיעל די נאַטור קען עכטע, גוטע אַזעלכע אַרויסגעבען. עס זאָל בעלוינען אָרענטליך איטליכעס מיה, איטליכען אָבגעבען זיינס. עס זאָל זיין איבערהויפּט אַריכטיגער, אָפּענער חשבון — כל זמן, זאָג איך, אַזוינס איז נישטאָ, איז נישטאָ צו האָפען, אַז אַל־דאָס בייז: עלענד, אָרעמקייט, שנאָה און קנאָה...

— נישטאָ וואָס צו רעדען. אַ גוטען! — געזעגענט זיך רב אָשר, נישט אויסצוהערען רפאל'ס שמועס ביז אין סוף אַריין. ער פעררייסט דאָס היטעל אַ מאַך געבענדיג מיט די אַקסלען, אַ קראַץ אין דער פאָה, אַ דרעה מיט דער נאָז, און ווערט אַנטרונען.

— אַ גוטען טאָג, אַ גוט יאָהר! — זאָגט רפאל, אַז רב אָשר איז שוין געווען אויף יענער זייט טיר — וואָס זאָל מען טאָן? האַ, מען וועט זיך מוזען בעגעהן אָהן רב אָשר'ס הילף אויך.

רפאל איז אין זיין זאַך געווען געלערענט, פראַקטיש, דערצו

אָרענטליך ווי ווייט מעגליך. ער האָט קודם-כל זיך גענומען גוט בע-טראַכטען גלופסק און זי איז איהם פאָרגעקומען זעהר ציקאַווע מיט דעם סטרויי פון איהרע הייזער, מיט איהרע גאַסען, געסלעך און הינטער-געסלעך; ציקאַווע מיט איהרע יודען, מיט איהרע קרעמער און סוחרים, ציקאַווע מיט איהר שטענדיגען רעש, יאָגעניש, לויפעניש און מיט אַלע איהרע גיינג. דער יצר-הרע פון מסחר איז דאָרט גרויס. יודען האַנדלען איינע מיט די אַנדערע, ציהען די פרנסה איינע פון די אַנדערע. צעהן מאָל מעג אַ סוחר פאַלען, זאָגען „קוממיות", שטעהט ער, נישקשה, אויף און האַנדעלט ווייטער. היינט, אַזוי הייסט עס, היינט איך דיר „קוממיות" און מאָרגען — דו מיר. היינט האַלט דער די בייטש און טראַסקעט, און מאָרגען טראַסקעט יענער. אָט אַזוי דרעהט זיך דאָרט דאָס רעדיל, דער אַרויף, יענער אַראָב, און דערנאָך יענער אַרויף און דער אַראָב. דער יצר-הרע וואַרעמט אונטער, יודען פלאַמען, דרעהען זיך, דרעהען און האַנדלען. רפאל האָט אין גלופסק געפונען אַ פלאַץ אויף אָבצוזעצען זיין סחורה. נאָר וויל אין האַנדעל מוז מען געבען אויף קרעדיט, אַנדערש איז ניט מעגליך אָבצוזעצען, און מורא האָבען אָבער בעדאַרף מען דאָ פאַר אַנועצען, דעריבער איז ער אין האַנדעל גע-גאַנגען האַרט ביי דער ערד, זיך נישט געהאַפט, געיאָגט; ער האָט גוט איבערגעזופט, געגעבען אויף באָרג נאָר גרויסע בטוחים. דעם כלל האָט רפאל געהאַט: בעסער וועניג פערדינסט, נאָר זיכער, ווי אַ סך מיט ריזיקע; גלייכער צו געהן פאַמעליך האַרט ביי דער ערד, ווי צו פליהען און דערנאָך אַראָבפאַלען, ברעכען האַלז און גניק. רב אָשר דער מעקלער אָבער האָט נישט געהאַלטען מיט רפאל'ן, און פלעגט ברייננגען ראיות פונ'ם שטייגער פירהונג אין דער וועלט, פון מדרש און דעם עולם'ס ווערטלעך, וואָס פונקט קאַפויר, נישט אַזוי ווי ער.

— אַ טעות, ווי איך בין אַ יוד! — האָט גע'טענה'ט רב אָשר, אַז ער האָט פאָרגעלעגט געשעפטען און רפאל האָט נישט געוואָלט הערען — מעלתו לעבט אין טעות. אַלסדינג געווענדט זיך אין מזל. זינט איך לעב — נער הייתי גם זקנתי, מיט אַ גרויסע באָרד — האָב איך נאָך נישט געזעהן אַ סוחר זאָל טראַסקען אין דער וועלט מיט זיין חכמה. די ברכה איז אַנדערש נישטאָ — זאָגען אונזערע הייליגע חכמים — נאָר אין אַ בלינדער זאַך, ווי אַ בלינדער אתרוג למשל. און זייערע ווערטער זענען טאַקי תורת אמת. ווער עס האַנדעלט מיט בטחון, בלינד אָהן חכמות, נישט צופיעל איבערקלערען: — וועט-מיך, העט-מיך, זאָלט-מיך — דעם

שיקט הקדוש ברוך־הוא ברכה און הצלחה אין זײַנע געשעפֿטן. אדרבה, ווײַט זיך מטריח און זעהט, ווי די וועלט פֿיהרט זיך. יודען, ברוך השם, האַנדלען, קויפֿען, פֿערקויפֿען, נעהמען, גיבען, און גלויבען — זכות־אָבית שטעהט זיי בײַ און זיי לעבען. אויך יענע קרעמער, וועלכע איך לעג דאָ מעלתו פֿאָר, וואָס ווילען נעהמען סחורה אויף קרעדיט, אויך זיי לעבען, ברוך־השם, מיט ווײַב און קינדער, מיט אויסגעגעבענע טעכטער און איידעמס אויף קעכט. ווען, חלילה־וחס, אַ סך אַזוינע ווי מעלתו זאָל געווען זיין צווישען יודען, וואָלט די וועלט בעדאַרפֿט חרוב ווערען. עס וואָלט נישט געגלויבט איינער דעם אַנדערען — אויס קרעדיט, אויס האַנדעל, אויס פּרנסה, און עס וואָלט אויסגעקומען — לעג זיך, שונאי־ציון, ציה זיך אויס און שטאַרב. און וואָס נאָך? מענשען וואָלטען נישט געאַקערט, נישט געזייט אויס מורא, טאָמער וועט די ערד זיי אַנזועצען, נישט אַרויסצוגעבען תבואה, אפילו דאָס וואָס זיי האָבען אין איהר אַרײַנגעלעגט. און אַ פּסוק איז דאָך דאָ, וואָס זאָגט בפירוש: הזורעים בדמעה, די וואָס זייען מיט טרעהרען, ברנה יקצרו, וועלען מיט געזאַנג שניידען! אמת, קרעדיט איז געזייט מיט טרעהרען, אָבער דער וואָס מאַכט זיך האַרץ, גלויבט און גיט, וועט איהם גאָט ברוך־הוא בעצאָהלען... טאַקי, דעם עולם׳ס ווערטיל: ווער עס שטעלט נישט אַיין — נעהמט נישט אויס. דער שפּיץ איז: אַ סוחר בעדאַרף נישט האָבען קיין חכמה, נאָר מזל, דעם אויבערשטענס הילף. דער וואָס איז נישט קיין בר־מזל, מעג ער זיך אפילו זיין אַ חכם ווי שלמה המלך, וועט ער גאָרנישט מאַכען, טאַקי ווי מען זאָגט: אין עצה ואין תבונה, עס העלפֿען נישט קיין שום חכמות אַ קעגען שלעכטע קאָרטען.

אָט מיט אַזעלכע מיני מימראָ׳ס און נאָך אַזוינע פּזמונות פֿלעגט רב אָשר אַלץ אַיינריידען רפֿאל׳ן, ער זאָל מאַכען דורך איהם געשעפֿטלעך מיט קרעמערס, נישט צופֿיעל איבערטראַכטען, איבערקלערען, שטאַרק פֿערזיכערנדיג זיינע ווערטער מיט שבועות און טויטע קללות: ער זאָל נישט אויסלעבען זיינע יאָהרען, ער זאָל אַיינגעהמען אמיתה משונה, ער זאָל נישט האָבען קיין חלק עולם־הבא, ער זאָל נישט הערען שופֿר של משיח, און נישט זוכה זיין צו פֿיהרען די טאָכטער זיינע אונטער דער חופּה, אויב ער מיינט נישט אינגאַנצען טאַקי נאָר לטובת העסק. גאַנץ פּשוט, ער מיינט נישט אַזוי דאָס מעקלערײַ, ווי דאָס געשעפֿט אַליין — דאָס געשעפֿט זאָל וואַקסען. און זעהענדיג אָבער אַז

ס'איז אַרויסגעוואָרפענע רעד, רפאל האלט זיך טאַקי ביי זיינס — ניין, ניין! פלעגט ער שוין פריווען מיט בייזען. דהיינו, אַנדרודלען די נאָז און מאַכען אויף איהם א מורא מיט פוילע תנועות, אַזוי, אַ שטיינער:

— וואָס מיינט אַזוינס זיך מעלתו? מעלתו מיינט, אַז ער איז איינער, נישטאָ מעהר חוץ איהם, האַ! נו, וויסען זאָלט איהר, אַז ס'איז דאָ, געלויבט איז גאָט, אַ מאָסקווע און אַ לייפציג אויף דער וועלט! און באמת טאַקי גרויסע נאַראָנים זענען זיי, די גלופסקער סוחרים. צו וואָס טויג זיי נעהמען סחורה ביי מעלתו, וואָס קוממ זיי אָן מיט אַזוי פיעל מיה, מיט בויכוועהטיג און אויף טייערע פרייזען, אַז דאָרט, אין יענע שטעדט, ביי דעם פאָניע און דעם דייטש, געהט מען זיי אַ קענען, מען רייסט ביי די פּאָלעס, בעטענדיג זיי: אַהער, יודעלעך, אַהער! נאַט אייך סחורה, אַ בחיר, און בזיל־הזול. אפשר איז שווערליך במזומנים, קען מען הויבען אַ הקפה — נעהמט, אָך, אויף קרעדיט. און יודען געהען טאַקי און נעהמען. און אַז עס מאַכט זיך אַ מאָל אַ קרעציל, אַ שטיקעל עכוב הייסט עס, מען קען נישט ענטפערן צום טערמין, צאָהלען, הייסט עס... איז, חלילה, נישט אַזאַ גרויסע סכנה. דער דייטש און פאָניע זענען גוטע מענשען, זיי שווייגען. יאָ, מעלתו בעדאַרף דאָך יזיסען, אַז פאַרשלאָגען דאָ שלאָג איך איהם פאַר נישט יענע סוחרים, וואָס האָבען שוין לאַנג אָבגעטאָן זייער זאַך, פערשטעהט איהר מיך, דאָרט... נאָר אַזוינע, וואָס עדיין לא היו במאָסקווע, מעלתו פערשטעהט, וואָס דער טייטש איז פון אַזוינע ווערטער? דאָס הייסט: זיי זענען נאָך נישט געוועזן, פאַרשטעהט איהר מיך, אין מאָסקווע, פאַר זיי איז נאָך אַ מעג־ליכקייט קומען אַהינצו הויבען אַ הקפה און מיט דער צייט זאָל ביי זיי בלייבען אַ מנה־יפה, אויב אַזוי... איהר פאַרשטעהט, אויב אַזוי, זענען זיי דאָך נישקשה'דיג, אַצונד, דאָ אויפ'ן אָרט „ראַיעלע" סוחרים... אַ קלוגען בעדאַרף מען קיין פינגער אין מויל נישט אריינלעגען. ער פערשטעהט אויפ'ן ווינק.

אויך אַזעלכע שאַרפע ווערטער האָבען נישט געהאָלפען.

צווייטע קאַפּיטעל.

רפאל האָט געגעבען סחורה די קרעמער, ווי דער איינפיהר איז, אויף אַ צייט פון עטליכע חדשים אויף וועקסלען נאָר פון גרויסע בטוחים, וואָס זייערע וועקסלען איז באַלד טאַקי אין דער הייסער רגע געווען גרינג אָבצוסקאָנטירען. אי וואָס עס איז דערביי צו פערלירען היבש פראָצענט, דאָס האָט איהם נישט געאַרט, אַבי דאָס געלד איז שלום בקעשענע און ער קען רוהיג שלאָפען. און אַזעלכע סקאָנטעס האָט ער געהאַט מיט לייבצע דעם רויטען — אַ איד אַ נגיד און אַ פראָצענטניק אין גלופסק.

ווי דער וועלט איז בעקאַנט, איז לייבצע דער רויטער, מיט אַ בלייך פנים, אַ לאַנגע נאָז און אַ קורץ בערדיל, דאָס שיינדיל אין גלופסק, מיט וועלכען נעהמט זיך איבער פאַר אַ וועלט מענשען.

— נאַט, הייסט עס, קוקט אָן דאָס נפש מיינס, די שענע צורה די אַרבייט מיינע!

לייבצע איז איינער פון יענע לייט דאָרט, וואָס קוואָקען אויס אויף פיינע־בריות, אַריינצוטרעטען אין דער געוויסער כנופיא, וואָס גיט פון זיך אַרויס פאַר דעם פאָלק ישראל די אַלערליי גבאים, פיהרער, קאָב־לעפעל, מאַכערס, טהוערס, טענצערס, עצה־געבערס, נאָך און נאָך אַזעלכע פיינע פאַרשוינען, צו פאַרזאָרגען אונז אָרימע יורישע קינדער, גאָר אומגעבעטען, מיט משונה ווילדע טובות. געוועהנטליך זענען זיי דימענטענע מענשען, וואָס נעהמען ביי יענעם די נשמה אַרויס מיט גוטען. זיי זענען, דאַכט זיך, גאָר אָהן אַ גאַל, און האָבען אין דער נאָז פליי. יודיש געלד, וואָס געפינט זיך ביי זיי, איז זיי טייער, נישט

אויסציגעבען דערבון אויף קיין שום בעדערפנישען, נאָר אויף זייערע אייגענע אַליין. אויף כבוד זענען זיי מוחל, אָבער נאָר אויף יענעמס. זיי זענען גרויסע בעלי־צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פרעמדער קעשענע. זיפצען, קרעכצען אויף כלל־ישראל — אַך, אויף וואָס די וועלט שטעהט. נאָר קאָסטען זאָל עס נישט קיין גראָשען. יודישקייט, מהיכא־תיתי, איז זעהר טייער, נאָר אַ מינדסט אייגען אינטערעסיל איז נאָך טייערער.

לייבצע דער רויטער שניידט זיך אויף אַ פיינע־בריה און לעבצט שטאַרק אַריינצוטרעטען מיט אַ פוס צווישען די בערען. קיין למדן איז לייבצע נישט געווען. נאָר עט, וואָס מאַכט עס אויס! אַ מאַכער אין שטאָדט ווערט מען, נישט אַזוי צוליעב תורה, ווי צוליעב סחורה, אדרבה, תורה איז געוועהנטליך נאָר אַ חסרון — טאַקי דעריבער וויל דו קענסט לערנען, קענסטו נישט אויסגעקליבען ווערען ביי אונז אין חברה.

בעפאַלען מיט קינדער איז לייבצע דער רויטער נישט געווען. ער האָט געהאַט נאָר צוויי טעכטער, איינע, די עלטערע, חנצה, אַ בילד־שענע, און איינע אַ מיאוסע, נאָך נאָר אַ קינד. יענטיל, לייבצעס ווייב, אַבייכיגע יודענע, איז ביי זיך אין שטוב דער גאַנצער קאָפּ — קלינגט שטענדיג מיט אַ בונד שליסעלעך, אַ שען קניפּעל. זי פיהרט זעהר אַ גוט לעבען: עסט, אָהן עין־הרע, שלאָפט, טהוט זיך וואויל, איז פעט, בעלייבט, און פונדעסטוועגען האַפּט זיך איהר עפּטערס פונ׳ם מויל אַרויס אַ זיפץ, אַ קרעכץ. זי קלאָגט זיך אין אַ שמועס מיט בעקאַנטע ווייבער, קלאַפּענדיג זיך אַלץ אין האַרצען, אַנווייזענדיג, אַז אָט דאָ, דאָ האָט זי אַ וואונד, שאָקעלט מיט דעם קאָפּ, פערגלאָצט די אויגעלעך, אַלץ טענות צום רבונו של עולם.

— אוי, אַזוהן, אַ קדיש

זי האָט שוין איבערגעטאָן אַלע מיטעל, וואָס אין דער וועלט, איבערגעהאַט עסקים מיט רופאים, דאָקטוירים און מיט וועמען איהר ווילט. ווילט איהר אַלטע גויות — איז אַלטע נויות; ווילט איהר בעלי־שמות, טאַטערס, להבדיל — אין בעלי־שמות, טאַטערס, להבדיל, וואָס?

— גאָרנישט!..

די ווייבער מאַכען אַ רחמנות־פּנים׳ל, שאָקלען איהר אויך צו מיט דעם קאָפּ, נעהמען פונ׳ם כבוד. וואָס יענטיל שטעלט פאַר זיי, קיין

עס פֿאַמעליכען מיט חן, טרייסטען זי, נעבעך, און אין די אויגעלעך שפּילען זיך זיי טרעהרען.

— אַז איך אַליין, אַזוי איז דער שטייגער יענטילס געווען זיך צו קלאָגען: אַז איך אַליין, וועה איז מיר, ווינד איז מיר, בין אַזוי גע-שטראָפֿט, אַזוי אומגליקליך, נעבעך, לאָמיך-זשע האָטש נחת האָבען פֿון די טעכטער, זוכה זיין בײַ דעם וואָס לעבט אייביג, טאַטע-פֿאָטער, רחום, צדיק, אין-גיכען די עלטערע טאָכטער אונטער דער חופּה פֿיהרען און דערלעבען פֿון איהר יונגלעך-אייניקלעך...

— אָמן. הלואי, רבונו של עולם, — פֿלעגען איהר אָבענטפֿערן די ווייבער, פֿערוואַרפֿענדיג די אויגעלעך און מאַכען דערבײַ אַזעלכע משונה פֿערקרימטע צורות, גלייך ווי זיי וואָלטען איבערגליקליך געווען, ממש ווי ניי געבוירען ווערען, ווען השם-יתברך זאָל זיך דערבאַרמען אויף יענטלען, נעבעך, און זי בענשען מיט אייניקלעך-יונגלעך. אַז נישט, וועלען זיי עס נישט אויסהאַלטען, חס-ושלום!...

דעריבער קוים איז חנצה פֿון די קינדערשע שיכלעך אַרויס, נאָך זעהר יונג, האָט שוין יענטלען זיך שטאַרק פֿערגלוסט אַ חתן פֿאַר איהר, — עפּיס אַזאַ מין פֿערגלוסטען זיך, מעהר ווי דער שטייגער איז פֿון אַלע ווייבער, מאַמעס, וואָס גלאַט דער ענין החתונה אַליין, צונויפֿ-פֿיהרען זיווגים, קינדער חתונה צו מאַכען, איז עפּיס טאַקי גאָר אַ ברענענדיגער יצר-הרע בײַ זיי... יענטיל האָט געברענט געאַרבייט אויף אַלע כּלים. גערולט דעם מאַן אַ קאָפּ טאָג ווי נאַכט:

— געוואַלד אַ חתן, אַ שידוך פֿאַר דער טאָכטער!

נאָר לייבצע אָבער האָט זיך נישט אַזוי שטאַרק געהיצט, ער איז געווען אין שידוכים אַ גרויסער איבערקלייבער. איהם האָט זיך געגלוסט אַ איידעם מיט אַלע מעלות: אַ ויידען קינד, אַ גוטס, אַ פֿרומס מיט אַוואויל קעפּיל, פֿון אַ געהייבענער משפּחה, אַיינגעטונקט אין יחוס, אַז גאָט און לייט זאָלען איהם מקנא זיין. לייבצע האָט, ווי אַ סוחר, געזוכט אין אַ שידוך אַ געשעפֿט אײַנצוהאַנדלען פֿאַר זיך, אויך פֿאַר זיין טאָכטער אַ סחורה, עס זאָל גוט זיין פֿאַר ביידען. עס האָט איהם געפּאַסט צום עסק, זיך משדך צו זיין מיט בערען, אײַנקויפֿען זיך אין דער גילדענער פּאָהן, הוילע צימעס. ער האָט געזוכט, געזוכט און דערטאַפּט לסוף יעם אַנטיק — דערטאַפּט אַ בנציה, אַ בלייך בחור'ל, אַ דאַרס, מיט אַ אויסגעוויקט פּנים'ל, ערשט בר-מצוה און שוין קאַנדידאַט אויף מרידיז — יבלל, אַ תכשיט, ווי געוואונשען.

חנצה ווערט, למזל, א כלה און צו פונפצעהן יאהר א אשת=איש, א פלוניתטע. זי זיצט מיט „איהרען“ ביים טאטען אויף קעסט.

דאס „מאנדעלע“ איז א איידעמיל מיט אלע פישטשעווקעס: עס געהט זיך פריהמארגענס טאג=טעגליך אין קלייזיל דאווענען, בעלאדען מיט א טלית=און תפילין=זאק, גרויס ווי ער. קומט א אבגעדאווענטער צוריק קושט די מזוזה, זאגט אין דער וועלט אריין: גוט מארגען! מעהר קיין ווארט. וואשט זיך, זאגט „שאו ידיכם“, „המוציא“ — און עסט. אבגעגעסען — געהט עס זיך באלד טאקי ווידער אין קלויז, לערנען, און קומט מיטאג=צייט נאך א מאל עסען. אבגעגעסען, ווייטער אין קלויז, קומט אויף דער נאכט צוריק, קושט די מזוזה, זאגט אין דער וועלט אריין: א גוטען=אווענד! איז מקים אכילת קעסט, עסט אב, בענשט, לייענט קריאת-שמע און גיכער אין בעט אריין-שלאפען. עפים שמעקט עס טובלע, גיט זיך נאך מיט בעל הבית׳ל, גאר א דערקוויקעניש.

לייבצע האט הנאה, יענטיל איז זיך גאר מחיה, און חנצה איז זיך דערווייל ווי פריהער טאקי חנצה—גארנישט... נאר מיט א צוגעדעקטען קאפ. א שטיקעל פערענדערונג אין איהר פון נאך דער חתונה איז יא דא — עפים שעהמט זי זיך, דערזעהט זי איהם, איהרען הייסט עס, לאזט זי אראב די אויגען. פאר פרעמדע איז נאך ווי=ס׳איז, נאר פאר בעקאנטע ווערט זי פייער=רויט און זוכט ווי אנטרונען צו ווערען. עפים איז איהר פריקרע, וואס? — דאס איז שוין איהר סוד. די בעקאנטע פלעגען צווישען זיך איבערווינקען זיך מיט א שמייכעלע, גלייך ווי גערעדט: מיר פערשטעהען. די מאמע פלעגט זי געוועהנטליך, ביים אנטרונען חערען, בעגלייטען מיט אמילדען בליק, דערביי אויך שמייכלען, שמעלצענדיג זיך, און צושאקלען מיט דעם קאפ.

רפאל׳ן פלעגען מיטברייינגען די געשעפטען זיינע, קומען עפטערס צו לייבצען אין הויז. ביים ערשטען מאל זעהן פונדערווייטענס רפאל׳ן דורך דער אפענער טיר אין טאטענס חדר, איז ער חנצה׳ן פארגעקומען עפים משונה ניי — דאכט זיך א מענש, א נאז מיט אויגען, נאר עפים א אנדער מין! א אנדער רעדען, א אנדער בענעהמונג, א אנדער קליידונג, אלסדינג אנדערש ווי ביי יענע, וואס זענען איהר צו די אויגען געקומען דא אין גלופסק ביז אהער. זי האט הינטערווייליכס געווארפען אויגלעך אויף איהם, נישט מיט׳ן מיין, חלילה, הנאה צו האבען, עס האט זיך איהר געגלוסט; ניין, נאר גלאט אזוי זיך א קוקעלע — עס האט זיך עפים געקוקט... די אויגען האבען זיך געקוקט און אין קאפ

בײַ איהר איז נאָך נישט געווען פאַרטיג קיין פּיצעל מיינונג איבער איהם. מעגליך, אין אַ קורצער צייט אַרום וואָלט זי איהם אינגאַנצען פערגעסען, ווען נישט דער טאַטע איהרער, וואָס פלעגט זעהר אָפט מאַכען אַ רעד וועגען איהם אין שטוב, לויבענדיג איהם אין טאָג אַריין, אַזוי אַ שטייגער:

— אָ, דרך־ארץ, זאָג איך אײַך, פאַר דעם דאָזיגען יונגען מאַן, אַט־אָ! ער איז אַ דורכגעטריבענער, קלאָר אין עסק מיט אַלע אָבשניטצ־לעך, דריידעלעך דרינען. איך בין זיכער, אַז מיט דער צייט וועט ער וואַקסען, וואַקסען העט־העט! און נעהמען אַ כּלה גאָר מיט די גרויסע אלפים. געדענקט מיין וואָרט... אַ שאָד נאָר, אוי, אוי—זיפצט ליבּצע, קלאַפּענדיג מיט אַ פינגער זיך אין שטערען — וואָס ער איז אַ ביסעל דאָס... ווי הייסט עס בײַ זיי, בײַ די היינטיגע דאָרט — „אויפגעקלערט" צו אַלדי שוואַרצע יאָהר; נאָר בּאַ... נישקשה... דאָך אַ חילוק. נישט ווי יענע אָרעמע בעלי־עברות. אויך מיר מענשען, משטיינס־גע־זאָגט — קבצנים!... ער אָבער, די כּפּרה מעגען יענע פאַר איהם ווערען, ער איז אַ סוחר, ווייסט ווי צו פערדינען אַ קערבעל, אַט וואָס! אַ מענש איז ער, אַ מענש, וואָס אַ מענש הייסט, מיט אַ קאָפּ צום האַנדעל!... איהר פאַרשטעהט? אַ זעלבען קומט אַ כּלה, אַ כּלה מיט אַ שענעם, אַ שענעם נדן

די דאָזיגע שבחים זענען פון'ם טאַטענס מויל אין דער טאָכטערס אויערען אַריין, גאָר נישט צו דענקען, וואָס ער אַליין האָט זיך דערמיט אָנגעמאַכט — אַ גאַנצע איבערקעהרעניש אין שטוב בײַ זיך, נישט פאַר יודישע קינדער געדאַכט. פון לייבצעס דאָזיגע שבחים הויבט בײַ חנצה'ן אָן צו אַרבּייטען דער מח. דאָרט אין קאָפּ בײַ איהר, וואו ביז אַהער איז געווען רוהיג, שטאָק־טונקעל, הויבט אָן פלוצים צו טאָגען — עס האָט זיך אויפגעכאַפּט פון'ם שלאָף דער יונגער שכל, מיט איהם האָבּען זיך אויך געריהרט געדאַנקען און זיך גענומען צום עסק: אַלסדינג צו בעטראַכטען, צו פרעגען, וואָס בעטייט דאָס, וואָס יענץ, צו בעטראַכ־טען מענשען מיט זייערע גענג און אָבגעגעבען זיך אַ רעכנונג, וואָס ס'איז שלעכט, גוט און וואָס ניין. עס ווערט אַפּאָרגענומען רפאל, חנצה'ס געדאַנקען אַרבּייטען. דרעהען זיך אַרום איהם, בעקוקען זיין פּנים, זיין געשטאַלט, אַלסדינג ווי ער שטעהט און געהט. עס שטעלט זיך פאָר צוגלייך אויך בנציה, אַזוי ווי ער איז, משטיינס־געזאָגט, מיט דעם פּעניציל, מיט די צנאָטעלעך, מיט די אַלע תּנועה'לעך זיינע, און ז

פערקרימט זיך עפּיס אַ שרעק. זי קעהרט זיך אין די געדאַנקען איהרע אום ווידער צו רפאל'ן, טראַכטענדיג בּיי זיך: יאָ, ער איז שען! יאָ, טאַטע, דו האָסט טאַקי רעכט — ער איז בּעסער, קליגער, קיין פערגלייך! פונ'ם קאָפּ רופט זיך עס אָב אין האַרצען — עס טהוען זיך אַ נעהם געפיהלען, עפּיס צופּט עס, צופּט, מאָנטעט בּיי דער נשמה. דאָס האַרץ גיט אָנצוהערעניש — און חנצה'ן פערווילט זיך איהם נאָך אַ מאָל זעהן, אוי, חאָטש נאָר אַ ווײַלע אַ קוק טאָן אויף איהם. נאָר אָנשטאָט „איהם" קומט, ווי געוועהנטליך אַלע טאָג, „איהרער", משטיינסגעזאָגט, מיט זיין קושען די מזוזה און מיט דעם שענעם „גוט מאָרגען" זיינעם. זי לאָזט אַראָב בּיי זיין אַריינקומען די אויגען, נאָר דרינען ליגט נישט מעהר קיין שעמען זיך, דאָס וואָס פריהער, ניין! דאָס איז שוין גאָר עפּיס אַנדערש — עס קומט איהר אויס עפּיס פּע, עס שלאָגט צום האַרצען... און בּאַלד טאַקי ווערט זי מיט זיך נישט צופריעדען, האַלט עס פון איהר זייט פאַר אַ גרויס אומרעכט — סטייטש אַ קעגען אַ מאַן! ווי קומט עס אַזוינס צו אַ יודישער טאָכטער? זי טהוט זיך-אָן אַ כח די הענד צו פאַרגלעטען, דוקאָ טאָן אויף איהם אַ בּליק, ווייזען אַ פריינדליכע מינע. קוים אָבער פּועל'ט זי עס בּיי זיך, אָט אין דער רגע טאַקי קומט איהר, מעשה-שטן, אויפ'ן געדאַנק, עפּיס גאָר ווי אויף צו להכעיס — „ער", רפאל! חנצה איז עפּיס מיט זיך אַליין צודרעהט, נישט רעכט צו פאַרשטעהן, וואָס איז איהר אַזוינס געשעהן? זי זוכט זיך אויס אַרבּייט, בּכדי דעם קאָפּ זיך צו פערשלאָגען, מישט זיך אין דעם בּעל-הבּתיש'קייט, חאַפּט זיך צו אַזעלכע מלאָכות, וואָס זי האָט גאָר קיינמאָל נישט געטאָן. די מאַמע קוועלט גאָר אָן קוקענדיג, שמעלצט זיך פאַר גרויס פרייד און גיט איהר אונטער חשק:

— אַזוי, טאָכטער, אַזוי, לעהרען זיך, נשמה מיינע, זיין „אַ בּעל-הבית'טע-מיט „דיינעם" בּיז הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר!

חנצה שטעהט זיך איינמאָל אַליין אין שטוב פריהמאָרגענס, קיינער חוץ איהר איז נישטאָ. זי טראָגט אַ דינס, אַ שניי-וויים בּאַטיסטען קאָפּטעלע, צוגעפאַלען צום לייב, מיט אַ געשטיקט קרעגענדיל, פעסט געשפּילעט אַרום אַ קלאָר, ווי פון עלפענבּיין אויסגעטאָקט העלזועלע, דאָס יונגע פּנים'ל מלא חן, בּלוט און מילך, אַ מיילכען נאָר צום מאָלען, שוואַרצליכע, בּרענענדיג-פּייכטליכע אויגען לויכטען אַרויס פון געדיכטע בּרעמען, ווי אַ פּאָר בּריליאַנטען. אויפ'ן קאָפּ אַ זיידען טיכעל, אַרויסגערוקט אַ בּיסעל, אַזוי אַז עס קוקען אַרויס בּגנבה האָר.

זי איז בעשעפטיגט מיט איבערגוישען גלעזער, שעלכלעך, אוים וועלכע מען האָט געטרונקען טיי, און ווי זי נעהמט זיך אויסשטעלען זיי אויף זייער אָרט אין בופעט, קומט אַריין אין שטוב רפאל. זי קעהרט אוים דאָס פּנים, טהוט אַ קוק און ווערט צומישט. רוקט געשווינד אַראָב דאָס טיכעל כמעט ביז די אויגען, שטעהט ווי אַ נעבטיגע און שווייגט.

רפאל׳ן גיט עס עפּיס אַ נעהם. ער זעהט פאַר זיך אַ שענהייט, נאָך גאָר אַ קינד — און שוין מיט אַ צוגעדעקטען קאָפּ! ער שטעהט אַ ווילע אויף אָהן ווערטער און איז פערגאַפט. באַלד געפינט ער זיך, תמעט זיך מיט איהר גאַנץ איידעל, מיט דרך־ארץ, אויף דעם נייעם שניט, און פרעגט זיך אויפ׳ן פאָטער. נאָכדעם ווי ער האָט בעקומען איהר ענטפער, אַז דער פאָטער איז נישטאָ אין דער היים, טהוט ער זי ווייטער אַ פרעג, אויב ער וועט באַלד קומען. זי טראַכט ענטפערן: „ניין", נאָר נישט ווילענדיג חאַפּט זיך איהר פונ׳ם מויל אַרוים „יאָ", און בעט איהם זיצען. וואונדערט זיך דערנאָך אַליין דערויף, וואָס זי האָט דאָ געטאָן, למאי האָט זי איהם פערהאַלטען. געבעטען זיצען, נאָר פערפאַלען.

אויף די אייגענע מעשה טאַקי מיט רפאל׳ן. איידער זיך רעכט צו בעדענקען, זיצט ער שוין אַראָבגעלאָזט די נאָז, ווי דער גוטער יאָהר וואָלט איהם גענומען, און אַנידערגעזעצט אויפ׳ן ביינקעל. אין קאָפּ פּיקט זיך איהם אין איין פּיקעניש: קום, בחור, הייב זיך אויף און קום, זיי נישט קיין לעקיש! און דאָס הארץ אָבער דערלאָזט איהם נישט אַוועק־צוגעהן, אַלץ: זיץ, זיץ, נישקשה! די האַנד דערווייל געהט פון זיך אַליין אין בוזעם־קעשענע, נעהמט און דרעהט אַ פּאַפּיראָס.

חנצה איז גערן האָטש מיט וואָס ס׳איז צו דינען און טראָגט אונטער אַפּעקיל שוועבעלעך. רפאל דאַנקט, זוכט אוים עפּיס אַ געשפּרעך, תחילת געהט עס עפּיס שווערליך, קורץ, איבערגעהאַקט, עס קלעפּט זיך נישט, ער אַלץ מיט שאלות: איין מאָל אַ פרעג, ווייטער אַ פרעג, גלאַט אַזוי זיך פון דער העלער הויט, און זי אַלץ: „יאָ", „ניין". אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ. נאָר וואָס ווייטער — ווייטער שפּינט זיך דאָס געשפּרעך שוין גרינגער, לייכטער. עס קומט צורעד פונ׳ם גלופּסקער עולם יודען: יודלעך אַזוינע, פּראָסטע, אָהן חכמות, נישט קיין געמלאָכה׳טע. און יודלעך מיט חכמות, געמלאָכה׳טע, אַזוינע און אַזוינע... חנצה אינטערעסירט זיך צו וויסען, אויב ער איז נאָך פון יענע „אויפגעוירענע", „אַריסטאָ־

קראַטען״, ווי זיי הייסען, און אַז זי האָט געזעהן, ווי ביים דערמאָנען נאָר זייער נאָמען האָט רפאל זיך פערקרימט אַזוי, וואָס האָט געהייסען ערגער נאָך ווי געשאָלטען זיי אין טאַטען אריין, איז זי עפּים לעבעדיגער געוואָרען.

— דער טאַטע מיינער, זאָגט זי: האָט זיי אויך נישט ליעב, אָנ־קוקען קען ער די דאָזיגע לייט נישט.

— אַ־אַ, דער טאַטע! מאַכט רפאל, פאַרדרעהענדיג די נאָז, ווי איהרע ווערטער האָבען איהם שטאַרק נישט געשמעקט: דעם טאַטענס נישט קענען אָנקוקען איז עפּים גאָר אַנדערש.

חנצה שטעלט אויף די אויגען אויף איהם פערוואונדערט, גלייך ווי זי פאָדערט, ער דערקלערען, וואָס בעטייטען זיינע ווערטער.

רפאל אָבער האָט איינגעזעהן, אַז אַצינד איז נישט די געלעגענע צייט אַריינצולאָזען זיך דאָ מיט איהר אין אַטיעפען שמועס, וואָס איז פאַר איהר תרגום. ער מאַכט זיך דעריבער תם, כלומרשט פערשטעהט ער זיך נישט אויפ׳ן וואונק, וואָס זי קוקט דאָ אַזוינס אויף איהם, און מאַכט אַ שמועס גאָר איבער עפּים אַנדערש.

אינמיטענדרינען, ווי זיי שמועסען דאָ זיך ביידע, טהוט זיך אָיין עפען די טיר — און עס וויזט זיך אַ גרויסער טלית־און תפילין־זאַק, פון אַ בן־פקועה־פעלכען, אָרומגעלאַמעוועט מיט בלויע קרייקעס, אויף וועל־כען ס׳איז אויסגענעהט עפּים ווייסע צייכענס פון אַ פאַבריקע און ציפערס פונ׳ם יאָהר. נאָך דעם טלית־און תפילין־זאַק וויזט זיך אַ הענטיל, עס טהוט אַ שמיר די מזוזה. נאָך דעם שמיר הערט זיך אַ קוש, נאָך דעם קוש ווייזען זיך פּיסלעך — און אין שטוב רוקט זיך אַריין מיט אַ משונה־ווילדען „גוט־מאָרגען״ אַ קליין יונגער־מאַנטשיקעל, אַ דאַרס, אַ בלייכס אין אַ לאַנגער לאַסטינגענער קאַפּאָטע מיט אַ ים־שוימען־שטעקעלע אין דער האַנד.

בנציה וואַרפט אַ בליק אויף חנצה׳ן, אויף רפאל׳ן, ווערט רויט, ווי אַ אינדיק, און לויפט דורך געשווינד די שטוב מיט די פּיסעלעך, שטאַרק אויפגעבראַכט, צו זיך אין אַלקעריל אַריין.

אין דעם בייזען בליק זיינעם איז ניט געלעגען דאָס, וואָס מען רופט „פעפערזויכטיג״, חלילה! ווי קומט עס צו איהם? פרעגט איהם בחרם אַזוינס גאָר צו טראַכטען. חלומען וואָלט זיך איהם אפילו נישט געקענט אַזעלכס... נאָר וואָס דען? איהם האָט אונטערגעטראָגען גלאַט

נאָר אָהן אַלע חכמות, דאָס שמועסען איהרם מיט אַ מאַנסביל. איהר זיצען מיט אַ מאַנסביל אָהן אַ שומר, דאָס אַליין איז אַיין עברה-גויה, מען טאָר נישט! ס'איז דאָ בפירוש אַ דין... פּונקט אַזוי וואָלט איהם אויך געאַרט אַ פליישיג טעפּיל ביים פייער נעבען אַ מילכידיגס. ס'איז נישט רעכט, נאָך איידער עס קען גאָר ווערען אַ שאלה...

חנצה איז ביי בנציה'ס אַריינקומען געבליבען זיצען ווי אָבגעבריהט פאַר בושה, אַ גאַנצער קנויל פון פערמישטע געפיהלען האָבען זיך אינווענינג אין איהר געפלאָנטעט. גלאַט „מאַן" פאַר זיך אַליין, ווייל אין דעם נאָמען ליגט אַזוינס, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען, איז עפּיס פריקרע, אַ בושה פאַר לייטען, און בפרט נאָך אַזעלכער ווי בנציה. ס'איז איהר אַ חרפּה, אַ בושה דאָס אַריינקומען זיינס, זיין געשטאַלט, אַלץ מיט איינאַנדער, משטיינס-געזאָגט. עס אַרט זי, וואָס דענקט וועגען איהם רפאל, וואָס פאַר אַמיינונג האָט ער איבער איהר שלימזול? באַלד אָבער איז זי בייז אויף זיך אַליין, סטייטש, וואָס געהער זי זיך אָן מיט דעם, מיט אַ ווילד-פרעמדען מענשען? לאָז ער זיך דענקען וואָס ער וויל, אַלץ איינס. נאָכמעהר, זי פיהלט זיך גאָר בעליידיגט פאַר דעם מאַן, איז אין כעס, פאַר וואָס זאָל יענער דענקען פון איהם שלעכט. ער איז דאָך פאָרט איהרער. עס פערדריסט זי, צו-וואָס האָט זי דעם פאַרשוין דאָ פערהאַלטען. וואָס וויל זי, וואָס פערלאַנגט זי? און טאַקי צוגלייך דערמיט פיהלט זי, ווי עס ציהט איהר עפּיס דאָס האַרץ, עס ציהט, ציהט אַ שרעק! ס'איז אינווענינג אין איהר אַ קאָכעניש, אַ פלאָנטעניש, זי מינעט זיך, די פאַרב שטעהט איהר אין פנים — און זי איז וואונדער-שען, שענער נאָך ווי פריהער.

רפאל פערשטעהט איהר לאַגע, פיהלט זיין שולדיגקייט, אַז איצט וואָלט גלייך געווען זי לאָזען צוריה. ער רייסט זיך, רייסט זיך אַוועקצוגעהן, נאָר אומזיסט, ער קען פון איהר די אויגען נישט אָברייסען — ביידע זיצען ווי אויף שפּילקעס און שווייגען.

אַ שנייצען די נאָז, ברייט, אויף אַ קול ווי פון אַ שופר, לאָזט זיך הערען אויף יענער זייט טיר, אָנזאָגענדיג די בשורה, אַז אָט געהט לייבצע. דערזעהענדיג רפאל'ן ביים אַריינקומען אין שטוב, איז לייבצען ליכטיג געוואָרען אין די אויגען. ער האָט זעהר גוט געוואוסט, אַז רפאל קומט אַנדערש נישט, סיידען ס'איז דאָ אַיין עסק, און דאָס ווילט זיך איהם דאָך טאַקע זעהר שטאַ"ק, הלואי עפּעס עסקים מיט רפאל'ן, נעמט ער דאָך פערדיענען.

— אָ, אַ גאַסט! מען בעדאַרף מאַכען שהחינו, אָוואַ, אַזאַ צייט, אַזאַ לאַנגע צייט נישט געווען ביי מיר אין שטוב! האַ, וואָס איז די מעשה, וואָס? נישט שען, רב רפאל, נישט שען — מאַכט לייבצע קלאַ־פענדיג מיט אַ פינגער די נאָז — אַדרבה זאָגט, טהוט מען עס אַזוי אַ פריינד, וואָס האָט אייך אמת ליעב, האַ? בנאמנות! איך האָב זיך שוין שטאַרק מצער געווען, אַלץ איבערגעטראַכט, אפשר האָב איך מיך מיט עפּיס פאַרזינדיגט, נאָר השם־יתברך איז מיין עדות, אויך מיין ווייב און מיין טאָכטער דאָ, וואָס איהר זעהט, אַז איך בין ריין פון שולד, אַדרבה, פאַרקעהרט... עולם ומלואה האַלט איך פון אייך. אַיאָ, חנצה, וואָס זאָג איך תמיד, האַ, אויף רב רפאל'ן? — מילא נו, פערפאַלען. וואָס געווען, איז געווען, אַ צונד פון איך מיך באמת, וואָס איך זעה אייך, זאָל מיר גאָט אַזוי העלפען בכל אשר אפנה. נו זאָגט־זשע מיר קודם כל, ווי געהט עס אין געזונד, אין די געשעפטען, האַ?

— געלויבט דער אויבערשטער, גוט! זאָגט רפאל: געשעפטען זענען דאָ זעהר פיעל און אַט בין איך טאַקי אַ צונד געקומען וועגען געשעפט.

— אַי־אַי, אויב אַזוי, קומט־זשע אַריין צו מיר אין חדר, — זאָגט לייבצע מיט אַ שיינענדיג פנים פאַר גרויס הנאָה: — קומט, זייט מוחל, און מיין טאָכטער וועט זיך מטריח זיין צוליעב דעם גאַסט אַריינטראָגען אונז אַהינצו אַ ביסעל משקה מיט פערבייסען, אַ — יאָ, חנצה? אָדער אפשר איז דער מאַן דיינער שוין געקומען פון בית־מדרש און דיר גלוסט זיך אַ ביסעל פאַרברייננען מיט איהם, האַ, וואָס שעמסטו זיך, חנצה?

— חכמה'ט־זיך לייבצע פאַר גרויס שמחה, נאָכקוקענדיג מיט איין אויג חנצה'ן, וואָס איז אַוועקגעגאַנגען שטאַרק פאַרשעמט, מיט דעם אַנדערען ווינקענדיג צו רפאל'ן, און איז מיט איהם צו זיך אין חדר ערייו

דאָס דריטע קאַפּיטעל.

יענע צייט, מיט אַ יאָהר פערציג, פופציג צוריק, האָט אין דער לאַנגער, פינסטערער נאַכט פונ'ם יודישען לעבען ביי אונז אין לאַנד אָנגעהויבען צו שיינען אויף טאָג. אַ פריש ווינטעלע האָט אַ בלאָז געטאָן פון מערב-זייט, צוטריבען די געדיכטע וואָלקענס איבער דער ענגער יודישער גאַס און די בילדונג האָט ווי דער מאָרגענשטערן אַריינגעשיקט אויך אַהין פון איהרע שטראַהלען. אַ קליינער טייל יודען זענען מיט דעם בעגין אויפגעשטאַנען לערנען, צווישען זיי אַזעלכע, וואָס די אויגען נאָך פערשלאָפען, נישט רעכט ביי די געדאַנקען, האָבען ווי די פערדולטע זיך געיאָגט, געוואָרפען אין אַלע זייטען, און פאַר גרויס אַיילעניש דערוויל געבראָכען, אומגעוואָרפען, אָנגעמאַכט שאָדען. דער איבריגער עולם האָט זיך נישט גערירט פונ'ם אָרט, זיך געבייזערט און געמורמעלט, וואָס מען שטערט איהם דעם שלאָף...

ס'איז אַ קריגעריי, אַ געווערטלעריי צווישעןביידע צדדים: די רופען יענע „ב[illegible]רים", פוילע — פאַרלעגערטע — צוגעלעגערטע סחורה, אונטערלאָזענדיג זיי אונטער דער נאָז פאָנפעס, און יענע ניסען, קייכען, שרייען: שקצים, הולטאַיעס! די יאָגען אַלץ ווייטער, ווייטער, אַרויס אין דער פרייער וועלט אַריין, מיינענדיג, עס שטעהט זיי פאָר דאָרט גליקען, און יענע אויף די געלעגערס גיבען אויף זיי אַ מאַך מיט דער האַנד: נאַראָנים! איהר וועט האַפּען אַ קלאַפּ, וועט שפּעטער, נישקשה, קומען ווי די אָבגעשמיסענע צוריק מיט אַראָבגעלאָזטע נעז! ביידע צדדים האַמפּערען זיך, איינער דעם אַנדערען טהוט אין דער גאַל אַריין, ס'איז אַ צערייסעניש, אַ צעפּאַלעגיש, קידער-ווידער!...

מעהר פון אַלע האָבען עס געפיהלט די יונגע פאָר=פאָלקען, פאַר זיי איז די בילדונג=שמילדונג געווען אַ סם — עס האָט אָנגעמאַכט דרעהעניש, זיי אויסגעקויקעלט. בעלי=הבית׳לעך וואַרפען אַוועק זייערע פלונית׳טעס, לויפען בגנבה ערגיץ אַוועק — לערנען. יונגענדען וואַרפען אַ אום=חן, שפּייען קלעק אויף זייערע מאַנעלעך — צוציקעס, וואַרפען אַראָב די שלייערס און ווערען פריצה׳ס. איידעמלעך פון בנציה׳ס סאָרט קריכען אוים ווי די מייז, אַ מגפה אויף זיי, נישט דאָ געדאַכט.

מען זאָל זוכען אויף בעלנות אין די מעטריקע=ביכער פון יענער צייט, וואָלט זיך גאַנץ זיכער דערוויזען, אַז אַזוי פיעל גט׳ן ווי דענסטמאָל איז צווישען יודען קיינמאָל נאָך נישט געווען.

רפאל האָט מיט זיין אַריינגאַנג צו לייבצען אין שטוב פערטראָגען די קרענק פון יענער צייט — חנצה נעהמט זיך און בעקומט היץ!... עס דרעהט זיך איהר דער קאָפּ, עס בייט זיך איהר דער געשמאַק, דאָס וואָס פריהער איז איהר געווען ליעב, איז אַצונד פע, וואָס אַ מאָל גוט, היינט שלעכט — די אַלע גוטע סימנים פון יענער פאַרשלעפּטער קרענק, נישט היינט געדאַכט! בנציה איז איהר פריקרע, איבעל ווערט איהר אַ קוק טאָן אויף איהם. רפאל׳ן געפעלט חנצה אַלץ וואָס ווייטער מעהר, ער זוכט אוים צייט צו זעהען זיך מיט איהר, ווען זי איז אַליין. ער גיט איהר אַיין שכל, פאַרברייננט מיט איהר די צייט אין אַ קלוג געשפרעך, זי חאַפּט=אויף זיין איטליכם וואָרט, עס חאַפּען זיך ביי איהר אויף נייע געדאַנקען, פרישע געפיהלען, עס קאָכט זיך, קאָכט, זי ווערט צעקאָכט און צו איהם צוגעקאָכט. רפאל האָט אָנגעצונדען אין חנצה׳ס האַרץ אַ העליש=פייער און אַליין אויך געברענט צו איהר — נאָר דאָס פייער איז דערווייל ביי ביידע געווען פערבאָרגען, איטליכער בעזונדער פון זיי האָט עס געשטיקט אין זיך, געברענט שטילערהייד.

רבאל, אַ מענש מיט יושר, מיט פערשטאַנד, געניט אין דער וועלט, האָט אַלסדינג אַיינגעווענדט פון זיין זייט, דאָס פייער פון אָנהויב צו לעשען. ער האָט זעהר גוט בערעכענט, ווי ווייט אונמעגליך עס איז, אויף דעם גלייכען רעכטען וועג דעם וואונש פונ׳ם האַרץ זיינעם צו דערגרייכען. חנצה האָט דאָך אַ מאַן, אמת טאַקי ער איז אַ בהמה, אָבער פאָרט אַ מאַן. אַ מאַן אַ בהמה איז גאָרנישט אַזאַ זעלטענע זאַך. אָנמאַכען צווישען זיי אַ בייז=שלעכט לעבען, צעררייסען אַ פּאָר=פאָלק — אַזוינס איז איהם נישט געלעגען אין זיין כאַראַקטער. היינט איז דאָך, גאָר אָהן דעם, עפּים צווישען איהם און איהרע עלטערן אַ גאַנץ טיעפער אָבגרונד.

זיי זענען בענאַטישע, פערשימעלטע פון דער אַלטער וועלט, און ער איז איינער פונ׳ם נייעם שניט, מעהר אָדער ווייניגער — אַלץ איינס. שוין דאָס אַליין, וואָס אַ בנציה קען זיין זייער איידעם, בעווייזט גענוג, ווי ווייט אַזעלכע זענען פון אַ רפאל׳ן, אַזוי ווייט ווי הימעל פון ערד. דעריבער, אָנגענומען אפילו דער פאַל, אַז חנצה בלייבט איין אַלמנה אָדער אַ גרושה, וועלען דען די עלטערן איהרע וועלען זי אויסגעבען פאַר איהם? און אַז זיי וועלען זאָגען: ניין. וועט דאָך זיין טאַקי ניין, וואָרום די הויפט־ראָליע ביי יודען אין אַ שידוך שפּיעלען דאָך נאָר די עלטערן. וואָס גייסען קינדער — זאָגט מען — און. וואָס האָבען זיי אַ דעה צו זאָגען אין אַזעלכע זאַכען...

רפאל האָט עס אַלסדינג גוט בערעכענט און זיך אַליין געפרעגט, אין האַרצען, וואָס ער וויל און צו וואָס אַזוינס קען פיהרען? נאָר ווען דער האַנדעל איז ביי רפאל׳ן געגאַנגען נאָך אַ פינקטליכער אויסרעכנונג אַלסדינג פריהער, איז ביי אַ זעלכע זאַכען, ווי געפיהלען אינווענינג אין דער נשמה, די אַלע בערעכנונגען זענען נישט אָנגעגאַנגען. דאָס האַרץ ווייסט נישט און האָט נישט געוואָלט וויסען פון קיין חשבונות, עס האָט זיך געטאָן זיינס, אַלץ ווייטער — ווייטער געצויגען און געצויגען ביז רפאל איז מיט דער צייט פערגאַנגען העט־ווייט, אַזוי אַז צוריק איז נאָר קיין מעגליכקייט נישט געווען.

און חנצה? אוי, אַז אָך־און־וועה איז חנצה׳ן, נעבעך, געווען פון אַלע זייטען. אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר, ווי אַ יודישער טאָכטער, פונ׳ם יצר־הרע, וואָס צעקאָכט איהר די געבליטען מיט זינדיגע געדאַנ־קען פון ליעבע, וואָס גיט איהר צו פיהלען אַ זוינס, וואָס אַי־אַי־אַי, חס וחלילה, עס פאַר׳ן מויל צו ברענגען! און אַ וועהטאָג אַ גרויסער איז איהר אויך פון בנציה׳ן דעם שלימזול איהרען. לעבען מיט אַ זעלכען איז אונ־מעגליך. זי האָט דאָך איהם פיינט, קען איהם נישט אָנקוקען. אַזאַ לעבען, משמיינס־געזאָגט, פון אַ פאַר־פאַלק נישט צום האַרצען, איז דאָך אַ זינד נאָר אַ קענען זיך, אַ קענען גאָט און לייט. פּטור ווערען פון איהר שלימזול איז נאָר נים געמאָלט, זי איז דאָך ביי טאַטע־מאַמע אין די הענד, זיי האָבען איבער איהר צו זאָגען — און ביי זיי אין די אויגען איז דאָך דאָס בנציה׳לע איהרס מלא חן, שען ווי די וועלט. וואָס איז שייך, זי האָט פיינט, אַז זיי, טאַטע־מאַמע, האָבען עס ליעב!... הכלל, אַזוי צי אַזוי איז חנצה זינדיג, ס׳איז איהר ביטער פון ביידע זייטען

נישט געפרופט זאָלט איהר ווערען, ווייבלעך, נישט פאַר אייך, יודישע טעכטער, געדאַכט אַ זעלכע יסורים ווי חנצה'ס, נעבעך!

לייבצע האָט זיך געשפּיגעלט אין זיין איידעמיל, זיך בעריהמט, געצאַצקעט מיט איהם פאַר לייט, אָבגעלויבט אין טאָג אַריין זיינע גוטע מעלות און שטאַרק הנאה געהאַט ביי אַ געלעגענהייט אַ מאָל דערצעהלען דעם יחוס זיינעם, אַז ער וואַקסט פון דעם רעכטען צימעס פונ'ם פאָטערס צד, פון דער מוטערס צד — גרויסע רבנים, לויטער בערען, און די אַלע, אַ קאַטאָוועס עפּיס, זענען זיינע מחותנים! רב צעמפּיל, דאָס שיינ־דיל, דאָס „גלות־ליכטיל" פששש... איז אַ מחותן, און רב, רב... דאָס אויבערשטע פונ'ם שטויסעל — אויך אַ מחיתן, בכן... זאָלען גלופּ־סקער וויסען, ווער אַזוינס איז לייבצע דער רויטער!

אויך יענטיל, דאָס ווייב זיינס, האָט זיך שטאַרק איבערגענומען מיט בנציה'לען, איהר זיס איידעמיל, פאַר די בעקאַנטע ווייבער איהרע, אַלץ געלויבט און געדאַנקט זיין ליבען נאָמען פאַר דער דאָזיגער מתנה זיינער, נאָר אויסלאָזען לסוף פלעגט זי געוועהנטליך מיט אַ זיפץ, חלי־פּענדיג: סטייטש, חנצה איז נאָך ניט מעוברת! און וואָס קען דערפון זיין דער תכלית? זי חאַפּט זיך אָן ביים האַרצען, קלאַפּענדיג דערויף מיט'ן פינגער, אַז דאָ, אָ־דאָ האָט זי אַ וואונד, אַ מכה אַ גרויסע, שונאַ־ציון.

די ווייבער, באַרמהאַרציגע, בעריידעווודיגע, ווי דער שטיינער איז, רעדען איהר אויס דאָס האַרץ, איטליכע מיט איהרע טרייסטווערטער. איינע זאָגט:

— יענטיל, נשמה מיינע, שאַ, געגוג געוויינט, דער זכות פון די הייליגע מחותנים דיינע וועט דיר ביישטעהן דאָרט, פאַר דעם כסא־הכבוד, און איבער אַ יאָהר, אם ירצה השם, וועט חנצה דיינע נעלעגען ווערען מיט אַ יונגעל.

די צווייטע דערצעהלט איהר אַ מעשה עפּיס מיט אַ ווייבעל ערגיץ, וואָס האָט אַ היבשע צייט נישט געקינדעלט, איז געקומען איינער אַבריה צו אַזוינע זאַכען, איך וויים נישט, וואָס ער האָט געטאָן פאַר אַמיטעל — און דאָס ווייבעל, הלואי אויף חנצה'ן דיינער געזאָגט געוואָרען, איז באַלד טאַקי פערגאַנגען און טראָגען. נאָך אַ יודענע דרינגט איהר אויס פונ'ם שכל, אַז אַ קליין יונגעל, עס מעג זיך חאַטש זיין אַ בעל־הבית'ל, קען גאָר ניט קינדלען, — סיי אַ מענש, סיי אַ בהמה, להבדיל, אַלץ איינס.

— אַז בנציה דײַנער װעט אױסערװאַקסען, עלטער װערען, װעט ער, אם ירצה השם, אָבגעבען דיר זײַנס מיט פּראָצענט, האָב קײן מורא נישט, נישקשה!

װען לײבצען איז אַ מאָל געראָטען מאַכען דורך רפאל׳ן אַ גוט דינ־סקאַנט־געשעפטיל, אַראָבהאַפּען פון אױבען אַ היבש פּערדיענסטעל, און צוליעב דעם איהם פאַרבעטען אינאײנעם מיט גוטע ברידער צו זיך אין אָװענד אױף אַ גלעזיל טײ, פלעגט ער, לײבצע הײסט עס, בשעת חדוה דערנסטמאָל אונטערװאַרמען דאָס אײדעמיל, דאָס צאַצקעלע זײַנס, עס זאָל אַרױסװײזען בײם טיש זײַן תורה, און אַלץ װינקען, צו־װינקען רפאל׳ן, ער זאָל מיט קאָפּ זיך צו־הערען.

— אַ נו בנציה, לאָז זיך הערען! עפּיס אַ װאָרט, אַ גוט שטיקעל אַזױנס װי דו קענסט, אַזױ מיט אַ מױל!

און בנציה צופלאַקערט זיך, צושאָקעלט זיך מיט די הענד און פּיס, שיט מיט שטיקלעך גמרא און מישט אױס קאַשע מיט מאָהן.

— אַ נו? מאַכט לײבצע, װאָס איז פלאַטשיגליך אין לערנען, שטשירעט אױס צו רפאל׳ן אײן אױגעלע, שמײכלענדיג דערבײ זיס מיט אַ שײנענדיג פּנים — אַיאָ, האַ, סחורה?

רפאל ענטפערט מיט אַ קנײטשעלע, עפּיס אָהן װערטער, איבער־קוקענדיג זיך מיט חנצה׳ן, װאָס מינעט זיך פאַר שאַנדע, טראַכטענדיג בײ זיך: אױ האָסטו מיר געגעבען אַ גוט שטיקעל סחורה, טאַטע!

דערמיט אַלײן, װאָס לײבצע האָט זיך בערימט מיט בנציה׳ן, אָט דערמיט טאַקע האָט ער איהם בעגראָבען. אַ פּנים, אַזױ איז לײבצעס פינסטערער מזל געװען אָנגעשריבען דאָרט אױף איהם אין הימעל, אַז ער אַלײן, מחילה, מיט זײַן בענעהמונג, מיט די רעד זײַנע, זאָל, גאָר אַלײן נישט צו װיסען, דער טאָכטער אײַנגעבען שכל, פײַנט צו בעקומען דעם מאַן און פערליעבען זיך אין רפאל׳ן. ער זאָל עס געװען, חלילה, װיסען, װאָלט ער, שונאי־ציון, זיך גיכער אַ מעשה אָנגעטאָן, זיך בע־גראָבען טיעף אין דער ערד נײַן אײלען.

אײנמאָל, פּורים צו דער סעודה, אױף װעלכער ס׳איז געװען פאַר־בעטען רפאל מיט נאָך אַנדערע געסט, און מען האָט זיך װאױל גע־טאָן, האָט לײבצע מיט דער פּאָרסע געװאָלט אַרױסװײזען דעם אײדעמילס תורה, לאָז דער עולם הערען, װי שען ער דרשהט, װאָס פאַר אַ תכשיט ער איז.

— שאַ, — פּאַטשט לײבצע מיט אַ האַנד אין טיש: — מײַנער װעט

אונז דרשה׳נען עפּיס פון דער מגילה. שאַ, אַט וועט איהר עפּיס הערען... היידאַ, בנציה!

און דאָס בנציה׳לע, וואָס האָט לכבוד פורים איבערגעחאַפּט די מאָס, געהאַט אַ איבעריג ביסעל משקה אין קאָפּ, הויבט אָן זאָגען שטאַרק פערפלאָמט אַזוי:

— אין פלוג איז דאָך אינגאַנצען דער ענין דאָרט נישט רעכט. צו וואָס שטעהט ביי מרדכי׳ן: מרדכי היהודי? וואָס לאָזט דערמיט דער פסוק מיך הערען? פּשיטא, ווייסען מיר דען אַליין ניט, אַז מרדכי איז מסתמא אַ יוד? מרדכי איז מרדכי, אַ יוד! וואָס דען, מרדכי זאָל הייסען אַ גוי, בתמיה, ווי געשיקט זיך עס?... נאָר אָוועקגעלעגט שוין אפילו די דאָזיגע קשיא, נאָך און נאָך קשיות, וואָס איז דאָ צו פרעגען, אויף וועלכע עס שטעלען זיך דאָ אַלע מפרשים, בלייבט דאָך טאַקי פאָרט די אַלטע קלאָץ־קשיא: פאַר וואָס ביי אחשורש׳ן שטעהט ויאמר און ביי אסתר המלכה — ותאמר? עפּיס מוז דאָך דרינגען עפּיס שטעקען. היינט איז דער קוועטש פון עשרת אלפים ככר כסף, צעהן טויזענד זילבערנע ככר, און עשרת בני המן, אויך הארבליך, — וואָס קוועטשט זיך אַזוי דער פסוק צו זאָגען בייביידע, אי ביי די זילבערנע ככר אי ביי די בני המן, דוקא צעהן, און וואָס וואָלט אונז געאַרט, אַז עס זאָל נישט געווען זיין צעהן?

— אַ וואַ! — מאַכט לייבצע גאַר אַנקוועלענדיג, — האָט איהר געהערט אַ נעהם טאָן אַביסעל אַזוי אַ פסוק, אַהער אַ דרעה, אַהין, אַז עס ווערט, מחילה, אַ לעמעשקע!... אַ יאָ, סחורה? היידאַ, בנציה, זאָג, זאָג ווייטער, ווייטער!

— נישמעהר, ס׳איז רעכט. די ווערטער פון דער הייליגער תורה זענען צוקער־זיס, — צולאָזט זיך בנציה ווייטער אויף זיין זיס קולכען: — דער תירוץ איז נאָך דעם פּראָסטען פשט אַזוי: ווי מיר ווייסען, האָט פון שרי דער אַרויסגעוואָרפענער „יוד״ זיך אַ לאַנגע צייט אַרומגעוואָגעלט ביז יהושע האָט איהם אָנגענומען, אַריינגעגאַנגען אין ארץ־ישראל און איינ־גענומען די פעלקער. דאָ איז נאָך גלות־מצרים דער יוד געקומען צו רוה און געווען, הייסט עס, בכח, ווי מיר האָבען דאָ געזעהן. שפּעטער אין גלות פּרס האָט דער יוד מרדכי היהודי (כלומר, אַזוי מיינט ער, מרדכי היהודי מיט אַ יוד, מרדכי נישט מרדכע) און דער יוד ביי אחשורש׳ן, וואָס אַריין צו איהם דורך אסתר המלכה, ויאמר — און ער האָט גע־זאָגט, געזאָגט... פערשטעהט איהר מיך, ער האָט עס גובר געווען

יענעם יוד (עשרת) פון די אלפים, אויך יענעם יוד (עשרת) פון די בני המן! דען זייט וויסען, אז עס זענען דאָ צוויי מיני יודען! אַ יוד אין דער קדושה און אין דער טומאה אַ מין...

— יונגער מאַן! — פאַלט אַריין בנציה'ן אין די רעד רפאל, וואָס האָט שוין ניט געקענט מעהר זיך איינהאַלטען: — וואָס ווילט איהר האָבען פון פסוק, נעבעך? ויאמר איז לשון זכר, ותאמר — לשון נקבה.

— לשון נקבה קען איך נישט! — צושרייט זיך בנציה אין איין כעס, פלאַם־פייער — אַ שמועס בלשון זכר ונקבה, דאָס קענען נור די פראַנצויזען, ימח־שמוניקעס: ויאמר — ער האָט געזאָגט, ותאמר — זי האָט געזאָגט. מיט דעם פוץ, מיט דער מאָדע..

אָס איז פון בנציה'ס זייט געווען אַ שטיין גלייך צו רפאל'ן און צו חנצה'ן אין גאָרטען אַריין, איין אָנצוהערעניש, וואָס זיי זיצען און רעדען אָפט צווישען זיך אָהן אַ שומר. זיין שפּראַך האָט זיי געטראָפען ביידע ווי אַ פייל אין האַרצען.

זינד דענסטמאָל איז בנציה ביים ווייב אַ נפטר — אוים בנציה און רפאל פאַרנעהמט דאָס גאַנצע אָרט ביי איהר אין האַרצען.

געוויסע צייטען אַזעלכע איז געווען, וואָס חנצה פלעגט קענען בלייבען איינע אַליין אין שטוב. רפאל האָט שוין די צייטען געוואוסט און איז געקומען פאַרברייננגען אַביסעל די צייט אין איהר געזעלשאַפט מיט גרויס פערגעניגען. און תמיד איז ביי איהם אין קאָפּ געווען גרייט עפּיס אַן עסק'ל, עס זאָל פאַרשטעלען די אויגען, דיענען פאַר אַ אויסרעד אין אַ נויטפאַל פאַר לייבצען און זיין הויזגעזינד.

איינמאָל איז ער אין אַזאַ צייט געקומען און געטראָפען חנצה'ן פערזאומערט, מיט פערוויינטע אויגען. דאָס האָט איהר נאָך צוגעגעבען חן, ווי דער שענער, בליהענדער רויז די טוי־טראָפּען זומער פריהמאָרגען. ער האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטען און זי געפרעגט, וואָס דאָס וויינען איהרם בעטייט, עפּיס מיט אַזאַ ווייכע ציטערדיגע שטימע, מיט וועלכער אַ געטרייער פאָטער ווענדט זיך צו זיין ליעבהאַרציג, געקרענקט קינד.

חנצה בעהאַלט דאָס פּנים און צעוויינט זיך נאָך מעהר, רפאל מיינט, אָט עקט זיך איהם דאָס לעבען פאַר גרויס רחמנות, נעהמט זי אָן ביי דער האַנד, פעסט, אין איין געבעט:

— דערצעהל, דערצעהל!...

אַ קאַלט — ווארמער שטראָם לויפט חנצה'ן דורך איבער'ן לייב און די האַנד איהרע ציטערט ליגענדיג אין רפאל'ס האַנד. רפאל בע־קומט נאָך מעהר מוטה, בעט, חלשט, אַזוי און אַזוי... ביז חנצה טהוט איהם צוליעב — און עס דערוויזט זיך צום סוף אָט־וואָס. צווישען דער מאַמע מיט דער טאָכטער איז היינט געווען חושך איבער בנציה'ן.

קומענדיג, ווי געוועהנטליך, אין דער פריה מיט דעם גרויסען טלית־זאַק פון שוהל שטאַרק הונגעריג, איז בנציה אַוועקגעזעסען ביי זיך אין חדר'ן אַ היבשע צייט אונגעגעסען, מיט סמאַהע אויף די ליפּען, עמיצער זאָל עס זיך אָן איהם דערמאָנען. ער האָט זיך געקראַצט אין דער פאה, געקנאַקט די פינגער, געצמאָקעט, געמאַכט מיט די ליפּען, אַרויסגעגעבען פון זיך זיפצעלעך, די שענע הוסטעלעך, געאַייקעט, גע־אויקעט, ביז די שוויגער האָט זיך אַרומגעקוקט.

— אוי, אַ וועהטאָג אַ גרויסער, נאָך האָט ער, נעבעך, אין מויל נישט געהאַט! ס'איז דאָך אַ צער בעל־החיים... — טהוט זיך אַ חאַפּ יענטיל, ברעכענדיג מיט די הענד, לויפט געשווינד און טראָגט צו דעם איידעמיל אויף אַ טאַץ אָנבייסען — אַ פּאָר אייערבייגעל, אַ פּוטערגעבעק־סעל מיט אַ גלעזיל ציקאָריע, מאַכענדיג צו איהם האַלב ביין און האַלב מיט גוטען:

— נאַ, עס!... פאַר וואָס זאָל מען עס שווייגען, נישט זאָגען אַ ווייב: עסען! מיינס איז ניט לייטיש, וועה איז מיר!... אַ נס, וואָס איך האָב מיך אַרומגעקוקט, אַז נישט, וואָס וואָלט געווען?... ביסט גוט הונגעריג?

— מילא, ווייס איך וואָס... עט, גאָרנישט... ענטפערט אָב אונטער דער נאָז בנציה, קנייטשענדיג זיך מיט אַ זיס־זויער שמייכעליג, און נעהמט זיך עסען קעסט, פּאַקען מיט'ן פולען מויל.

ריידעלע יאַק ריידעלע, נאָר צום קעסט־עסען איז בנציה געווען אָהן עין־הרע, אַ מייסטער, איין בריה אין דער וועלט.

אַז אונזער נפש איז בגולד נאָך דעם עסען אַוועק צוריק אין זיין רוה אין דעם קלייזעל זיינעם, האָט יענטיל זיך גענומען צו דער טאָכטער, אויסצושטראָפען זי פאַר אַזא בעציהונג מיט'ן מאַן, אַזוי:

— דו מוזט וויסען, טאָכטער, איך האָב אַ נאָז. אי האָב איך אַ נאָז! אי שמעק איך!... די אויגען זענען מיר, ברוך־השם, נאָך נישט אַרויס. איך זעה, נישקשה, זעה דיין אויפפיהרונג אַקעגען דעם מאַן, אַ שען ווייבעלע, משטיינס־געזאָגט! דו האָסט דאָך בעדאַרפט ווערען גרע־

בער ווי לענגער, אַנקוועלען פון אַזאַ מאַן — אַ ברכה אַבענשונג פון זיין ליעבען נאָמען.

— נו, לאָז זיך פרעהען די מאַמע, וואָס האָט אַזעלכען געהאַט!— ענטפערט אָב חנצה קורץ און שאַרף.

— אַ לשון אַביסעל! — מאַכט יענטיל איפגעבראַכט: — אַט האָסטו דיר דעם דאַנק! טאַטע=מאַמע שלאָגען זיך, שונא=ציון, קאָפּ אָן וואַנד, אַקערען מיט דער נאָז די ערד און זוכען איים אַזאַ בריליאַנט... ס'איז דאָך אַ כבוד אַזאַ שפּיגעלע אין שטיב צו האָבען. דער טאַטע האָט דאָך איהם ליעב, עפּיס אַזוי ליעב, אַזוי ליעב...

— לאָז איהם וואויל בעקומען! ווינשעוועט=צו חנצה מיט אַ ביטער שמייכעלע.

— אוי, אוי, בין איך עס אומגליקליך! — צוחליפּעט זיך יענטיל און קלאַפּט זיך אין האַרצען — אוי, אַ מכה האָב איך עס, אַ מכה אָט דאָ, דאָ! אַז רבונו של עולם האָט מיך אַזוי געשטראָפט, נישט געבענשט מיט אַ זוהן, לאָז=זשע חאָטש זיין, האָב איך געמיינט פון דער טאָכטער זוכה זיין צו דערלעבען פון איהר דעם נחת... ניין! אַז זי וויל גאָר ניט וויסען. מיינט — חתונה=שמאַסונה, ס'איז זיך אַ שפּילכען, אַזוי זיך אַ פידעלע, אַ פייקעלע, האָצעניו, ניט מעהר... גענוג זיך קינדעריש גע=מאַכט, דו הערסט? דו ביסט, זאָג איך דיר, אַ ווייבעל! דו פערשטעהסט וואָס ווייבעל?

— אַ ווייבעל איז אַ מענש ווי אַלע מענשען ענטפערט חנצה רוהיג, איינהאַלטענדיג אין זיך דעם כעס.

— נעהם זיך נאָר אַזוי נישט איבער, חנצה! — צופלאַקערט זיך יענטיל אויף דער טאָכטער, נאָכקרימענדיג איהרע ווערטער: — אַ מענש, זאָגט זי, אַ מענש!... גאָרנישט ביסט דו, אַ אשה... נישטאָ פאַר דיר אויף דער וועלט נאָר די דריי ווייבערשע מצוות... אָט וואָס איז אַ אשה! איהר ווייבערשער שכל, איהר ווילען איז גאָרנישט. אַ פרומע, אַ כשרה יודענע בעדאַרף וועלען טאָן דעם מאַנס רצון. דרינען ליגט דער גאַנצער שכל... אָט אַזוי האָט מען אונז צו דער חתונה געלערענט. אַצונד פאַרשטעהסטו שוין, חנצה?

— ניין! — שיסט חנצה אוים רויט ווערענדיג ווי פייער: — ווי קום איך צו פאַרשטעהן אַזוינס, וואָס אַ פרומע כשרה יודענע ווייסט?...

— הייסט עס, אַ פּנים, וואָס איך האָב גערעדט איז—געבולען!—

צושרייט זיך יענטיל נאָר אַ שרעק, מאַכענדיג מיט דער האַנט אַקעגען חנצה׳ן — וואַרט נאָר, וואַרט! דו וועסט ביי מיר פאַרשטעהן, נישקשה, וויסען ווייטער וואָס מאַן, וואָס אַזוינס מאַן בעטייט — איך וועל דיר...

די מאַמע לויפט אַרויס שטאַרק צוקאָכט און די טאָכטער בעוואַשט זיך פאַר גרויס וועהטאָג מיט טרעהרען.

רפאל טרייסט חנצה׳ן מיט גוטע, זיסע רעד, קוועטשט איהר, קוועטשט די האַנט און פאַר גרויס ליעבשעפט חאַפּט זיך איהם פונ׳ם מויל אַרויס: הארצעניו, נשמה׳ניו! זי לאָזט זיך טרייסטען און קוקט אויף איהם מיט פייכטע אויגען, און פון די פערגליווערטע טרעהרען ווי די פערעל שיינט אַרויס אַ ליעבליכער, מחיה׳דיגער בליק — ס׳איז אַ זון מיט אַ רעגען.

די צייט דערווייל געהט און מיט איהר וואַקס, שפּראָצט די ליעבשאַפט אַלץ גרעסער, גרעסער. רפאל שאַרפט חנצה׳ן פערשטאַנד, גיט איהר איין שכל צו וויסען פון אַ נייַ לעבען, מיט די אַלע מיטעל, וואָס דערצו — מיט קלוגע רעד און גוטע ביכלעך אַזעלכע, וואָס זענען מסוגל צו דער נשמה. חנצה זאַפּט אין זיך איין איטליכס וואָרט, עס שלייפט זיך איהר מח, עס לייטערט זיך איהר נשמה, קלערער ווערען איהרע געפיהלען, און רפאל ווערט ביי זיך שטאַרקער, האָפט, האָפט, עס וועט, אם ירצה השם, מיט דער צייט זיין גוט... דאָס וואָס פרידער האָט איהם אויסגעזעהען זעהר שווער, דאַכט זיך איהם אַצינד זעהר גרינג. אַלסדינג איז זעהר גוט געמאָלט דאָ אויף דער וועלט. פריהער אָדער שפּעטער, חנצה פון איהר שלים־מזל מוז פּטור ווערען. זיך קען ער דריינען נישט בעשולדיגען, וואָרום אַזוינס האָט זיך געמאַכט נאָר אָהן איהם, אַזוי טאַקי האָט עס געמוזט זיין — חנצה און בנציה זענען נישט קיין פּאָר, דער שידוך איז געווען קרום נאָר פונ׳ם אָנהויב אָן. ווייטער־זשע איהרע בעגאָטישע פרומע עלטערן? זיי וועלען מיט אַזעלכע ווי ער זיך משדך זיין נישט וועלען? עט, נאַרישקייטען! אַ קערביל פאַרדעקט אַלע זינד.

קיין זאַך קען נישט בעשטעהן אַקעגען דער פרנסה. וואו פרנסה, הערען אויף חילוקים, פרומע תנועות אין דעם גלויבען. עס יודלען זיך, עס מאַכען פוילע תנועות פון גאָטס וועגען נאָר יענע, וואָס מיינען דורכדעם עפּיס צו גילטען, דורכדעם צו חאַפּען אַ גראָשען: יענע, נעבעך, קבצנים, וואָס מוזען דערוויס זיך מאַכען, משטיינס־געזאָגט, די פרנסה, ווען נישט,

וואָלט זיי אויסגעקומען זעהר שמאָל, האָטש לעג זיך אין דער מיט גאָס און שטאַרב; יענע בטלנים, נעבעך, וואָס צו עפּים אַנדערש טויגען זיי נישט פון דאַנען אַהין; יענע, יענע מענשלעך, וואָס אָהן דעם ווער וואָלט זיי געוואוסט, ווער וואָלט זיי געהערט? אָט דרינען שטעקט די גאַנצע קאָ־מעדיע פון משוגענע פרומקייט און גוטסקייט, פון איבערגעזאַלצענע ליעב־שאַפט צום פאָלק, פון פוילע קרעכצעלעך, זיפצעלעך אויף צרות אין דער וועלט, פון משונה־ווילדע רחמנות צו אָרימינקע, כלומר'שט, און דער־מיט צוגלייך טאַקי — פיינדשאַפט, קריג, אינטריגעס, רכילות, בלבולים און אונטערהידעניש מענשען אַקעגען מענשען.

צו דערהאַלטען דעם שלום אין דער וועלט, צופרידענהייט צווישען אונז, זינדיגע מענשען, מיט אַזוי פיעל בעדערפעניש צום לעבען, איז במעט דאָס איינציגע מיטעל — פרנסה!...

דאס פערטע קאפיטעל.

אז יודען האבען פערשפּיעלט זייער וועלט און זענען בעונותיו הרבים געוואָרען קרעמערס, באַנקירען, פּראָצענטניקעס, וואָכערניקעס, מעקלערס, טאַנדעטניקעס און כל־המינים געשעפט־מאַכערס — זינט דענסטמאָל איז דער יצר־הרע פון ליעבע אויס מחותן בּיי זיי, די דעה אין שידוכים איז איבערגעגאַנגען פון איהם צום יצר־הרע פון האַנדעל; אַ שידוך היינט איז אויך אַ געשעפט. שענקייט, פרומקייט מאַכט נישט אויס, די כלה מעג זיך זיין אַ מיאוסע — אַבּי געלד. געפינט זיך אַ מאָל אַ יוד, וואָס קוקט אויף שענקייט, בעווייזט עס גאַנץ זיכער, אַז ער איז נים קיין עכטער סוחר, טאַקע וואָס אַ סוחר הייסט; אַ חוץ געשעפט, געלד־זאַכען, ליעגט איהם נאָך אויך אין זינען נאַרישקייטען — געדאַנקען, וואָס האָבען נישט קיין שום ווערטה. ווי באַלד דער יצר־הרע פון ליעבע דערזעהט פאַר זיך בּיי יענעם אָפען דאָס האַרץ, חאַפּט ער זיך אַריין אינווענינג אַהין און בּרענט דאָרט, אַרבּייט מעשים קונציג־וואויל, ווי ער קען.

די אייגענע מעשה איז געשעהן אויך מיט רפאל'ן. ווייל ער איז געווען אַ סוחר און צוגלייך טאַקי אויך אַ מע״״ש מיט האַרץ, האָט דאָס יצר־הרע'לע, אָט דער בּרען, דערשפּירט, זיך פערקליבען אַהין צו איהם, צו מאַכען דאָרט די שפּיעל. ער האָט איהם פאָרגעשטעלט מיט זיינע פאַקוסען אַ וואונדער־שענע וועלט מיט די אַלע גוטע, געשמאַקע זאַכען, וואָס גלוסט זיך שטאַרק זיי צו געניסען. ער קיצעלט איהם, מאַכט איהם אַ חשק, מאָלט איהם אויס דאָס בּילד־שענע געשטאַלט חנצה'ס פון קאָפּ בּיז די פיס, אינגאַנצען אַ קלאָר־ווייסע אויסגעגאָסענע סטאַטוע, אויסגע־

טאָקט איטליכס גליד בעזונדער — און זאָגט צו איהם: בחור, קוק ווי שען, קוק און שמעלץ זיך פאַר ליעבשאַפט! און רפאל'ן צושפּיעלען זיך די געבליטען, ער טראַכט, טראַכט אָן חנצה'ן און גיט זיך דאָס וואָרט, אויסטילינגען מיט דער צייט די דערנער, שטאַבעלקעס, וואָס אַרום דער דאָזיגער רויז, כדי זי צו בעקומען. עס מעג זיך אפילו דונערן און בליצען.

גלייכער פון אַלע זאַכען איז פאַר רפאל'ן געווען — זיך נעהמען צו לייבצען, צוציהען צו זיך איהם אַזוי, אַז ער זאָל ווערען צוגעזאָטען, גלויבען אין איהם מיט לייב און לעבען. און דערצו איז דאָך דאָ אַ מיטעל.

רפאל האָט זעהר גוט אַרויסגעזעהן, אַז דאָס איינציגע שליסעלע צו לייבצעס האַרץ — איז געלד, גוטע, שענע פערדיענסטלעך, און דאָס שליסעלע איז דאָך ביי איהם אין דער האַנד. פריהער פלעגט ער מאַכען סקאָנטע-געשעפטען צווישען אַנדערע אויך אַ מאָל מיט לייבצען, און ווי לייבצע האָט שטאַרק געלעכצט נאָך אַזעלכע געשעפטען, אַלץ געזוכט אוועקצורייסען רפאל'ן פון די אַלע אַנדערע קאָנטאָרען, פּונדעסטוועגען פלעגט ער ביי איטליכס מאָל זיך שטאַרק דינגען פאַר אַ פּראָצענט. נישט דינגען זיך איז איהם געווען שווער. עס שאַדט נישט צו פּרובען אַ גראָשען איז אויך געלד. אַצינד אָבער, צוליעב חנצה'ן, האָט רפאל אָנגעהויבען צו-צולאָזען ווי וויט מעגליך לייבצען גרויסע געשעפטען, נישט זיין אין דעם האַנדעל שוין אַזאַ איבערקלויבער ווי אַ מאָל. געבען אויף אַ וועקסעל סחורה עמיצען נישט אַזוי פון די גרויסע בטוחים, איז אויך דעכט, פערלירען ביים אָבסקאָנטירען דאָס וועקסעל אַ גרויסען פּראָצענט, — מאַכט איהם שוין אויך נישט אַזוי אויס, אַבי נאָך און נאָך אַ געשעפטיל, לייבצע זאָל דערווייל האָבען עסקים, אַראָבהאַפּען פון אויבען. לייבצע ווידער, וואָס האָט שטאַרק געלעכצט נאָך פּראָצענט, האָט אויך נישט אַזוי שטאַרק איבערגעזופט די סוחרים פון די וועקסלען, די קאָפּיקע פּראָצענט איז אַזוי ליעב דעם פּראָצענטניק, אַז צוליעב איהר שטעלט ער אַמאָל איין דעם קרן אַליין. בקיצור, רפאל מאַכט מעהר געשעפטען, לייבצע האָט מעהר פּראָצענט, און רב אָשר דער מעקלער אַרבייט געשמאַק אין עסק: עס דרעהט זיך איהם דאָס קעפּעלע און עס פערדרייסט זיך איהם שטאַרק דאָס היטעלע.

— וואָס איז אַזוינס דאָס יאָגעניש, רב אָשר? — פרעגען בעקאַנטע אין גאַס. זעהענדיג ווי ער לויפט הענדום-פּענדום און די פּאָ

פון דער קאַפּאָטע וואַרפען זיך איהם אין אַלע זייטען — שאַ, שטעהט אַ ביסעל און דערצעהלט אונז, וואָס הערט זיך היינט עפּיס נייס אין דער פּאָליטיקע, און וואָס טהוט זיך אַזוינס אין אייער פראַנקרייך?

דאָס לשון „אייער פראַנקרייך" איז נישט דער טייטש, אַז רב אָשר איז אַ פראַנצויז, אָדער ער האָט אין פראַנקרייך אַ נחלה, בירושה פון זיינע עלטערן. חלילה! אַלע וויסען, אַז ער איז געבוירען אין גלופּסק און איז, נעבעך, אַ קבצן, אַז זיינע עלטערן די קבצנים האָבען איהם גאָרנישט איבערגעלאָזט ירושה, נישט דאָ אין גלופּסק און נישט דאָרט אין פריינקרייך. נאָר וואָס דען? גאָר פּשוט. רב אָשר, אַז ער פלעגט זיצען צווישען דעם עולם און רעדען פון פּאָליטיקע, איז דער שטייגער זיינער געווען צו זאָגען: „מיין פראַנקרייך" אוים גרוים ליעבשאַפט צום דאָזיגען לאַנד. רב אָשר, בעדאַרף מען וויסען, איז געווען אַ לעבעדיגע, געהענדיגע גאַזעטע פאַר די גלופּסקער יודען. ער פלעגט זיי אָנדערצעה-לען נייס, שרעקליכע, וואונדערליכע זאַכען און מלחמות, אויך ישועות אויף יודען און שלעכטע בּיטערע גזרות. מויל און אויערען פלעגט מען עפענען פאַר גרויס פערגעניגען, הערענדיג זיין זיס גלאַט לשון. דעריבער אַז מען האָט איהם אַצינד געזעהן לויפענדיג אַזוי האַסטיג, האָט מען געמיינט, עפּיס גאָר שרעקליכעס איז אוודאי געשעהען אין דער וועלט און רב אָשר איז פול מיט נייס.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט! — ענטפערט אָב רב אָשר, האַל-טענדיג אין איין לויפעניש, נישט אָנצוקוקען די בעקאַנטע אפילו, וואָס בלייבען שטעהן פערגאַפט.

— רב אָשר! די קאַפּאָטע אייערע פערדריפּעט זיך מיאוס. און איהר לויפט, עס זאָל עס אייך אָנהויבען אַרען! איין עברה, כ'לעבען, אַזאַ אַ נייע שענע קאַפּאָטע! — מאַכען צו איהם נאָך אַנדערע בעקאַנטע, וואָס קומען איהם אַקעגען, אַרויסשטעלענדיג די אויגען, שטאַרק פער-וואונדערט,

— נישקשה, נישקשה! — זאָגט רב אָשר אין איין אָטהעם, שאָק-לענדיג צו זיי מיט דעם קאָפּ בשעת לויפענדיג טאַקי.

— רב אָשר, געוואַלד!... וואָס איז?... האַ, ווידער אַ צרה? אַ גזרה אויף יודען? — פרעגען איהם מיט אַ געשריי, מיט אַ געבעט איבערגעשראָקענע יודען, נעבעך, אויסשטרעקענדיג צו איהם די הענד

— גאָרנישט, גאָרנישט! — לאָזט זיך רב אָשר הערען צו זיי מיט אַ וואָרט פונדערוויטענס, לויפענדיג זיין וועג.

— אַ, רב אָשר! — מאַכט שמואל דער קרעמער, ביים אַריינ־פליהען רב אָשר׳ם צו איהם אין קלייט גאָר אָהן אַ נשמה, עפּים קאַלט מיט אַ האַלבען מויל, אַריינקוקענדיג בשעת מעשה אין דעם קאַסע־בוך, בלומרשט איז רב אָשר׳ם קומען נישט אַזוי שטאַרק אָנגעלעגט ביי איהם. הגם ער האָט אויף איהם טאַקי אַרויסגעקוקט און איז אין האַרצען זעהר צופרידען געווען, וואָס ער איז געקומען — וואָרט אוים, רב אָשר, ביז איך וועל מיך אָבפּאַרטיגען.

— נישטאָ קיין צייט, קיין צייט, רב שמואל! זעהר אַ שווערע אַרבייט האָב איך אויף מיר, טאַקי גאָר אַ שווער, שווער שטיקעל אַר־בייט. איהר מיינט, אַז ס׳איז אַזוי גרינג צו קויפען ביי אונז סחורה, ווער עס וויל קומט זיך און נעהמט סחורה, הויבט אַ הקפה? ניין, רב שמואל, נישט אַזוי איז די מעשה! אָט דער רפאל — מאַכט ר׳ אָשר, קלאַפּענדיג זיך מיט אַ פינגער אין שטערען — דער רפאל, זאָג איך אייך, איז אַ מענש מיט קאָפּ, האָט אַ גוטען מוח. וויפיעל טענצלעך, מיינט איהר, האָב איך אַרום איהם געטאַנצט און וועל נאָך בעדאַרפען טאַנצען, טאַנצען ביז...

— איהר מעגט אייך טאַנצען געזונטערהייט וויפיעל איהר ווילט, נאָר פון מיינעטוועגען, דאַכט זיך מיר, האָט איהר נישט אַזוי צו טאַנצען פאַר אייער רפאל׳ן. און די אַרבייט איז אויך ניט אַזאַ שווערע ווי איהר זאָגט — רופט זיך אָן שמואל דער קרעמער. כלומר׳שט פיהלט ער זיך בעליידיגט, מיינענדיג צו פערגרעסערן זיין אייגען ווערטה, אַז ער איז, ברוך־השם, פון די גרויסע בטוחים, און אגב טאַקי, צו פערקלענערן רב אָשר׳ם אַרבייט, כדי ער זאָל נישט פאָדערן היבש פאַר מעקלעריי — איך האָב פאַר מיר אַ מאָסקווע, געלויבט דער אויבערשטער. מאָסקווע איז פאַר מיר בעסער, געזונטער אין אַלע פעל... פערשטעהט איהר מיך? נישט מעהר וואָס פאָלטאַווע האָט זיך דאָ אָנגערוקט, שטעהט שוין פאַר דער נאָז, אָט־אָט איז דער יריד דאָרט, און סחורה ברויכט מען טאַקי באַלד אין דער הייסער מינוט, פערשטעהט איהר מיך, דעריבער...

— דעריבער... איז נישטאָ מעהר וואָס צו רעדען, און זייט מיר געזונד, רב שמואל? — טהוט אַ זאָג רב אָשר, וואָס פערשטעהט גנבה־לשון און איז אַ ממזר, דורכגעטריבען ווי שמואל דער קרעמער, פערקרימט

די נאָז, גלייך ווי ער זאָגט זיך אָב פונ׳ם גאַנצען עסק, און לאָזט זיך געהן אַרויס פון דער קלייט.

— איהר זייט, דאַכט זיך, נישט קיין כהן, רב אָשר, און דאָך אַ בעל-כעס—פערהאַפט זיך שמואל דער קרעמער מיט גוטע רעד, אָנגעהמענדיג רב אָשר׳ן ביי די פּאָלעס און שמייכעלט צו איהם מיט אַ שיינענדיג, זיס פנים — אַי, האָט איהר דאָך מיך, איך בעט איבער אייער כבוד, נישט פערשטאַנען! שטעהט נאָר, שטעהט, רב אָשר! דער פּרט פון דעם, וואָס איך האָב געזאָגט „דעריבער״, הערט נאָר, איך בעט אייך, איז אָט-וואָס: אַזוי ווי פּאָלטאַוואַ איז שוין פאַר דער נאָז, איהר פערשטעהט? און סחורה ברויכט מען באַלד, דעריבער... דעריבער, זייט זיך מטריח און געהט טאַקי געשווינד, רב אָשר, און מאַכט דעם עסק אין אַ גוטער מזל׳דיגער שעה... אַצינד, געננג געשעפט, דרעהעניש, טאַנצעניש-שפּרינגעניש אין דער זייט, זאָגט מיר בעסער, רב אָשר, ווען, דענקט איהר, זאָלען מיר טאַנצען ביי אייער טאָכטער אויף דער חתונה? אפשר ווילט איהר נעהמען פאַר איהר אַ מלבוש, איז דאָ ביי מיר היינט פיינע סחורה אַנטיק, עף-עף! נעהמט אויף קאָנטע, עט, וואָס מאַכט עס אויס, מיר וועלען זיך שפּעטער אָברעכנען, נישקשה! —

הכּלל, די עסקים וואַקסען, אויף דער סחורה זענען דאָ אַ סך בעלנים — און רב אָשר געהט אַרויס לייטיש אין אַ נייער קאַפּאָטע מיט אַ שענעם היבשען שלומפּער, לויפט ווי אַ הירש „אָנגעגורט די לענדען״, איז שטאַרק פערטאָן אין עסק — הו-האַ-הו! עס [שוויצט איהם דער שטערען, די נאָז שמעקט, נישטערט און דאָס פּנים שיינט — מראה כהן. עס טהוט איהם הנאה נישט אַזוי דאָס פערדיענסט פונ׳ם מעקלעריי ווי דאָס מעקלעריי אַליין — מען האַנדעלט!... אַצינד איז רב אָשר שטאַרק צופריעדען פון רפאל׳ן, ער לויבט איהם אין די אויגען און אונטער די אויגען, זאָגט: רפאל האָט געהאַפּט דעם שניט, זיך אויסגעאַרבייט אין גלופּסק, אַצינד האָט ער שוין „אַ געפיהל אין דעם האַנדעל״, און ס׳איז דאָ אַ האָפנונג, אַז מיט דער צייט וועט פון איהם ווערען אַ לייט, אַ לעבט-שענער סוחר.

רפאל׳ס מיטעל האָט געווירקט. לייבצע ווערט צו איהם צוגעקאָכט, לאָזט איהם פון זיך נישט אָב. דאָס—קומט, זייט מוחל, צו מיר אויף וואַרמעס, טיי, קרעפּלעך. און דאָס—קומט גלאַט אַזוי זיך אַביסעל אַריין! וואָס קען עס אייך אַרען? געמיינט האָט ער דערמיט גאַנץ פּשוט: האָבען אויף איהם אַ אויג, ער זאָל חוץ איהם מיט קיינעם קיין געשעפטען

ניש מאַכען. רפאל איז ביי איהם אי גוט אי פרום, אַ גאַנץ עהרליך קינד. אַז אַנדערע פלעגען זיך אַמאָל קווינקלען, ווי עס אַרט זיי עפּיס זיין הלבשה, זיין בענעהמונג, וואָס נישט אַזוי עכט יודישליך ווי ביי דעם גלופּסקער עולם, פלעגט לייבצע זיי זאָגען:

— אַי-אַי, איהר טפּשים אײנע! ס'איז דאָ, זאָגט מען נאָך פון דעם יעהופיצער, זכרונו לברכה, פּיעל דרכים לעבודת הבורא, אומלייכער דינט דעם בורא אויף זיין דרך. רפאל'ס שטיגער אויפפיהרונג איז אויך אַ דרך צו דינען דעם אויבערשטען...

אַז לייבצע איז דאָ מיט רפאל'ן אַזאַ נאָהענטער מחותן, ממילא רעט זיין לייבציכע מיט איהם אַ נאָהענטע מחותנת'טע, נעהמט איהם אויף מיט אַ שענעם „ברוך-הבא", מיט כבוד — אַ טאָץ מיט איינגעמאַכטס. יענטיל איז דאָך אַ כשרה יודענע, טהוט זי איהר לייבצעס רצון. רפאל, עס פערשטעהט זיך, טהוט אודאי לייבצעס רצון — ער קומט טאָג-טעג-ליך צו לייבצען אין הויז, נישט לאַנגעדיג זיך לאַנג בעטען. און ווי אַ היימישער האָט ער שוין די געלעגענהייט אָפט צו פערברענגען די צייט מיט חנצה'ן. וואָס מאַכט עס וועמען אין שטוב אויס! עט, קינדער, היימישע אייגענע מענשען... שפּעטער אַביסעל האָט רפאל בעקומען, דורך לייבצען טאַקע, די מעגליכקייט לעהרנען חנצה'ן שרייבען — דאָס הייסט, לייענען און פאַרשטעהן שפּראַכען, און ער איז געווען איבערגליק-ליך; די מעשה דערפון איז אַזוי געווען:

אַז רפאל איז איינמאָל געקומען צו לייבצען אין הויז, קוים וואָס ער איז אַריבער די שוועל, לויפט לייבצע איהם אַקעגען נאָר אין איין אָטהעם, שטעקט איהם אַריין אין האַנד אַ בריעף, געשריבען גוּיאיש, און זאָגט:

— נאַט לייענט!... לייענט און גיט מיר צו פאַרשטעהן, וויס איך וואָס דאָרטען שטעהט אַזוינס.

פון לייבצעס מינע און דעם לשון זיינעם בשעת מעשה, ווי ער האָט אַריינגעשטעקט אין האַנד דעם בריעף, האָט עפּיס אויסגעזעהן גלייך ווי זיין נישט-קענען גוּיאיש איז טאַקי אַ שענע מעלה פאַר אַזאַ שעי-נעם יודען, אַ טאַטעגס אַ קינד ווי ער; עפּיס ווי גערעדט: נאַ! אַזוינס משטיינס-געיאָגט, געהער איך שוין אָן מיט דיר... רפאל'ן האָט ער אַביסעל געאַרט, און נאָכ'ן איבערלייענען דעם בריעף זאָגט ער אַ לייבצען, פאַרדרעהענדיג די נאָז:

— זאָגט מיר, איך בעט אייך, וואָס, אַ שטייגער, וואָלט איהר געטאָן, אַז איך זאָל נישט געווען קומען היינט צו אייך?

— ווען נישט איהר, וואָלט איך געקראָגען עפּים אַ אַנדערן אויפ־איבערצולייענען דעם בריעף.

— אוי, נישט גוט אָנצוקומען צו פרעמדע, און זיין אָבהענגיג פר יענעם — רופט זיך אָן רפאל, שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ. און באַלד טאַקי פאַלט איהם איין אַ קלוגער געדאַנק, פון וועלכען עס ווערט איהם ליכטיג אין די אויגען — אמת טאַקי, רב לייבצע, איך וויים זעהר גוט, אַז פרומע־כשר'ע יודען שייען זיך לערנען זייטיגע חכמות, חקירה־זאַכען, וואָס דערונטער איז געמיינט אויך שפּראַכען; נאָר אין מיין געגענד דאָרט זענען פאַרהאַן זעהר פיעל יודען לומדים, וואָס זיי אַליין און די יונגלעך, בחורים זייערע, אין די חדרים לערנען נאָר גמרא, ווייטער גאָרנישט, און ד טעכטער פונדעסטוועגען לאָזט מען לערנען גויאיש, שרייבען און לייענען עס זאָל דאָס אָנהויבען עמיצען צו אַרען. עס זענען דאָ פיעל אַזעלכע יודען, וואָס זיצען שטענדיג, קוועטשען די באַנק אין קלויז און די ווייבער זוכען די פרנסה אין מאַרק. מיידלעך, ווייבלעך אויסגעפּוצטע זיצען אין די קלייטען, רופען קונים, פערקויפען סחורה. מאַכט זיך אַ פּריץ אַמאָל מיט זיי נאַריש, אַזוי און אַזוי: חייקאַ, סורקאַ שענע־פיינע מיידעלע — איז אָהן סכנות. משטיינס־געזאָגט, אויך מיר אַ מענש, פון וועמען מען האָט זיך דאָ צו בעליידיגען!... אַ גלעט אפילו פון אַזעלכען, אַ קניפּ אין בעקעלע, מאַכט אויך נישט אוים, זאָל זיך אייך דאַכטען, די קאַץ האָט אַ גלעט געטאָן... מילא זעהט איהר דאָך, אַז טעכטער מעגען. וואָרום אַ אשה איז על פּי דין פּטור פון מצוות. איהר שטעהט פריי צו לערנען זיך גוי'איש, אַריינקוקען אין זייערע ביכלעך וויפיעל דאָס האַרץ גלוסט, [אַבי נישט לערנען קיין תורה, אונזער הייליגע יודישע תורה, חלילה! דען ווער עס לעהרנט זיין טאָכטער תורה, אַזוי זאָגט די גמרא, איז גלייך ווי ער לעהרנט זי זיין אַ חצופה... היינט פרעג איך אייך, רב לייבצע, פאַר וואָס זאָלט איהר נישט לאָזען אייער טאָכטער לעהרנען זיך שרייבען און די אַלע זאַכענישען? זי וואָלט דאָך אייך געטויגט, געדינט אין די נויטען אויף צו שרייבען און לייענען בריעף.

— יאָ, אמת, אין פלוג איז טאַקי אַזוי — רעדט לייבצע האַלבע ווערטער עפּים אונטער דער נאָז, קנייטשענדיג דעם שטערען און אָנגעהמענדיג זיך ביים בערדיל — גלייך אפילו זאָגט איהר, נאָר...

— און וואָס־זשע, האַ איז די מניעה?

— ע־ע, פערשטעהט איהר מיך: וואָלט מיין טאָכטער אַצונד געווען אַ מיידעל, למשל, העט איך בעשטאַנען, ווי זאָגט איהר? גנה דיר, טאָכטער, צום „שרייבער״ לערנען זיך די ווייבערשע חכמות מיט אַלע אַנדערע מיידלעך דאָרט. און באמת טאַקי, האַ? אַצונד אָבער, פערשטעהט איך מיך? אַז זי איז פערשלייערט, איז אַביסעל דאָס... פריקרע, האָט איהר געהערט, אַ ווייבעל אַ אשת־איש צווישען קליינע מיידלעך! ס׳איז עפּיס... ווי זאָל איך זאָגען? ווי... דער שמש, אַ שטייגער, אַ ייד מיט אַ באָרד, מיט אַ בויך, מחילה, לאָזט זיך אויפרופען שמחת־תורה עם כל הנערים, יונגלעך, ווייסע־חברה.

— אויב אַזוי, טאָ לאָז־זשע דער לעהרער קומען צו אייך אַהיים. ווייסט איהר גאָר וואָס? ווילט איהר, ר׳ לייבצע, וועל איך זיין דער לעהרער.

— אַי, וואָס הייסט! איהר, רב רפאל, אַ סוחר, אַ מענש, ווילט זיין אַ מלמד, ווילט אַזאַ פרנסה, משטיינס־געזאָגט, ווי מלמדות!

— אומזיסט, רב לייבצע! איך וועל לערנען אייער טאָכטער אומזיסט, אומזיסט...

אין האַרצען ביי זיך האָט לייבצע באַלד טאַקי איינגעווילינגט דעם פּלאַן, נאָר אוים דרך־ארץ כלומר׳שט האָט ער זיך געקרימט, געקווינקעלט און געזאָגט רפאל׳ן, אַז ער וועט זיך מישב זיין מיט׳ן ווייב. ביי דער נאַכט האָט ער איבערגעשמועסט דעם עסק מיט יענטלען, און ביי זיי געבליבען יאָ, מחמת פיעל טעמים: רפאל איז דאָך אַ היימישער, זייערער אַ גוטער בעקאַנטער, וואָס־זשע קען עס אַרען, אַז בשעת ער זיצט און רעדט, וועט ער זי דערווייל טאַקי אויסלעהרנען שרייבען, לייענען. דאָס קען כלל ניט שאַדען, אדרבה, עס וועט איהר שטאַרק נוצען, זי וועט זיך אויסלעהרנען לייענען תחינות, שרייבען אַמאָל אַ בריוועל אַליין מיט איהר אייגענע האַנד, נישט בעדאַרפען אָבניצען זכות־אבות, אָנקומען דערמיט צו אַ פרעמדען. פאַר זיי, צום געשעפט, וועט עס אויך טויגען. און וואָס נאָך? קאָסטען וועט עס זיי נישט אַ דרייער. מהיכא־תיתי, זעהר וואויל!

און רפאל האָט אין אַ גוטער שעה אָנגעהויבען לעהרנען חנצה׳ן, קנעלען מיט איהר אויף זיין שטייגער, און מען מוז זאָגען דעם

אמת, אז געארבייט האט ער אין זיין זאך געשמאק, זעהר געטריי.
חנצה האט געשלונגען דעם רבינס תורה און קרעמער' האבען דער־
וויל געחאפט רפאל'ס סחורה. רב אשר דער מעקלער ארבייט, איז
שטארק געהויבען, און לייבצע פערדיענט, חאפט אראב פון אויבע־
קבלל, ס'איז ליהודים!

דאָס פינפטע קאַפּיטעל.

עס איז שוין העט שפּעט אין דער נאַכט, גלופּסק שלאָפט — און צוויי יודישע קינדער קענען קיין אויג נישט צומאַכען, וואַרפען זיך, נעבעך, פון איין זייט אויף דער אַנדערער און די געלעגערס אונטער זיי אַרבּייטען: סקריפּען, קרעכצען, גיבען אָפּ קאָנצערט, ווי דער שטייגער איז פון יודישע געלעגערס, וואָס צווויגען זיך, צושאָקלען זיך, צופילדערען זיך, זאָגען שירה בּיינאַכט פון אַ מינדסטען ריהר. פון אַ מנין געלעגערס אין אַ יודיש הויז די שירה בּיינאַכט צו הערען — איז אודאי אַז גוט און וואויל! נאָר, נישקשה, מיט דער דאָזיגער קאַפּעליע דאָ פון אונזערע צוויי פּאַרשוינען, אין וועלכער עס האָט טריי געאַרבּייט אַ הינקענדיגער, אַ געריהרטער, אַ הויקערדיגער אויסגעדינטער טאַפּטשאַן מיט עפּיס אַ מין רוק־בּעט, — האָט מען געקענט אויך זעהר גוט יוצא זיין.

אויף דעם טאַפּטשאַן, אין פּאָדער־חדר, האָט געשפּיעלט אונזער הערשעלע, און אויף דעם רוק־בּעט, אין אַלקעריל — אונזער רפאל. בּיידען האָט זיך עפּיס נישט גענומען קיין שלאָף, איטליכער פון זיי האָט געהאַט צו זינגען און צו זאָגען מיט זיינס.

יאָ, רפאל, האָט געהאַלטען וואָרט און אַריינגענומען צו זיך הערשעלען אויף נאַכטלעגער, לויט ער האָט איהם פערשפּראָכען. בּיים ערשטען אַריינטרעטען הערשעלעס צו רפאל׳ן אין דער דירה, אויף אונטערצונעכטיגען דאָרט, איז איהם געוואָרען גוט עפּיס אויפ׳ן האַרצען, ווי איינעם, וועלכען השם־יתבּרך דערהויכט פּלוצים דאָס מזל. דאָס קליינע, ענגע שטיבּעל, וואו ס׳איז אַ מעגליכקייט צו בּלייבּען אַוויילע פאַר

זיך אליין, אומגעשטערט פון א עולם מענשען אין קלייזיל — האט איהם אויסגעזעהן שררות. ער האט געקוקט אויף אלסדינג דארט עפּים מיט א מין דרך־ארץ, געקוקט, געטאפּט, קוים צו ריהרען זיך מיט א פינגער, און געשמייכעלט פאר גרוים פערגעניגען. עס האט אזוי פיעל געהייסען ווי: „הע! א נו, וואס, גוט, הערשעלע? א יא, וואס פאר א גאט מיר האבען!"

דאס פערוויסטע באנק־בעטיל, איגגאנצען ווי ס'איז מיט די שלאפע פּים, אויסגעריבען, צוטרענט, ערטערוויז מיט אויסגעקראכענע קישקעס קליאטשע, מיט אלטע פארשמאלצעוועטע לאטעס האט ביי איהם אין די אויגען געהאט דעם זיבעטען חן. ווי די מעשה איז, א אבגעקומענעס, א אבגעבארעטעס — פארט א מיוחס מיט א געשפּיקעוועטען בויך, א זכר פון א מאלריגע גוטע יאהרען...

ביים ארויפקריכען דערויף דאס ערשטע מאל האט עס זיך שטארק געטאן א בייזער — א סקריפּ מיט גרוים פאראיבעל. הערשעלע איז, איינהאלטענדיג דעם אטהעם, פערבייסענדיג די ליפּען געבליבען ווי אויף משקולת, נישט אהער, נישט אהין, אוים פארכט, נישט אנצומאכען דא א שפּיעל, א גאנצע חתונה און רפאל'ן דארט פונ'ם שלאף נישט ארויס־צוברענגען. נאר באלד אבער האט ער זיך איינגעשטעלט, האט עס מחילה געבעטען, פאמעליכען — פאמעליכען זיך גערוקט, אויסגעצויגען פריהער איין פוס, דערנאך דעם אנדערן — און נישקשה, מיט חסד. שפּעטער א ביסעל מיט א צייט האט א קליין בייזעריל איהם שוין נישט אזוי אויסגעמאכט, וואס ווייטער, ווייטער איז ער מיט א גרעסערען שוין אפילו געוועהנט געווארען. עס האט געמעגט שרייען, רייסען זיך צווע־טערהייד, ער האט זיך דערוים גאר נישט געמאכט און געשלאפען גע־זונטערהייד, אבשלאפענדיג געשמאק ווי א דער'הרגעטער אהן עין־הרע, די גאנצע נעכט.

איז דאך טאקי די קשיא: מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, פאר וואס שלאפט זיך הערשעלען ניט די נאכט ווי אין אלע אנדערע נעכט פון א גאנץ יאהר?

אפשר איז הערשעלע הונגעריג געווען, דער לעדיגער בויך האט איהם געמאהנט מזונות און נישט געלאזט איהם צורוה?

ניין! ערשטענס איז א יודענס א מאגען גאר ניט אזוי אריינגעטאן אין דער אכילה, אז ווי באלד ער דערגעהט איהם עפּים נישט, זאל ער האבען טענות; צווייטענס, איז דער מאגען ביי יודען גאר ניט אזא פאר־

עהם. מען זאָל זיך אוים זיינע טענות עפּים מאַכען. אַזוי פיעל דינים, אַלטע און נייע, אַלץ מכּח דעם מאָגען, דעם זינדיגען מאָגען, ווי איהם צו לעהרנען דרך־ארץ אין דעם עסען: דאָס לאָז דיר ניט זיך גלוסטען, אָסור חזיר, מען טאָהר נישט! דאָס מעגסטו אפילו, אָבער נאָר אַ לעק, אַבי זיך פליישיג מאַכען, ס'איז פאַר דיר אַ צו טייערער ביסען! דאָס לאָ, זיך עס דענסטמאָל און דענסטמאָל אין דיין גבול נישט געפינען, אָנקוקען זאָלסטו עס ניט טאָהרען אפילו, און דאָס, אדרבה, איז אַ מוז, מוזט אַריינלעגען אין דיר אַ כּוית, האַטש ביטער, פריקרע! — אַט אַזוינס און אַזוינס האָבען נאָר מיר, קינדער ישראל, מיר אַליין, און אין דעם זכות טאַקי זשיפען מיר ביז אַצינד אין דער וועלט... היינט דריטענס, האָט הערשעלעס מאָגען דענסטמאָל כּלל נישט געהאַט וואָס זיך צו בעקלאָגען. זינט ער האָט אָנגעהויבען „אונטערצונעכטיגען" ביי רפאל'ן, איז ער מיט אַלעדינגען בויך קיינמאָל נישט געגאַנגען שלאָפען. אַלע נעכט פון אַ גאַנץ יאָהר איז פאַר איהם דאָרט געווען אַ גלעזיל טיי מיט אַ שטיקעל ברויט, און הלילה הזה, די דאָזיגע נאַכט איז נאָך גראָד געווען אַ קעפּיל פון אַ הערינג, אַ ביינדעל מיט אַ שטיקעל פלייש אויך, איבערגעבליבען רפאל'ן פונ'ם מיטאָג, וואָס ער האָט געגעסען אָהן אַפּעטיט, און הערשעלע האָט דערצו אפילו זיך נישט צוגעריהרט.

אפשר־זשע האָט זיך הערשעלען נישט געשיקט אין דער גמרא דאָרט, און דער מח זיינער האָט שטאַרק געאַרבייט, ווי איינצובייסען אַ הארב תוספות'ל, צוטרעפען אַ „בעוואָהרעניש", וואָס בעוואָהרענט רש"י אַזוינס מיט'ן „כּלומר", צו פאַלען אויף אַ סברה שכל'דיג מיט אַ קנייטשעל; געפינען „דעם רעכטען קוועטש", און דעריבער איז ער אַרוים פונ'ם שלאָף?

נאָך אַמאָל טאַקי ניין! שוין לאַנג טאַקי אַז הערשעלע לערנט נישט אַזוי מיט קאָפּ. אַז משה'לע זיין חבר איז געווען נעבען איהם, פלעגט ער איהם אונטערטרייבען, אונטערגעבען חשק צום לערנען מיט אַלע כּלים נישט אין זינען צו האָבען קיין זאַך; זינט אָבער ער איז נישטאָ, ליגט הערשעלען דער קאָפּ שטענדיג אין טראַכטעניש, און דאָס לערנען, משטיינס געזאָגט, איז ביי איהם אָהן טעם, ווי געקייט קליאַטשע. היינט דוקא איז איהם געווען אָנגעקומען די גוטע שעה, ער האָט אַ לערן געטאָן לומדיש, נאָר אַחריפות און אַלסדינג אין דער גמרא איז איהם אויסגעקומען לסוף משונה־ווילד גלאַט: אַ רש"י איז, חלילה, נישט משונה, אַ תוספות־קשיא בלייבט אַ קשיא — ביידע זענען גערעכט

מילא בלייבט דאך טאקע הערשעלעס נישט־שלאָפען אַצינד אַ גרויסע קשיא. וואָס זשע פאַרט איז היינט מיט איהם אַזוינס די מעשה? אַוואַ אַ מעשה, אַ מעשה! איהם לאָזט נישט שלאָפען — ביילע!

„אַי, רבונו־של־עולם, ביילע! געוואַלד, טאַטוניא, וואו איז ביילע? — אָט די דאָזיגע עטליכע ווערטער פּיקען הערשעלען אין קאָפּ, צוטראָגען איהם דעם מח, ארום זיי דרעהען זיך אַלע זיינע געדאַנקען און חאַפּען זיך איהם אַ מאָל אַרויס מיט אַ ביטערן קרעכץ טיף פון האַרצען.

שוין אַ גאַנץ היבשע צייט איז דרינען, זינט הערשעלע האָט זיך צושיידט מיט ביילען דאָרט ביי דער „זאָרגבאַנק“, אין דער האָפנונג, אַז אָ־ז־אָט שטעלט זי זיך אויפ'ן אָרט, פאַר אַ דיענסט־מיידעל, וואוהין די מעקלערין האָט זי געפיהרט, אָט באַלד זעהען זיי זיך ווידער און נעהמען ווייטער אָפיר דעם אָבגעריסענעם שמועס וועגען איטליכס פּיצעלע בעזונדער אין דער היים.

אונזער עלענדער פערוואָגעלטער הערשעלע האָט זאַט אָנרעדען זיך נישט געקענט ביי דעם ערשטען בעגעגעניש מיט אַשכנ'ס אַ מיידעל, כמעט אַנ'אייגענע, אַהיימישע פון קינדרוויז אויף. זי אינגאַנצען האָט געשמעקט עפּיס פריש, מיט היים, מיט קאַבצאַנסק. פון איהרע אויגען האָבען אַרויסגעלויכטען, געלאָזט זיך איהם זעהן פיעל ליעבע זאַכען אין די פריהערדיגע יאָהרען. אַלסדינג, האַק און פּאַק, האָט זיך איהם געפיהלט אין איהר בליק, געדאַכט אין איהר שטימע. ער האָט אויפגעהאַפּט איהר איטליכס וואָרט, אַליין אויך גערעדט פאַר צעהן און ס'איז איהם נאָך איבערגעבליבען גענוג רעד אויף שפּעטער.

הערשעלע קוקט דאָ אַזוי אַרויס אויף איהר די אויגען און נאַט אייך אַזאַ וועהטאָג, אַזאַ אויסחאַפּעניש — נישטאָ ביילע! ווי אין וואַסער אַריין ביילע!

די ערשטע צייט האָט הערשעלע זיך געטרייסט מיט דער האָפנונג: אָט אין־גיכען וועט זי זיך מסתמה ווייזען. וואָס דען? אפשר איז זי דאָ־ט שטאַרק פערנומען אויפ'ן נייעם אָרט. לאָז זי נאָר אַ ביסעל זיך ארומקוקען, קומט זי זיכער באַלד צו רייזען. זי האָט דאָך איבערגעלאָזט רייזען אויף דער אַכסניא איהרע זאַכען. אַז אַ קעגען אַ חדש צייט אָבער איז אַוועק און זי איז אַלץ נישטאָ, האָט איהם שוין אָנגעהויבען טאַקי גוט צו אַרען. אַצינד האָט איהם אָנגעהויבען בעשיינפערליך צו אינטערעסירען ביילע, נישט ווייל זי איז אַ היימישע, ערשט פון דאָס זייניגע

דאָרט אין דער היים, נאָר זי טאַקי — זי, ביילע, אַליין, ווייל אויף איהר, נעבעך, איז אַ ביטער רחמנות. ווער ווייסט, וואָס מיט איהר, נעבעך, איז אַזוינס געשעהן? דאָס געפיהל פון רחמנות איז ביי איהם געוואַקסען פון איין אַנדער געפיהל, אַ פערבאָרגענס, עפּיס גאָר אָהן אַ נאָמען — אַ מין ציהעניש אַזוינס, אַמאָנטעניש נאָך פון קינדוויז אָן, טיעף אינווייניג אין דער נשמה. דאָס מין ציהעניש ווידער האָט אָנגעהויבען שטאַרקער זיך לאָזען פיהלען, בעקומען שוין עפּיס אַ נאָמען דורכדעם טאַקי, וואָס דאָס רחמנות איז אַלץ מעהר און מעהר געוואַקסען. די ביידע דאָזיגע געפיהלען האָבען געשפּראָצט, געוואַקסען און זיך דערנעהרט איינער פון׳ם אַנדערן. דערצו איז אויך געווען נאָך אַ צוגאָב, גאָר אַ וויכטיגע זאַך — עס האָט זיך דערזעהן הערשעלען גאַנץ קלאָר דאָס גרויסע אונגליק, אין וועלכען ער איז געשטאַנען. שניאור־וואָלף וואָלט איהם זיכער אין געוואַנט אַריינגעשטעקט, געמאַכט פאַר אַ זעלנער, ווען עס זאָל זיך נישט געווען פלוצלים אונטערדרוקען ביילע. אין גאָט אַליין טאַקי האָט זי אונטערגעשיקט פּונקט אין דער רעכטער צייט איהם פון יודישע הענד מציל צו זיין — און וויפיעל דאַנק ער איז איהר שולדיג פאַר אַזאַ גרויסע טובה! ער בעדאַרף דאָך, ווי מען זאָגט, די פיס איהר וואַשען און דאָס וואַסער טרינקען. וואָס אָבער לאָזט זיך אויס? זי האָט איהם געראַטעוועט, און ער זי — בעגראָבען

דורך דעם אַוועקגאַנג זייערס שטיל פון דער אַכסניא אַהין, צו דער „זאָרגבאַנק“, איז ער פון׳ם אונגליק אַרויס, און זי — אַריין. אוי, דער מלאָך הגואל איז פערשוואונדען, גאָט ווייסט וואוהין, ס׳איז אַ רחמנות, עס רייסט, רייסט דאָס האַרץ!...

דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט אויף הערשעלען שטאַרק געווירקט, אַרויסגערופען אין אַהם אַזעלכע געדאַנקען, אַזעלכע הייסע קלאָרע געפיהלען, וואָס זענען פאַר איהם געווען פריהער נאָך טונקעל, כמעט אַ סוד. ביילעס געשטאַלט איז אַרויסגעטרעטען פאַר איהם אַלץ העלער, העלער, געשוועבט פאַר זיינע אויגען, איהם געבריהט, גענאָגט, געצויגען ביי דער נשמה. עס האָט איהם גלאַט אַזוי, נישט ווילענדיג גאָר, זיך געטראַכט, ער האָט שטילערהייד אַ מאָל געוויינט, געוואָרען עפּיס גוט, ווייך ווי אַ טייג, זיך געלאָזט פון זיינע געדאַנקען טראָגען, ווי אַגעוויקעלט קינד — און זיך פערטראָגען, פערפלויגען אַ שרעק וואוהין. ביילע איז איהם פון׳ם זינען נישט אַרויס, און ער האָט זיך קיין עצה נישט געקענט געבען, ווי אַרום ווערט מען ווענען איהר עפּיס געוואָהר —

געהן זוכען זי, פרעגען? ווי געשיקט זיך עס, אַ בחור'ל פרעגט זיך אויף אַ מיידעל! און נאָך ווער? ער, הערשעלע, אַז ביים דערמאָנען נאָר איהר נאָמען קומט איהם די פאַרב אין פנים. איהם דאַכט זיך אַ שרעק, לייט קענען זעהר גרינג, חלילה, זיך אָנשטויסען, וואָס איהם ליגט „אַזוינס" אין זינען, וואָס פאַר אַ שען בחור'ל, אוי, ער איז!

און דענסטמאָל איז ער דאָך אויסגעשטעלט, פערפאַלען פוןביידע וועלטען אויף אייביג!

אַ קאַטאָוועס עפּיס „אַזאַ מעשה", אַזוינס גאָר צו טראַכטען!...

וואו האָט מען עס ביי יודען געהערט? גענוג איז דאָך דער גיהנום אַיין אָבקומעניש פאַר אַזוינע זינד, — נאָך פיעל ערגער נאָך אין יודישע מיילער אַריינצופאַלען. די איינציגע טרייסט זיינע איז נאָך געווען, טאָמער איז ביילע צוריק אַ היים אַוועקגעפאָהרען. אַי די זאַכען, זי האָט דאָך דאָ איבערגעלאָזט אויף דער אכסניא איהר קלומיקעל מיט זאַכען? — מילא האָט זי פאַרגעסען, אַ קשיא אויף אַ מעשה וואָס קען זיך מאַכען! זי האָט זיך געיאָגט, געאיילט, האָט זי פאַרגעסען. גראָד איז היינט געווען דער טאָג אַ וואַרמער, אַ שענער, די זון האָט געשיינט, אַ פרייד, אַ פערגעניגען, איז ער גענייגט געווען זיך צו בערוהיגען מיט דעם דאָזיגען געדאַנק. פאַר גרויס שמחה האָט ער זיך צושאָקעלט איבער דער גמרא, זיך אַ נעהם געטאָן לערנען, זינגענדיג געשמאַק מיט אַ ברען און שכל'דיג גלאַט געמאַכט אַלע האַרבע שטיקלעך דאָרט מיט'ן קנאַק!

וואָס=זשע טהוט דער שטן, דער צולהכעיס'ניק — דער שטן שטעהט זיך און לאַכט אויס הערשעלען, טראַכטענדיג ביי זיך: פרעה זיך, פרעה זיך, שענער בחור, אָט בצלד וועסטו ביי מיר זינגען אויף אַ אַנדער קול.

און ווי הערשעלע לעהרענט זיך דאָ אַזוי לעבעדיג, מיט אַ גרינג האַרץ, קומט איהם מעשה=שטן אינמיטען דרינגען אָן אַ בריעף פון דער היים, אויף וועלכען ער האָט שוין טאַקי אַזוי לאַנג אַרויסגעקוקט. און ער נעהמט זיך איהם לייענען מיט גרויס חשק.

„עיקר שכחתי — אַזוי לאָזט אויס די מאַמע איהר בריוועל צום זוהן — האָב, סאַנצעלאָמעס, מיך פאַרערדט, פאַר גרויסע צרות מיך פערגעסען דערוויילל מכח בן=ציון צביה'ס מיידעל, דורך וועלכער איך האָב דיר געשיקט אַ פאָר אונטערגענעהטע זאָקען, אַ קאַפּאָטקעלע מיט אַ אויסגעלאַטעטע העמד, טראָג געזונט, פאַרניץ געזונט ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר. ציפּע=סאָסיע, זאָל געזונט זיין, האָט פון איהרע פיס די זאָקען אַראָבגענומען און דיר זיי געשיקט. השם=יתברך זאָל רחמנות האָ=

בען. איהר צושיקען דעם בעשערטען. שוין צייט, צייט, זי איז, נעבעך, אויסגעטריקענט, געל און גרין, וויסט איז איהר און פינסטער מיר צוזעהענדיג איהרע און מיינע ביטערע צרות. די אייגען מיינע דינגען מיר נישט, פאַר קיין יודישע קינדער געדאַכט, פונ׳ם פעדערען־פּליקען די גאַנצע נעכט, אוי־וועה איז מיר, וויסטע אַלמנה! דאָס פעררדינסט, משטיינס־געזאָגט, איז אַ גאָרנישט, קלעקט נישט אויף וואַסער אויף קאַשע, אַז אָך און וועה צו אַזאַ פּרנסה, אַזאַ לעבען, קוים־קוים וואָס מען דערהאַלט די נשמה..

גענבענשט זאָל זיין אסתר־לאה, די אַלטע מילכיקערין אונזערע אַמאָל, וואָס זי גיט מיר צו־צייטען אַ קריגעל זויערמילך, אויך מילך אַביסעל אויף באָרג. יאָ, די קוה איהרע האָט די ערשטע טעג סליחות זיך געקעלבט, אין אַ מזל׳דיגע שעה. גאָט, ברוך־הוא, האָט זי בעגליקט מיט אַ קעלביל גאָר אַנ׳אַנטיק, איינס טאַקי אין דער גאַנצער וועלט. אַזוינס ווערט געבאָרען איין מאָל נאָר אין הונדערט יאָהר. קענסט דיר זיך פאָרשטעלען, אַז מרדכי קצב, עפּיס נישט אַזאַ שטאַרקער נותן, פאַר אַ גראָשען וואָלט ער זיך, שונא־ציון, ביידע אויגען געלאָזט אויסשטעכען, ער האָט געחאַפּט און צעהן זילבערנע גילדען אָבגעצאָהלט פאַר דעם קעלביל במזומנים און דער דרויב האָט געהערט איהר, אסתר־לאה׳ן. און די וועלט זאָגט, אַז ער האָט פעררדיענט עפּיס איין עשרות — אַ ודאי אַ זעקס גילדען, און אפשר זיבען, אָדער טאַקי אַכט!...

מילא, וואָס האָב איך דיר דאָ געוואָלט זאָגען, פאַר צרות מיך, סאַנצעלאָמעס, פאַרגעסען וואָס — יאָ, מכּה דעם מיידעל. אַ—האַ! קאַרג אייגענע צרות, איז נאָך דאָ, ווי זאָגט מען עפּיס, אַ צוגאָב פרעמדע אויך. בן־ציון צביה׳ס מיין אויך, ער איז, נעבעך, אַלט, קראַנק, אַ צובראָכענער שאַרבען. האָט נישט קיין פּרנסה. אַזאַ קבצנות ווי אין קאַבּצאַנסק הײנט געדענקען אַלע קאַבּצאַנסקער קבצנים נישט. אַז די נשמה האַלט זיך, איז ריינע נסים, נור זכות אָבות טאַקי, אָח—אָח—אָח! און דאָ האָט זיין ליעבער נאָמען, בעה״ט זאָל מען ווערען, געשטראָפט מיט אַ ניי מין שטראָף — פון זיין טאָכטער, אָט דאָס מיידעל, דורך וועלכס איך האָב דיר געשיקט זאָקען און אַ קאַפּאָטקעלע, איבערגעניצעוועט פונ׳ם טאַטענס, עליו השלום, קאַפּאָטע, — פון דעם מיידעל, אַ וואונדער, כ׳לעבען, איז ביז הײנטיגען טאָג קיין אײנגעטונקטע פען נישטאָ, ער האַלט עס, נעבעך, ניט אויס. אמת, זי אַליין קען ניט שרייבען, אַזוינס איז נישט פאַר קיין „יודענע״; אָבער דאָס איז דאָך מעגליך אויסצופיהרען

דורך מאנסבילען, און איך וואס טהו? איך בין מטריח ר' פיבוש דעם מלמד, געזונד זאל ער זיין, זאג איהם וואס — און ער שרייבט, שרייבט, צוגעבענדיג פון זיך פעפער, ציבעלע, מאכענדיג פון מיינס א ווארט א מוסקאטקויל, עפים אזוי בעטעמ'ט גאר א דערקוויקעניש. (פעפער, ציבעלע וכו', די מליצה זאגט נישט די מאמע — ווי קומט צו א ווייבערשען מח אזוינס? דאס זאג איך, פיבוש)... איז דען נישטא קיין שרייבערס, קיין מלמדים ביי אייך דארט אין גלופסק, אין אזא יודישע שטאדט, וואו שבת־גוים, וואס הייצען אין קלייזעל די רובעס, ווייסען ווען מען בענשט ראש־חדש, זאגען ווען איז דער מולד און רעדען יודיש? — זוהנעניו! איך בין אויף דיר גוזר מיט דער מצוה פון „כבוד אב ואם“, טאמער זעהסטו זי, דאס מיידעל, אדער ווייסט עפים פון איהר, — שרייב למען השם, וועסט זיך קויפען דאס אייביגע לעבען. דער טאטע איהרער, בן־ציון, ווייסט נישט וואס איבערצוטראכטען, ער איז, נעבעך, אין איינע צרות, און צביה ווייגט, זארגט, אפשר, חלילה, איז זי געשטארבען“.

א כזית חריין ווען הערשעלע זאל געווען מיט אמאל אויפעסען וואלט איהם נישט געווען אזוי פערגאנגען אין נאז, אין די אויגען ווי פון דער מאמעס דאזיגע לעצטע ווערטער. אז ער האט זיך געהאלטען אויף די פיס און נישט געפאלען, האט ער עס געהאט צו פערדאנקען נאר דעם שטענדער, ביי וועלכען ער איז אין קלייזיל דארט אין א ווינקעל געשטאנען אנגעשפארט איבער דער אפענער גמרא „ביצה“. ער האט א הארץ פול מיט יסורים און קען עס נישט אויסגיסען, פערקעהרט, — ער שטיקט נאך די וועהטיגען אין זיך, די קלויזניקעס זאלען עס, חלילה, נישט בעמערקען און אז ער האט דערלעבט נאכט און איז געקומען נעכטיגען האט שוין רפאל'ס בעטיל אין אלקירעל געסקריפעט, געזאגט שירה — ער האט באלד טאקי זיך געטאן א ווארף אויפ'ן געלעגער, זיך גענומען טראכטען, זיפצען, קרעכצען געשמאק וועגען ביילען — און דער טאפטשאן האט צוגעשפיעלט, אונטערגעהאלטען דאס רוקבעט, טשאקענדיג אויף שטיינער.

דאָס זעקסטע קאַפּיטעל.

וואָס־זשע פּאָרט איז עפּיס אַזוינס היינט? פּאָרט פּאַר וואָס שלאָפֿט זיך ניט רפאל׳ן די דאָזיגע נאַכט? ס׳איז שוין אַזוי שפּעט, און דאָס רוקי־בעט אונטער איהם קרעכצט, סקריפּעט, וויל נישט אויפֿהערען. עפּיס לאָזט עס מיך דאָך הערען!

אוי — גאָר ניט קיין פרעהליכס!

אַ טאָג פון אַרבייט און לויפֿעניש אין מאַרק איז היינט געווען ביי רפאל׳ן. ער האָט זיך אויסגעגלייכט מיט אַ היבש ביסעל סוחרים און זיי געבאָרגט סחורה כּפי זיי האָבען פערלאַנגט. אָוועגדס איז ער געקומען אַ היים צו זיך שטאַרק מיעד צובראָכען. איידער ער האָט זיך אַביסעל אָבגערוהט, זיך נאָך נישט גענומען צו די חשבונות, בעטראַכטען זיך, וואָס ער האָט מאָרגענדיגען טאָג צו טאָן, קומט אַריין דער טרעגער פון דער פּאָסט צו איהם מיט אַ בריעף. לייענענדיג דעם בריוועלע, איז איהם פינסטער געוואָרען אין די אויגען. מען שרייבט איהם בסוד סודות, אַז מיט דער פאַבריקע, פון וועלכער ער לעבט, ציהט די פרנסה, שטעהט עס אַצינד שמאַל, ס׳איז דאָ שטילע מכּות, וועהטאָגען. אויב עס האַלט, חלילה, אַזוי נאָך אַביסעל, בעקומט זי, זאָל די שעה נישט זיין, דעם שלאַק. סחורה איז קיין מעגליכקייט ניט דערווייל איהם צו שיקען. געלד, וויפיעל עס געפינט זיך נאָר ביי איהם, זאָל ער באַלד שיקען. למען־השם, ס׳איז אין לעבען אַריין נויטיג.

רפאל ליעגט דאָ אַצינד אויפ׳ן געלעגער אין געהאַקטע וואונדען, דער קאָפּ שפּאַלט זיך איהם טראַכטענדיג, און דאָס האַרץ אויך ווערט

איהם שיער נישט צוזעצט. ער בעטראַכט דאָ זיין לאַגע פון אַלע זייטען,
אַרום און אַרום, אַזוי:

די פאַבריקע, בעהיט גאָט, שטעלט זיך — שלעכט! איין עק פון
זיינע געשעפטען, ער איז אויסגעשטעלט, די סוחרים, וואָס האָבען דאָ
גענומען סחורה אויף קרעדיט, וועלען, מסתמא, ווי דער שטייגער איז,
באַם די פאַבריק שטעלט זיך, זיך אויך שטעלען, נישט צאָהלען אויף די
וועקסלען צום אויסגעשטעלטען טערמין. נאַראָנים וועלען זיי זיין, וואָס
דען, זיך נישט צו בענוצען מיט יענעמס אומגליק, מיט אַזאַ קראַך!
מיטעל דערצו זענען דאָ גענוג. ס'איז דאָ, אַ שטייגער, אויך אַזאַ מאַני-
פאַרגע — אויפצוקויפען פאַר אַ שפּאָט=געלד דער פאַבריקעס, אויף זיך
אַרויסגעגעבענע פאַפּירען, און מיט זיי טאַקי איהר דעקען. זה תמורתי,
הייסט עס, נאַ, ווער די כפרה!... „קוממיות" זאָגען — דאָס איז אַ
געוועהנליכע סוחרישע זאַך, פון לבן הרמאי און ביז היינטיגע צייט,
מען בעדאַרף נאָר זיין געניט, וויסען דעם נוסח מיט די זיסע תנועה'לעך,
ווי עס בריה'ס צו זאָגען...

און אַ צוגאָב נאָך צו די צרות האָט ער געמאַכט היינט געשעפטען,
איבערהאַפּענדיג די מאָס. דער רוח ווייסט, וואָס ער האָט אַזוינס געטאָן,
גענומען כמעט די גאַנצע סחורה און אַוועקגעגעבען זי צו אַלדי שוואַרץ-
יאָהר. אַצינד איז ער געפלעווט — נישט קיין סחורה, נישט קיין געלד!
און וואָס זאָל ער ענטפערן די בעלי=הבתים זיינע, די פאַבריקאַנטען,
וואָס פאָדערען אַצונד פון איהם געלד אין דער נויט? זאָל ער געהן אָב-
זעצען ביי אַנדערע די וועקסלען פון די נייע סוחרים זיינע בשעת ער
ווייסט די גרויסע סכנה, אַז עס שטעהט דאָ פאַר אַזאַ קראַך? אַזוינס צו
טאָן איז איהם ביטער ווי דער טויט, דאָס הייסט דאָך אַזוי פיעל ווי אַ
גנב, געהן יענעם איבער די קעשענעס.

טראַכטענדיג אַזוי, קומט ער אַרויף אויף לייבצען — און ער טהוט
זיך אַ וואָרף, צאַפּעלט מיט אַלע אברים. סטייטש, דער גרעסטער טייל
וועקסלען איז דאָך דורך איהם אַריינגעפאַלען צו לייבצען! און נאָך וועל-
מעס וועקסלען? עפּים ניט פון די גאַנץ גרויסע בטוחים, נאָר פאַר אַזוינע,
וואָס זענען נאָך צו דערליידען כל=זמן דאָס רעדיל דרעהט זיך, סחורה
אין דער פאַבריק איז דאָ איבערגענוג, זיי צאָהלען ווי=ס'איז צום טערמין
אין אָנהויב, בכדי צו נעהמען נאָך מעהר אין קרעדיט ווייטער, און ערשט
דערנאָכדעם האָבען, צו האָבען ביי זיך די ברירה... און פאַר וואָס האָט ער אַזוי
נעטראַסקעט אומבערעכענט? בכדי צושאַרען פערדינסטלעך, אַ גרויסען

פּראָצענט לײַבצען. און דאָס אַלסדינג האָט ער געטאָן צוליעב חנצה׳ן, צוליעב זײַן טײַערער, טיעף אין האַרץ אײַנגעבאַקענער חנצה׳ן! אַצונד לאָזט זיך דאָך אויס, אוי־וועה, אינגאַנצען אַ בוידעם. אַליין, ער, געהט אַראָב פון׳ם מאַרק, פּערלירט די פונקציע. די סוחרים וועלען זיך געפינען אַ מיטעל ווי נישט צו צאָהלען, לײַבצע וועט פּערלירען דורך איהם אַ קאַסע געלד, וועט ווערען איהם אַ דם־שונא און נישט לאָזען איהם די שוועל פון זײַן הויז אַריבערטרעטען, שלעכט, ביטער, אַי—אַי! פּערשפּיעלט זײַן קאָמיסיע, און פערשפּיעלט, אוי־וועה, חנצה׳ן!

אין האַרצען גיט אַ שטאָך, רפאל גיט זיך אַ וואָרף, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ...

דאָס געוויסען קומט אויך אינדערמיט אַריין מיט זײַנס: שווינדלער! וואָס ביסטו געפלויגען, צעטרענצעלט פּרעמדס, געשאַסטעט מיט יענעמס אַלץ צוליעב די חפציות דײַנע — צו דערלאַנגען יעניץ, וואָס די אויגען זעהען, וואָס דאָס האַרץ גלוסט, וואָס דעם זינדיגען נפש׳ל פּערווילט זיך און וואָס עס מאַכט פּערגניגען?... פּלוידערזאַק! אויף צו דרשה׳נען האָסטו געהאַט אַ מויל, אַלץ: אמת, יושר, בערעכנונג, מענשליכקייט, פּערשטאַנד — שענע קײַלעכדיגע ווערטער; אַלץ שטראָפען, מוסר זאָגען, וועלען פּערבעסערן די וועלט, ניט צופריעדען זײַן מיט דעם וואָס אַ צונד: רב אָשר דער הויפּט־מעקלער איז אַ הויפּט־ליגנער; גרשון דער קרעמער — אַ שווינדלער; זעליג דער סוחר—אַדרעה־קאָפּ; רב נחמן דער גבאי — אַ מזיק, דער אַזוי, יענער אַזוי, אײנער נישט קיין רעכטער. און דו?... לײַד־זשע אַ צונד. שווינדלער, און מאַך נישט קיין חן!

דאָס געוויסען עסט ווי אַ וואָרים, פּיקט: פּיק — פּיק. רפאל וואַרפט זיך, און דאָס בעטיל — ריפּ — סקריפּ!...

דער טאַפּטשאַן פון׳ם אַנדער׳ן חדר לאָזט זיך אויך הערען, מאַכט רפאל׳ן לעבער אין קאָפּ, איהם דאַכט זיך, אַז דאָס סקריפּעט מיט פּערדראָס, בײַזערט זיך, האָט צו איהם טענות פאַר הערשעלען: פאַר וואָס האָט ער די גאַנצע צײַט זיך אָן איהם גאָר פאַרגעסען. רפאל׳ן איז הערשעלע באַלד בײַם ערשטען אַרײַנקומען זײַנס צו איהם אין הויז זעהר געפעלען. ער האָט געזעהן פאַר זיך אַ שטיל, פּערטראַכט יונגעלע, אַ עלענדס, אַ אָרעמס, נעבעך — און אויף איהם גרויס רחמנות געהאַט. דאָס יונגעלע פּלעגט קומען אַלע נאַכט פּינקטליך נעכטיגען, שאַ, רוהיג, שטיל, נישט אָנצוריהרען אַ פליג אויף דער וואַנד. שאַ, געהאַלטען מויל, נאָר די אויגען זײַנע האָבען גערעדט, דער אומעטיג־פּערטראַכטער אָנבליק

זיינער האָט זיך בעקלאָגט, ווי ער ליידט און קומט עס, נעבעך, צו אין דער וועלט. זיין בלייך פנים, זיין הלבשה, משטיינס=געזאָגט, און דאָס גאַנצע אויסזעהן זיינס האָבען אויסגעריסען, שונאי=ציין, אַ שטיק הארץ. מען האָט געזעהן פונ׳ם קוקען זיינעם פונדערוויטענס אויף רפאל׳ן, ווי שטאַרק ליעב ער האָט איהם, ווי ער קלעבט אין איהם מיט אַלע זיינע אברים, מיט לייב און לעבען ווי צו אַ טאַטען. רפאל האָט געפיהלט עפּיס אַשולדיגקייט אַ קענען דעם אָרעם קינד, נעבעך, פאַר איהם עפּיס צו טאָן, און פאָרגענומען ביי זיך מיט איהם זיך אָבצוגעבען, מאַכען איהם פאַר אַ שטיקעל מענשען. נאָר די געשעפטען זיינע און חנצה האָבען איהם פאַרדרעהט דעם קאָפּ אַזוי, אַז פאַר דעם אָרעמינקען, נעבעך, איז איהם נישט געבליבען קיין פּיצעל צייט, און פלעגט ביי׳ם דערמאָנען זיך אַ מאָל אין איהם אַלץ אָבלעגען אויף שפּעטער, שפּעטער, ביז ער האָט אינגאַנצען אָן איהם פאַרגעסען. אַצינד הערט ער, ווי דער טאַפּטשאַן דאָרט סקריפּעט, דערמאָנט ער זיך אָן הערשעלען, און דאָס האַרץ פער־לויפט איהם מיט בלוט — אוי, גאָר אַרויס מיר פונ׳ם זינען!... אוי, אַ רחמנות!... דאָס עלענדע, בלודנע שעפעלע איז געקומען צו מיר אין שטוב בעטען הילף, און איך האָב מיך אויף איהם אפילו נישט אַרומגעקוקט!

אָט אַזוי דענקט רפאל, און דאָס געוויסען פייניגט איהם: אַ, דו שענער מענש! אַ גוטער, אַ וואוילער, אַ בעל=רחמים נאָר מיט דעם מויל און טאָן נישט אויף אַ האָר. אַזוי זייט איהר אַלע, פיינע לייט, בעלי־טובות, פערזאָרגער! ווי באַלד עפּיס אַ געשעפטיל, ווערט אייך פער־שטאָקט דאָס האַרץ; ווי באַלד עפּיס נוגע אייערע חפציות, געהט אייך שוין קיינער נישט אָן; ווי באַלד אייער נפש׳ל, מעג יענער האָטש ד׳ כפּרה ווערען. קאָמעדיאַנטען זייט איהר, פאָקוסניקעס, אָנשטעלענ־מאַכער — רשעים מיט שטיינערנע הערצער, קופּערנע שטערענס און גלעזערנע אויגען!...

דער טאַפּטשאַן בייזערט זיך, קרעכצט, דאָס געוויסען פּיקט: פּיק — פּיק, רפאל וואַרפט זיך, און דאָס בעטיל — [illegible] — סתריפ! — —

דאס זיבעטע קאפיטעל

— אוי, גלופסק, טפו זאל זי ווערען! האט רפאל זיך צו־בייוערט, אויפהאפענדיג זיך ווי א פערדולטער, שטארק דערשראקען, נאכדעם אז ער האט א ביסעל איינגעדרעמעלט און באלד טאקי מיט ב׳ אויסגעשפיגען. צו די אויערן איז איהם פון דער גאס גאנץ דייטליך שוין געקומען א שפיעלען פון א פידעלע, א רייסען־זיך פון א פלייט אין א געקלאפעריי פון א פויק אויף וואס די וועלט שטעהט — נו, א גלופסק, א מהומה אויף איהר! טאג ווי נאכט איז הו—הא: קלינג—קלאנג— שרפות! האץ—האץ—חתונות! חאפ—לאפ— גנבים! ניטא איין מינוט מנוחה. פי, קיין גוטער זאל זי ניט קענען!...

דעם אמת מוז מען זאגען, היינטיגס מאל איז רפאל א קעגען גלופסק אומגערעכט געווען, ביז אהער האבען די שרפות איהרע, די חתונות און גנבות איהם נישט געארט. זי האט געמעגט ברענען צעהן מאל א נאכט; דער געוואלד־גלאק האט זיך געמעגט קלינגען, די קעסעל־פויק קלאפען, בעגנב׳טע גוואלדעווען צוזעצטערהייד, און ער האט זיך געטאן זיינס — געשלאפען זעהר פיין; גאנץ פשוט, ווייל ער איז דערמיט שוין געוועהנט געווארען, און דול, קראנק, חלילה, האט עס איהם נישט געמאכט. נישמעהר וואס? איהם איז ניט גוט געווען גראד אופ׳ן הארצען, פון אמינדסטער זאך עפים נישט אזוי, איז ער געווארען אויפ־געבראכט. האט ער עס אצונד צו גלופסק, נעבעך, אויסגעלאזט. רפאל איז באלד אראב פונ׳ם געלעגער, געעפענט א פענסטער און זיך געשטעלט ארויסקוקען אויף דער גאס.

אַ פֿריש מאָרגען=ווינטעל האָט אַ בלאָז געטאָן רפאל׳ן גלייך אין פּנים אַריין, איהם געגלעט, געקושט די באַקען, די אויגען, זיך געשפּיעלט מיט די האָר און אָבגעפּרישט איהם דעם קאָפּ. אין דרויסען איז טונקעל=העל, דער הימעל אין מזרח=זייט איז רויטליך פֿערפֿאַרבט, ווייטער אַביסעל שימערט אויף איהם עפּיס אַ בלאַסער פלעק — אַ סימן פון דער לבנה. ס׳איז אַנ׳אויסמישעניש פון טאָג און נאַכט, אַבלאָזעניש ביי זייער בעגעגנען זיך. מען שפּירט, אַז די זון איז שוין! ניט ווייט, אָט=אָט טהוט זי זיך אַ וויז, אָט=אָט איז זי דאָ מיט איהר כּבוד אַליין! דאָס זאָגען די שוועלבעלעך, וואָס זענען, קוים געעפֿענט די אויגעלעך, אַרויס פון די נעסטען און שוועבען, דרעהען זיך מיט אַ שירה אין דער לופט, און דאָס זאָגען אויך די כּלי=זמר דאָ, אויף דער גאַס, וואָס פיהרען אַ קעגען טאָג אָב אַ היים, געוועהנטליך, מחותנים נאָך דער חופּה=וועטשערע, מיט דעם אומעטיגען, גאַנץ גלופּסק בעקאַנטען ניגון׳דיל.

עס געהט זיך פּאַמעליכען אַ דאַר=בלייך יודעל, פון יענע מיני יודעלעך, וואָס וואוינען אָנגעשטאָפּט צעהן אין איין שטיבעל, משטיינס=געזאָגט, דאָרט ערגיץ אין אַ הינטער=געסיל — אָרמינקע, אָבגעריסענע, דערשלאָגענע, דערנידריגטע, אויף וועלכע עס ליעגט אַבאַרג מרה=שחורה און ציטערען פריי דעם קאָפּ אויפצוהייבען. אַצונד געהט עס זיך, אָט דאָס יודעל, האָפּערדיג, ברייטליך, ביגראַנדע, אָנגעטאָן שבת׳דיג, אין שיך און זעקעלעך, דאָס קעפּעלע פֿערריסען, די הענטלעך פֿערלעגט אַ הינטער אונטער׳ן מאַנטעל, פאַרנעהמענדיג צוביידע זייטען די פּאָלעס, און לאָזט זיך אָנטהאָן כּבוד. כּלי=זמר אַרבייטען געשמאַק אויף די כּלים, יונגעלעך אין ספּענצערס, הינטען מיט אַרויסגעשטעקטע העמדלעך, לוי=פען פּאָראויס; אַ יודענע אין אַ יופּע אויף איין אַרבעל, פֿערשטעקט דעם פאַרטוך, די עקען פונ׳ם קאָפּענטיכעל צעלאָזט, העצקעט זיך ביחידות, פֿאַר זיך אַליין, די פרייע האַנד אין דער הויך מיט עפּיס אַ מין נאָזטיכעל, און דרעהט זיך, פּלאָנטעט זיך פֿאַר די פיס, לעבעדיג, פרעהליך! עפּיס אַ קאַטאָוועס, דאָס פיהרט מען אָב אַהיים מיט אַ מאַרש, דורך אַלע הויפּט=גאַסען, אַ קבצן מיט׳ן ווייב, צוויי פיינע מחותנים — לאָז גלופּסק ניט שלאָפֿען, לאָז זי נישט קראַנק זיין אויפשטעהן, נישקשה, און וויסען!...

רפאל פֿערקרימט די נאָז מיט אַ זויערע מינע, ער איז, אַ פּנים, מיט דעם טאַראַראַם נישט צופריעדען, פון זיינעטוועגען וואָלט

גאָר קיין אומגליק, חס=ושלום, ניט געווען, אַז יענע מחותּנים וואָלטען געגאַנגען מיט די פיסלעך שטיל אַ היים אָהן אַקאַפּעליע, נישקשה!...

ער דרעהט אַוועק פון זיי דעם קאָפּ, קוקט אין גאַס, און די יפה=פיה, גלופּסק, ענטפּלעקט זיך פאַר איהם גאַנץ אָפען אין איהר געשטאַלט, מחילה, ווי זי זעהט אויס אין דער פריה. די רינשטאָקלעך און די „שמעקענדיגע פאַרפומעס", וואָס מען האָט פון די הייזער אַרויסגעגאָסען נעכטען בּיי נאַכט, גיבען די „שמוכט". די הייזער, פעסט צוגעמאַכט פון דרויסען מיט די לאָדען, האָבען אַ פּנים גאָר עפּיס ווי גרויסע מיסט=קאַסטענס, פאַר די טירען געפינט זיך פון כּל טוב: בּיינער, בּרעקלעך און אַלע מיני זאַכענישען פון בּעל=הבּתיש'קייט. חזירים, נגידים צווישען די בּהמות, וואָס זייער פּרנסה געפינט זיך פאַר זיי געגוג, איבּער=גענוג אומעטום, זיי עסען דאָ פון'ם גרייטען שטאַרק פערטיעפּט אין דער אכילה און חראָמקען פאַר גרויס תּענוג. הינט, קבּצנים, אָהן שטעלען, אָהן פּרנסה, פּגר'נדיג, נעבעך, פאַר הונגער, דאַרע חאָרטעס, קאַליקעס, דראַבּעס פון כּל המינים, נישטערען אין איטליכס ווינקעלע, שנאָרען, זוכען דאָס שטיקעלע בּרויט. קומט אַ הינטעל, שטעקט אַריין די נאָז דאָרט, וואו אַ חזיר אַרבּייט אין עסק, געבּענדיג איהם בּשעת מעשה אָנצוהערעניש מיט אַ בּיס אין אויער, פערדריסט עס יענעם שטאַרק און טהוט אַ חריוקע, עפענט דער אַ מויל און בּילט מיט עזות איהם אַקעגען, לויפען זיך צונויף אַ פּעקיל בּילערס און עס ווערט אַ געשלעג איבּער אַ בּיינדיל, אַ רייסעניש, אַ בּייסעניש — אַיין אַרויסחאַפּעניש פון'ם מויל איינער בּיים צַנדערן. אויך וואָראָנעס, גנבים, כּל=בּוניקעס, שפּאַצירען זיך דאָרט אַרום, שטאַרק אויסען עפּיס צו דערטאַפּען. איינע פון זיי שטעלט זיך אַ חזיר אויפ'ן רוקען, שטרעקט אויס דאָס העלזעלע, קוקט ממזריש אין דער זייט מיט איין אויגעלע, ווי יענער פאָרעט זיך אין אַ בּערגיל מיסט, און קוים האָט ער עפּיס געפונען, שפּרינגט זי פון אַראָב, חאַפּט די מציאה און פליהט דערמיט געשווינד אַ וועק. קיה „פעדערען" זיך אויפשטעהן פון זייערע געלעגערס אויפ'ן גאַס כּלחוך השור, לעקען זיך הינטען אַרום אַליין מיט דער צונג, אָדער קראַצען זיך, רייבּען זיך, ווי דער שטייגער איז, בּיי אַ וואַנד, און לאָזען זיך, ווי גוטע בּעלי=בּית'טעס, געהן, שמעקען, זוכען מציאות אין מאַרק, וואָס דער אויבּערשטער שיקט צו: אַ שטרויעלע, אַ הייעלע איז אויך סחורה פאַר זיי.

דער גלופסקער מארק אין דער פריה מיט זיינע מיני בעשע־פעניש, פיערפיסיגע בהמות, מיט אלע זייערע געגג, זייער האפעניש און יאגעניש אין דער פרנסה — האט רפאל'ן זיך פארגעשטעלט גאר עפים מאקי ווי דער יריד פון די צוייפיסיגע זינדיגע נפשות, מיט דעם גאנצען האנדעל, מיט דעם שווינדעל, האקום־פאקום, שאהער־מאכער. ער שטעהט צוטראגען פערטיעפט אין די געדאנקען, און משונה־ווילדע ברואים, פיערפיסיגע און צוויי־פיסיגע, פערבייטענדיג זיך איינע מיט די אנדערע מיט זייערע פנים'ער, דרעהען זיך פאר איהם משוגענערוויז, אויסגעמישט אלע אינאיינעם.

א קלאפ אין דעם פאדער־חדר ברענגט ארויס רפאל'ן פון זיינע געדאנקען. ער הארכט זיך צו מיט איין אויער. און אין קאפ פיקט איהם הערשעלע.

— א, הערשעלע! — טראכט זיך איהם פאר גרויס רחמנות — ס'איז אודאי פונ'ם שלאף... ער האט, ווי איך, די גאנצע נאכט קיין אויג נישט צוגעמאכט. וואס זאל עס זיין? אפשר איז ער עפים נישט געזונד, אדער אפשר זאגט איהם דאס הארץ, אז דאס אנהאלטעניש זיינס, משטיינס־געזאגט, אויף מיר איז א אויסגעבלאזען איי. ווער ווייסט, וואו איך וועל מגולגל ווערען, און ער פערליערט אט־דאס נאכטלעגער דא... אומגליקליך קינד, אז אין אזא ווייסט באנק־בעטיל בעשטעהט דיין גליק! געה נאכדעם זאג: וואס גוט, וואס שלעכט... אלע מענשען זענען פון איין טייג געקנעטען, און דאך ווי פערשיעדען זיי זענען אין זייערע בעדערפענישען צום לע־בען! יענעם איז דער גרעסטער פאלאץ ענג, דעם אנדערען — גענוג א שטיקעל ארט, וואו אנידערצולעגען דעם קאפ... אין בוים מיט איינע בלעטלעך, די זענען פריש, גרין, האלטען זיך פעסט, יענע — געל, דאר־קוואר, פאלען, וואגלען, נעבעך, פונ'ם ווינד זיך עלענד ארום... א, עלענד יתום'ל, א, פערוואגלעלט קינד!

און ווי רפאל טראכט דא, אזוי הערט זיך ווידער א קלאפ, שוין א גרעסערער, א שטארקערער, עפים ווי ביים עפענען זיך א פענ־סטער מיט אימפעט, דערביי לאזט זיך הערען הערשעלעס א געשריי גאר אין איין אטהעם:

— ז'!... ס'איז ז', ז'!...

דאָס חינשפּינגעל

אַז רפאל איז נישט טויט — נישט לעבעדיג אַריין אין פּאַ־
דער־חדר, איז הערשעלע שוין דאָרט נישט געווען. ער איז דורך
דעם פענסטער אַרויס ראַפּטאָם אויף דער גאַס. רפאל זעהט איהם
פונדערווייטענס יאָגענדיג־זיך פלינק נאָך די מחותנים און פערשוואונדע־
נערענדיג באַלד מיט זיי אין אַ געסיל.

דאַס אכטע קאַפּיטעל.

די מעקלערין, וואָס איז אַוועק מיט ביילען פון דער זאָרגנבאַנק, האָט זי פערפיהרט פון דאָרט גלייך צו זיך עפּיס אין אַ וויסט שטיבעל ערגעץ אין אַ פערלעגען געסיל, אונטער אַזאַ אויסרעד:

— דו, מיידעלע, בלייב זיך דערוויל אָט־דאָ ביי מיר, און איך וועל מיר אַגעה טאָן אויף איין פוס אַשמעק געבען צו דער בעל־הבית'טע, ביי וועלכער ס'איז דאָ פאַר דיר אַ אָרט. בלייב, קינדעניו, און רוה זיך טאַקע דערוויל אוים. אין פנים דערקענט מען דיך, אַז דו ביסט, נעבעך, מיד פונ'ם וועג, געקומען, דאַכט זיך, האָסטו געזאָגט, פון קאַבצאַנסק?

— פון קאַבצאַנסק, ענטפערט ביילע: היינט ערשט געקומען.

— אודאַי אַ ווילד פרעמדע דאָ, קיין קרוב קיין גואל, האַ?

— יאָ, עלענד ווי אַ שטיין.

— זעהסטו, ווי האָדיל־די מעקלערין טרעפט. ווער ס'איז שען, און איך קלוג. האָב איך דיר געזאָגט, האַ! נו, גלויב־זשע מיר אַצינד, אַז דער אויבערשטער וועט העלפען. עס וועט, אם ירצה־השם, ווי דער מאָרגענשטערן שיינען דיר דאָס מזל, וועסט לעבען אין פיעל גליק און נחת, אָמן, רבונו של עולם! קאַבצאַנסקער מיידלעך גילטען זעהר שטאַרק דאָ, אַבי נאָר קיין נאַראָנים ניט, ווערט אוים זיי לייט... האַ, וואָס האָב איך געוואָלט? דאָס געדעכטעניש איז מיר אויף דער עלטער, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַביסעל געשוואַרט. וואָס ביי מיר אין איין אויער אַריין, געהט פונ'ם אַנדערען אַרוים — יאָ, זיך דערמאָנט!... דערמאָן מיך, האָב איך געוואָלט זאָגען, ווי, האָסטו געזאָגט, הייסטו?

— ביילע! יאַ, ביילע, ביילע! שען, אָהן עין=הרע, ביסטו, ביילע, גאָר קיין מעשה נישט. קיין נאַר ביסטו מחויב אויך נישט צו זיין, — מאַכט האָדיל, בעטראַכטענדיג ביילען פון אויבען ביז אַראָב מיט אַ שיינענדיג פנים׳ל, און אַ קניפּ געבענדיג זי אין בעקעלע: — סחורה!... איך מעג שווערען, ביילעניו, דו ביסט הונגעריג. זעהסט נאָר, אוי, אַ וועהטאָג איז מיר, ווי בלייך זי איז! יאַ, הונגעריג? זאָג=זשע, נשמה מיינע, זאָג, זאָג!

ביילע האָט טאַקי דעם גאַנצען טאָג פונ׳ם פריהמאָרגען, ווען זי איז געקומען קיין גלופּסק, ביז איצט נאָך אין מויל גאָר נישט געהאַט, נאָר זי האָט זיך געשעמט זאָגען „יאָ“ און געשוויגען.

— שווייגען הייסט גערעדט. אָ, האָדיל, נישקשה, ווייסט! ווייסט יענעמס פאַרבאָרגענע געדאַנקען, איך קען, נישקשה, די מיידעלעך. יודישע טעכטער זענען שעמעדיגע, בעזונדערס אַט די קליין=שטעדטילדיגע, דאָס שעמען=זיך זייערס איז אָבער טאַקי נאָר איין עקשנות, פּע, כ׳לעבען, אַ מיאוסע זאַך אַט דאָס עקשנות! וויל מען ווּיסען אַ טעם פון לעבען, וואָס הייסט אַזוינס געלעבט, איז די ערשטע זאַך — אין דר׳ערד אַריין דאָס עקשנות! געדענק, טאָכטער, מיינע ווערטער, וועסט מיך אַמאָל פאַר זיי בענשען... אָט וועל איך אַצונד אַ שפּרונג טאָן דיר עפּיס קויפען. ביז וואַרמעס ביי אונז איז נאָך לאַנג צו וואַרטען. דער מאַן מיינער דרעהט זיך אַ גאַנצען טאָג אַרום אין מאַרק, זוכען פרנסה. די יונגלעך זיצען פון פריה ביז נאַכט אין חדר. צוויי מיידלעך מיינע דיענען, איינע ביי אַ הויבענפוצערין, — די אַנדערע ביי אַ נעהטאָרין. הלואי זייער מזל אויף דיר געזאָגט געוואָרען! שענע, גוטע, אויסגעקאָכט מיט איטליכען, נישטאָ ביי זיי קיין פיצעל עקשנות. לייט קוועלען פון זיי גאָר אָן — געראָטען טאַקי אין דער מאַמען זייערע מויד ווייז... עסען מיר וואַרמעס הייסט עס, ערשט ביי=נאַכט. אָט וועל איך אַ שפרונג טאָן! —

אַזוי לאָזט אוים האָדיל דעם שמועס און ווערט באַלד אַנטרונען.

„אַ צדקת׳, כ׳לעבען, די האָדיל! — טראַכט ביי זיך ביילע — זי אַליין, ווי אין שטוב דאָ זעהט אוים, איז, נעבעך, אָרעם, און זאָרגט זיך אַזוי פאַר מיר ווי אַ מאַמאַ, עפּיס גאָר אַ דימענט, אַ גוטע, גאָר אָהן אַ גאַל, גאָט ברוך הוא מעג איהר פאַר איהר גוטסקייט בעצאָהלען!“.

און אַז ביילע טראַכט דאָ אַזוי, בעטראַכט די שטוב, אַלסדינג דאָרט, דאַנקט און לויבט זיין ליעבען נאָמען פאַר די גרויסע חסדים זיינע מיט דעם אַלענדען, וואָס האָט זיך דערבאַרמט און צוגעשיקט איהר אַזאַ,

אזא גוטע כשר'ע נשמה, — קומט אן האדיל און לעגט אנידער פאר ביילען אויפ'ן טיש א גאנץ פעקיל שפייז מיט זיסע ריידעלעך.

— עס, ביילעניו! אט האסטו דיר א קנעבעלע, א רעטיכיל, א גריז אונגערקעלע. עס, נשמה'ניו, זאלסט מיר געזונד זיין! איך וויל פונ'ם גאנצען הארצען, וויל איך, אז דו זאלסט עסען און א שען פנים האבען. א מיידעלע בעדארף זיך צולאזען וואוילטאג, הנאה האבען אין דעם לעבען. איך מוידוויין האב איך מיך נישט אבגעזאגט פון קיין זאך, וואס דאס הארץ גלוסט. אי, האב איך עס געלעבט, געלעבט!... זיי=זשע, ביילעניו, אלעבעדיג מיידעל און נישט געזארגט! לאז זיך גאט זארגען! עס, ביילעניו!

— צו וואס, כ'לעבען, זאלט איהר זיך אזוי מטריח זיין? — מאכט ביילע און קווינקעלט זיך צו=צוריהרען צום שפייז, וואס פאר איהר: — בין גאר ניט אזוי הונגעריג, בין איך. און פאר וואס זאלט איהר זיך אויף מיר אזוי אויסברייגגען?

— רייד נישט, איך בעט דיך, קיין נארישקייטען, א מיידעלע בעדארף עסען, זאג איך דיר, נעהמען אויף זיך לייב און א שען פנים האבען, אנדערש קען מען זיך נישט ווייזען פאר לייט. און איבריגענס, ברייגנסטו מיר גאר נישט אוים, עסט נישט מיינס, ווי דיר דאכט זיך, דו עסט פריהער גאט'ס און דערנאך דיינס. אז גאט וועט העלפען, דו דרעהסט זיך אריין אהין אויף דעם ארט, וואו איך וויל דיר פערזארגען, וועסטו מיר, נישקשה, אבצאהלען מיט דאנק. לאז=זשע זיך נישט בעטען, נארעלע, און עס. געגוג גע'טענה'ט, נישטא מעהר קיין צייט. אצונד בעדארף איך געהן, וועגען דיר טאקע, אין ? גוטער שעה.

האדיל איז באלד טאקע א וועקגעגאנגען, און ביילע האט זיך גענומען אונטערלעהנען דאס הארץ מיט אפעטיט, זעהר צופריעדען, וואס דאס מזל האט איהר געדיענט צו בעגעגענען זיך, באלד ביי איהר אנקומען אהער, מיט אזא דימענדיגער יודענע, ביי וועלכער זי איז פעררעכענט ווי א אייגען קינד. געשטערט די פרייד האט איהר דאס נאר, וואס די מאמע אין דער היים דארט ווייסט עס נישט, און טראכט אודאי איבער וועגען איהר, דער גוטער יאהר ווייסט וואס אזוינס. עס גיט איהר א צופ ביים הארצען, דערמאנענדיג זיך אן די אלע ליעבע אין דער היים, און טראכט ביי זיך מיט א זיפץ: אוי, וואס טהוען זיי, נעבעך, וואס מאכען זיי דארט?

זי טראַכט און שטעלט זיך פאָר דאָס שווערע ביטערע לעבען זיין דער היים. די מאַמע איז געעלטערט, געבויגען, נעבעך, פאַר דער צייט; זי געהט אין אַקער פון פריה ביז נאַכט און פיהרט אַ לעבען, משטיינסגעזאָגט, אין דחקות, אין נויט, קיין גוטע שעה האָט זי נאָך, נעבעך, ניט געהאַט... דער טאַטע האָרעוועט, רייסט קריעה אויף דעם שטיקעל טרוקען ברויט. נאָך גוט, אַז ס'איז חאָטש דאָ אַ פיסנער קאָליש, אָדער אַ טעפיל קאַרטאָפעל פון דער גאַנצער מיה, אַמאָל קומט ער אַ היים לעדיג מיט אַ פערקלעמט האַרץ — און ס'איז דאָס אויך נישטאָ. די לעצטע צייט איז ער, נעבעך, אויסגעדאַרט, ווי אַיינגעשרומפען געוואָרען, קראַנק, צובראָכען. קוים וואָס די נשמה האַלט זיך אין איהם... די קינדערלעך, אוי, אַז אָך און וועה! פערוויסט, נעבעך, איז זייער לעבען, פערפינסטערט זייערע יונגע יאָהרען! זיי עסען קיינמאָל זיך זאַט נישט אָן, האָבען נישט אויף זיך קיין לויט פלייש, נאָר הויט און ביין... אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעך, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

עס שטעלט איהר זיך אויך פאָר דאָס אַוועקפאָהרען איהרס פון דער היים. אָך, ווי וועה=און=ווינד דער מאַמע איז געוועזען צו שיידען זיך מיט איהר קינד! די מאַמע פלאַטערט, ציטערט, איז טויט מיט אַלע אברים, ס'איז איהר שווער אַיינצוהאַלטען זיך — און אַלע וועהטאָגען, וואָס איהר האָט, פון גאַנץ לאַנג ביז אַצונד, זיך אָנגעקליבען אויפ'ן האַרץ, גיסט זי עס אויס אין הייסע בלוטיגע טרעהרען. דער אַלטער, צובראָכענער טאַטע מאַכט זיך כלומר'שט האַרץ, געזעגנט זיך מיט איהר שטיל, קורץ — און אינווייניג קאָכט זיך איהם איבער דאָס ביסעל בלוט, ער איז בלייך, צוטראָגען אַ שרעק. איהר שיידען זיך איז ביים גאַנצען הויזגעזינד געווען אַ ריס פונ'ם האַרצען. דאָס שטעלט זיך איצט ביילע פאָר, פיהלט, ווי דאָס האַרץ געהט איהר אויס נאָך די אַלע ליעבע איהרע, און טראַכט: אוי, וואָס טהוען זיי, נעבעד, וואָס מאַכען זיי דאָרט?

אָרימע לייט, אַ פנים, האָבען אויך אַ נשמה, עלטערן צו קינדער, קינדער צו עלטערן און דאָס הויזגעזינד צווישען זיך פיהלען אויך ליעבשאַפט איינע צו די אַנדערע, אפשר אַ מאָל נאָך מעהר ווי ביי יענע פערמעגליכע.

עס רוקט זיך אָן אויף ביילען אַ וואָלקען מרה=שחורה, אַט=אַט, פיהלט זי, ברעכט איהר דאָס האַרץ און עס טהוט זיך אַ גאָס אַ מבול

טרעהרען. נאר פון א ווינקעלע דארט אין איהר נשמה שיינט ארויס, ווי א ליכטיגער שטראהל, די האפנונג, שלאגט זיך דורך צווישען די געדיכטע וואלקענס מרה־שחורה, און רוימט איהר איין גוטע זאכען — פרייד, נחת אויף שפעטער, אם־ירצה־השם, אז גאט וועט איהר העלפען זיך שטעלען דא אויף דעם גוטען ארט, דורך דער כשר'ער נשמה, האדיל די מעק־לערין. אוועקדיינען א צייט און צונויפשלאגען עטליכע גראשען, וועט זי עס אינגאנצען א היים אבשיקען, אדער זי אליין וועט גאר א היים צוריקפאהרען, ברייננען איטליכען א מתנה, וועט העלפען דער מאמען אין דער בעל־הבתישקייט, און לעבען אין פיעל גוטס אינאיינעם מיט די עלטערן, זאלען געזונד זיין.

מיט א זעלכע טרייסטען פערוויגט ביילען די האפנונג, עס קלעבען זיך איהר די אויגען, זי שפארט זיך צו אויף א הארט באנק־בעטיל, דרעמעלט, און עס דאכט זיך איהר אין חלום — בעטנעוואנד! צווי איבערבעטען, קישענס גרויסע און קליינע א גאנצער טורם. אויך אשענע גארדעראבע — זי האט, הייסט עס, למזל חתונה! ווער חתן, וואו חתן? פרעגט זי בחרם, נאר ס'איז א קושעניש, א טופעניש, א שטופעניש פון אלע זייטען, איין קול: מזל־טוב דיר,ביילע, מזל־טוב, מזל־טוב!...

די זון האט זיך געזעצט, אין שטוב איז טונקעל, און ביילע שלאפט געשמאק. אויפ'ן פריפעטשיקעל ברענט א פייעריל. נאסע שפענדלעך א פאר קנאקען, רויכערען, בלאזען זיך, טהוען דערנאך א פלאקער, בלאזען זיך, טהוען דערנאך א פלאקער, בלאזען אוים א תקיעה גדולה — פוף—פוף, ארויסשטעקענדיג די לאנגע פייערדיגע צינגלעך. און האפען ארום א קאכענדיג טעפיל, וואס שעפטשעט, פלוידערט עפּיס אויף זיין מין לשון. האדיל שעפט אב פון אויבען מיט א הילצערנעם לעפעל און פיהרט א שטיל געשפרעך מיט איהר מאן, וואס שטעהט אנגעבויגען איהר ביי דער זייט, ארויפלעגענדיג איטליכס מאל א פינגער זיך אויף די ליפען.

— שא, ברען ווי א פייער, שיפלאווע —לע! אט איז ער שוין געקומען, די שענע צורה מיט דעם געפייפטען לשון זיינעם: שישא — שושי — בייזערט זיך האדיל אויף דעם מאן שטילערהייד, שטארק אויפ־געבראכט, נאכקרימענדיג זיך איהם ווי ער רעדט שיפלאווע — קראנק ביזט דו, האסט ניט קיין כח צו ריידען שטילער אביסעל,

נישט פּײפען און אויפװעקען די פונ׳ם שלאָף, דו הערסט, שמענדריק?

— אַ שאלה אַבישעל צו איך הער. װאָס דען? צו־װאָש? זאָג־זשע מיר, איז דאָש סיהות מאַכען, ניסט סוין טאַקי פיהרען זי אַהינצוצו, סוין, אָהן סום סיהוש? — רױמט מענדיע, שטאַרק אָנבױגענדיג זיך, האָרלען אין אויער, שטיל װי נאָר מעגליך.

צו זיין אומגליק אָבער זענען די זױשענדיגע אותיות, װי אַ „שין" אַ שטײגער, איהם אַרױס פונ׳ם מױל מיט אַ פּײף. עס האָט איהם נאָך געפעהלט טאַקי אַ פּאָר פעדערסטע צײהן אויך, װאָס אָהן זײ מוזען אַזױנע אותיות אַרױסקומען געפּײפט. און, מעשה־שטן, זענען איהם אַרײנגעפאַלען אין מױל דוקא אַזױנע זױשענדיגע אותיות, װי אַ „שין" אַ שטײגער, װי דעם עולם׳ס אַ װערטיל טאַקי: אַז גאָט װיל שטראָפען אַ עם־האָרץ, שיקט ער איהם צו אַ פּסוק אין מױל. דאָס הײסט, אַ גראָבער יונג שיט אין שמועס מיט פּסוקים, װאָס קומען אױס לעמעשקע.

— אַי, אין דר׳ערד אַרײן, װי ער האָט זיך עס אַביסעל צופּײפט, צושושקעט! — שילט האָדיל אויף אַ שושקענדיגען קול שטיל מיט דעם גאַנצען כח פערבײסענדיג די ליפּען, און די אויגען פערלױפען איהר מיט בלוט — פאַר װאָס, פרעגנסטו, נישט פיהרען זי אַהין הײנט באַלד טאַקי? בהמה! נאָך קענסטו זי נישט, די כלבו׳ניצע, װאָס פאַר אַ גראָשען װעט זיך בײדע אויגען אַרױסנעהמען! לאָזען איהר טאַקי די אויגען אַרױסקריכען ביז זי װעט מיך זעהן מיט מײן סחורה בײ זיך! הײנטיגס מאָל לאָז איך מיך, נישקשה, שױן נישט מעהר שפּײען אין דער קאַשע, שאַ, שלאָג מיך נישט איבער. װאָס, גולם, האָסטו אױסגעשטעלט דײנע קעלבערנע אויגען אויף מיר אַזױ? האָרך בעסער, שמענדריק, און שװײג.

— סװײג, סװײג! װײש נישט מעהר װי סװײג. װאָס־זשע איז בראש אַזױ דאָש סטיקעניש? — שושקעט מענדיע דעם װײב אין אויער אַרײן. און פאַר צופיעל אַבהיטעניש פערפּלאָנטערט זיך איהם די צונג, פערבײט אַ שין אויף אַ סמך, אַ סמך אויף אַ שין, און עס קומט אױס נאָך ערגער געפּײפט.

— טפו! — שפּײט האָדיל אױס, אַ מאַך־געבענדיג אויף דעם מאַן מיט דעם לעפעל — אַ פּײפען אַביסעל! אָ — אַ פערפּײפעניש זאָל אויף דיר קומען, רבונו־של־עולם! זאָלסט פּײפען, פּײפען... נו, שמענדריק,

דו האָרכסט? דאָס מיידעל דאָרט שלאָפט. שאַ! זי זאָל זיך נישט אויפהאַפען און הערען... נאָך אַ טעם האָב איך, וואָס איך אײַל מיך: לאָז זי אַ צוויי, דריי טעג בלייבען ביי אונז דאָ, אונטערפילעווען זיך אַביסעלע, נעהמען אויף זיך לייב, נישקשה, אַ גענזיל אז מען שטאָכט, גיט עס דיר שמאַלץ. אָט האָסטו צוויי טעמים, צוויי מכות דיר! און דער דריטער טעם טרעפט איבער אַלע אַנדערע — אַ דריטע מכה דיר אַ גרויסע דערפאַר, וואָס דו האָסט אַ קאַצענקעפיל און פאַרגעסען, וואָס נחמן=טרייטעל שרייבט אין דעם בריעוועל. נחמן=טרייטעל בעט שענע סחורה, אַז ער וועט אין=גיכען קומען — זאָל ביי מיר דאָ זיין גרייט פאַרטיג, עס זאָל נישט פעהלען נישט מעהר ווי אָנצוקוקען זיך און שרייבען תנאים, כדי ער זאָל דאָ נישט לאַנג פערזוימען און באַלד טאַקי קענען מיט דער כלה, מישטיינס=געזאָגט, אַוועקפאָהרען אַהינצו, וואוהין ער פאָהרט אַלע יאָהר מיט דער סחורה זיינער און פערדיענט אַ שטיק גאָלד. דו ווייכט דאָך, אַז נחמן=טרייטיל בעצאָהלט תמיד שדכנות=געלד מיט דער פולער האַנד. איבער אַלע אכסניות האָב איך היינט זיך גערדרעהט, געזוכט, טאָמער איז ער געקומען. מאָרגען זאָלסטו געהן זוכען איהם, שמעקען ווי אַ הונד, אַצונד פאַרשטעהסטו שוין, בהמה?

וואָש=זשע איז אַזוינש נישט צו פאַרשטעהן? זאָגט מען עש פריהער אַרויש בפירוש און סאַ — שאַ — לאָזט אוים מענדיע מיט אַ לאַנגען פייף.

— אַצונד, שמענדריק, מעגסטו שוין אַ מיתה משונה אײַננעהמען, די כפרה ווערען פאַר כל ישראל... אויפגעוועקט! — מאַכט האָדיל, פערקרימענדיג זיך אויף דעם מאַן שטאַרק בייז, און לויפט=צו באַלד טאַקי צו ביילען אינגאַנצען ווי איבערגעביטען געוואָרען, מיט אַ פרעהליך=שיינענדיג פנים׳ל און אַ זים שמייכעלע אויף די ליפעלעך.

— אַ גוטער אויפשטאַנד אויף דיר, ביילעניו! האָסט, אָהן עין־הרע, זיך גוט אויכגעשלאָפען? נו, גענוג געשלאָפען. צייט עסען. מענדיע! — טהוט האָדיל אַ זאָג צום מאַן, עפּים אַזוי פריינדליך, גוט, גאָר מחיה — געה מענדיע לעב, רוף אַריין די קינדערלעך. זיי אַ בעל־הבית, מענדיעניו, מאַך דעם הערינג, שנייד אָן ברויט, און איך וועל מיר דערווייל אויף אַ קליין רגע׳לע אַ געה טאָן צום טעפיל, עס זאָל נישט צוגעברענט ווערען, דו קענסט נאָך מיר, חס=ושלום, געבען גם אָהן כתובה...

אָס חינשפינצר

האָדיל האָט בּיים טיש בּיילען אונטערגעטריבּען, אַלץ: „לאָז דך נישט בּעטען, עס, לאָז דיר וואויל בּעקומען!" מאַכען איהר גרויסע האָפנונגען, אַז אָט בּאַלד וועט זי מיט דעם אויבּערשטענס הילף אויפגעריכט ווערען, זיך איז אַ שמאַלץ-גרוב אַריינחאַפּען, אויף אַ גוט אָרט, נישקשה.

אויף דעם סמך האָט בּיילע בּיים טיש זיך וואויל געטאָן און זיך געלעגט שלאָפען מיט אַ גרינג געמיט.